

ALDOUS HUXLEY

Sziget

Carcaptilus

Aldous Huxley

SZIGET

Aldous Huxley: Island
© 1962 by Aldous Huxley

Fordította: Vizi Katalin

TARTALOM

LAURÁNAK

*„Igaz ugyan, hogy olyan feltételeket
képzeltünk el, amelyeket csak akarunk;
de mégsem képtelenségeket!”^[1]*

(Arisztotelész)

I. FEJEZET

– Figyelj! – mondta egy hang.

Olyan hatást keltett, mintha hirtelen egy oboa szólalt volna meg emberi hangon.

– Figyelj!

Ugyanaz a magas fekvésű, monoton hang.

– Figyelj!

A lehullott faleveleken fekvő, holttestszerű Will Farnaby – haja gubancos, arca groteszkül maszatos és horzsolásokkal teli, öltözéke sáros, csupa rongy – felriadt, és máris talpra szökkent. Molly szólította. Ideje felkelni. Ideje öltözni. Nem késhet el a munkából.

– Köszönöm, drágám – mondta és felült.

Éles fájdalom nyilallt a jobb térdébe, és további kínok gyötörték: a hátát, a két karját, a homlokát fájlalta.

– Figyelj!

Csak nem hagyta abba. Hangfekvésében szemernyi változás sem volt. Will a könyökére támaszkodott és körülnézett. Némi zavarodottságot keltett benne, hogy nem londoni hálószobájának szürke tapétáját és sárgás függönyeit látja, hanem fákat, egy tisztást, egy erdei kora hajnal hosszú árnyait és rézsútos fényeit.

– Figyelj?

Hogyhogy *Figyelj?*

– Figyelj! Figyelj – a hang nem tágitott.

Milyen furcsának, milyen értelmetlennek tűnt az egész!

– Molly? – szólalt meg a férfi erre kérdő hangsúllyal. – Molly?

E név hallatára mintha egy ablak nyílt volna ki a fejében. Hirtelen újra ott volt az a szörnyen ismerős büntudat a gyomorszáj körül, orrát megcsapta a formaldehid szaga, látta maga előtt a szapora léptekkel haladó, gyors mozgású, kis termetű nővért a zöldre festett folyosón, hallotta keményített

egyenruhájának száraz csikorgását.

– Ötvenötös kórterem – mondta a nővér, és megtorpant.

Kinyitott egy fehér ajtót. Will belépett, és egy ráccsal körülvett fehér ágyon ott feküdt Molly. Molly, akinek a fele arcát kötés takarta, és nyitott szája, mint egy apró barlang bejárata tátongott.

– Molly!

Egyre csak szölongatta.

– Molly...

Megbicsaklott a hangja, zokogásban tört ki. Könyörgőre fogta.

– Drágám!

Semmi válasz. A tátva maradt szájából hangosan tört fel a ziháló lélegzet újra és újra.

– Drágám, drágaságom...

Will fogta a nő kezét, amibe hirtelen egy pillanatra visszatért az élet. Majd mozdulatlanul csüngött tovább.

– Én vagyok az – mondta –, én vagyok, Will.

Az ujjak mintha ismét megmoccantak volna. Lassan, nyilvánvaló, hogy hatalmas erőfeszítéssel a férfi kezére kulcsolódtak, egy pillanatra megszorították, aztán a kéz visszahanyatlott az élettelenységbe.

– Figyelj – szólalt meg az az embertelen hang. – Figyelj!

Baleset volt, igyekezett megnyugtatni magát. A nedves úton a kocsi átsúszott a sávokat elválasztó fehér vonal túloldalára. Gyakran megesik az ilyesmi. Minden újság tele van ilyen hírekkel; ő maga is cikkek garmadáját írta róluk. „Egy édesanya és három gyermeke veszítette életét a frontális...” Csakhogy ez most sehogy sem tartozott ide. Csak az számít, hogy amikor Molly rákérdezett, tényleg vége van-e mindennek, ő azt mondta, igen; csak az számít, hogy nem egészen egy órával az után, hogy azt az utolsó, szégyenletes beszélgetést követően Molly kísértelt az esőbe, már a mentőautóban feküdt. Haldoklott.

Rá se nézett, mikor sarkon fordult és elment, rá se mert volna nézni. Még egy pillantás arra a sápadt, szenvedő arcra talán már kibírhatatlan lett volna.

Felállt, lassan átvonult a szobán, és kísértelt az életéből. Nem kéne talán visszahívni, a bocsánataért esedezni, azt mondani, hogy még mindig szereti? Szerette-e egyáltalán valaha?

Közben az az emberhangú oboa, avagy oboaszerű emberi hang századszor szólította fel: *Figyelj!*

Igen, szerette valaha egyáltalán?

Búcsúzó, Will, idézte fel a szavait, melyeket a küszöbön suttogott el, miközben még egyszer visszanézett rá. Végül ő volt az, aki kimondta – egész halkán, szíve legmélyéről hozván fel ezt a nyolc szót: *Még mindig szeretlek, Will – annak ellenére, ami történt*. Egy pillanatra rá becsukódott mögötte a lakásajtó – szinte egyetlen hang nélkül. A zárnyelv apró, száraz kattánása hallatszott, és Molly már nem volt sehol.

Will felugrott, odarohant a bejárati ajtóhoz, kinyitotta és a távolodó léptek kopogását hallgatta a lépcsőházban. Mint egy elillanó kísértet, ha kukorékol a kakas: az ismerős parfüm halvány illata terjengett a levegőben, már múltában. Will visszacsukta az ajtót, bement a szürkéssárga hálóba, kinézett az ablakon. Pár másodperc telt csak el, máris látta, hogy Molly átmegy az úton és beszáll a kocsiba. Hallotta az indító éles, metsző csiszatolását, egyszer, még egyszer, és aztán felbőgött a motor. Most nyissa ki az ablakot? *Várj, Molly, várj!*, hallotta saját kiáltását, saját képzeletbeli kiáltását. Nem nyitotta ki azt az ablakot; a kocsi elindult, befordult a sarkon, az utca ott maradt, immár üresen. Késő. Késő, hála az Istennek, mondta egy közönséges, gúnyos hang. Igen, hála Istennek! És mégis büntudatot érzett ott a gyomorszáj körül. Lelkiismeret-furdalást érzett, büntudat marcangolta – ám még a megbánáson keresztül is áttört valami rettenetes örömujjongás. Egy alantas, buja és brutális lényt, egy idegen és gyűlöletes személyt, aki azonban mégiscsak ő volt, vidámsággal töltötte el a gondolat, hogy most már aztán semmi nem akadályozhatja meg abban, hogy szándékai szerint cselekedjék. Márpedig ő másféle illatfelhőre, egy fiatalabb test melegére és ruganyosságára vágyott.

– Figyelj – mondta az oboa.

Bizony hogy Figyelj! Figyelj Babs pézsmailatú hálósobájára, ahol ott az az eperszínű alkóv, no és az a két Charing Cross Roadra nyíló ablak, melyen

egész éjszaka bebámult, besütött az utca szemközti oldaláról a Porter's Gin hatalmas fényreklámjának fel-felvillanó fénye. A *Gin* szó sötét karmazsinvörös árnyalatban villant fel, és tíz másodpercen át az alkóv maga volt a Szent Szív, tíz csodálatos másodpercen át a saját arcához oly közeli, kipirult arc úgy ragyogott fel, mint egy szeráf arca, mintha csak a szeretet belső tüzének köszönhetné ezt a csodálatos átváltozást. Ekkor következett a sötétség és vele a még mélyebb átalakulás. Egy, kettő, három, négy... Ó, Istenem, add, hogy örökké tartson! Ám pontosan mire magában tízig számolt, az elektromos mérőszerkezet újabb revelációt hozott működésbe – ezúttal a halálét, az Alapvető Rettenetét; ugyanis ezúttal a fények zöldek voltak, és tíz rémes másodpercre Babs rózsás alkóvjá sáros anyaméhvé változott, és az ágyon fekvő Babs maga is hullaszínt vett fel: posztumusz epilepsziába galvanizált hulla. A Porter's Gin felirat zöld fényében hirtelen nehéz volt megfélekednie arról, mi is történt, és ki is az az én, aki ott fekszik. Nem volt mit tenni, az ember kénytelen volt lehunyni a szemét és még mélyebbre süppedni, ha ez egyáltalán lehetséges, az érzékiség Másik Világába, kegyetlenül elmerülni benne, szándékosan belemerülni azokba az elidegenítő örjöngésekbe, amelyek szegény Molly számára – a bekötözött Molly, („Figyelj!”), a highgate-i nyirkos sírban nyugvó Molly és természetesen maga Highgate, hát ezek voltak azok az okok, amelyek miatt az ember kénytelen volt azonnal lehunyni a szemét, ha a zöld fény Babs meztelenségéből hullát varázsolt – nos, szegény Molly számára mindvégig oly igen végletesen idegenek maradtak. Nem csak Molly számára. Lehunyt szemhéja alatt Will látta a saját ónixfehér sápadtságú anyját, kinek arcát átspiritualizálta az elfogadott a szenvedés, kézfejét pedig szörnyetegszerűvé és félállatává tette az ízületi gyulladás. Az anyját és az anya kerekese széke mögött álló, máris kocsonyaként elzsírosodott és kocsonyaként remegő nővérét, Maudot, telis-tele mindazokkal az érzésekkel, amelyek soha nem találtak a maguk számára megfelelő kifejezést a beteljesült szerelemben.

– Hogy teheted ezt, Will?

– Igen, hogy teheted? – visszhangozta Maud könnyes, vibráló kontraaltján.

Erre most mit mondjon? Nem volt mit mondani, mármint azoknál a szavaknál maradva, amelyeket a jelenlétükben ki lehetett ejteni, amelyeket,

már feltéve, ha kiejti őket az ember, az a két mártír – az anya, akit boldogtalan házassága tett azzá, és a lány, akit szenteskedő gyermeki áhítata – egyáltalán megért. Most mit mondjon – leszámítva a legobszcénabb, tudományos objektivitást sugalló kifejezéseket, a legmegengedhetlenebb őszinteséget? Hogy tehetett ilyet? Mindenesetre megtette, és ami a dolog gyakorlati oldalát illeti, mondhatni, kénytelen volt megtenni, mivel... mivel Babs rendelkezett bizonyos testi adottságokkal, melyeknek Molly híján volt, és bizonyos pillanatokban oly módon viselkedett, amit Molly elképzelhetetlennek gondolt volna.

Hosszú ideig tartott a csend; most azonban a különös hang ismét rázendített.

– Figyelj! Figyelj!

Figyeljen Mollyra, figyeljen Maudra és az anyjára, figyeljen Babsre. Ekkor hirtelen egy újabb emlék tört elő a bizonytalanság homályából, a zavarodottság ködéből. Babs eperszínű alkóvjában már más vendég lelt menedéket, és hogy az alkóv tulajdonosának teste eksztatikus rángásokkal rángott – azt már valaki másnak a simogatása váltotta ki. A gyomorszáj körül érzett büntudat mellett most megjelent a szívtájékon érzékelt kín, gyötrelem – meg az a torokszorító érzés.

Figyelj!

A hang közelebről hangzott fel, ott volt valahol, ott jobbra. Will abba az irányba fordult, igyekezett kissé megemelni magát, hogy jobban lásson; ám karja, melynek az lett volna a dolga, hogy megtartsa a súlyát, megremegett, kisvártatva fel is adta, Will pedig visszahullott a falevelek közé. Már nehezebbre esett az emlékezés, úgyhogy csak feküdt ott, és bámult felfelé, az őt körülvevő érthetetlen világra, félig lezárt szemhéján át. Hol van, és mégis hogy került ide? Nem mintha ennek bármi jelentősége volna. Pillanatnyilag semmi más nem bírt jelentőséggel, csak a fájdalom, ez a szinte megsemmisítő gyengeségérzet. De akkor is, kizárólag tudományos kíváncsiságát kielégítendő...

Itt van például ez a fa, amely alatt (minden ok nélkül) fekvő testhelyzetben találta magát, ez a szürke kéreggel körülvett oszlop, napsugár pettyezte ágakkal odafönt, ágakkal melyek ágyékszerűen csatlakoznak a fa törzséhez,

nos, ennek igazság szerint egy bükkfának kellene lennie. Ez esetben – és Will csodálta magát borotvaéles logikája miatt –, ez esetben tehát nyilvánvaló, hogy leveleinek nincs joga ily nyilvánvalóan örökzöldleveleknek lenni. És ugyan mi készítetne egy bükkfát arra, hogy gyökereit a földfelszín fölé nyomja fel? És azok a nevetséges támpillérszerű képződmények, amelyek az álbükkfa törzsét támasztják – *azok* mégis hogy kerülnek ide? Willnek egyszer csak eszébe jutott a számára legkedvesebb sor minden általa ismert pocsék vers pocsék verssorai közül. ...Elmém e vészben támaszt hol talál?^[2] A válasz: megdermedt ektoplazma, korai Dalí.^[3] Ami viszont teljes bizonyossággal kizárta, hogy Will a Chilterndombságban tartózkodna. Mint ahogy ebben a vajszerűen tömény napfényben csapongó pillangók is igencsak ellene szóltak ennek a feltételezésnek. Miért ilyen hatalmasak, ilyen valószínűtlenül mélykék, vagy épp bársonyos fekete színűek, és miért, hogy oly extravagáns pávaszemekkel és foltokkal vannak megáldva? A gesztenyebarnából egy lila folt bámul kifelé, ezüstpor fedi a smaragdot, a topázt, a zafírt.

– Figyelj!

– Ki az? – kiáltotta el magát Will Farnaby, aki ezt eredeti szándéka szerint határozott, félelmetes hangon tette volna, ám nem jött ki más a torkán, csak egy vékony, reszkető kutykurutty.

Ezután hosszú, és nagyon úgy tűnt, mélységes fenyegetéssel teli csend következett. A fa két támpillére közti üregből egy szempillantásnyi időre előbukkant egy hatalmas, fekete százlábú, majd megannyi karmazsinvörös színű lábacsáján gyorsan eltűnt Will szeme elől a zuzmó borította ektoplazma másik repedésében.

– Ki az? – szólalt meg Will újból rekedt hangon.

Baloldalt a rekettyésben sürgölődés támadt, és mint a gyerekszoba falán a kakukkos óra kakukkja, az ágak közül hirtelen előugrott egy jókora fekete madár, csókaméretű lehetett – csak hogy, talán mondani sem kell – nem csóka volt. Két fehér végű szárnyát összeütögette, és miután hirtelen átszelte a köztük lévő távolságot, egy kisebb elkorhadt fa legalsó ágára telepedett, öt-hat méternyire onnan, ahol Will feküdt. Amint Willnek feltűnt, a madár csőre narancssárga volt, és mindkét szeme alatt volt egy kopasz, sárga folt. A

kanárisárga lebernyegek a fejét oldalt és hátul csupasz, vaskos húsparókával borították. A madár oldalra hajtotta a fejét, és először a jobb, majd a bal szemével nézett rá Willre. Ezután kinyitotta narancssárga csőrét, elfütyülte egy pentatonskálájú kis dallam tíz-tizenkét hangját, olyasfajta hangot adott ki, mint mikor valaki csuklik, és ezután, mintha kántálna valamit, *dó dó szó dó*, ezt mondta:

– Gyerünk, fiúk, itt és most, gyerünk! Itt és most.

A szavak hatására összeállt a kép, és Willnek hirtelen minden eszébe jutott. Ez itt Pala, a tiltott sziget, a hely, ahol még nem járt újságíró. Minden biztonnal reggel van, annak a napnak a másnapján, amikor volt oly ostoba, és elment vitorlázni, méghozzá egyedül. A rendang-lobói kikötőből indult délután. Eszébe jutott a fehér vitorla, amelyet egyfajta hatalmas magnóliaszirom-hasonmássá hajlított a szél, a hajóornál sistergő víz, a hullámok tetején ragyogó gyémántok, a gyűrött jáde csillogása két hullámtaréj között. Kelet felé pedig, a szoros túloldalán micsoda felhők, micsoda fehér szoborremek Pala tűzhányói felett! Miközben ott ült a kormányrúdnál, egyszer csak azon vette észre magát, hogy énekel – és bár hihetetlen, azon kapta magát, hogy kétség sem férhet hozzá, boldog.

– „Három a rivális” – szavalta a szélben –, „két liliumfehér fiú talpig zöldben, ó, egy az egy, s örökre lesz mind egyedülvaló.”^[4]

De még mennyire, hogy egyedülvaló. Egyedül ezen az óriás ékszeren, a tengeren.

Ezután pedig, amint azt talán mondani sem kell, bekövetkezett, amivel kapcsolatban minden óvatos és tapasztalt hajós előre figyelmeztette. A hirtelen kerekedett fekete szélvihar, az eső és a hullámok váratlan, értelmetlen őrjöngése...

– Gyerünk, fiúk, itt és most, gyerünk! – kántálta a madár. – Itt és most.

Valójában az az elképesztő, hogy egyáltalán itt van, tűnődött, itt, a fák alatt, és nem odalent, a Palai-szoros mélyén, vagy ami még rosszabb lenne, ripityára zúzva a part menti sziklák aljában. Hisz igaz ugyan, és önmagában csodaszamba megy, hogy sikerült süllyedő csónakjával átevickélnie a kicsapódó hatalmas hullámokon, és a fővenyre futtatnia a csónakot az

egyetlen homokos sávon, amelyet leszámítva Palán mérföldszámra csak köves partszakaszok találhatók, még ekkor sem volt vége. Ott tornyosultak a sziklák; ám a kis öböl csúcsában volt egy meredek, vízmosásos szurdok, ahonnan fátyolszerű vízesések egymásutánjában csörgött le egy kis patak, a szürke homokkő falakon pedig helyenként fák és bokrok nőttek. Kétszáz méter sziklamászás – teniszcipőben, ráadásul úgy, hogy akárhová tette a lábát, mindenütt csúszott a víz miatt. No meg, édes Istenem, a kígyók! A fekete épp ott volt azon az ágon, melyet ő arra használt, hogy feljebb húzza magát mászás közben. Öt perccel később pedig egy hatalmas zöld példány tekergőzött a sziklaperemen, pont ahová lépni akart. Rettegését egy végtelenszer erősebb rettegés váltotta fel. A kígyó látványa megijesztette, és ez arra készítette, hogy hirtelen mozdulattal meghátráljon. Meggondolatlanságának köszönhetően elvesztette az egyensúlyát. Egy kétségbeejtően hosszú másodpercen át, annak dermesztő tudatában, hogy itt a vég, a perem szélén imbolygott, majd zuhanni kezdett. A halál, a halál, a halál. És aztán, miközben fülében még a fa reccsenését hallotta, azon vette észre magát, hogy egy kisebb fa ágaiba kapaszkodik, úgyhogy az arcát összekaristolta, a jobb térde csupa vér és horzsolás volt, viszont élt. Fájt, de folytatta a mászást. Iszonyúan sajgott a térde, mégis egyre kapaszkodott fölfelé. Nem volt más választása. Aztán úgy tűnt, a fény kihunyni készül. A végén már majdnem teljesen sötétben mászott, csak a jó sorsában bízhatott, mászott, és pusztán elkeseredettsége lendítette tovább.

– Gyerünk, fiúk, itt és most! – rikoltotta a madár.

Azonban Will Farnabyt már hiába ösztökélte. Őt sem az *itt*, sem a *most* nem érdekelte. Ő *ott* volt, a csupasz sziklába kapaszkodott, *akkor*, a zuhanás rettenetes pillanatában. Alatta a száraz levelek zörögtek; reszketett. Kegyetlenül, kontrollálhatatlanul remegett a feje búbjától egészen a lába ujjáig.

II. FEJEZET

A madár további értelmes szavak helyett rikoltozni kezdett. Egy apró, éles, határozottan emberi hang annyit mondott: *mejnó madár*, aztán még hozzátett valamit egy olyan nyelven, melyből Will egy hangot sem értett. Léptek zaját hallotta a száraz leveleken. Egy apró vészkiáltást. Majd csend következett. Kinyitotta a szemét, és megpillantott két remekbe szabott kisgyereket, akik őt nézték, ahogy ott fekszik: tágra nyílt szemükben döbbenet volt és kíváncsi iszony. A kisebbik apró, öt, esetleg hat év körüli fiúcska volt, mindössze egy zöld ágycskötőt viselt. Mellette egy négy, talán öt évvel idősebb lány állt, a fején gyümölcsökkel teli kosár. Hosszú karmazsinvörös szoknya volt rajta, majdnem a bokájáig ért; deréktól felfelé viszont pőrén állt ott. A napfényben a bőre rózsaszínnel futtatott rézként ragyogott. Will az egyik gyerekről a másikra pillantott. Milyen szépek, tökéletesek, mily rendkívül elegánsak! Mint két apró telivér. Egy tömzsi, lekerekített vonalakkal rajzolt telivér, arca, mint egy kerubé – ez a fiú. A lány pedig egy megint másfajta telivér volt, finom vonásaival és a sötét hajából font két copf által keretezett, inkább hosszúkás, komor kis arcával.

További rikoltások következtek. A kiszáradt fa ágán a madár rémulten nézett hol erre, hol arra, aztán egy végső kiáltás kíséretében felszállt a levegőbe. A lány anélkül, hogy akár csak egy pillanatra levette volna a tekintetét Will arcáról, hívogatóan kinyújtotta a kezét. A madár megrázta magát, leszállt, vadul csapdosott, megtalálta egyensúlyát, majd behajtotta két szárnyát, és azon nyomban csuklani kezdett. Will csak leste, a meglepődés legkisebb jele nélkül. Most bármi lehetséges – bármi. Még az olyan beszélő madarakban sincs semmi meglepő, amelyek kisgyerekek kinyújtott ujjain landolnak. Megpróbált mosolyogni; csakhogy az ajka továbbra is remegett, és abból, amit ő a barátság jelének szánt, minden bizonnyal valami ijesztő grimasz lett. A kisfiú rögtön el is bújt nővére háta mögé.

A madár abbahagyta a csuklást, és egy újabb szót kezdett hajtogatni, melyet Will nem ismert.

– Rúna.

Vagy nem? Nem. *Karuna*. Minden kétséget kizáróan: *Karuna*.

Will felemelte remegő kezét, és rámutatott a kerek kosárban található gyümölcsökre. Mangó, banán... Kiszáradt szájában megindult a nyálelválasztás.

– Éhes – mondta.

Majd miután az az érzés fogta el, hogy ezen egzotikus körülmények közepette a gyermek jobban értené, ha inkább a zenés vígjátékokból ismert Kínai figurájával rukkolna elő, a következő változattal próbálkozott:

– Én renni é-es.

– Szeretnél enni? – kérdezte a gyermek tökéletes angolsággal.

– Igen – enni – felelte Will –, enni.

– Szállj el, mejnó!

A lány megrázta a kezét. A madár ellenkezés gyanánt vijjogni kezdett, aztán visszaszállt a kiszáradt fa ágára. A gyermek egy táncoséhoz hasonló mozdulattal emelte a magasba sovány karját, levette a fejéről a kosarat, majd a földre helyezte. Kiválasztott egy banánt, meghámozta, majd félelem és együttérzés közt hánykolódva az idegen felé indult. A kisfiú kiáltott valamit azon az érthetetlen nyelven, és belecsimpaszkodott a lány szoknyájába. Egy megnyugtató szó kíséretében a lány megállt, még jócskán a veszélyzónán kívül, és a gyümölcsöt a magasba emelte.

– Kéred? – kérdezte.

A még mindig reszkető Will Farnaby kinyújtotta a kezét. A lány nagy óvatosan oldalazott felé, majd ismét megállt, lekuporodott, és fürkészni kezdte.

– Gyorsan már! – mondta Will az elviselhetetlen türelmetlenség hangján.

Ám a kislánynak esze ágában sem volt kockáztatni. Le nem vette a szemét a férfi kezéről, és miközben a legkisebb gyanús mozdulatra kész lett volna visszakozni, előrehajolt, majd óvatosan kinyújtotta a kezét.

– Az isten szerelmére – Will könyörgőre fogta.

– Isten? – a gyermek hirtelen támadt érdeklődéssel ismételte meg a szót.

– Melyik isten? – tette fel aztán a kérdést. – Hisz annyi van belőlük.

– Bármelyik istenverte isten megteszi – felelte Will türelmetlenül.

– Én egyikkel sem vagyok igazán kibékülve – válaszolta a lány. – Én az Együttérzőt kedvelem.

– Akkor mutass te is némi együttérzést! – Will kérlelni kezdte: – Add nekem azt a banánt!

A lány arckifejezése ekkor megváltozott.

– Ne haragudj! – mondta bocsánatkérően.

Kihúzta magát, úgyhogy most látszott, milyen magas, gyorsan tett egy lépést a férfi felé, és reszkető kezébe ejtette a gyümölcsöt.

– Nesze – mondta, és mint egy csapdától tartó állatka, gyorsan visszaugrott, oda ahol a férfi már nem érte volna el.

A kisfiú tapsolt egyet, és hangosan felnevetett. A lány odafordult hozzá, és mondott valamit a maguk érthetetlen nyelvén. A fiú bólogatni kezdett – kerek feje volt –, majd ennyit válaszolt:

– Oké, főnök.

Ezzel elsietett, át a kék és kénsárga pillangók ózonén, be az árnyas erdőbe a tisztás távolabbi oldalán.

– Azt mondtam Tom Krishnának, menjen, hívjon valakit – mondta a lány magyarázatképpen.

Will megette a banánt, és kért még egyet, aztán egy harmadikat is. Most, hogy az éhség sürgetése alábbhagyott, szükségét érezte, hogy kielégítse kíváncsiságát is.

– Honnét tudsz te ilyen jól angolul? – kérdezte.

– De hát angolul mindenki tud – felelte a gyermek.

– Mindenki?

– Mármint a palanéz mellett.

És mivel ez a téma nem igazán kötötte le, elfordult, barna kezecskéjével integetett és füttyürészni kezdett.

– Gyerünk, fiúk, itt és most! – mondta megint a madár, majd megrázta magát, és a kiszáradt fa ágáról odaszállt a lány vállára. A gyermek meghámozott egy banánt, kétharmadát Willnek adta, a többit meg a mejnó

madárnak.

– Tiéd ez a madár? – kérdezte Will.

A lány a fejét rázta.

– A mejnó olyan, mint a villanyfény – felelte. – Ugyanúgy senkié.

– Miért hajtogatja, amit hajtogat?

– Mert valaki megtanította rá – felelte türelmesen a lány.

De nagy számár! A hanghordozása mintha erről a gondolatról árulkodott volna.

– De miért épp *azokat* a dolgokat tanították meg neki? Hogy „Figyelj”. Meg hogy „Itt és most”.

– Hát...

A lány a megfelelő szavakat kereste, hogy segítségükkel elmagyarázhassa ennek a fura idiótának, ami pedig oly nyilvánvaló.

– Ezek azok a dolgok, amelyekről az ember lépten-nyomon megfélemedezik. Nem igaz? Mármint hogy figyeljen arra, ami éppen történik. Ami felér azzal, hogy nem az „itt és most”-ban él.

– Úgyhogy ezek a mejnó madarak ide-oda repkednek, és figyelmeztetik az embereket – erről lenne szó?

A lány bólintott. Hát persze. Ezután csend következett.

– Hogy hívnak? – érdeklődött a lány.

Will bemutatkozott.

– Az én nevem Mary Sarojini MacPhail.

– MacPhail?

Ez bizony hihetetlennek tűnt.

– MacPhail – biztosította a lány.

– A kisöcséd neve pedig Tom Krishna?

A lány bólintott.

– Azt a hétszázát!

– És te repülővel jöttél Palára?

– A tengeren.

– A tengeren? Van hajód?

– Volt.

Will lelki szemei előtt látta a megfeneklett hajótesten átcsapó hullámokat, hallotta robajukat. A lány további kérdéseire elmesélte, mi történt. A vihart, a partot érést, a hosszas, rémálomszerű mászást, a kígyókat, a zuhanás rettenetét... Ismét remegni kezdett, még erősebben, mint korábban.

Mary Sarojini figyelmesen hallgatta. Egyetlen szót sem fűzött az elhangzottakhoz. Aztán, ahogy a férfi hangja elbizonytalanodott és végül elcsuklott, egy lépést tett felé. Letérdelt mellette, miközben a madár még mindig a vállán ücsörgött.

– Ide hallgass, Will! – mondta neki, miközben tenyerét a férfi homlokán pihentette. – Nem lesz ez így jó.

A hangja nagy hozzáértésről tanúskodott, és nyugodtan parancsoló volt.

– Mégis hogy állítsam meg? – kérdezte a férfi vacogó fogakkal.

– Hogyhogy hogy? – kérdezett vissza a lány. – Megvan annak a bevett módja. Meséld csak el még egyszer, hogy s mint volt azokkal a kígyókkal, és hogy zuhantál le!

Will a fejét rázta:

– Nem akarom.

– Hát persze hogy nem akarod – felelte a lány. – De muszáj. Tudod, mit mond a mejnó.

– Gyerünk, fiúk, itt és most! – a madár még mindig ezt hajtogatta. – Gyerünk, fiúk, itt és most!

– Nem lehetsz itt és most – folytatta a lány –, míg meg nem szabadulsz azoktól a kígyóktól. Na, hadd halljam.

– Nem akarom, nem akarom.

Will a könnyeivel küszködött.

– Márpedig akkor sose szabadulsz tőlük. Örökké ott csúsznak-másznak, ott kúsznak majd a fejedben. És meg is érdemled! – tette még hozzá Mary Sarojini szigorú hangon.

Will megpróbált úrrá lenni a reszketésén; csakhogy nem bírt a testével.

Valaki más kaparintotta meg fölötte a hatalmat, egy rosszindulatú valaki, aki elszántan azon ügyködik, hogy megszegyenítse, szenvedést okozzon neki.

– Emlékezz csak vissza, hogy volt kiskorodban – mondta Mary Sarojini. – Mit csinált az anyukád, ha megsérültél?

Nos, a karjába vette, és így beszélt hozzá: *Szegény kisbabám, szegény kicsi babám.*

– *Csak nem?* – A gyermek hangja döbbenetről árulkodott. – De hisz ez rettenetes. Az ilyesmi csak arra jó, nehogy túl tudd tenni rajta magad.

– „Szegény kisbabám” – ismételte meg gúnyosan –, lefogadom, hogy még órákon át fájt. Hogy aztán soha ne felejtsd el.

Will Farnaby erre nem reagált, csak feküdt ott csendben, és egész testében remegett, megállíthatatlanul.

– No, ha te nem vagy hajlandó, kénytelen leszek én megtenni helyetted. Ide hallgass, Will. Volt ott egy kígyó, egy nagy zöld kígyó, és te majdnem rátapostál. Majdnem rátapostál, és ez úgy megijesztett, hogy elveszítetted az egyensúlyodat, és lezuhantál. Na, most mondd el te is – mondd csak el!

– Majdnem rátapostam – suttogta Will engedelmesen. – És aztán...

Elsőre nem volt képes kimondani.

– ...aztán lezuhantam – nyögte ki végül alig hallhatóan.

Újra átélte az egész rettenetét – a félelem undorát, a hirtelen pánikot, melynek eredményeképpen elkövetett egy meggondolatlanságot, és elveszítette az egyensúlyát, aztán azt a másik félelmet abból a még rosszabb fajtából, és a rémes bizonyosságot, hogy itt a vég.

– Meséld csak el még egyszer.

– Majdnem rátapostam. És aztán...

Hallotta saját hüppögését.

– Na, jól van, Will. Sírjál – sírjál csak!

A hüppögés ekkorra nyüszítéssé változott. Will szégyenében összeszorította a fogát, a nyüszítés alábbhagyott.

– Ne csináld! – kiáltott rá a lány. – Hadd jöjjön ki, ha egyszer ki akar! Emlékezz vissza arra a kígyóra, Will! Emlékezz csak vissza rá, ahogy lefelé

zuhantál!

Újra kitört belőle a nyüszítés, és minden korábbinál vadabbul reszketett.

- Most meséld el szépen, mi történt!
- Láttam a szemét, láttam, hogy ki-be jár a nyelve.
- Igen, láttad a nyelvét. És mi történt aztán?
- Elveszítettem az egyensúlyomat és lezuhantam.
- Mondd ki újra, Will!

A férfi ekkor már zokogott.

- Mondd ki újra! – ismételte meg a lány.
- Lezuhantam.
- Még egyszer!

Úgy érezte, darabokra szakad, de csak kimondta még egyszer:

- Lezuhantam.
- Még egyszer, Will!

A lány kérlelhetetlen volt.

- Még egyszer!
- Lezuhantam, lezuhantam. Lezuhantam...

A zokogás fokozatosan alábbhagyott. Willnek máris kisebb erőfeszítésébe került megtalálni a megfelelő szavakat, és az általuk felidézett emlékek kevésbé voltak fájdalmasak.

- Lezuhantam – ismételte Will immár századszorra.
- Csakhogy nem zuhantál túl sokáig – mondta ekkor Mary Sarojini.
- Nem, nem zuhantam túl sokáig – ismerte el Will.
- Akkor meg mire ez az egész felhajtás? – kérdezte a gyerek.

A hangjában nem volt se rosszakarát, se irónia, vádaskodásnak meg épp, hogy nyoma se volt benne. Egyszerűen feltett egy egyenes kérdést, amely egyszerű, egyenes válaszáért kiáltott. De tényleg, *mire* ez az egész felhajtás? A kígyó nem marta meg; nem törte ki a nyakát. És különben is, az egész tegnap történt. Ma itt vannak ezek a pillangók, a madár, amely arra biztatja, hogy figyeljen, meg ez a különös gyermek, aki úgy beszél az emberrel, mint

valami erkölcsprédikátor, és úgy néz ki, mint valami nem túl ismert mitológia angyala, arról nem is szólva, hogy bár öt szélességi fokra sincsenek az Egyenlítőtől, akármilyen hihetetlen, mégis a MacPhail nevet viseli. Will Farnaby felnevetett.

A kislány tapsolt egyet, és ő is nevetett. Egy pillanatra rá a vállán ülő madár is bekapcsolódott, hahotázó, démoni kacajban tört ki, amely betöltötte a tisztást, és a fák között visszhangzott. Úgy tűnt, az egész világmindenséget majd szétveti a létezés hatalmas tréfája kapcsán érzett öröm.

III. FEJEZET

– Nos, hát örvendek, hogy mindez ennyire szórakoztató – szólalt meg hirtelen egy mély hang.

Will Farnaby a hang irányába fordult, és meglátott egy európai ruhába öltözött apró, cingár férfit. Őt nézte, ahogy ott feküdt, mosolygott, és a kezében egy fekete táskát tartott. Közel hatvanéves lehetett. A széles karimájú szalmakalap alatt a haja sűrű volt és ősz, és micsoda fura, horgas orra volt! No meg a szeme – mily oda nem illően kéklgett azon a sötét arcon!

– Nagypapa! – Will hallotta, hogy Mary így kiált fel.

Az idegen levette a tekintetét Willről, és a gyermekhez fordult.

– Mi volt ennyire mulatságos? – kérdezte.

– Hát... – kezdett bele Mary, majd egy pillanatra szünetet tartott, hogy rendbe szedje a gondolatait.

– Nos, hát az a helyzet, hogy tegnap vitorlázni ment, kitört a vihar, és hajótörést szenvedett – valamerre arrafelé. Úgyhogy kénytelen volt megmászni a sziklát. Kígyókkal találkozott, és mászás közben lezuhant. Szerencsére volt ott egy fa, úgyhogy nagyobb baj nem történt, inkább csak megijedt. Ezért is reszketett annyira, úgyhogy adtam neki pár banánt, és rávettem, hogy újra átélje az egész történetet – úgy egymilliószer. Akkor hirtelen belátta, hogy semmi ok az aggodalomra. Már úgy értem, túl van az egészen. Erre nevetni kezdett. Mivel nevetett, én is vele nevettem. A mejnó madár is nevetett.

– Nagyszerű – mondta a nagypapa, és a hangjából érezni lehetett, hogy helyesli a történetek ilyenén alakulását.

– Most pedig – fordult oda Will Farnabyhoz –, a pszichológiai értelemben vett elsősegély után lássuk csak, mit tehetünk a jó öreg szamárnak testvér^[5] érdekében. Mellékesen dr. Robert MacPhail vagyok. Önben kit tisztelhetek?

– Az ő neve Will – szólalt meg Mary Sarojini, mielőtt a fiatalembernek akár csak esélye lett volna, hogy válaszoljon. – A vezetékneve meg valami Far-izé.

– Farnaby, hogy pontosak legyünk. William Asquith Farnaby.^[6] Apám, mint ebből talán kitalálhatta, heves liberális érzelmű ember volt. Még csonttrészezen is. Vagy inkább azt mondanám, különösen csonttrészezen volt az.

Éles gúnykacajban tört ki, ám ez furcsamód nem sok hasonlóságot mutatott azzal a teli torkú vidámkodással, mellyel azon felismerését üdvözlte, hogy tényleg nincs miért csinálni a felhajtást.

– Talán nem kedvelted az édesapádat? – kérdezte Mary Sarojini némi aggodalommal a hangjában.

– Valamivel kevésbé, mint talán kedvelhettem volna – felelte Will.

– Ezt pedig úgy érti – vette át a szót dr. MacPhail, és a gyermekhez fordult –, hogy gyűlölte az édesapját. Sokan közülük így vannak vele – tette hozzá mintegy zárójelben.

Lekuporodott a földre, és elkezdte kioldani a szíjakat a fekete táskán.

– Egykori imperialistáink egyike, teszem fel – vetette oda a fiatalembernek, miközben félig odafordult felé.

– Bloomsbury^[7] szülötte – válaszolta Will jóváhagyólag.

– Felsőbb osztálybéli – közölte a doktor a diagnózist –, azonban a katonai és vidéki alfajoknak nem tagja.

– Ahogy mondja. Apám ügyvéd és politikai újságíró volt. Mármost amikor nem kötötte le minden energiáját az alkoholizmusa. Édesanyám, tűnjön ez bármily lehetetlennek, egy főesperes lánya volt. Egy *főesperes* lánya – ismételte meg, majd újra elröhögte magát, pont ugyanúgy, mint az imént, amikor az apja brandy iránti vonzalma készítette nevetésre.

Dr. MacPhail egy pillanatra ránézett, majd ismét a táskaszíjak kioldozásának szentelte minden figyelmét.

– Amikor így nevet – jegyezte meg, és hangja tudományos távolságtartásról árulkodott –, az arca furcsamód rúttá válik.

A meghökkent Will zavarát egy röpke tréfával próbálta leplezni:

– De hisz az mindig rút.

– Korántsem. Egyfajta baudelaire-i értelemben inkább szépnek mondanám.

Kivéve, amikor abban leli kedvét, hogy hiénaszerű hangokat hallat. Mi készíti erre?

– Újságíró vagyok – magyarázta Will. – Tudósító, akit azért fizetnek, hogy járja a világot, és beszámoljon napjaink rémségeiről. Mégis mit vár tőlem, miféle hangokat hallassak? Kakukk-kakukk? Blabla-blabla? Marx-Marx-Marx?

Ismét elnevette magát, majd egy jól bevált szellemességgel hozakodott elő.

– Én vagyok az az ember, akinek az „igen” egyszerűen nem felel meg válasznak.

– Szellemes – felelte dr. MacPhail. – Igen szellemes. De most már lássuk, miből élünk.

Egy ollót vett elő a táskájából, és elkezdte levagdálni Will sérült térdéről a szakadt és vérfoltos nadrágszárát.

Will Farnaby felnézett rá, és miközben bámulta, egyre azon tűnődött, hogy ez a valószínűtlen hegylakóforma mennyiben skót még és mennyiben palai. Ami a kék szemét és horgas orrát illeti, a válasz nem volt kétséges. Ám a barna bőr, a finom kis kezek és a férfi mozdulatainak kecsessége – ezek minden kétséget kizáróan egy olyan helyről származnak, mely jóval a Tweed folyótól^[8] délre fekszik.

– Maga itt született? – kérdezte.

Az orvos bólintott.

– Shivapuramban, Viktória királynő temetése napján.^[9]

Egy utolsó nyisszantást követően a nadrágszár a földre hullott, a térd láthatóvá vált.

– Zűrös eset – dr. MacPhail ennyiben foglalta össze ítéletét az első behatóbb vizsgálódás után.

– Azért nem hinném, hogy bármi túlságosan komolyról lenne szó – tette hozzá.

Az unokájához fordult:

– Légy szíves, menj vissza az állomásra, és kérd meg Vijayát, hogy jöjjön ide, és hozzon magával valakit! Mondd meg nekik, hogy szükség van egy

hordágyra is a betegszobából!

Mary Sarojini bólintott, szó nélkül felpattant, és máris távozára fogta, át a tisztáson.

Will elnézte a távolodó kis alakot – az ide-oda himbálózó piros szoknyát, a napfényben rózsásan-aranyosan ragyogó felsőtest finom, sima bőrét.

– Az unokája rendkívül figyelemreméltó teremtés – mondta Will dr. MacPhailnek.

– Mary Sarojini édesapja – szólalt meg rövid hallgatás után a doktor – volt a legidősebb fiam. Négy hónapja halt meg egy hegymászóbalesetben.

Will részvétnyilvánító szavakat makogott, amit újabb hallgatás követett.

Dr. McPhail kihúzta a dugót egy üvegből, és a benne található alkohol segítségével megtisztította a saját kezét.

– Ez most egy kicsit fájni fog – figyelmeztette Willt. – Azt javasolnám, próbáljon meg a madárra összpontosítani.

Kezével a kiszáradt fa felé intett, ahová a mejnó Mary Sarojini távoztával visszaszállt.

– Nagyon erősen koncentráljon, kizárólag rá figyeljen. Segít, hogy elterelje a figyelmét erről a kellemetlenségről.

Will Farnaby a madarat hallgatta. A mejnó ismét az első nótát fújta.

– Figyelj! – szólt az emberhangú oboa. – Figyelj!

– Mire figyeljek? – kérdezte Will abban a reményben, hogy annál kimerítőbb válaszban lesz része, mint amit Mary Sarojiniből sikerült kisajtolnia.

– Az odafigyelés szükségességére – mondta erre dr. MacPhail.

– Figyeljek az odafigyelés szükségességére?

– Hát persze.

– Figyelj! Figyelj! – kántálta a mejnó, ezzel ironikus módon megerősítve az elhangzottakat.

– Sok ilyen beszélő madár él errefelé?

– Lehet belőlük vagy ezer a szigeten. Itt röpködnek mindenfelé. Még az öreg Rádzsának támadt ez az ötlete. Azt hitte, jót tesz vele az embereknek.

Lehet is benne valami, bár szegény mejnókkal szemben nem volt túl rendes dolog. Szerencsére azonban a madarak nem sokat értenek az efféle biztatásból. Még ha maga Szent Ferenc szólna hozzájuk, azzal sem mennének túl sokra.

– Képzeld csak el – folytatta a doktor. – Azoknak a jó rigóknak, tengelicéknek és füzikéknek prédikálni! Micsoda tapintatlanság! Miért nem tudta befogni a száját, és hagyni, hogy a madarak prédikáljanak *neki*?

– Most pedig tényleg jobban teszi – tette hozzá immár egészen más hangnemben –, ha elkezd a fán ülő barátunkra koncentrálni. Én meg kitisztítom ezt itt, ni.

– Figyelj!

– No, akkor nézzük.

A fiatalember összeresztett, és az ajkába harapott.

– Figyelj! Figyelj! Figyelj!

Tényleg úgy volt. Ha az ember eléggé koncentrált, a fájdalom máris nem volt olyan elviselhetetlen.

– Figyelj! Figyelj!

– Mégis, hogy jutott eszébe, hogy nekivágjon annak a sziklának? – kérdezte dr. MacPhail, miközben a kötszerért nyúlt. – Fel nem foghatom.

Willnek sikerült kipréselnie magából egy rövid nevetést.

– Emlékszik a *Meslohes* elejére? – kérdezte. – „De szerencsémre a gondviselés végül engem pártolt.”^[10]

A tisztás tőlük távolabb eső oldaláról emberi hangok hallatszottak. Will odafordította a fejét, és látta, hogy a fák közül előbukkan Mary Sarojini. Piros szoknyája egyre himbálózott, ahogy feléjük ugrabugrált. Mögötte egy két lábon járó, hatalmas bronzszobor. A félmeztelen férfi a vállán egy könnyű hordágy bambuszrúdrait és a feltekert vásznat cipelte, az óriás mögött pedig egy sovány, sötét bőrű, fehér rövidnadrágos kamasz fiú közeledett feléjük.

– Ő Vijaya Bhattacharya – mondta dr. MacPhail, amint a bronzszobor a közelükbe ért. – Vijaya az asszisztensem.

– Mármint a kórházban?

Dr. MacPhail a fejét rázta.

– Hacsak a szükség úgy nem hozza, én már nem praktizálok – felelte. – Vijayával a Mezőgazdasági Kísérleti Állomáson dolgozunk együtt.

– Murugan Mailendra pedig – ekkor a sötét bőrű fiú felé intett – ideiglenesen van itt velünk. Talajtant és növénytermesztést tanul.

Vijaya félreállt, hatalmas kezét társa vállára helyezte, majd kissé előretolta a fiút. Ahogy Will felnézett arra a szép, durcás, fiatal arcra, gazdájában, valamelyes meglepetésére, felismerte azt az elegáns ifjút, akivel öt nappal korábban találkozott Rendang-Lobóban, és akivel Dipa ezredes fehér Mercedesén keresztül-kasul bejárta a szigetet. Elmosolyodott, már meg is szólalt volna, azonban sikerült időben úrrá lennie ezen a készleten. A fiú szinte észrevétlenül, ám mégis félreérthetetlenül megrázta a fejét. Szemében Will gyötrődő könyörgést vélt felfedezni. Ajkai hang nélkül mozogtak. *Kérem szépen*, mintha ezt mondta volna, *kérem szépen...* Will ennek megfelelően változtatott arcvonásain.

– Örvendek, Mr. Mailendra – mondta könnyed hivatalossággal.

Úgy tűnt, Murugan rendkívüli módon megkönnyebbült.

– Örvendek – felelte, és kissé meghajolt.

Will körülnézett, hogy szemrevételezze, vajon a többieknek feltűnt-e, ami kettejük közt lejátszódott. Láta, hogy Mary Sarojini és Vijaya minden figyelmét a hordágy köti le, a doktor pedig épp a holmiját pakolta vissza a fekete táskába. Így hát a kis komédiának nem voltak nézői. Az ifjú Murugannak nyilván megvolt a maga oka, miért nem kívánta mások tudomására juttatni, hogy Rendangban járt. A fiatal fiúk már csak ilyenek. Fiúk. Vagy tán lányok is egyben? Dipa ezredes több mint atyai érzésekkel viseltetett ifjú védenca iránt, Murugan pedig jóval több, mint fiúi érzéseket táplált az ezredes iránt – nyilvánvaló volt, mennyire csodálja. Pusztán a hőst tisztelte benne, ő, az egyszerű iskolás gyerek az erőteljes férfiban, aki győztes forradalmármódon likvidálta az ellenzékét, és diktátorként rendezkedett be? Vagy itt más érzések is jelen voltak? Murugan vajon Antinous^[11] szerepét töltötte be e fekete bajuszos Hadrianus mellett? Nos,

ha efféle érzéseket táplál középkorú egyenruhás gengszterek iránt, szíve joga. Ha pedig a gengszter a csinos fiúkat kedveli, az az övé. Egyébként, folytatta magában Will, talán ez az oka annak, hogy Dipa ezredes eltekintett attól, hogy hivatalosan is bemutassa őket egymásnak. *Ez itt Muru*, mindössze ennyit mondott, amikor a fiút bekísérték az elnöki irodába. *Fiatal barátom, Muru*, majd felállt, karját a fiú válla köré fonta, odakísérte a kanapéhoz, és leült mellé. *Vezethetem én a Mercedest*, kérdezte Murugan. A diktátor engedékenyen mosolygott. Fényes, csillogó fekete feje volt. Bólintott. És ez volt a másik oka annak, hogy Willben felmerült, abban a különös kapcsolatban nem pusztán baráti érzeményekről van szó. Az ezredes sportautóját vezető Murugan mániákus módjára viselkedett. Ilyen sofőrre csakis egy esztét vesztett szerető bízta rá saját magát, a vendégéről már nem is szólva. A Rendang-Lobo és az olajmezők között elterülő síkságon a sebességmérő kétszer is mutatott száztíz mérföldes óránkénti sebességet,^[12] és ennél még rémesebb, sokkal rémesebb volt a helyzet az olajmezőktől a rézbányáig vezető hegyi utakon. Szakadékok tátongtak a közvetlen közelükben, forduláskor nemegyszer kerécsikorgás hallatszott, a bozótos bambuszültetvényekből vízi bivalyok jöttek elő, egyszer csak ott álltak egy-két méterre az autó előtt, és olykor tíztonnás teherautók tűntek fel velük szemben az út nem megfelelő oldalán.

– Kicsit sem ideges? – tette fel a kérdést Will, miután összeszedte minden bátorságát.

Ám a szerelmes gengszter ezen a ponton istenfélőnek mutatkozott.

– Ha az ember tudja, hogy Allah akaratát követi – én pedig erről *igenis* meg vagyok győződve, Mr. Farnaby –, akkor nincs mentség az idegeskedésre. Ilyen körülmények közt az idegeskedés istenkáromlás lenne.

És miközben Murugan hirtelen elrántotta a kormányt, nehogy telibe kapjanak egy bivalyt, az ezredes kinyitotta arany cigarettatárcáját, és megkínálta Willt egy Balkan Sobranie márkájú cigarettával.

– Készen vagyunk – szólt ekkor Vijaya.

Will a hang irányába fordult, és meglátta a földön a hordágyat.

– Remek! – szólt dr. MacPhail. – Emeljük rá! Óvatosan. Óvatosan...

Egy perc múlva a kis menet már a fák közt kanyargó szűk ösvényen haladt. Mary Sarojini ment elől, nagyapja volt a sereghajtó, kettejük közt pedig ott ment Murugan és Vijaya a hordágy két végével a kezükben.

Mozgó ágyából, mint egy élő tenger legmélyéről Will Farnaby felfelé kémlelt, és a zöld sötétséget pásztázta. Messze odafent, mondhatni a felszín közelében, a falevelek közt susogás támadt, majmok zajongtak. Most pedig szárvcőrű madarak kezdtek ott ugrándozi, mintha csak a férfi rendetlenkedő képzeletének koholmányai lennének. Will orchideák felhőjén át nézte őket. Tucatnyian lehettek.

– Kényelmesen fekszik? – kérdezte a figyelmes Vijaya.

Odahajolt, az arcába nézett. Will visszamosolygott rá.

– Mi az hogy! Ez ám a luxus! – felelte.

– Már nincs messze – folytatta beszélgetőtársa megnyugtatóképpen. – Pár perc, és ott vagyunk.

– Mármint hol?

– A Kísérleti Állomáson. Olyasmi, mint Rothamsted. Járt valaha Rothamstedben, még Angliában?^[13]

Hallani természetesen hallott róla, azonban soha nem járt ott.

– Több mint száz éve működik – folytatta Vijaya.

– Egészen pontosan száztizennyolc – mondta erre dr. MacPhail. – Lawes és Gilbert kezdtek ott kutakodni 1843-ban. Azt akarták megtudni, hogy lehetne a talaj termőképességén javítani. Az egyik tanítványuk idevetődött még az ötvenes évek elején, és segített nagyapámnak beindítani az itteni Állomást. Rothamsted a trópusokon – ez lett volna a dolog lényege. A trópusokon, a trópusok *szolgálatában*.

A zöld félhomályban világosság támadt, és egy pillanatra rá az erdőből kiérve, hordágyastul a trópusi napfény teljes ragyogásában találták magukat. Will felemelte a fejét, és körülnézett. Nem jártak messze egy óriási völgykatlan legaljától. Százötven méterre alattuk széles síkság terült el, amelyet négyszögletes mezők tarkítottak, házak, fák csoportjai díszítettek. A másik irányban az emelkedők ezerméteres magasságba vezettek, a hegyek karéja felé. A síkságtól egészen a csipkézett csúcsokig zöld és aranyszínű,

teraszos kiképzésű rizsföldek követték a kontúrvonalakat, mintha kimódolt szándékossággal igyekeztek volna nyomatékot adni a hegyoldal minden egyes kitüremkedésének és horpadásának. Itt a természet nem pusztán természetes volt; a tájat úgy komponálták, geometriai esszenciájára zsugorították – ami egy festőnél a virtuozitás csodája lett volna –, és átfordították ezekké a kanyargós vonalakká, a tisztán ragyogó színek eme sávjaivá.

– Mi dolga volt Rendangban? – kérdezte dr. Robert, e kérdésével törve meg a hosszas csendet.

– Anyagot gyűjtöttem az új rezsimről szóló írásomhoz.

– Nem gondoltam volna, hogy az ezredesre érdemes nyomdafestéket vesztegetni.

– Téved. *Katonai* diktátor. Más szóval halálhozó. A halál pedig mindig hírértékkel bír. Még a halál távoli büze is – nevette el magát. – Ezért is hagyták meg a feletteseim, hogy nézzek be oda Kínából hazafelé.

Voltak más okok is, amelyeket azonban inkább nem említett. Az újságírás csak egyike volt Lord Aldehyde érdekeltségeinek. Másik manifesztációjában ő volt a Délkelet-ázsiai Olajtársaság, és ő volt a Birodalmi és Külhoni Réz Korlátolt Felelősségű Társaság is. Hivatalosan Will azért jött Rendangba, hogy a militarizált levegőben a halál után szaglásszon; megbízása volt azonban arra is, hogy megtudja, miféle érzésekkel viseltetik a diktátor a külföldi tőke iránt, mekkora adókedvezmények felajánlására volna hajlandó, és milyen garanciákkal rendelkezik az államosítás ellen. No meg, hogy a nyereség hány százalékát lehetne kivinni az országból. Hány helyi technikust és adminisztrátort kellene alkalmazni? Kérdések egész özöne. Dipa ezredes azonban a legteljesebb mértékig barátságosnak és együttműködőnek mutatkozott. Ezért is került sor arra a hajmeresztő autókázásra a rézbányákhoz Murugannal a volánnál.

– Primitív, kedves Farnabym, mondjuk ki, primitív. Sürgősen szükség lenne modern berendezésekre, amint azt most maga is láthatja.

Egy újabb találkozót is megbeszéltek – igen, Will most már tisztán emlékezett rá –, éppen aznap délelőttre. Láta maga előtt az ezredest az

íróasztalánál. Egy jelentés a rendőri vezetőtől: „Mr. Farnabyt utoljára egy kis hajó fedélzetén látták, egyedül hajózott a Palai-szorosban. Két órával később hatalmas erejű vihar tört ki... Feltételezhetően halálát lelte a...” Csakhogy erről szó sincs, él és virul, itt, a tiltott szigeten.

– Soha nem kapnál vízumot – mondta Joe Aldehyde utolsó megbeszélésük alkalmával. – Esetleg azonban partra merészkedhetnél álruhában. Kapj magadra valami burnuszfélét, mint Arábiai Lawrence.^[14]

Will szenvtelen arccal hallgatta.

– Megpróbálom – ígérte.

– Mindenesetre, ha bármi módon szerét ejted, hogy kiköss Palán, nyílegyenesen indulj a palotába. A Ráni – náluk így nevezik az anyakirálynőt – régi barátnőm. Hat éve találkoztunk Luganóban. Az öreg Voegeli egy befektetési bankár társaságában időzött ott. Az öreg barátnőjét érdekli a spiritualizmus, és szerveztek egy szeánszot a tiszteletemre. Trombitás médium, valódi *direct voice*^[15] – csakhogy sajnos az egész németül folyt. Nos, miután felkapcsolták a villanyt, hosszasan elbeszélgettünk.

– A médiummal?

– Dehogy. A Ránival. Igen figyelemreméltó személyiség. Tudod, a Szellem Keresztes Hadjárata...

– Az ő agyszüleménye lenne?

– A legteljesebb mértékben. És ami engem illet, nekem jobban tetszik, mint az Erkölcsei Újrafegyverkezés.^[16] Ázsiában valahogy jobb az akusztikája. Aznap este hosszasan elbeszélgettünk róla. Utána pedig szóba került az olaj. Pala tele van olajjal. A Délkelet-ázsiai Olajtársaság már évek óta próbál a közelébe férközni. Ahogy a többi vállalatok is. De hiába. Senki nem kap koncessziót. Ebben megingathatatlanok. Csakhogy a Ráni nem ért velük egyet. Neki az okozna örömet, ha látná, hogy az olaj révén valami jó történik a világban. Például, hogy az olaj pénzeli a Szellem Keresztes Hadjárátát. Nos tehát, amint mondtam volt, ha eljutsz Palára, nyílegyenesen indulj a palotába! Beszéljetek egymással! Szerezz belső információkat azokról, akik a döntéseket hozzák! Tudd meg, van-e az olaj mellett állást fogláló kisebbség, és kérdezz rá, hogyan tudnánk a segítségükre lenni, hogy

folytathassák a megkezdett remek munkát!

Végül pedig megígérte Willnek, hogy szép summa üti a markát, amennyiben erőfeszítéseit siker koronázza. Elég tekintélyes összeg, hogy teljék belőle egy egész évnyi szabadságra. *Vége a riporterkedésnek. Semmi más, csak a Magas Művészet, az Irodalom, az IRODALOM.* Bejelentését azonban olyan alantas nevetéssel toldotta meg, mintha legalábbis azt mondta volna: Szarodalom. Micsoda elmondhatatlanul mocskos egy alak! Igen ám, csak hogy Will hajlandó volt az elmondhatatlanul mocskos alak alantas újságaiba írni, és arra is kész volt, hogy némi kenőpénz fejében elvégezze az alantas fickó helyett a piszkos munkát. És most, bármennyire is hihetetlen, itt volt Pala szigetén. Szerencsére a gondviselés őt pártolta – pontosan avégett, ennél mi sem nyilvánvalóbb, hogy elkövesse azon baljós tréfák egyikét, amelyek már csak a gondviselés sajátjai.

A jelen valóságába Mary Sarojini éles hangja térítette vissza:

– Itt vagyunk.

Will erre felkapta a fejét. A kis menet lekanyarodott az útról, és épp egy fehér, stukkódíszes falba vájt kapunyíláson haladt keresztül. Balra, egyre magasabb teraszokon, az asvattha fák árnyékában alacsony épületek sorakoztak. Egyenesen öelőttük egy pálmafák szegélyezte sugárút vezetett lefelé egy lejtőn egy lótuszokkal teli medence irányában, amelynek távolabbi végében egy hatalmas, ülő kő Buddha-szobor volt. Elfordultak balra, majd egy emelkedőn felfelé folytatták útjukat. Virágzó fák közt vezetett az útjuk, gazdag illatárban vonultak az első terasz felé. Egy kerítés mögött – ha kérődző állkapcsát figyelmen kívül hagyjuk – mozdulatlanul állt egy hófehér, púpos bika, istenszerűen békés, buta szépségében. Hamar maguk mögött hagyták Európa szeretőjét, és máris ott volt egy pár Júnó madarai^[17] közül. Tollukat a fűvön húzták maguk után. Mary Sarojini elhúzta a reteszt egy kis kertbe vezető kapun.

– A bungalóm – mondta dr. MacPhail, és Muruganhoz fordulva így szólt:

– Hadd segítsek, itt nehéz lesz felmenni a lépcsőn.

IV. FEJEZET

Tom Krishna és Mary Sarojini átmentek a szomszédba, és a kertész gyerekeivel együtt pihentek le délután. Susila MacPhail egyedül ült az elsötétített nappaliban elmúlt boldogsága emlékeivel és a gyász keltette, jelen fájdalmával. A konyhai óra felet ütött. Ideje volt indulni. Sóhajtva állt fel, szandált vett, és kísért a trópusi délután egészen elképesztő, vakító ragyogásába. Felnézett az égre. A vulkánok felett hatalmas fellegek emelkedtek a zenit felé. Még egy óra, és esni kezd. Az egyik foltszerű árnyéktól a másikig sietett, így haladt előre a fák szegélyezte ösvényen. Hirtelen zajos szárnycsapkodásra lett figyelmes, egy galambraj rebtent fel az egyik magasba meredő asvattha fa ágai közül. Zöld szárnyú, korallszín csőrű madarak, a mellükön a tollak gyöngyházszerűen váltogatták színüket a fényben. Elrepültek az erdő felé. Milyen gyönyörűek voltak, milyen kimondhatatlanul kedvesek! Susila már-már odafordult Dugald felé, hátha a férfi magasba fordított arcán sikerül elkapnia az öröm kifejeződését; ám végül magára erőltetett önfegyelemmel a földre szegezte tekintetét. Dugald nincs többé; csak ez a fájdalom, mint a fantomlábban érzett fájdalom, amely egyre ott kísért azok képzeletében, sőt, az érzékeiben is, akik amputáláson estek át. *Amputáláson*, suttogta saját magának, *amputáláson...* Érezte, hogy könnyezik, megtorpant. Az amputálás gondolata korántsem mentség az önsajnálatra, és hiába halt meg Dugald, a madarak éppoly csudaszépek, mint korábban, és gyermekeinek, valamint az összes többi gyereknek továbbra is ugyanúgy szüksége van rá, hogy szeressék, segítsék, tanítsák. Hogy egyfolytában szembesül a férfi hiányával, annak azt a célt kell szolgálnia, hogy emlékeztesse, mostantól kettő helyett kell szeretnie, élnie, gondolkoznia; a továbbiakban nem pusztán saját szeme és elméje segítségével kell érzékelnie és értenie, hanem azon elme és két szem segítségével is, amely valaha Dugaldé volt, és a bekövetkezett katasztrófa előtt egyben az övé, Susiláé is, az öröm és értelem közösségében.

Már itt is van a doktor bungalója. Susila felment a lépcsőn, át a verandán, és belépett a nappaliba. Apósa az ablaknál ült, égetett agyagbögérből hideg

teát kortyolt, és a *Journal de Mycologie*^[18]-t olvasta. Felnézett, ahogy meghallotta Susila közeledő lépteit. Mosolygással üdvözölte.

– Susila, drágám! Annyira örülök, hogy tudtal egy kis időt szakítani.

Susila lehajolt és megcsókolta a férfi borostás arcát.

– Mit hallok Mary Sarojinitól? – kérdezte. – Tényleg talált egy hajótöröttet?

– Egy angolt – csak hogy Kínából, illetve egyenesen Rendangból érkezett. Hajótörött. Újságíró.

– Miféle ember?

– Külsőre, mint a Messiás. Ahhoz azonban túl sok esze van, hogy higgyen Istenben, és meggyőződéssel viseltessék a küldetését illetően. Azonkívül érzékenysége se hagyná, hogy végrehajtsa, amivel megbízták, még ha meggyőződése arra sarkallná is. Az izmai cselekednének, és az érzések szintjén örömmel hinne; ám okossága és idegvégződése nem engedik.

– Akkor feltételezem, rendkívül boldogtalan.

– Oly mértékig az, hogy képtelen megállni, hogy ne kacagjon úgy, mint egy hiéna.

– Tudatában van, hogy úgy kacag, mint egy hiéna?

– Igen, és meglehetősen büszke rá. Még szellemességeket is gyárt e tárgykörben. „Én vagyok az az ember, akinek az »igen« egyszerűen nem felel meg válasznak.”

– Komoly a sérülése?

– Azt azért nem mondanám. Viszont lázas. Adtam neki antibiotikumot. Most már a te dolgod, hogy segíts növelni az ellenálló képességét, és hogy adj egy esélyt a *vis medicatrix naturae*-nek.^[19]

– Megteszem, ami tőlem telik.

Némi csend után Susila hozzátette:

– Meglátogattam Lakshmit hazafelé jövet az iskolából.

– Milyen állapotban volt?

– Nem sokat változott a helyzet. Nem, talán mégis valamivel gyengébb, mint tegnap volt.

– Nekem is az volt az érzésem reggel, mikor ott jártam.

– Szerencsére úgy tűnik, a fájdalom nem erősödik. Még elbírunk vele pszichésen. Dolgoztunk kicsit az undoron. Ivott is egy keveset. Szerintem most már nem lesz szükség infúzióra.

– Hála az égnek! – felelte a férfi. – Az a rengeteg infúzió valami rettenetes volt. Elképesztő bátorsággal nézett szembe mindig minden valós veszéllyel; ám ha előkerült egy fecskendő, vagy kapott egy szúrást a vénájába, a legnyomorultabb, irracionális rettenet vett rajta erőt.

Eszébe jutott, még a házasságuk legelején egyszer kijött a béketűrésből, és gyávának nevezte a feleségét, mondván, miért csinál ekkora felhajtást. Lakshmi ugyanis sírt, és miután átadta magát a mártíromság érzésének, eleven szemet gyűjtött a férfi fejére,^[20] azzal szégyenítette meg, hogy a bocsánataért könyörgött. *Lakshmi, Lakshmi...* Még pár nap, és meghal. Harminchét év után.

– Miről beszélgettetek? – tette fel hangosan a kérdést.

– Semmi különösről – hangzott Susila válasza.

Valójában Dugaldról beszéltek, de Susila egyszerűen nem tudta rászánni magát, hogy megismételje, ami elhangzott közöttük.

– Az első kicsinyem – suttogta a haldokló asszony. – Nem is tudtam, hogy az újszülöttek ennyire gyönyörűek is lehetnek.

Két szemgödrében, melyek sötétek és mélyek voltak, mint egy koponyáé, felragyogott a két szeme, és vértelen ajkai mosolyra görbültek.

– Micsoda icike-picike kezecskéi voltak – a halovány, rekedtes hang így folytatta – és micsoda mohó kis szájacskája!

A szinte csont és bőr kéz reszketve érintette meg azt a helyet, ahol a tavaly elvégzett műtét előtt a melle volt.

– Nem is tudtam – ismételte.

Honnan is tudhatta volna, mielőtt megtörtént vele? Reveláció volt az, az érintés és a szeretet apokalipszise.

– Érted, hogy értem?

Susila bólintott. Hát persze hogy értette – saját két gyermekével

kapcsolatban értette meg ő is ugyanezt, az érintés és a szeretet újabb apokalipsziseiben, azzal az emberrel egyetemben, akivé az icike-picike kezecskéjű, mohó szájacskájú Dugaldd felnőtt.

– Eleinte féltettem – suttogta a haldokló asszony. – Olyan erős volt, igazi zsarnok, akár fájdalmat is okozhatott volna, visszaélhetett volna az erejével, kárt is tehetett volna valakiben. Ha mást vesz el... Annyira hálás vagyok, hogy te lettél a felesége!

Csont és bőr keze nem időzött tovább ott, ahol valaha a melle volt, és végül Susila karján pihent meg, aki lehajtotta a fejét, és megcsókolta az asszony kezét. Mindketten sírtak.

Dr. MacPhail sóhajtott egyet, felnézett, és mint aki épp most mászott ki a vízből, kissé megrázkódott.

– A hajótörött neve Farnaby – mondta. – Will Farnaby.

– Will Farnaby – ismételte meg Susila. – Nos, a legjobb, ha megyek, és megnézem, mit tehetek érte.

Sarkon fordult és távozott.

Dr. MacPhail elnézte a nő távolodó alakját, aztán hátradőlt a székében, és lehunyta a szemét. A fia járt az eszében és a felesége – Lakshmi, aki lassan megadja magát az elmúlásnak, és Dugaldd, aki mint egy hevesen ragyogó láng, hirtelen lobbant el. A változások és a véletlenek érthetetlen folyamára gondolt, amelyből az élet összeáll, mindarra a szépségre, rettenetre és abszurditásra, amelyeknek összejátszása megteremti az emberi sors értelmezhetetlen, ám mégis isteni jelentőséggel bíró mintázatát. *Szegény lány*, gondolta magában, mikor felidézte Susila arcát, miután közölte vele, hogy mi történt Dugalddal, *szegény lány*. Közben pedig ott volt ez a hallucinogén gombákról szóló cikk a *Journal de Mycologie*-ban. Az is egyike volt azoknak a lényegtelen dolgoknak, amelyek valahogy mégis illeszkedtek a mintába. Az Öreg Rádzsa egyik különös versikéje jutott az eszébe:

*Minden minden más iránti
tökéletes közönnyel,*

*tökéletesen együttműködik,
disszonancia egy jón túli Jóért,
egy Létezőért, mely időtlenebb
az átmenetiségben, tétova
enyészetében örökkévalóbb,
mint Isten ott a mennyben.*

Az ajtó megnyikordult, és szempillantásnyi idő múlva Will halk léptek zaját hallotta, amelybe szoknyasusogás nesze vegyült. Aztán hirtelen azon vette észre magát, hogy egy kéz nyugszik a vállán, és egy mély, dallamos női hang azt kérdezi tőle, hogy érzi magát.

– Pocsékul érzem magam – felelte anélkül, hogy kinyitotta volna a szemét.

Hangjában nyoma sem volt az önsajnálatnak, nem esdekelt együttérzésért – egy sztoikus haragos tárgyilagossága szólt belőle, aki végül eljutott odáig, hogy megundorodván az egykedvűség hosszasan magára erőltetett bohóctréfájától, egyszer csak neheztelő hangon előáll az igazsággal.

– Pocsékul érzem magam.

A kéz ismét megérintette.

– Susila MacPhail vagyok – mondta a hang –, Mary Sarojini édesanyja.

Bár nem szívesen, Will odafordította a fejét, és kinyitotta a szemét. Mary Sarojini felnőtt, sötétebb bőrű változata ült az ágy mellett. Rámosolygott, méghozzá barátságosan, féltő gondoskodással. Visszamosolyogni túl nagy erőfeszítésébe került volna; úgyhogy Will beérte annyival, hogy azt mondta: „Örvendek.” Ezután kissé feljebb húzta a lepedőt, amely a testét takarta, és ismét behunyta a szemét.

Susila csendben nézett le rá – milyen csontos a válla, hogy kilátszanak a bordái. No és a bőre: északias sápadtsága a férfit a palaiak szemében furcsamód törékenynek és sebezhetőnek tüntette fel. Susila elnézte napégette arcát: határozottan úgy festett, mint egy faragás, mely azzal a szándékkal készült, hogy jó messziről látni lehessen: határozott és mégis érzékeny, reszkető, több mint póre arc. Susila hirtelen azon kapta magát, hogy egy

olyan férfi képe rajzolódik ki előtte gondolatban, akit elevenen megnyúztak és magára hagytak, hadd szenvedjen.

– Úgy hallom, Angliából érkezett – mondta végül Susila.

– Hogy honnan érkeztem, cseppet sem számít – motyogta Will ingerülten. – És az sem, hová tartok. A pokolból, a pokolba.

– Nem sokkal a háború után én is jártam Angliában – folytatta Susila. – Ott tanultam.

Will megpróbált nem figyelni rá; csakhogya emberi fülön nincs héj, mint a szemeken; nem volt menekvés a betolakodó hang elől.

– Volt egy lány a pszichológiasoportunkban – folytatta a hang –, az övéi Wellsben éltek. Meghívott, töltsen náluk a nyári vakáció első hónapját. Maga járt már Wellsben?

Persze hogy járt már Wellsben. Mégis mivégre e zaklatás, kit érdekelnek ezek a bugyuta emlékfoszlányok?

– Annyira szerettem ott sétálni a vízparton – folytatta Susila –, és elnézni a katedrális a várak túloldalán.

És miközben a katedrális nézte, a pálmafák alatt, a tengerparton álldogáló Dugaldra gondolt, Dugaldra, aki elsőként vezette be a sziklamászás rejtelmibe. *A kötél megtart. Teljes biztonságban vagy. Ugyan, hogy esnél már le...* Ugyan, hogy esne már le, ismételte meg keserűen gondolatban – és akkor eszébe jutott az itt és most, eszébe jutott, hogy várja a munka, és ahogy tekintetét ismételten az elevenen megnyúzott, markáns arcra emelte, az is eszébe jutott, hogy itt egy emberi lény, akinek fájdalmai vannak.

– De csodálatos volt – folytatta –, milyen remek, milyen békés!

A hang, legalábbis Will Farnabynak úgy tűnt, időközben dallamosabb lett, ám furcsamód egyben távolibb is. Talán ezért is nem neheztelt már amiatt, amit az imént még zaklatásnak élt meg.

– Minő különleges érzete a békének. *Shanti, shanti, shanti.*^[21] A békének, mely túl van a megértésen.

A hang szinte kántálásba váltott át – a kántálás pedig mintha egy másik világ üzenetét tolmácsolta volna.

– Be is csukhatom a szemem – folytatta a kántáló hang –, be is csukhatom a szemem, és akkor tisztán itt van előttem. Látom magam előtt a templomot – hatalmas nagy, jóval magasabb, mint a püspöki palota körüli óriási fák. Látom magam előtt a zöld füvet és a vizet és a köveken az aranyló napfényt és a támpillérek közt a rézsút eső árnyakat. Hallgassa csak! Én hallom a harangszót is. A harangszót és a csókákat. A csókákat fenn a toronyban – hallja a csókákat?

Igen, hallotta a csókákat, majdnem ugyanolyan tisztán, mint azokat a papagájokat most a kinti fákön ott az ablak előtt. Itt volt és ugyanakkor ott is ott volt – itt, ebben a sötét szobában, a tikkasztó hőségben az Egyenlítő közelében, ám egyben ott is, odakint, abban a hűvös völgyhajlatban a Mendip-dombság szélén, ahol a katedrális tornyából csókák hangja hallatszik, ahol a harangszó lassan hal el a zöld csendben.

– És azok a fehér felhők – mondta épp a hang –, köztük a kék égbolt annyira halovány, annyira finom, maga a tökélyre vitt gyengédség.

Gyengédség, ismételte meg a férfi, ó az a gyengéd kék égbolt azon az áprilisi hétvégén, amelyet még csódtömegházasságuk előtt ott töltött Mollyval. A fűben százszorszép nyílt és gyermekláncfű, a víz túloldalán pedig ott magaslott az a templom; komor geometriája szinte fenyegetni láttatta ama puha áprilisi fellegek vadságát. Fenyegette a vadságukat, egyben azonban hozzá is tett valamit, elrendezte vele, amit kell, tökéletes békeességben. Így kellett volna, hogy közte és Molly között alakuljanak a dolgok – és akkor még úgy tűnt, így is fognak.

– És a hattyúk – Will egyszer csak meghallotta az álmatag hang kántálását –, a hattyúk...

Igen, a hattyúk. Fehér hattyúk szelték a jáde és fekete borostyánkő tükröt – és annak a lélegző tükörnek a felszíne egyre dagadt és reszketett, úgyhogy a madarak ezüstös tükörképe folyton megtört, majd újra összeállt, darabjaira hullott, majd új egészet alkotott.

– Mintha csak egy címerfestő festette volna őket. Romantikus látványt nyújtanak. Ennyire már nem is lehet szép valami. Mégis léteznek – valóságos madarak egy valóságos helyen. Most olyan közel érzem magam hozzájuk, hogy szinte meg tudnám őket érinteni – és mégis olyan messze

vannak – több ezer mérföldnyire innen. Messze-messze, azon a sima tükűrű vízen. Úgy mozognak, mintha valami varázslat készítetné rá őket, puhán, fenségesen...

Fenségesen, igen, fenségesen szelték a felszínt, a sötét színű víz pedig megemelkedett és kettévált, ahogyan az ívelt fehér mellkasok előrehaladtak benne – megemelkedett, kettévált, aztán fodrozódva elmaradt mögöttük, és fénylő nyílhegy alakba bontakozott. Will látta, ahogy a madarak végigsiklanak a sötét tükűrű felszínén, hallotta a csókákat odafenn a toronyban, és orrlýukaiban a fertőtlenítőszeres és gardéniák illatának e közelebbi keveredésén keresztül is érezte annak a gótikus váraknak a hideg, nem túl friss szagát, a gyeper és a gyom illatát ama távoli völgyben, ahol minden zöld.

– Csak lebegnek a felszínen – mondta Will mintegy magának. – Csak lebegnek a felszínen.

Hatalmas örömét lelte ezekben a szavakban.

– Csak ülnék ott – mondta épp Susila –, csak ülnék, bámészkodnék, és nem telne bele sok idő, *én magam* is ott lebegnék. Ott lebegnék a hattyúkkal a víz sima felszínén, a lenti sötétség és a fenti halványkék, gyengéd égbolt között. És egyben ott lebegnék azon a másik felszínen is, az itt és a messzeség, az akkor és a most közt valahol.

Valamint az emlékeimben élő boldogság és a hiány e szünni nem akaró gyötrelme közt, tette hozzá gondolatban.

– Lebegnék – mondta ki hangosan – a valóságos és az elképzelt közötti határon, a között, ami odakintről jön, és ami belőlünk, valahonnan innen, mélyről, mélyen legbelülről tör elő.

A nő kezét a férfi homlokára helyezte, és hirtelen a szavak átalakultak, azok a dolgok és események lettek belőlük, amelyekre vonatkoztak, a képek tényekké lettek. Will valóban *lebegett*.

– Lebegnék – folytatta egyre a halk hang. – Úgy lebegnék, mint egy fehér madár a vízen. Az élet hatalmas folyamán lebegnék – hiszen az élet hatalmas, sima felszínű, csendes folyam, amely annyira, de annyira lassan, csendesen folyik, hogy az ember szinte már azt gondolja, talán álomba

merült az a folyam. Alvó folyam. Sodrása mégis ellenállhatatlan.

Az élet csendesen, ellenállhatatlanul tovaáramlik, és még teljesebb élet lesz belőle, élő béke, már csak azért is mélyebb, gazdagabb, erősebb és teljesebb, mert ismeri minden fájdalmadat és boldogtalanságodat, ismeri és magába fogadja őket, és azok egyé válnak benne az ő anyagával. Ez az a béke, amely felé jelenleg sodródsz, sodortatod magadat ezen a sima tükrű csendes folyón, amely alszik, ám mégis ellenállhatatlan, és éppen amiatt ellenállhatatlan, mert alszik. Én is veled sodródom.

Az idegen kedvéért mondta el mindezt. Egy másik szinten pedig saját maga kedvéért.

– Csak lebegek a felszínen. Tenni semmit sem kell. Csak hagyni kell, tudni kell elengedni magam, hagyni, hadd vigyen magával engem is, csak annyit kérni az élet eme ellenállhatatlan, alvó folyamától, hogy vigyen magával oda, ahová tart – és persze mindvégig tisztában lenni azzal, hogy én is oda vágyom eljutni, ahová tart, hisz az az a hely, ahová el kell jutnom: a még teljesebb életbe, a megélt békeségbe. Az alvó folyón, ellenállhatatlanul, a megbékülés teljessége felé.

Bár nem állt szándékában, és nem is volt tudatában, Will Farnaby sóhajtott egy nagyot. Hogy elcsendesedett a világ! Csendje mély kristálycsend, még akkor is, ha odakint, a zsalu túloldalán a papagájok egyre csak mondják a magukét, még akkor is, ha a hang itt közvetlenül mellette egyre kántál. Csend és üresség, és a csenden és ürességen keresztülhömpölygött az a folyam, álmában, ellenállhatatlanul.

Susila a párnán pihenő arcra pillantott. Hirtelen nagyon fiatalnak tűnt, nagy békeségében szinte gyermekinek. A homlok redői eltűntek. Az ajkak, melyeket gazdájuk fájdalmában oly szorosan összeszorított, most széjjelnyíltak, a férfi lélegzete lassú, puha, szinte észrevétlen volt. Susila elméjéből hirtelen előtörték azok a szavak, amelyek akkor jutottak először eszébe, amikor egy holdfényes éjszakán Dugald arcának átlényegült ártatlanságára pillantott le így: „Álmod hoz kedvesére.”

– Álmod – mondta ki hangosan. – Álmod.

A csend mintha még teljesebbé vált volna, az üresség még hatalmasabbá.

– Álomban az alvó folyón – mondta a hang. – A víz felett, a sápadt égbolton azok a hatalmas fehér felhők. Ahogy az ember elnézi őket, elkezd felfelé, feléjük lebegni. Igen, elkezd felfelé, feléjük lebegni, és a folyam immár égbeli folyam, láthatatlan folyam, mely magával ragad, felfelé visz, egyre feljebb.

Felfelé, fel a néma ürességen át. A kép volt a dolog, a szavakból lett a tapasztalat.

– Miután maga mögött hagyta a forró síkságot – folytatta a hang – egyre a hegyek frissessége felé tart.

Igen, ott volt a Jungfrau, vakítóan fehér a kék háttér előtt. Aztán a Monte Rosa... [\[22\]](#)

– Milyen frissnek érzik a levegő, ahogy az ember belélegzi. Friss, tiszta, duzzad az élettől!

Will mélyet lélegzett, és új élet járta át a tagjait. Ekkor kis szellő érkezett, át a hómezőkön, ide hozzá, melyet a bőre hűvösnek, csodálatosan hűvösnek érzékelt. És mintha a gondolatait visszhangozná, mintha az ő tapasztalatait öntené szavakba, a hang ekkor így szólt:

– Hűvös. Hűvös. Alvás. A hűvösségen át a teljesebb életbe. Az alváson át a megbékélésbe, a teljesség felé, az élő béke felé.

Fél óra múlva Susila visszament a nappaliba.

– Nos? – érdeklődött az apósa. – Sikerral jártál?

A nő bólintott.

– Egy angliai tájról beszéltem neki – mondta. – Hamarabb elalélt, mint hittem volna. Utána következett a szuggesztió a testhőmérsékletével kapcsolatosan...

– És a térdével kapcsolatban is, remélem.

– Hát hogyne.

– Direkt szuggesztiók?

– Nem. Az indirekt a jobb. Elértem, hogy tudatosan kirajzolódjon benne a teste képe. Azután rávettem, képzelje, hogy jóval nagyobb, mint a mindennapok valóságában – a térde pedig jóval kisebb. Egy nyomorult, apró

kis mütyür, mely fellázadt egy hatalmas, remekbe szabott szerkezet ellen.
Nem férhet hozzá kétség, melyikük kerül ki győztesen.

Susila a falon ketyegő órára nézett.

– Jó ég, sietnem kell. Elkésem az iskolából.

V. FEJEZET

A nap éppen akkor kelt, amikor dr. Robert belépett a kórterembe, ahol a felesége feküdt. Narancsos izzás, a hegyek csipkézett körvonalai. Azután hirtelen a ragyogás vakító sarlója a két csúcs között. A sarló félkörre egészült ki, és odakint, az ablakon túl az első hosszú árnyak, az első arany fénynyalábok végighasítottak a kerten. Mire az ember ismét felpillantott a hegyekre, már ott volt a felkelt nap a maga teljes, elviselhetetlen dicsőségében.

Dr. Robert leült az ágy mellé, megfogta a felesége kezét, megcsókolta. Erre az rámosolygott, majd ismét az ablak felé fordult.

– Milyen gyorsan forog a föld! – suttogta.

Majd kisvártatva annyit tett még hozzá:

– Nemsokára eljön az a reggel, amely számomra az utolsó napfelkeltét hozza.

A madarak rikoitozásának és a rovarok neszének egymásba érő kórusán át hallatszott, hogy egy mejnó azt kántálja:

– Karuna. Karuna...

– Karuna – ismételte meg Lakshmi. – Együttérzés...

– Karuna. Karuna... – Buddha oboahangja csak nem tágított odakint a kertben.

– Nem sokáig lesz már rá szükségem – folytatta a nő. – De mi lesz veled? Szegény Robert, mi lesz veled?

– Az ember csak összeszedi magát valahogy – felelte dr. Robert.

– De vajon ha újra erőre kapsz, az a megfelelő erő lesz-e? Vagy a páncél ereje, a bezárkózottság ereje, a munkába temetkezés, a gondolataidba feledkezés ereje, és aztán a pokolba minden mással? Emlékszel, amikor néha odamentem hozzád, és a hajad húzogattam, hogy kényszerítselek, rám figyelj? Ki teszi ezt majd meg a kedvedért, ha én már nem leszek?

Belépett egy nővér, kezében egy pohár cukros vízzel. Dr. Robert finoman

felesége válla alá nyúlt, így segítette neki felülni. A nővér a beteg ajkához emelte a poharat. Lakshmi egy kis vizet vett a szájába, neheze esett lenyelni, ivott még egy keveset, majd még egy keveset. Tekintetét elfordította a neki kínált pohárról, aztán ismét dr. Robertre nézett. A lesoványodott arcot a szintiszta huncutság fura, oda nem illő ragyogása övezte.

– „Iszom három korty narancslevet – idézte a halovány hang rekedten – az Ariánust felbosszantva, a Szentháromságban hiszek!”^[23]

Hirtelen elhallgatott.

– Nevetséges, hogy pont ez jusson eszembe. De hát én már csak ilyen vagyok, mindig volt bennem valami nevetséges, vagy talán nem?

Dr. Robert minden erejével azon volt, hogy mosolyt erőltessen az arcára.

– Volt – mondta beleegyezően.

– Régen mindig azt mondtad, olyan vagyok, mint egy bolha. Az egyik pillanatban itt vagyok, majd hopp! Már is valahol egészen máshol. Nem csoda, hogy beletört a bicskád, mikor megpróbáltál megnevelni!

– *Te* viszont annál inkább megneveltél *engem* – mondta dr. Robert, csak hogy megnyugtassa. – Ha nem jöttél volna be hozzám időről időre, hogy meghuzigáld a hajam, és rákényszeríts, hogy tekintetemmel a nagyvilágot vegyem célba, és ha nem segítesz megérteni azt a nagyvilágot, most vajon hol tartanék? Szemellenzős, tudálékoskodó kis alak lett volna belőlem – sokra mennék a tudományommal. Ám szerencsére volt annyi sütnivalóm, hogy megkérjem a kezed, te pedig, szintén szerencsére, elkövetted azt az ostobaságot, hogy igent mondtál. Utána meg volt benned elég bölcsesség és intelligencia, hogy valahogy kikupálj, embert faragj belőlem. Harminchét évnyi felnőttoktatás után már majdnem emberi lény vagyok.

– Én viszont: még mindig ugyanaz a bolha.

Lakshmi a fejét rázta.

– Pedig megpróbáltam. Nagyon is keményen küzdöttem. Fogalmam sincs, egyáltalán feltűnt-e neked, Robert: mindig azért ágaskodtam, kapaszkodtam, hogy én is feljussak abba a magasságba, ahol te a munkádat végzed, gondolkozol, olvasol. Lábujjhegyen ágaskodtam, hátha sikerül felérnem hozzád, hogy ott lehessenek melletted. Te jó ég, milyen fárasztó volt!

Egyfolytában, unos-untalan csak az erőfeszítések! És mire mentem velük! Hiszen én csak az az ostoba kis bolha voltam, aki idelent ugrádozik az emberek meg a virágok, a kutyák meg a macskák között. A te magasröptű gondolataid világába soha nem nyertem bebocsátást, hogy elfogadásról ne is beszéljünk. Attól kezdve, hogy ez történt (kezét hiányzó melle helyébe emelte), már nem kellett, tovább próbálkoznom. Vége az iskolának, nincs több házi feladat. Akkor örökös felmentést kaptam.

Hosszas csend következett.

– Igyon még egy kortyot! – szólalt meg végül a nővér.

– Igen, tessék még inni – mondta dr. Robert is.

– Mi lesz akkor a Szentháromsággal?

Lakshmi megint rámosolygott, ahogy csak ő tudott. Dr. Robert az idősor és a halálos betegség álarcán keresztül is meglátta azt a nevető lányt, akibe annak idején beleszeretett, fél élettől ezelőtt, mégis mintha tegnap lett volna.

Egy óra múlva dr. Robert ismét a bungalóban volt.

– Ma délelőtt kénytelen lesz beérni önmaga társaságával – jelentette ki, miután kötést cserélt Will Farnaby térdén. – Indulok Shivapuramba, megbeszélés lesz az Uralkodói Államtanácsban. Az egyik hallgatónk, egy nővérke átjön majd dél felé, ad egy injekciót, és hoz valami ennivalót. Délután pedig az iskolából jövet Susila is benéz egy kicsit. Most viszont mennem kell.

Dr. Robert felegyenesedett. Kezét egy pillantásnyi időre Will karján pihentette.

– Viszlát, ma este.

Az ajtó felé félúton megtorpant és visszafordult.

– Ezt majdnem el is felejtettem odaadni magának.

Foszlott kabátja oldalzsebéből egy zöld könyvecskét húzott elő.

– Az Öreg Rádzsa munkája: *Feljegyzések – Mi micsoda, és vajon mi tűnik a helyes tennivalónak, annak fényében, hogy mi micsoda.*

– Micsoda remek cím! – Will e szavakkal vette át a felé nyújtott könyvet.

– A tartalmával is meg lesz elégedve – jegyezte meg dr. Robert. – Nem

több az egész pár oldalnál. De ha érteni akarja, mi Pala lényege, nem talál jobb bevezetőt.

– Hadd kérdezzem meg – kezdte Will –, *ki az az Öreg Rádzsa?*

– Úgy érti, *ki volt?* Attól tartok, így helyes a kérdés. Az Öreg Rádzsa harmincnyolcban halt meg – uralkodása három évvel tartott tovább Viktória királynőénél. A legidősebb fia előbb halt meg nála, így az unokája követte a trónon, aki egy szamar volt – de legalább nem húzta sokáig. A jelenlegi Rádzsa az ő dédunokája.

– Ha ezen a ponton feltehetek egy személyes természetű kérdést, egyáltalán hogy kerülhetett a képbe egy olyasvalaki, akit MacPhailnek hívnak?

– Az első MacPhail Pala történetében még az Öreg Rádzsa nagyapjának, a Reformrádzsának az idejében került a képbe – igen, mi Reformrádzsának nevezük őt. Ő és a dédnagyapám nevéhez fűződik a modern Pala koncepciójának kidolgozása. Az Öreg Rádzsa azt fejezte be, amit ők elkezdtek, no meg néhány további fontos intézkedést is foganatosított. Manapság mi vagyunk a követői – már amennyire tőlünk telik.

Will a *Feljegyzésekkel* a kezében a következőt kérdezte:

– Ebből megismerhetem a reformok történetét?

Dr. Robert a fejét rázta.

– Pusztán az őket meghatározó alapelveket. Először azokkal ismerkedjen meg. Este, ha visszajöttem Shivapuramból, mesélek egy keveset a történelmünkről is. Jobban megérti majd, mi történt valójában, ha először átlátja, minek kellett megtörténnie, mi az, amit mindig és mindenhol el kell végeznie annak, aki világos elképzelésekkel rendelkezik afelől, hogy mi micsoda. Úgyhogy olvassa csak el. És tizenegykor ne felejtse el meginni a gyümölcslevét.

Will elnézte, ahogy távozik, majd kinyitotta a zöld könyvecskét, és olvasni kezdett.

1.

Senkinek nincs szüksége arra, hogy elmenjen máshová. Mindannyian, és bárcsak ennek tudatában lennénk, már most is ott vagyunk.

Ha tudatában lennék, ki is vagyok valójában, felhagynék azzal, hogy

annak megfelelően viselkedjek, amit arról gondolok, ki is vagyok; és ha felhagynék azzal, hogy annak megfelelően viselkedek, amit arról gondolok, ki is vagyok, mindjárt tudatában lennék, ki is vagyok valójában.

Valójában nem más vagyok, és bárcsak a manicheista, akiről azt gondolom, hogy én vagyok, hagyná végre, hogy ezt felfogjam, mint a teljes elfogadásban megélt igen és nem megbékélése, a nemkettő áldott megtapasztalása.

A vallás tekintetében minden szó csúnya szó. Aki választékos szavakkal szól Buddháról, Istenről vagy Krisztusról, jobban tenné, ha karbolsavas szappannal mosna száját.

Mivel azon törekvése, hogy minden egyes ellentétpárból állandó jelleggel pusztán az „igen”-t ragadja meg, a dolgok természetéből fakadóan kudarcra ítéltetik, az elszigetelt manicheista, akiről azt gondolom, hogy én vagyok, arra ítéli önmagát, hogy örökös, ismétlődő frusztráció legyen az osztályrésze, miközben egyfolytában konfliktusba keveredik más törekvő és frusztrált manicheistákkal is.

Konfliktusok és frusztrációk – a történelem és a legtöbb életrajz örök témája. „Megmutatom nektek a szenvedést”, mondta Buddha, és jó oka volt rá, hogy ezt mondja. De ő a szenvedés megszüntetését is megmutatta – az önismeretet, a teljes elfogadást és a nemkettő áldott megtapasztalását.

2.

Felfogni, tudatában lenni, hogy kik is vagyunk valójában, ez elvezet a Jósághoz, a Jóság pedig a legmegfelelőbb fajta jótettekhez vezet el. A jótettek viszont önmagukban nem vezetnek Jósághoz. Lehetünk erényesek anélkül is, hogy tudatában lennénk, kik is vagyunk valójában. A csupáncsak jó lények nem valósítják meg a Jóságot; ők pusztán a társadalom pillérei, oszlopai.

A legtöbb oszlop saját maga Sámsonja. Egyenesen áll, ám előbb-utóbb magát dönti le. Soha nem létezett még olyan társadalom, amelyben a legtöbb jótett a Jóság terméke lett volna, és mint ilyen állandóan

egyaránt megfelelő. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem is lesz ilyen társadalom, vagy hogy mi itt Pala szigetén bolondok lennénk, amiért megpróbálkozunk a létrehozásával.

3.

A jögi és a sztoikus – két becsületes, jóra való ego, akik rendkívül figyelemreméltó eredményeket érnek el azáltal, hogy azt tettetik, méghozzá meglehetősen módszerességgel, hogy mások, mint akik valójában. Azonban az elszigetelt manicheizmustól a Jóságig nem annak a tettetésével kell eljutni, hogy mások – akár a legteljesebb mértékig jó és bölcs személyek – vagyunk, mint akik valójában vagyunk.

A Jóság azt jelenti, hogy tudatában vagyunk, kik is vagyunk valójában; és annak érdekében, hogy megtudjuk, kik is vagyunk valójában, először annak kell a tudatára ébrednünk, méghozzá minden egyes pillanatban, hogy kinek gondoljuk magunkat, és hogy az e gondolataink által meghatározott rossz berögződések miféle érzésekre és cselekedetekre sarkallnak. Ha akár egy pillanatra tiszta és teljes tudásra teszünk szert annak vonatkozásában, hogy mit gondolunk magunkról, kik vagyunk, bár nem vagyunk azok, ez megállítja, ha csak egy rövid időre is, a manicheista színjátékot. Ha egészen addig törekszünk az olyan pillanatok átélésére, amelyekben tudomást szerezhethetünk afelől, hogy kik nem vagyunk, míg azok végül folytonossággá válnak, hirtelen annak a tudásnak a birtokában találhatjuk magunkat, hogy kik is vagyunk valójában.

Összpontosítás, elvonatkoztatás, spirituális gyakorlatok – ezeknek köszönhetően a gondolat birodalmába zárva találjuk magunkat. Aszkézis és hedonizmus – ezeknek köszönhetően az érzékelés, az érzések és a cselekedetek birodalmába zárva találjuk magunkat. A Jóság azonban abban rejlik, hogy az egyén tudatára ébred annak, hogy ki is ő minden élmény, tapasztalat vonatkozásában; légy hát tudatos – tudatos minden vonatkozásban, egyfolytában, tégy éppen, vagy szenvedj el éppen bármit, legyen az dicséretre méltó vagy éppen rejtegetnivaló, kellemes vagy kellemetlen. Ez az egyetlen valódi jóga, az egyetlen olyan spirituális elfoglaltság, amelyet érdemes gyakorolni. Minél többet

tud az ember az egyes tárgyokról, annál többet tud Istenről. *Ha Spinoza szavait a mi nyelvünkre fordítjuk le, azt mondhatjuk: Minél többet tud az ember saját magáról minden tapasztalatfajta vonatkozásában, annál nagyobb esélye van rá, hogy egy szép napon hirtelen felfogja, ki is ő valójában – vagy inkább hogy Ki (nagy K-val) is „ő” (idézőjelben) Valójában (nagy V-vel).*

János evangélistának igaza volt. Egy némaságában áldott univerzumban az Ige nem egyszerűen Istennél volt, maga volt Isten. Olyasvalami, amiben hinni kell. Isten egy kivetített szimbólum, egy istenivé tett név. Isten = „Isten”.

Kétféle hit létezik. Az egyik, amikor valaki túlságosan is komolyan veszi valaki másnak a szavait – elemzés nélkül, válogatás nélkül. Pál apostol szavait, Mohamed szavait, Marx szavait, Hitler szavait – az emberek túlságosan is komolyan veszik ezeket, és mi lesz belőle? Nem más, mint a történelem értelmetlen ambivalenciája – a kötelességgel szembeállított szadizmus, vagy (ami összehasonlíthatatlanul rosszabb) a kötelességként beállított szadizmus; szervezett paranoiával ellensúlyozott rajongás; a saját egyházuk inkvizítorainak és keresztes lovagjainak áldozatait önzetlenül ápoló irgalmas nővérek. A másik fajta Hitet viszont nem lehet túl komolyan venni. Mert az a Hit nem más, mint az azon képességünkbe vetett, tapasztalatilag igazolt bizalom, hogy igenis megtudhatjuk, kik vagyunk valójában, és a Jóságban elfeledkezhetünk a másikkéle hit mérgezte manicheistáról. Mindennapi Hitünket add meg nekünk ma, de ne végy minket a másik fajta Hit kísértésébe, drága Istenünk.

Kopogtak az ajtón. Will felnézett a könyvéből.

– Ki az?

– Én vagyok – szólalt meg egy hang, amely Will emlékezetébe idézte Dipa ezredes, a fehér Mercedes és ama rémálomba illő utazás kellemetlen emlékét.

A mindössze egy fehér rövidnadrágot, fehér szandált és platina karórárt

viselő Murugan Will ágya felé tartott.

– Milyen kedves magától, hogy meglátogat!

Más látogató megkérdezte volna, hogy érzi magát; Murugannak azonban minden figyelmét saját maga kötötte le, ami lehetlenné tette számára az efféle érdeklődést, illetve hogy akár csak arra képes legyen, hogy a legcsekélyebb érdeklődést tettesse valaki más iránt.

– Háromnegyed órával ezelőtt már itt jártam, itt voltam az ajtaja előtt – mondta bosszús hangon. – Csakhogy itt volt az öreg, így hát kénytelen voltam hazamenni. Ülhettem ott az anyámmal és azzal az emberrel, aki jelenleg ott lakik nálunk, és nézhettem, hogyan reggeliznek...

– Miért nem jött be, mikor dr. Robert itt volt? – kérdezte Will. – Netán valami szabály tiltja, hogy szóba elegyedjék velem?

A fiú türelmetlenül rázta a fejét.

– Erről természetesen szó sincs. Pusztán nem akartam, hogy megtudja látogatásom célját.

– A célját?

Will elmosolyodott.

– Hisz a beteglátogatás jótékony cselekedet – messzemenőig dicséretes.

Murugan semmit sem vett észre az iróniából, hiszen továbbra is minden figyelmét a saját ügyei foglalták le.

– Köszönöm, hogy nem árulta el nekik, hogy korábban már találkoztunk – mondta hirtelen, majdnem haragosan.

Olybá tűnt, mintha sérelmesnek tekintené kifejezésre juttatni, hogy bárkinek is a lekötelezettje, mintha dühítené, hogy Will jót tett vele, és ennek köszönhetően most kénytelen efféléket mondani neki.

– Észrevettem, hogy nem szeretné, ha beszélne róla – mondta Will. – Így természetesen egy szót sem szóltam.

– Csak meg akartam köszönni – mormolta Murugan a fogai közt olyan hangnemben, amely jobban illett volna egy olyan mondathoz, mint hogy *Te mocskos disznó!*

– Ugyan, szóra sem érdemes – felelte Will gunyoros udvariassággal.

Páratlan karakter! – gondolta, miközben elnézte – kedélyes kíváncsisággal – azt a finom, aranyozott felsőtestet és az elfordított arcot, melynek vonásai olyan szabályosak voltak, mint egy szoboré, azonban a szobor már nem olimposzi volt, nem klasszikus – inkább hellenisztikus, nem mozdulatlanságba dermedt szobor volt, hanem nagyon is emberi. A szépség semmihez sem hasonlítható edénye – de vajon miféle italt kínál az az edény? Kár, morfondírozott Will, hogy nem tette fel ezt a kérdést valamivel komolyabb formában, mielőtt úgymond kapcsolatba került az elmondhatatlanul szörnyűséges Babs-zel, az ő Babs-ével. No de Babs nő. Ő pedig heteroszexuális férfi, és mint ilyen, azt a fajta racionális kérdést, amelyet most feltett, akkor egyszerűen lehetetlen lett volna feltenni. Mint ahogy kétségkívül az lenne, bárki olyan ember számára, akinek a fiúk a gyengéi, az ágya szélén ücsörgő rosszvérű kis félisten vonatkozásában feltenni ugyanezt a kérdést.

– Dr. Robert talán nem tudta, hogy Rendangban járt? – kérdezte.

– Természetesen tudta. Mindenki tudott róla. Az édesanyámért mentem oda. A rokonainál időzött. Azért mentem, hogy hazahozzam Pala szigetére. Teljesen hivatalos volt a dolog.

– Akkor miért nem akarta, hogy említést tegyek róla, hogy odaát már találkoztunk?

Murugan egy pillanatra habozni látszott, majd dacosan felnézett Willre.

– Mert nem akartam, hogy tudomást szerezzenek róla, hogy esetleg találkoztam Dipa ezredessel.

Ohó, hát *így* állunk!

– Dipa ezredes rendkívül figyelemreméltó ember – mondta Will hangosan.

Bevetette a cukrozott csalt, és arra számított, hogy a fiú horogra akad, a bizalmába fogadja.

Azonban őt is meglepte, hogy mindjárt kapás van – hogy micsoda gyanútlan teremtés ez a halacska. Murugan durcás arca egyszerre felragyogott, lelkesedést sugárzott, és hirtelen ő volt Antinous – ambivalens kamaszlétének minden lenyűgöző szépségével.

– Szerintem is csodálatos ember – mondta, és mióta belépett a szobába,

mintha most először vett volna tudomást Will létezéséről, sőt, a lehető legbarátságosabb mosolyával is kitüntette.

Az ezredes csodálatos lényének emléke elfeledtette vele sértettségét, és lehetővé tette a számára, legalábbis átmenetileg, hogy szeretettel forduljon embertársai felé, még e felé a férfi felé is, akinek kínos, de hálával tartozott.

– Nézze csak azt, mit meg nem tesz Rendangért!

– Bizonyára rengeteget tesz Rendangért – mondta Will, korántsem úgy, mint aki el kívánja kötelezni magát.

Murugan ragyogó arcán egy felleg szaladt át.

– Errefelé ezt nem így gondolják – mondta, és a homlokát ráncolta. – Rettenetes embernek tartják.

– Ugyan kicsoda?

– Lényegében mindenki!

– Ezért is ellenzik, hogy találkozzon vele?

Egy rosszcsont iskolás arckifejezésével, aki gyorsan számárfület mutat, mihelyt a tanár egy kis időre hátat fordít, Murugan diadalmasan elvigyorodott.

– Azt hitték, végig az anyámmal vagyok.

Will nem szalasztotta el a végszót.

– És az édesanyja tudott arról, hogy az ezredessel tölti az idejét? – kérdezte.

– Hogyne.

– És nem volt ellenvetése?

– Rendkívüli örömeire szolgált.

Mindazonáltal Will meglehetősen bizonyos volt afelől, hogy nem tévedett, amikor Hadrianusra és Antinousra asszociált. Vak az az asszony? Vagy pusztán nem óhajt szembenézni azzal, mi is történik voltaképpen?

– De hiszen ha ő nem bánja – mondta ki hangosan –, akkor mi oka lenne dr. Robertnek és a többieknek kifogásolnia a dolgot?

Murugan gyanakodva nézett rá. Will, aki azonnal kapcsolt, hogy ezzel a kérdéssel túl messzire merészkedett, gyors elterelő hadműveletbe kezdett.

– Talán azt hiszik – kérdezte nevetve –, hogy az ezredes megtéríti, és a végén még maga is a katonai diktatúra híve lesz?

A hadművelet sikerrel járt, Murugan arca megnyugodni látszott, a fiú mosolyogni kezdett.

– Ha nem is pont ez a helyzet – felelte –, valami ilyesmiről van szó.

– Olyan hülyeség ez az egész – tette hozzá egy vállrándítás kíséretében. – Az az idióta protokoll.

– Protokoll? – Will valóban meglepődött a kifejezés hallatán.

– Magának semmit nem mondtak rólam?

– Csak annyit tudok, amit tegnap dr. Roberttől hallottam.

– Már hogy egyetemista vagyok?

Murugan hátravetett fejjel nevetni kezdett.

– Mi abban az olyan mulatságos, ha valaki tanulni vágyik?

– Semmi – az égvilágon semmi.

A fiú újra elfordult. Csend volt. Aztán megszólalt, de még mindig nem nézett Willre:

– Annak, hogy többen nem helyeslik, ha Dipa ezredes és én találkozunk egymással, az az oka, hogy ő is államfő, és én is államfő vagyok. Ha találkozunk, az nemzetközi politikai esemény.

– Ezt meg hogy érti?

– Nos, a helyzet az, hogy én vagyok Pala szigetének Rádzsája.

– Pala szigetének Rádzsája?

– Ezerkilencszázötvennégy óta. Akkor halt meg az apám.

– Édesanyja ezek szerint a Ráni?

– Édesanyám a Ráni.

Nyílegyenesen indulj a palotába! Jelenleg inkább úgy állt a helyzet, hogy a palota vette célba őt – nyílegyenesen. A gondviselés Joe Aldehyde-nek dolgozott, mégpedig két műszakban.

– Maga volt a legidősebb fiúgyermek?

– Az *egyetlen* fiúgyermek – felelte Murugan.

Tovább hangsúlyozandó egyediségét, hozzátette:

– Az egyetlen *gyermek*.

– Kétség sem fér hát a dologhoz – mondta Will. – Te jó ég! Akkor hát felségednek kellene szólítanom. Vagy legalábbis uramnak.

E szavak nevetés kíséretében hangoztak el, azonban Murugan a legteljesebb komolysággal, uralkodói fenségének hirtelen megnyilvánuló bizonyosságával válaszolt.

– Valóban így kell majd szólítania jövő hét végétől – mondta. – Akkor lesz a születésnapom. Tizennyolc éves leszek. Palán a Rádzsa ennyi idősen válik nagykorúvá. Egészen addig pusztán Murugan Mailendra vagyok. Egyetemista – aki ezt-azt tanulgat. Többek közt növénytermesztést – tette hozzá némi megvetéssel a hangjában –, hogy amikor eljön az ideje, tudjam, mit csinálok.

– És mit csinál majd, ha eljön az ideje?

E csinos Antinous és rendkívüli hivatala közt jókora ellentét feszült, amit Will meglehetősen komikusnak talált.

– Mi a terve, hogy jár el? – folytatta évődő hangnemben. – Le a fejükkel? *L'État c'est Moi?*^[24]

A komolyság és uralkodói méltóság korholássá keményedett.

– Ne legyen ostoba!

Will, aki mindezt meglehetősen szórakoztatónak találta, tessék-lássék megkövette a fiatalembert.

– Mindössze arra voltam kíváncsi, mennyire lesz majd abszolutista uralkodó.

– Pala alkotmányos monarchia – felelte Murugan komoran.

– Más szóval mindössze névleges vezető lesz – uralkodik, ám mint az angol királynő, nem kormányoz.

Mintegy megfélemedkezve uralkodói fenségéről, Murugan majdnem felvisített:

– Jaj, *nem! Nem úgy*, mint az angol királynő. Palán a Rádzsa nem csak uralkodik; kormányoz is.

Murugan, akit ez a téma túlságosan felzaklatott, hogy ültében nyugton maradjon, felugrott, és fel-le kezdett járkálni a szobában.

– Az alkotmányban rögzített szabályok szerint kormányoz; de az ég szerelmére, kormányoz, igenis *kormányoz!*

Odament az ablakhoz, a kertet szemlélte. Egy pillanatnyi csend után ismét Willre nézett, szembenézett vele, ám ekkorra vonásai teljes mértékig átalakultak, szinte átlényegültek. Arckifejezése emblematikussá tette az arcát, ami Willt egy túlságosan is közismert pszichológiai rusnyaságra emlékeztette, formák és színek tekintetében mondhatni páratlan mértékig.

– Majd én megmutatom nekik, ki a főnök! – mondta.

Kifejezéseit és hanghordozását nyilvánvalóan valami amerikai gengszterfilm hőségétől kölcsönözte.

– Ezek itt azt gondolják, hogy úgy terelgethetnek, ahogy a kedvük tartja – folytatta.

Szavai egy kínosan közhelyes forgatókönyv szavai voltak.

– Ahogy az apámat is ide-oda löködték. Ám ezzel hatalmas hibát követnek el.

Ez utóbbi szavak baljós vihogás kíséretében hangoztak el, miközben a fiú csodaszép, utálatos fejét ingatta.

– Hatalmas hibát – ismételte meg.

Szavait összeszorított fogakkal ejtette ki, ajkai épp csak mozogtak; alsó állkapcsát előreszegezte, és az pont úgy nézett ki, mint valami képregényfigura, a bűnöző állkapcsa; szemei hidegen csillogtak összeszűkült szemhéjai között. Egyszerre volt abszurd és rettenetes. Antinous az idők kezdete óta készült összes B kategóriás film minden egyes kemény fickójának a karikatúrájává változott át.

– Ki vezeti az országot kiskorúsága idején? – kérdezte most Will.

– Maradi öregek három csapata – felelte Murugan megvetően. – A Kabinet, a Képviselőház, valamint az *engem*, a Rádzsát képviselő Uralkodói Államtanács.

– Szegény maradi öregek! – mondta Will. – Nemsokára életre szóló

meglepetésben lesz részük.

Öröme telt a komiszkodásban, hangosan felnevetett.

– Csak azt remélem, még itt leszek, amikor megtörténik, hogy a saját szememmel láthassam.

Murugan is vele nevetett – nevetett, és nem, mint egy már-már ijesztő, mennyire felhőtlenül vidám Kemény Fickó, hanem ama hirtelen hangulat- és arckifejezés-váltások egyikének köszönhetően, amely, mint azt Will olyan pontosan előre látta, igencsak megnehezítette számára, hogy továbbra is a Kemény Fickó szerepét játssza, úgy nevetett, mint az a győzedelmes rosszcsont kölyök, akinek néhány perccel korábban mutatkozott.

– Életre szóló meglepetésben – ismételte vidáman Murugan.

– Rendelkezik határozott tervekkel?

– De még mennyire.

Arcvonásai gyorsan változtak, a rosszcsont kölyöknek immár nyoma sem volt, átadta a helyet az épp sajtótájékoztatót tartó államférfinak: emelkedetten komoly, ám egyúttal leereszkedően barátságos volt.

– Elsődleges feladatunk: a modernizáció. Nézze meg, milyen eredményeket ért el Rendang pusztán az olaj bevételeinek köszönhetően.

– Palának talán nincsenek olajbevételei? – érdeklődött Will a teljes tudatlanság ama ártatlan arckifejezését magára öltve, amelyről hosszú évek tapasztalatai alapján úgy ítélte meg, a legjobb eszköz arra, hogy az egyszerű gondolkodású, ám saját fontosságuktól eltelt egyénekből minél több információt húzzon ki.

– Egy peták nem sok, annyi sem – felelte Murugan. – Pedig a sziget déli vége szinte színültig van vele. Csakhogy pár nyamvadt kis kút üzemeltetésétől eltekintve, melyek a hazai fogyasztás kielégítésére szolgálnak, a maradi öregek semmit nem hajlandók lépni az ügy érdekében. Ráadásul arra sem mutatnak semmiféle hajlandóságot, hogy bárki másnak megengedjék, hogy kezdjen vele valamit.

Az államférfi kezdett méregbe gurulni; hangjában és arckifejezésében most nyomokban jelen volt a Kemény Fickó.

– Annyian, de annyian tettek már ajánlatot – a Délkelet-ázsiai Olajtársaság,

a Shell, a Royal Dutch, a Standard of California. De a vén hülyék a fülük botját sem mozdítják.

– És nem tudná rávenni őket, hogy mozdítsák?

– *De még mennyire* hogy rá tudom – felelte a Kemény Fickó.

– Így kell bánni velük! – mondta erre Will.

Majd közömbös hangon feltette a kérdést:

– És melyik ajánlatot szándékozik elfogadni?

– Dipa ezredes a Standard of Californiával áll együttműködésben, és véleménye szerint talán az a legjobb, ha mi is ugyanúgy teszünk, mint ő.

– Én a helyében nem lépnék anélkül, hogy először néhány versenytárs ajánlatát be ne szerezzem.

– Erre hajlok én is. És édesanyám is ezen a véleményen van.

– Rendkívül bölcsen teszik, ha így döntenek.

– Édesanyám szívvel-lélekkel a Délkelet-ázsiai Olajtársaság híve. Ismeri az Igazgatótanács Elnökét, Lord Aldehyde-ot.

– Ismeri Lord Aldehyde-ot? Ez igazán rendkívüli!

Az örömteli döbbenet hangja teljes mértékig meggyőzőnek bizonyult.

– Joe Aldehyde jó barátom. Több újságjába írtam már cikkeket. Egyben pedig privát nagykövete vagyok. Hadd avassam bizalmamba – tette hozzá –, ezért is jártunk ott a rézbányáknál. A réz Joe egyik kisebb érdekeltsége. Igaz szerelme azonban természetesen az olaj.

Murugan megpróbált ravasznak mutatkozni.

– Milyen ajánlatra lenne kész?

Will vette a lapot és ennek megfelelően válaszolt, a filmekből ismert mágnáshanghordozással:

– Bármennyi legyen is, amit a Standard ajánl, illetve annál valamicskével többre.

– Jól hangzik – felelte Murugan, aki ugyanabból a forgatókönyvből dolgozott, és most bölcs bólogatásba kezdett.

Hosszas csend következett. Murugan legközelebb az olyan államférfi

hangján szólalt meg, aki épp hajlandóságát fejezi ki, hogy interjút adjon a sajtó képviselőinek.

– Az olajbevételek felhasználására – kezdte – a következőképpen kerül majd sor: a teljes összeg huszonöt százalékát Világrekonstrukcióra fordítjuk.

– Megkérdezhetem – érdeklődött Will tiszteletteljesen –, egészen pontosan hogyan képzelem el a világ rekonstrukcióját?

– Az egésznek a Szellem Keresztes Hadjárata lesz az alapja. Hallott már a Szellem Keresztes Hadjárataról?

– Hogyne. Ki ne hallott volna róla?

– Nagyszerű, világméretű mozgalom – mondta az államférfi komoran. – A korai kereszténységhez hasonlítanám. Édesanyám alapította.

Will arcára félelem, tisztelet és megdöbbenés ült ki.

– Igen, édesanyám – ismételte meg Murugan, majd a következő imponáló kijelentést tette:

– Hiszek benne, hogy ez az emberi nem egyetlen reménye.

– Hogyne – felelte Will Farnaby –, hát hogyne.

– Nos, tehát a bevételek első huszonöt százalékát erre a célra különítjük el – folytatta az államférfi. – A maradék pedig egy intenzív iparosítási program keretei között kerül majd felhasználásra.

Ismét változott a hangnem.

– Az itteni vén barmok épphogy csak itt meg ott akarnak egy kis iparosítást, a többit meghagynák pontosan olyanak, amilyen ezer évvel ezelőtt volt.

– Maga pedig legszívesebben azonmód mindent megváltoztatna. Iparosítana az iparosítás kedvéért.

– Nem. Az iparosítás az ország érdekében történik majd. Az iparosítás azért fontos, mert erősebbé teszi Palát. Így mások is megtanulnák, hogy tiszteljenek bennünket. Nézze meg Rendangot. Öt éven belül maguk gyártják mind azt a sok fegyvert, ágyút és löszert, amire szükségük van. Az még beletelik némi időbe, hogy tankot is gyártsanak. De addig is vásárolhatnak a Skodától az olajért kapott pénzből.

– Vajon mennyi idő kell, hogy a hidrogénbomba-gyártásba is

benevezhessenek? – kérdezte Will némi iróniával.

– Eszükben sincs azt gyártani – felelte Murugan –, de végül is nem a hidrogénbomba az egyetlen abszolút fegyver.

Ez utóbbi mondatot igen nagy élvezettel mondta ki. Nyilvánvaló volt, hogy az „abszolút fegyver” kifejezés megízlelése jelentős örömet szerzett neki.

– Ott vannak a vegyi és biológiai fegyverek – Dipa ezredes a szegény ember hidrogénbombájának nevezi őket. Az egyik első intézkedésem egy hatalmas rovarirtószer-üzem megépítése lesz.

Murugan elnevette magát, kacsintott.

– Aki képes bármilyen rovarirtó szer előállítására – mondta –, az ideggázt is tud készíteni.

Willnek eszébe jutott az egyelőre félig felépült gyárépület Rendang-Lobo egyik külvárosában.

– Ez meg micsoda? – kérdezte Dipa ezredest, ahogy elsuhantak mellette a fehér Mercedesben.

– Rovarirtó szer – az ezredes ennyit válaszolt.

Derúsen mosolygott, kivillantak ragyogó fehér fogai:

– Hamarosan mi exportáljuk egész Délkelet-Ázsiába – mondta.

Will akkor természetesen csak annyit hallott bele az ezredes szavaiba, amennyit azok konkrétan jelentettek. Most viszont... Képzeletben vállat rándított. Az ezredesek már csak ilyenek, a kisfiúk pedig, és ez alól Murugan sem kivétel, már csak olyanok, hogy bolondulnak a fegyverekért. Aki meg tudósítóként kívánja megkeresni a kenyerét, számíthat rá, hogy mindig lesz munkája a halál nyomában járva.

– Tehát az a terve, hogy megerősíti Pala hadseregét? – kérdezte hangosan Will.

– Hogy megerősítem? Nem – én fogom megteremteni. Palának nincs hadserege.

– Egyáltalán nincs?

– Ahogy mondja. Sehol semmi. Mind pacifisták.

A *p* zárhangja undorral nyílt meg, az *s* megvetően sistergett.

- Nekem kell az egészet megteremteni az alapoktól kezdve.
- A militarizáció az iparosítással egy időben történne, nemde?
- Pontosan.

Will elnevette magát.

– Vissza az asszírokhoz! A történetírás igazi forradalmáráként tartja majd számon.

– Remélem, így lesz – felelte Murugan. – Mert pontosan ez lesz politikám lényege – a Folyamatos Forradalom.

– Remek.

Will tapsolt.

– Semmi mást nem teszek, mint folytatom azt a forradalmat, amelyet több mint száz évvel ezelőtt dr. Robert dédnagyapja kezdett meg, miután megérkezett Pala szigetére, és az ük-üknagyapám segítségére sietett az első reformok véghezvitelében. Tetteik közül néhány valóságos csoda. Ha nem is mind az – pontosította álláspontját; és egy félév végi *Hamlet*-előadásban Polonius szerepét játszó iskoláskölyök abszurd komorságával, megrovón rázta göndör fürtös fejét. – De legalább *tettek* valamit. Ezzel szemben manapság egy halom teszetosza konzervatív kormányoz bennünket. Konzervatívok és konzekvensen primitívek – a kisujjukat sem mozdítanák, hogy a modern találmányokat behozzák a szigetre, vagy hogy a modern újításokat bevezessék. Konzervativizmusuk radikális – a régi, hibás, változtatásra érett forradalmi gondolatokat a világért sem változtatnák meg. Szóba se jöhet a reformok reformja. Azt pedig meg kell mondjam, hogy az úgynevezett reformok némelyike egész egyszerűen undorító.

– Ezt úgy értsem talán, hogy a szexualitással hozható összefüggésbe?

Murugan bólintott, majd elfordította a fejét. Will döbbenetben látta, hogy elpirul.

– Mondana egy példát? – szólt szinte ellentmondást nem tűrő hangon.

Murugan azonban csak nem tudta rászánni magát az egyenes beszédre.

– Kérdezze dr. Robertet – felelte –, kérdezze Vijayát. *Ők* meg vannak győződve róla, hogy az efféle dolgok valóban csodálatosak. Sőt, a többiek

is. Ez az egyik oka, hogy senkinek eszébe sincs változtatni a dolgokon. Azt szeretnék, ha minden úgy folytatódna, ahogy eddig is zajlott, ugyanolyan undorítóan, mindörökkön-örökké.

– Mindörökkön-örökké – ismételte egy erőteljes, csúfolódó kontraalt.

– Anyám!

Murugan azon nyomban felugrott.

Will megfordult, és az ajtóban egy testes, kicsattanóan egészséges, fehér muszlinfelhőbe bugyolált nőt pillantott meg (ez utóbbi Will szerint meglehetősen kevésbé illett hozzá, hisz az efféle arccal és testalkattal általában a mályvaszín, a bordó és az acélkék párosult). Ott állt és mosolygott, tudatosan rejtélyességbe próbált burkolózni, ahogy egyik barna, húsos karját a magasba emelte, ékszerekkel díszített kezével az ajtófélfát támasztva. Úgy állt ott, mint egy híres színésznő, egy díva, aki *entrée*-jét követően megtorpan, hogy fogadja a rivaldafény túlfelén helyet foglaló rajongók elismerő üdvözlését. A háttérben türelmesen várakozott végszavára egy magas, galamszürke dakronöltönyös férfi, akit Murugan, elnézvé az anyaság masszív, a bejáratot szinte elálló megtestesítője mellett, Mr. Bahu néven üdvözölt.

Mr. Bahu, még mindig várakozó állásponton, egyetlen szó nélkül meghajolt.

Murugan ismét édesanyjához fordult.

– *Gyalog* jöttél? – kérdezte.

Hangjában hitetlenkedés és csodálattal teli féltő gondosság érződött. *Gyalog* eljönni idáig – de hisz ez elképzelhetetlen! Ám ha édesanyja *valóban* *gyalog* tette meg az utat – minő hősiesség!

– Egészen idáig?

– Egészen idáig, kicsinyem – ismételte meg a választ édesanyja finom játékossággal.

A magasba emelt kar leereszkedett, lassan a fiú karcsú teste köré fonódott. Anyja megölelte Murugant, akit a lebegő drapériák körülvettek; odaszorította hatalmas kebleihez, majd elengedte.

– Ilyen Hangulatom volt.

Értette a módját, amint Will észrevette, hogy a hangsúlyozni kívánt szavak elején az ember valósággal *hallja* a nagybetűt.

– A Hangocska azt mondta: *Eredj, látogasd meg azt az Idegent dr. Robertnél! Most azonnal? – kérdezem erre. Malgré la chaleur?*^[25] Erre a Hangocska kijön a béketúrésból. *Nőszemély*, mondja. *Fogd be a szád és tedd, amint meghagytam!* Így hát itt vagyok, Mr. Farnaby.

Kinyújtott kézzel, a szantálfaolaj erőteljes aurájától körüllebegve indult Will felé.

Will a vaskos, ékszerekkel megrakott ujjak fölé hajolt, és valami olyasmit motyogott, aminek a vége a „felségedet” szó volt...

– Bahu – szólt ekkor ő, élve uralkodói jogával, hogy mindössze a megszólított vezetéknevét használja.

A rég várt végszót a mellékszereplő *entrée*-ja követte, aki Őexcellenciája, Abdul Bahu, Rendang nagyköveteként nyert bemutatást:

– Abdul Pierre Bahu – *sa mère est parisienne.*^[26] Angolul New Yorkban tanult meg.

Úgy néz ki, gondolta Will a nagykövettel való kézfogás közben, mint Savonarola – mármint egy monoklit viselő Savonarola, aki egy Savile Row-i szabónál varratja az öltönyeit.

– Bahu nem más – mondta a Ráni –, mint Dipa ezredes agytrösztje.

– Felséged, ha megengedi, hogy így fejezzem ki magam, e kijelentésével túlságosan is nagylelkű volt az én irányomban, és korántsem volt elég nagylelkű az ezredes személyét illetően.

Szavai és manírjai oly igen csiszoltak voltak, hogy abban már volt valami ironikus. Összességében a tiszteletadás és megalázkodás paródiájaként hatottak.

– Ami az agyat illeti – folytatta –, nos, az agynak a fejben a helye, és ez ebben az esetben sincs másként. Ami engem illet, én pusztán Rendang szimpatikus idegrendszerének vagyok az egyik alkotóeleme.

– *Et combien sympathique!*^[27] – szólt erre Ráni. – Hogy mást ne említsek, Mr. Farnaby, Bahu az utolsó arisztokrata. Látnia kellene vidéki otthonát! Az

ember ott az Ezeregyéjszakában érezheti magát! Egyet tapsol – és máris hat szolgáló várja, hogy engedelmeskedhessék a parancsának. Ha eljön a születésnapja, a kertekben *fête nocturne*-t^[28] rendeznek a tiszteletére. Zenével, frissítőkkal, táncos lányokkal; kétszáz szolga tartja a fáklyákat. Harun al-Rasíd kalifa világa kél ott életre, csakhogy a vízvezeték-hálózat megfelel a modern élet kívánalmainak.

– Milyen elbűvölően hangzik mindez – mondta Will, miközben egyre azok a falvak jártak az eszében, amelyeken Dipa ezredes fehér Mercedesén áthajtottak – a sárral tapasztott kunyhók, a szemét, a szemgyulladástól szenvedő kisgyerekek, csontsovány ebek, hatalmas terheik alatt kétrét görnyedt nők.

– És micsoda ízlés – folytatta a Ráni –, micsoda kiművelt elme és mindeközben (ekkor halkabbra váltott) az Isteni Érzetének micsoda mélysége, tévedhetetlensége, kiapadhatatlansága.

Mr. Bahu fejet hajtott. Csend támadt.

Murugan eközben odatolt egy széket. Anélkül, hogy akár egyetlen pillantást vetett volna a háta mögé – mint aki uralkodóként biztos lehet benne, hogy a dolgok természetéből következően valaki egészen bizonyosan készen áll, hogy mindent megtegyen bármiféle szerencsétlen közjáték elhárítására, a méltóságán esett csorba kiküszöbölésére – a Ráni helyet foglalt mind a száz kilogrammjának fenségével.

– Remélem, nem érzi látogatásomat tolakodónak – mondta Willnek.

Will biztosította: korántsem; a Ráni azonban csak tovább szabadkozott.

– Mindenképpen értesítettem volna – mondta –, hogy az engedélyét kérjem. Ám a Hangozska így szólt: *Nem, most kell menned*. Hogy miért? Nos, meg nem mondhatom. De idővel minden bizonytalansággal erre is fény derül.

A Ráni hatalmas, kidülledő szemével Willt fixírozta. Azután rejtélyes mosolyával is kitüntette.

– Most viszont mindenekelőtt, *hogyan van*, kedves Mr. Farnaby?

– Amint láthatja, felség, remekül vagyok.

– Valóban?

Kidülledt szemei Will arcát pásztázták, még hozzá oly fürkészően, hogy a férfi azt már zavarba ejtőnek találta.

– Hiszen, ha jól látom, ön épp az a fajta hősies, figyelmes, előzékeny férfi, aki számára mindennél fontosabb a barátok megnyugtatója – még a halálos ágyán is.

– Szavai igen hízelgők – felelte Will. – Ám a dolog úgy áll, hogy *valóban* remekül vagyok. Meglepően jól vagyok, igen, ha mindent figyelembe veszünk – csoda jól vagyok.

– A „csoda” – felelte a Ráni – épp az a szó, amelyet jómagam is használtam, amikor megmeneküléséről értesültem. *Valóban* csoda történt.

– „Szerencsémre – idézte Will ismét a *Meslohes*ből – a gondviselés végül engem pártolt.”

Mr. Bahu elnevette magát; ám mihelyt észrevette, hogy a Ráni nyilvánvalóan nem érti az idézet humoros aspektusát, hirtelen váltással, nem kis lélekjelenlétről tanúbizonyságot téve, vidámsága megnyilatkozását egy szempillantás alatt hangos köhögéssé változtatta át.

– Mily igaz! – mondta közben a Ráni, és az erőteljes kontraalt izgatottan vibrált. – A gondviselés mindig minket pártol.

És amikor Will kérdően felvonta a szemöldökét, ezt ekképp fejtette ki:

– Úgy értem, azoknak a szemében, akik Igazán Értik (nagy I, nagy É). És ez így van akkor is, ha látszólag minden ellenünk esküszik össze – *même dans le désastre*.^[29] Ön ért franciául, nemde, Mr. Farnaby?

Will bólintott.

– Gyakran természetesebben tudom kifejezni magam franciául, mint az anyanyelvemen, illetve angol vagy palanéz nyelven.

– Éveken át Svájcban éltem – magyarázta. – Először is ott jártam iskolába. Utána pedig amikor kiderült, hogy a kicsikém egészségi állapota olyannyira ingatag (ekkor megpaskolta Murugan fedetlen karját), kénytelenek voltunk néhány évet a hegyek között eltölteni. Ami újabb bizonyíték arra, amit a Gondviselésről mondtam, már hogy mindig minket pártol. Amikor közölték velem, hogy a kicsi fiam a tüdővész szélén táncol, mindent elfeledtem, amit valaha csak tanultam. A félelem és az a kín, az a gyötrődés megőrzített, és

méltatlankodva fordultam az Úristen ellen, amiért megengedte, hogy ilyesmi történhessék. Minő Rettenetes Vakság! A gyermekem meggyógyult, és azok az évek ott az Örök Hó országában életünk legboldogabb évei voltak – nemde, drágaságom?

– Életünk legboldogabb évei – mondta a fiú egyetértően, és szavai majdnem teljesen őszintének hatottak.

A Ráni győzedelmesen mosolygott, vörös és telt ajkait lebiggyesztette, majd halk cuppantással egy csókot dobott a fiának.

– Érti tehát, kedves Farnabym – folytatta –, érti, ugye? Tényleg annyira magától értetődő. Semmi nem a Véletlen műve. Létezik egy Hatalmas Terv, és azon Hatalmas Terven belül számtalan aprócska terv. Egy aprócska terv minden ember számára.

– Hogyne – felelte Will udvariasan –, hát hogyne.

– Volt idő – folytatta a Ráni –, amikor pusztán az intellektusom tudta ezt. Most azonban már a szívemmel is tudom. Én valóban...

Pillanatnyi szünetet tartott, hogy felkészüljön a nagyszerű, nagybetűs szó kiejtésére:

– ...Értem.

Pokoli egy nő, tisztára, mint egy médium, jutott Will eszébe, amit Joe Aldehyde mondott a Rániról. És ő, aki egyfolytában szeánszokra jár, már csak tudja.

– Feltételezem, jól sejtem – mondta –, hogy felséged természetes látnoki képességekkel rendelkezik, vagy mondjuk úgy, természetfeletti képességek birtokosa.

– Születésemtől fogva – ismerte el a Ráni. – Azonban emellett és elsősorban a gyakorlatok juttattak el arra a szintre, ahol most vagyok. Gyakorlatok, mármint mondanom sem kell, Másfajta Értelemben.

– Másfajta értelemben?

– A Szellem életének tekintetében. Amint az ember halad előre az Ösvényen, minden *siddhi*,^[30] minden természetfeletti képesség és csodálatos erő magától alakul ki benne.

- Valóban?
- Édesanyám – közölte büszkén Murugan Will Farnabyval – a legcsodálatosabb dolgokra képes.
- *N'exagérons-pas, chéri.*^[31]
- De ha egyszer így igaz – kötötte az ebet a karóhoz Murugan.
- Ez olyan igazság – szólt közbe a nagykövet –, amelyet magam is megerősíthetek. – És meg is erősítem – tette hozzá mosolyogva, bár a saját rovására mosolygott –, még ha vonakodva is teszem. Mivel én már csak így éltem le az életemet, mindig is kételkedvén az efféle dolgokat illetően, nem örülök, ha a lehetetlen a szemem láttára történik meg. Csakhogy szerencsétlenségemre ez a gyengém: becsületes ember vagyok. És ha egyszer megtörténik a lehetetlen, méghozzá a szemem láttára, akkor köteles vagyok – *malgré moi*^[32] – tanúsítani, hogy megtörtént. Őfelsége valóban a legcsodálatosabb dolgokra képes.
- Nos, ha örömet leli benne, hogy mindezt ilyen szavakba öntse... – szólalt meg az örömtől ragyogó Ráni. – Ám egy dolgot ne feledjen, Bahu! Ne feledje, hogy a csodatételeknek nincs semmiféle jelentősége. Ami igazi jelentőséggel bír, az az a Másik Dolog – amelyhez az jut el, aki az Ösvény végére ér.
- Negyedik Beavatását követően – merült el Murugan a részletekben – édesanyám...
- Kedvesem!
- A Ráni az ujját az ajkához emelte.
- Az efféle dolgokról nem szokás beszélni.
- Bocsánatot kérek – mondta a fiú.
- Ezt hosszú, jelentőségteljes csend követte.
- A Ráni lehunyta a szemét, és Mr. Bahu, aki ezzel azt kockáztatta, hogy leesik a monoklija, áhítattal követte a Ráni példáját. A csendben imádkozó Savonarola képmásává lett. Mi ment végbe eközben az összeszedettség és önfegyelem ama szigorú, kemény, szinte csont és bőr álarca mögött? Will nézte, és egyre ezen tűnődött.

– Megkérdezhetem – kezdett bele végül –, hogy felséged hogyan talált rá először az Ösvényre?

Egy, talán két másodpercig a Ráni egyetlen szót sem szólt, pusztán ült ott lehunyt szemmel, és rejtélyes, áldó Buddha-mosollyal mosolygott.

– A Gondviselés talált rá helyettem – válaszolta végül.

– Hogyne, hát hogyne. De mégiscsak kellett, hogy legyen egy alkalom, egy hely, egy humán instrumentum.

– Hadd mesélem hát el.

A remegő szemhéjak felnyíltak, és Willre ismét rámeredt a düllelt szemű nő rezzenéstelen tekintete.

Lausanne-ban történt; a Ráni svájci tanulmányainak első évében; a választott instrumentum pedig a kedves kis Madame Buloz volt. A kedves kis Madame Buloz a kedves öreg Buloz professzor felesége volt, az öreg Buloz professzor pedig az a személy, akinek gondjaira őt, mindenre kiterjedő kérdezősködést követően, hosszas, körültekintő mérlegelés után édesapja, a néhai rendangi szultán végül rábízta. A professzor hatvanhét esztendő volt, geológiát tanított, és egy szigorú protestáns felekezetnek volt a tagja, úgyhogy azt leszámítva, hogy vacsoránál megivott egy pohárka bordóit, naponta csak kétszer imádkozott, és szigorúan monogám életet élt, majdnem hogy muzulmán is lehetett volna. Az efféle gondoskodásnak köszönhetően a rendangi hercegnő intellektuális értelemben stimuláló környezetbe került volna, miközben sem erkölcsait, sem vallásos meggyőződését nem fenyegette veszély. Csakhogy a szultán számításait keresztülhúzta a professzor felesége. Madame Buloz mindössze negyvenesztendő volt, telt, szentimentális, túlradóan lelkes, és noha hivatalosan maga is osztotta férje protestáns meggyőződését, valójában frissen megtért, heves, lelkes teozófista volt. A Place de la Riponne közvetlen közelében található magas ház legfelső emeletén volt egy szoba, ott volt az Imaterem. Mihelyt ideje engedte, titokban ide vonult vissza, légyőgyakorlatokat végzett, a minél tökéletesebb összpontosításon és a kundalini-erő felébresztésén munkálkodott. Micsoda kimerítő gyakorlatok! Ám transzcendens értelemben busás jutalommal kecsegtettek. Egy forró nyári éjszakán, néhány órával éjfél követően, miközben a kedves öreg

professzor két emelettel lejjebb ritmikus hortyogásba feledkezett, felesége tudatára ébredt a Jelenlétnek: Kuthumi mester vele van.^[33]

Ekkor a Ráni szünetet tartott. A kívánt hatás nem maradt el.

– Mily rendkívüli – mondta Mr. Bahu.

– Mily rendkívüli – visszhangozta kötelességszerűen Will.

A Ráni folytatta a beszámolót. A túláradóan boldog Madame Buloz képtelennek mutatkozott arra, hogy titkát magában tartsa. Rejtélyes célozgatásokba bonyolódott, a célzásokat bizalmas közlések követték, a bizalmas közléseket pedig egy meghívás az Imaterembe és a kiképzés. Nem telt bele sok idő, és Kuthumi csodálatosabb dolgokkal ajándékozta meg az újoncot, mint tanítóját.

– Attól a naptól kezdve egészen mostanáig – ért ezzel beszámolója végére a Ráni – a Mester mindvégig segítségemre volt, hogy Tovább Haladjak Előre.

Előre, de vajon merre van az az Előre, tette fel magának a kérdést Will. Azt csak Kuthumi tudja. De bármerre is haladjon a Ráni, Willnek nem tetszett a dolog. Azon a hatalmas, kicsattanóan egészséges arcon olyasvalamit látott – egy arckifejezést –, amit különösképpen ízléstelennek talált: a zsarnokoskodó nyugalom, a higgadt, békés és lerázhatatlan önbecsülés arckifejezését. Különös módon a nő Joe Aldehyde-re emlékeztette. Joe egyike volt azoknak a boldog mágnásoknak, akik nem ismerik az aggályoskodást, gátlástalanul örvendeznek a pénzüknél, és mindannak, ami a pénzüknél köszönhetően a birtokukba juthat befolyás és hatalom tekintetében. Itt pedig, íme – bár „hófehér selyemben, rejtélyes és csodás”^[34] – mégiscsak egy újabb valaki Joe Aldehyde fajtájából: nő léte ő volt az a mágnás, aki tömeges felvásárlásaival sarokba szorította a piacot, nem a szójabab- vagy rézpiacot, hanem a Tiszta Spiritualitás és a Felemelkedett Mesterek piacát, most pedig elégedetten dörzsöli a tenyerét, hogy milyen szépen kiaknázza a lehetőségeket.

– Íme, egy példa, mit tett értem Ő – folytatta a Ráni. – Nyolc esztendeje, egészen pontosan 1953. november huszonharmadikán – reggeli Meditációm során meglátogatott a Mester. Eljött, Személyesen. Eljött, Dicsőségben.

– *Hatalmas keresztes hadjárat kezdődik hamarosan, mondta Ő, Világmozgalom, melynek célja, hogy megmentse az önmaga elpusztítására készülődő Emberiséget. Te pedig gyermekem, te vagy a Kijelölt Instrumentum.*

– *Én? Még hogy világmozgalom? Micsoda abszurdum, feleltem. Életemben nem mondtam beszédet. Egy szót sem írtam le olyan célból, hogy bárki is kiadja. Nem voltam én sem vezető, sem szervező.*

– *Mégis, vette át ekkor tőlem a szót (és egyben megajándékozott egy leírhatatlanul gyönyörűséges mosollyal), mégis a te dolgod lesz elindítani ezt a Keresztes Hadjáratot – a Szellem e Világméretű Keresztes Hadjáratát. Kinevetnek majd, bolondnak, különcnek, bogarasnak, fanatikusnak neveznek. A kutya ugat, a karaván halad. Úgy rendeltetett, hogy a Szellem Keresztes Hadjárata aprócska, nevetni való kezdetekből kell kiinduljon, és úgy váljon Hatalmas Erővé. A Jó szolgálatában álló erővé, mely végül Megmenti a Világot.*

Ezzel magamra hagyott. Én pedig ott álltam döbbenet, zavarodottan, halálra rémülten. De nem volt mit tenni; engedelmeskednem kellett. És engedelmeskedtem. Hogy mi történt ezután? Beszédet tartottam, és Neki köszönhettem ékesszólásomat. Elfogadtam a vezetés terhét, és mivel Ő láthatatlanul ott haladt mellettem, az emberek követtek. Segítséget kértem, és csak úgy dőlt a pénz. És most itt vagyok.

Tett egy hirtelen mozdulatot vaskos kezeivel, gesztusában volt valami túlzott szerénység, majd elmosolyodott, titokzatosan. *Hát ez vagyok én, mintha ezt mondta volna, de én nem a magam tulajdona vagyok – hanem Mesteremé, Kuthumié.*

– És most itt vagyok – ismételte meg.

– És most, hála érte az Istennek – mondta erre Mr. Bahu ájtatosan –, felséged itt van.

Will udvariasan hallgatott egy ideig, majd megkérdezte a Ránit, hogy vajon mindvégig kitartott-e azon gyakorlatai mellett, amelyeket a gondviselésnek köszönhetően Madame Buloz imatermében tanult.

– Mindvégig – felelte a Ráni. – Ugyanannyira képtelen lennék Meditáció

nélkül élni, mint Táplálék nélkül.

– És ez az után sem okozott nehézséget, hogy megházasodott? Már úgy értem, mielőtt visszatért Svájcba? Hisz oly sok fáradtságos hivatalos kötelezettsége lehetett.

– Nem is szólva a *nem* hivatalosakról – felelte a Ráni, és hanghordozása bőven tartalmazott nem épp hízelgő célzásokat néhai férjének jellemére, *Weltanschauungjára*^[35] és szexuális szokásaira nézvést. Szólásra nyitotta száját, hogy mindezt bővebben kifejtse, majd újra összezárta és Muruganra pillantott.

– Kedvesem – szólította meg.

Murugan, akit teljességgel lekötött, hogy bal kezének ujjain a körmöket nyitott jobb tenyerén fényesítse, ekkor felpillantott, ám hangja mintha máris büntudatról árulkodott volna.

– Igen, Anyám?

Tudomást sem véve fia körméről, illetve arról, hogy Murugan nyilvánvalóan nem követte figyelemmel az elhangzottakat, a Ráni csábos mosollyal nézett rá.

– Angyalom – mondta –, eredj és hozd ide az autót! A Hangocska semmi olyat nem mond, hogy *gyalog* kellene visszamennem a bungalóba.

– Mindössze pár száz méter – magyarázta Willnek. – De ebben a forróságban, az én koromban...

Szavainak mintha az lett volna a célja, hogy hízelgő cáfolatot provokáljanak ki hallgatóságából. Csakhogy ha a gyalogláshoz meleg van, akkor ahhoz is túl nagy a meleg, Will mindenesetre így érezte, hogy az ember jelentős energiaráfordítás árán, meggyőző álószinteségeket adjon elő. Szerencsére kéznél volt egy hivatásos diplomata, egyben gyakorlott udvaronc, aki jóvátette a faragatlan firkász bakiját. Mr. Bahu könnyed kacajt hallatott, majd elnézést kért vidámságáért.

– No de ha egyszer ez *annyira* mulatságos! „Az én koromban” – ismételte meg, majd újra elnevette magát. – Hisz Murugan még tizenhét sincs, és teljesen véletlenül tudója vagyok, hogy mennyi idős – illetve mily *nagyon* fiatal – volt Rendang hercegnője, amikor nőül ment Pala Rádzsájához.

Murugan közben engedelmesen feltápászkodott, és most épp édesanyjának csókolt kezét.

– Most már szabadabban beszélhetünk – mondta a Ráni, amint fia kiment a szobából.

Nem fékezte magát – egész teste remegett, az arca, a hangja, kidülledt szemei a lehető legintenzívebb rosszallást fejezték ki – és már kezdte is.

De mortuis... [\[36\]](#) A világeért sem mondana mást a férjéről, mint hogy a legtöbb tekintetben tipikusan Pala szülötte volt, hazájának igazi képviselője. Merthogy az a szomorú igazság, hogy Pala sima, csillogó bőre a legrettenetesebb rothadás eltakarására szolgál.

– Ha arra gondolok, mit akartak ezek a Kicsinyemmel csinálni két éve, amikor én épp világ körüli úton voltam a Szellem Keresztes Hadjáratának szolgálatában...

Karkötői csilingeltek, ő pedig rettenettel emelte a magasba két kezét.

– Kínszenvedésként éltem meg, hogy oly hosszú időre el kell szakadnom tőle; de hát a Mester küldött erre a Küldetésre, és a Hangocska azt mondta, nem lenne helyes, ha magammal vinném a Kicsinyemet. Úgyis oly soká élt már külföldön. Épp itt az ideje, hogy megismerje azt az országot, amelyet kormányozni fog. Tehát úgy döntöttem, itt hagyom. Az Uralkodói Államtanács kinevezett egy gyámbizottságot. Két nő, maguk is édesanyák, fiúgyermekük még nem nőtt fel, és két férfi – akik közül, sajnálattal kell kimondanom – (mondta inkább szomorúan, mintsem mérgesen) –, az egyik dr. Robert MacPhail volt. Nos, száz szónak is egy a vége, alighogy engem biztonságban az országon kívül tudtak ezek a drágalátos gyámok, akikre rábíztam a Kicsinyemet, az Egyetlen Fiúgyermekemet, módszeresen nekiláttak – *módszeresen*, Mr. Farnaby – hogy aláássák befolyásomat. Megpróbálták lerombolni az Erkölcsi és Spirituális Értékek teljes építményét, amelyet én az évek során annyi erőfeszítés árán építettem fel.

Némi rosszindulattal (hisz természetesen tudta, miről beszél az asszony) Will megdöbbenésének adott hangot. Az erkölcsi és spirituális értékek *teljes* építményét? És mégis, úgy vélte, senki sem lehetett volna kedvesebb, mint dr. Robert és a többiek. Szamaritánus nem volt még egyszerűbben,

hatékonyabban jóságos.

– Nem tagadom, hogy kedvesek voltak – mondta a Ráni. – De végül is a kedvesség nem az egyetlen erény.

– Hogy is lenne az – szólt Will beleegyezően, majd felsorolta mindazokat a tulajdonságokat, amelyeknek a Ráni nyilvánvalóan híján volt. – Létezik még az őszinteség. Nem is szólva az igazmondásról, az alázatról és az önzetlenségről...

– Megfeledkezett a Tisztaságról – mondta a Ráni szigorúan. – A Tisztaság alapvető érték, a Tisztaság az értékek *sine qua nonja*.^[37]

– Ám itt, Pala szigetén, úgy veszem észre, nem ez a vélekedés járja.

– Bizony hogy nem – felelte a Ráni.

Majd rátért arra, hogy szegény Kicsinyét szántszándékkal kitették a tisztátalanság látványának, mi több, arra biztatták, hogy maga is részt vegyen afféle dolgokban az egyik olyan koraérett, laza erkölcsű leánnyal, akiből itt Palán több van a kelleténél. És amikor rájöttek, hogy ő nem az a fajta fiú, aki lányok elcsábításában lelné örömét (hiszen édesanyja úgy nevelte, hogy a Nőre mint alapvetően Szent Lényre tekintsen), a lányt kezdték biztatni, tegyen meg minden tőle telhetőt, hogy elcsábítsa Murugant.

Vajon, töprengett Will, sikerrel járt az a lány? Vagy ekkorra Antinoust már felvértezték a lányok ellen vele egykorú kis barátai, vagy még annál is hatékonyabban egy idősebb, tapasztaltabb és ellentmondást nem tűrő pederaszt, Dipa ezredes valamely svájci elődje?

– És ez még nem is a legrosszabb.

A Ráni halkabbra fogta, és sikerült is valami teljesen teátrális, rettenetes suttogást produkálnia.

– A gyámtanács tagjaként tevékenykedő egyik nő, maga is édesanya – édesanya, érti, *édesanya* – azt tanácsolta neki, hogy vegyen órákat.

– Mármint – miféléket?

– Nos, órákat, abból, amit ők finoman Szerelemnek neveznek.

A Ráni orrán összeszaladtak a ráncok, mintha nyers csatornaszagot észlelt volna.

– Órákat, kérem szépen – és ekkor az undor átadta a helyét a felháborodásnak –, méghozzá egy bizonyos Idősebb Nőtől.

– Te jó ég! – kiáltott fel a nagykövet.

– Te jó ég! – visszhangozta kötelességszerűen Will.

Azok az idősebb nők, amint ezt Will rögtön átlátta, jóval veszélyesebb vetélytársak voltak a Ráni szemében, mint akár a lányok legkoraérettebbje, legerkölcstelenebbje. Egy érett szerelmi tanítónő anyavetélytárs lenne, és ráadásul azzal a szörnyen igazságtalan előnnyel bírna, hogy szabadon áthághatja a vérfertőzés tabujának határait.

– Ők bizonyos...

A Ráni habozni látszott.

– Bizonyos Különleges Fogásokat tanítanak.

– Miféle fogásokat? – érdeklődött Will.

A Ráni azonban nem volt képes rászánni magát, hogy belemenjen a visszataszító részletekbe. Erre különben sem volt szükség. Hiszen Murugan (az Ég áldja a szívét!) nem volt hajlandó rájuk hallgatni. Olyasvalakitől venni leckéket az erkölcstelenségből, aki akár az anyja is lehetne – már magától a gondolattól is rosszul volt szegény. Nem is csoda. Neveltetése a Tisztaság Ideálja előtti hódolattétel volt. *Brahmacsarja*,^[38] ha ugyan érti, mit jelent az.

– Hogyne – felelte Will.

– És ez a másik ok, amiért a fiú betegsége valójában áldás volt, ha nem is látszott annak, valóságos Istenáldása. Igazán nem hiszem, hogy sikerült volna ilyenek nevelnem Palán. Itt túl sok rossz hatás érte volna. Az itteni erők a Tisztasággal szemben, a Család ellen munkálkodnak. Az Anyai Szeretetet sem kímélik.

Will erre már felkapta a fejét:

– Még az anyákat is megreformálták?

A Ráni bólintott.

– El sem tudja képzelni, hová fajultak a dolgok. Kuthumi azonban tudta, miféle veszélyeknek lettünk volna kitéve itt Palán. Mert mi történik? A

Kicsinyem megbetegszik, és az orvosok azt rendelik, költözzünk Svájcba. Így szabadultunk meg a Bajtól.

– Hogyan lehetséges – kérdezte Will – hogy Kuthumi egyáltalán hagyta, hogy elkezdje a Keresztes Hadjáratot? Nem látta tán előre, mi történik majd Murugannal, amint hátat fordít neki?

– Mindent előre látott – mondta a Ráni. – A kísértést, az ellenállást a kísértésnek, a Gonosz Hatalmainak folyamatos támadásait, majd utána, a legvégső pillanatban a megmenekülést.

– Murugan – folytatta beszámolóját – igen sokáig nem árulta el nekem, mi történik. Ám három hónap elteltével a Gonosz Hatalmainak támadásai már túl soknak bizonyultak a számára. Célzásokat tett; én azonban oly igen belemerültem Mesterem ügyeinek intézésébe, hogy nem értettem belőlük. Végül írt egy levelet, amelyben szép sorjában mindent elmesélt – részletesen. Lemondtam az utolsó négy brazíliai előadásomat, és siettem haza, amilyen gyorsan csak a sugárhajtású gépek repíteni tudtak. Egy hét múlva már Svájcban voltunk. Csak a Kicsinyem és én – egyedül a Mesterrel.

Lehunyta a szemét, arcán megjelent a mohó ekstázis arckifejezése. Will undorral fordította el tekintetét. Ez az önjelölt világmegváltó, ez a saját gyermekébe csimpaszkodó, saját gyermekét felzabáló anya látta-e vajon saját magát akár csak egyetlen pillanatra is olyan színben, ahogyan mások látták? Van-e vajon fogalma arról, hogy mit tett és tesz még mindig szegény ostoba fiacskájával? Az első kérdésre a válasz egyértelmű „nem”. Ami a másodikat illeti, az ember itt kénytelen találgatásokba bocsátkozni. Talán őszintén fogalma sincs róla, mit csinált a fiából. De talán, másrésről viszont ezt sem hagyhatjuk ki a számításból, *igenis* tudja. Tudja, és még mindig jobban elfogadja, ami az ezredes és a fia közt történik, mint ami esetleg megtörténhetne, ha a fiú nevelését egy nő venné a kezébe? A nő esetleg kitárná őt a helyéről, míg az ezredes, ezt a Ráni jól tudta, soha.

– Murugan azt mondta nekem, hogy szándékában áll megreformálni ezeket az úgynevezett reformokat.

– Csak imádkozhatom – mondta a Ráni olyan hangon, amely Willt saját nagyapjára, a főesperesre emlékeztette –, hogy meglegyen benne a kellő Erő

és Bölcsesség, hogy véghezvigye, amit akar.

– És mi a véleménye a többi tervéről? – kérdezte Will. – Az olajról? Az iparosításról? Egy esetleges hadseregről?

– A közgazdaság-tudomány és a politika nem tartoznak épp az erősségeim közé – válaszolt a Ráni kis nevetéssel, melynek az volt a szerepe, hogy emlékeztesse Willt, olyasvalakivel beszél, aki már túljutott a Negyedik Beavatáson. – Kérdezze Bahut, ő mit gondol róluk.

– Nincs jogom kifejteni a véleményemet e dolgokról – szólt a nagykövet. – Kívülálló vagyok, egy idegen hatalom képviselője.

– Olyannyira azért nem idegen – mondta a Ráni.

– Az ön szemében nem, felség. És ahogy azt nagyon jól tudja, magam sem így látom ezt a kérdést. A palai kormány szemében azonban az vagyok. Egy vadidegen.

– Ez azonban – szólalt meg Will – nem gátolja meg önt abban, hogy véleményt formáljon a dolgokról. Pusztán lehetővé teszi a számára, hogy ne legyen köteles mindenben a helyi ortodox nézeteket osztani. És ami azt illeti – fűzte hozzá –, én magam sem hivatalos minőségemben vagyok most jelen. Ez nem interjú, nagykövet úr. Ami itt elhangzik, az mind szigorúan köztünk marad.

– Nos, akkor maradjon is köztünk: szigorúan a magam nevében, nem pedig hivatalos minőségemben én úgy tartom, hogy fiatal barátunknak teljességgel igaza van.

– Ebből természetesen az is következik, hogy úgy tartja, a palai kormány politikája teljességgel elhibázott.

– Teljességgel elhibázott – mondta Mr. Bahu, és Savonarola csontos, határozott álarcán minden kétséget kizáróan átsuhant egy voltaire-i mosoly –, teljességgel elhibázott, még hozzá éppen azért, mert teljességgel helyénvaló.

– Helyénvaló? – tiltakozott a Ráni. – Helyénvaló?

– Teljességgel helyénvaló – magyarázta Bahu –, amennyiben azon a törekvésen alapul, hogy ezen a varázslatos szigeten minden egyes férfit, nőt és gyermekét oly tökéletesen szabaddá és boldoggá varázsoljon, amennyire

csak lehetséges.

– Csakhogy Hamis Boldogság árán – kiáltott fel a Ráni –, olyan szabadságot kínálva nekik, amely csakis az Alacsonyabb Ént veszi célba.

– Meghajlok – mondta a nagykövet, és való igaz, meghajolt – felséged felsőbbrendű meglátásai előtt. Ám mégis, magas- vagy alacsonyrendű, igazi vagy hamis, a boldogság csak boldogság, és a szabadság nagyon is élvezetes. Afelől pedig nem lehetnek kétségeink, hogy az eredeti reformerek által törvénybe iktatott és az évek folyamán tovább alakított politika csodálatosan megfelel e két cél elérése érdekében.

– Ön talán úgy érzi – kérdezte Will –, hogy ezek nemkívánatos célok?

– Ellenkezőleg, hisz mindenki ezt a két dolgot kívánja magának. Ám sajnálatos módon eredeti kontextusukból kiragadva, általánosságban véve a világ, szőkébb értelemben pedig Pala jelenlegi helyzete szempontjából mára teljességgel irrelevánsak.

– Talán ma kevésbé relevánsak, mint azokban az időkben, amikor a Reformerek először kezdtek el munkálkodni a boldogság és a szabadság érdekében?

A nagykövet bólintott.

– Akkoriban Pala mondhatni rajta sem volt a térképen. Az a gondolat, hogy a szabadság és a boldogság oázisává lehetne változtatni, még értelmesnek tűnt. Amennyiben továbbra is a külvilágtól elvágva él, az ideális társadalom akár életképes is lehet. Pala teljességgel életképes volt mondjuk úgy 1905-ig. Akkor azonban egy emberöltő sem kellett hozzá, és a világ gyökeresen átalakult. A film, az autó, a repülőgép, a rádió. A tömegtermelés, a tömegmészárlások, a tömegtájékoztatás, de legfőképpen egyszerűen maga a tömeg – egyre több ember egyre nagyobb nyomornegyedekben és elővárosokban. 1930-ra már bármely tisztán látó megfigyelőnek feltűnhetett volna, hogy az emberi faj háromnegyede számára a szabadság és a boldogság majdnemhogyan szóba se jöhetnek. Ma, harminc évvel később már valóban kizárt, hogy meg lehessen őket teremteni. Közben a külvilág körbekerítette a szabadság és boldogság e kicsiny szigetét. Nem tágítanak, könyörtelenek és egyre közelebb jönnek. Az, ami valaha életképes ideálnak

tűnt, a továbbiakban már nem életképes.

– Így hát szükségszerű, hogy Pala szigetén változások történjenek – ez lenne a következtetése?

Mr. Bahu bólintott.

– Méghozzá radikális változások.

– Kívül-belül meg kell változnia – mondta a Ráni a próféták szadisztikus élvetegségével.

– Méghozzá két nyomós okból – folytatta Mr. Bahu. – Először is azért, mert Palának már nem megy ez a különbözni akarás a világ többi részétől. Másodsor pedig nem is lenne helyes, hogy különbözzék tőle.

– Nem helyes, ha az emberek szabadok és boldogok?

A Ráni ekkor ismét mondott valami lelkesítőt a hamis boldogságról és a rossz fajta szabadságról.

Mr. Bahu tiszteletteljesen fogadta a félbeszakítást, majd ismét Willhez fordult.

– Nem helyes – ismételte meg, kitartván eredeti álláspontja mellett. – Áldott helyzetünkkel hivalkodni oly sok nyomorúsággal szemben – ez nem más, mint *hübrisz*, az emberiség többi részének szándékos arculcsapása. Bizonyos értelemben még Istennek is az arculcsapása.

– Istennek – mormolta a Ráni kéjesen –, Istennek...

Majd kinyitotta a szemét, és így szólt:

– Ezek a palaiak nem hisznek Istenben. Kizárólag a Hipnotizmusban, a Panteizmusban és a Szabad Szerелеmben hisznek.

Egyesével hangsúlyozta a szavakat, felháborodottan, undorral a hangjában.

– Tehát Ön – kezdett bele Will – most azzal a javaslattal áll elő, hogy nyomorulttá kell őket tenni annak reményében, hogy az majd visszaállítja Istenbe vetett hitüket. Nos, hát így is lehet téríteni. Talán be is jön. És talán a cél szentesíti az eszközt.

Vállat vont.

– Én viszont azt látom – tette hozzá –, hogy akár jó, akár rossz, sőt, függetlenül attól, hogy a palaiak hogyan vélekednek felőle, be fog

következni a dolog. Nem kell hozzá prófétának lenni, hogy az ember megjósolja, Murugan sikerrel fog járni. A jövő hullámát lovagolja meg. A jövő hulláma pedig minden kétséget kizáróan a nyersolaj hulláma.

– Ha pedig már szóba került a nyerseség és az olaj – tette hozzá, miközben odafordult a Ránihoz –, úgy értesültem, Ön jó ismerőse régi barátomnak, Joe Aldehyde-nak.

– Ismeri talán Lord Aldehyde-ot?

– Méghozzá igen jól.

– Nos, *ezért* volt hát, hogy a Hangocska nem tágított!

A Ráni ismét lehunyta a szemét, mosolygott magában, és lassan bólogatni kezdett.

– Most Már Értem.

Majd pedig egy egészen másfajta hangon azt kérdezte:

– Hogy van az a drága ember?

– Fikarcnyit sem változott – nyugtatta meg Will.

– Márpedig ő nem akármilyen személyiség! *L’homme au cerf-volant*^[39] – én így nevezem őt.

– A papírsárkányos férfi?

Will zavarodottan hallgatta.

– Idelenti tevékenysége ideköti – magyarázta a Ráni –, azonban a kezében egy madzagot fog, a madzag másik végén ott egy sárkány, és az a sárkány mást sem akar, csak egyre feljebb és Feljebb törni. Még akkor is érzi azt az örökös Húzást Onnan Fentről, amikor dolgozik, érzi, ahogy a Szellem kitartóan ráncigálja a húsát. Gondolja csak el! Üzletember, Vezető Iparmágnás – mégis, számára Egyetlen Dolog Számít Igazán – a Lélek Halhatatlansága.

Willnek derengeni kezdett valami. Tehát a nőszemély Joe Aldehyde spiritualizmusmegszállottságáról beszél. Will felidézte magában a Mrs. Harbotte-nál, az automatista asszonynál heti rendszerességgel megrendezett szeánszokat, ahol általában jelen volt Mrs. Pym, aki egy Bawbo névre hallgató kiowa indiánszellemmel állt kapcsolatban; no meg Miss Tuke,

akinek volt egy lebegő trombitája, mely halk, sivító hangokat produkált, és különféle jóslatokat suttogott. Joe magántitkára vetette papírra őket gyorsírással: *Vásárolj ausztrál cementet; ne hőkölj vissza a Breakfast Foods bukásának hírére; szabadulj meg nyersgumirészvényeid 40%-ától, és fektesd a pénzt IBM- és Westinghouse-részvényekbe...*

– Mesélt önnek arról a néhai tőzsdeügynökről, aki mindig pontosan tudta, mi történik majd a piacon a következő héten?

– *Siddhik* – felelte a Ráni elnézően. – Ezek pusztán *siddhik*. Mi más várhatna tőle az ember? Hiszen még Kezdő. És ebben a jelenlegi életében az üzlet a *karmája*. Előre elrendeltetett minden, amit tett, tesz és tenni fog – tette hozzá valami egészen bámulatos modorban.

Ezután egyetlen pillanatra olyan pózt vett fel, mint aki kész beszélgetőtársát meghallgatni, egy ujját a magasba emelte, a fejét pedig oldalra hajtotta.

– Márpedig amit tenni szándékozik, legalábbis a Hangozska ezt mondja – folytatta –, nagyszabású és csodálatos dolgokat eredményez majd itt Palán.

Micsoda spirituálissal átítatott megfogalmazása ez annak, hogy „azt akarom, hogy ez történjék! Nem én akarom, hanem Isten akarja így – és micsoda szerencsés véletlen, hogy Isten akarata valahogy mindig pontosan megegyezik az enyémmel.”

Will magában kuncogott, de közben sikerült a lehető legkomolyabb arcot vágnia.

– No és mond-e a Hangozska bármit a Délkelet-ázsiai Olajtársaságról?

A Ráni befelé hallgatott, majd bólintott.

– A legtisztább hangon.

– Ugyanakkor viszont Dipa ezredes, legalábbis ahogyan én értelmezem, kizárólag a Standard of California vonatkozásában hajlandó megnyilvánulni. Különben – fűzte tovább a szót Will – mit számít Palának, hogy milyen az Ezredes ízlése az olajvállalatokat illetően?

– Hazám kormánya – szólalt meg Mr. Bahu zengő hangon – a Szigetek Közötti Összehangolt Gazdasági Cselekvés és Együttműködés vonatkozásában egy Ötéves Terv keretein belül gondolkodik.

– Talán a Szigetek Közötti Összehangolt Gazdasági Cselekvés és

Együtműködés más szóval annyit tesz, hogy a Standardnak monopóliumot kell biztosítani?

– Nos, ez csakis akkor lenne így, ha a Standard feltételei a versenytársakénál kedvezőbbek lennének.

– Azaz – vette át a szót a Ráni – csakis akkor, ha nincs, aki többet juttatna nekünk.

– Érkezése előtt – felelte Will – éppen ezt a témát boncolgattuk Murugannal. A Délkelet-ázsiai Olajtársaság hajlandó valamivel többet ajánlani Palának, mint a Standard Rendangnak.

– Akár tizenöt százalékkal többet?

– Mondjuk inkább, hogy tízzel.

– Legyen tizenkettő és fél!

Will bámulatosnak tartotta a Ráni képességeit. Ahhoz képest, hogy túl volt a Negyedik Beavatáson, egész jól elboldogult az üzleti életben is.

– Joe Aldehyde örjöngeni fog – válaszolta. – De végül, és ebben egészen bizonyos vagyok, meglesz az a tizenkettő és fél.

– Nos, az minden kétséget kizáróan rendkívül vonzó ajánlatnak minősülne – szólt Mr. Bahu.

– Mindössze egyetlen gond van, hogy a palai kormány nem fogja elfogadni.

– A palai kormány – vetette közbe ekkor a Ráni – hamarosan változtatni fog politikai álláspontján.

– Gondolja?

– TUDOM – a Ráni válaszában hangneme egyértelművé tette, hogy a korábbiakban elhangzott információ egyenesen a Mester ajkáról való.

– Ha majd valóban tanúi lehetünk politikai álláspontjuk illetően való megváltozásának, számítana vajon – kérdezte Will –, ha Dipa ezredes szólna egy jó szót a Délkelet-ázsiai Olajtársaság érdekében?

– Kétségkívül.

Will ekkor odafordult Mr. Bahuhoz.

– És Ön, nagykövet úr, kész lenne egy jó szót szólni Dipa ezredesnek?

Körülbelül olyan választékosan, mintha valami nemzetközi szervezet

plenáris ülésén tartana szónoklatot, Mr. Bahu diplomatához méltó kertelésbe kezdett. Egyfelől igen, másfelől viszont – nos, másfelől viszont nem. Ha innen nézem, fehér; máshonnan viszont: egyértelmű, hogy fekete.

Will udvarias hallgatásba süppedt. Savonarola maszkja, az arisztokratikus monokli és a nagyköveti bőbeszédűség mögött pontosan látta és hallotta a jutalékáért ármánykodó körmönfont levantei alkuszt, a baksist leső kishivatalnokot. És vajon mennyit ígértek az uralkodói család itt jelen lévő beavatott tagjának a Délkelet-ázsiai Olajtársaság lelkes támogatásáért? Will lefogadta volna, hogy szép kis summáról van szó. Nem saját magának, hát persze hogy nem, *de nem ám!* Hanem a Szellem Keresztes Hadjáratának, amint az magától értetődik, Kuthumi nagyobb dicsőségére.

Mr. Bahu elért a nemzetközi szervezet számára tartott szónoklat befejező részéhez.

– Meg kell tehát értenünk – mondta éppen –, hogy részemről bármiféle pozitív cselekedet az adott körülmények függvénye kell legyen, ha és amennyiben ezen körülmények felmerülnek. Sikerült érthetően kifejeznem magam?

– De még mennyire – sietett Will a megnyugtatóra.

– Most pedig – folytatta szándékosan illetlen őszinteséggel – hadd vázoljam fel a saját álláspontomat ezen ügy tekintetében. *Engem* kizárólag a pénz érdekel. Kétezer font, de úgy, hogy azért egy szalmaszálat se kelljen keresztbe tennem. Egyesztendőnyi szabadság, pusztán mert segítséget nyújtok Joe Aldehyde-nak, hogy rátehesse a kezét Palára.

– Lord Aldehyde – szólalt meg a Ráni – rendkívül nagylelkű.

– Rendkívül – mondta Will egyetértően –, tekintve, hogy én magam milyen keveset tehetek az ügy érdekében. Mondanom sem kell, még ennél is nagylelkűbb lenne olyasvalakivel, aki értékesebb segítséget tud neki nyújtani.

Ezután hosszas csend következett. A távolban a mejnó madár monoton hangon egyfolytában azt ismételte: „Figyelj”. Figyelj oda a fősvénységre, figyelj oda a képmutatásra, figyelj oda a vulgáris cinizmusra... Ekkor kopogtak az ajtón.

– Tessék – szólt Will hangosan.

Majd odafordult Mr. Bahuhoz:

– Erre a beszélgetésre a későbbiekben térjünk vissza.

Mr. Bahu bólintott.

– Tessék – ismételte meg Will.

Egy kék szoknyába és a hasa egy részét szabadon hagyó, almakerekségű melleit csak olykor takaró, rövid, gomb nélküli felsőbe öltözött, 18-19 éves forma teremtés vonult be határozott léptekkel a szobába. Sima barna arcán a lehető legbarátságosabb mosolyt két oldalt egy-egy gödröcske tette még hangsúlyosabbá.

– Appu nővér vagyok – kezdte. – Radha Appu.

Majd észrevette, kik Will látogatói, és hirtelen elhallgatott.

– Ó, elnézést, nem tudtam...

Pukedlizett a Ráнинak, bár nem nagy átérzéssel.

Mr. Bahu eközben udvariasan felállt.

– Appu nővér – kiáltotta hatalmas lelkesedéssel. – Kicsiny gyógyító angyalom a shivapurami kórházból. Micsoda kellemes meglepetés!

A lány számára viszont, amint ez Willnek rögtön nyilvánvaló volt, a meglepetés korántsem volt kellemes.

– Üdvözlöm, Mr. Bahu – mondta egyetlen mosoly nélkül, majd gyorsan elfordult, és minden figyelmét kanavász táskája szíjainak szentelte.

– Felséged már minden bizomnyal elfelejtette – mondta Mr. Bahu –, hogy tavaly nyáron egy műtéten estem át. Sérv – tette hozzá a pontosítás végett. – Nos, ez a fiatal hölgy abban az időben volt olyan jó, és minden áldott reggel megmosdatott. Pontban nyolc óra negyvenötökör. És most, miután hónapokra eltűnt a szemem elől, újra itt van.

– A szinkronicitás – szólt orákulumként a Ráni. – Része a Tervnek.

– Most pedig be kell adjam Mr. Farnaby injekcióját – nézett fel a kis nővér.

Idáig táskája tartalmára koncentrált, amelyben a hivatása gyakorlásához szükséges holmit tartotta. Még mindig nem mosolygott.

– Az orvos szava parancs! – kiáltott fel a Ráni, kissé túljátszva a játékosan kegyes uralkodó szerepét. – Nincs mese. De hol lehet a sofőrünk?

– Az autó előállt – szólalt meg ekkor egy ismerős hang.

Szépsége mint Ganümédészé: Murugan állt az ajtóban. A kis nővér arcáról mintha valami olyasmit lehetett volna leolvasni, hogy némileg szórakoztatónak találja a helyzetet.

– Halihó, Murugan – vagyis felség.

Ismét csak pukedlizett egyet, az már Muruganon múlt, hogy ezt a tisztelet jeleként, vagy pedig ironikusan értelmezi, gúnyolódásnak tekinti.

– Ó, halihó, Radha – szólt a fiú olyan hangon, amely szándéka szerint távoli, közömbös volt.

Elhaladt a lány mellett, odalépett édesanyjához.

– Az autó – mondta – odakint áll. Vagy inkább az úgynevezett autó.

Szarkasztikus nevetéssel tette hozzá:

– Egy Baby Austin, 1954-es veterán modell. Ebben a rendkívül civilizált országban a királyi családnak erre telik – magyarázta Willnek.

– Míg Rendang a nagykövetét egy Bentley-n furikáztatja – tette hozzá keserűen.

– Amely mintegy tíz percen belül itt lesz értem ezen a címen – mondta Mr. Bahu, miután az órájára pillantott. – Megengedi hát, hogy elbúcsúzzam Öntől, felség?

A Ráni kinyújtotta a karját. Mr. Bahu a bíboros gyűrűjét megcsókoló jó katolikus minden áhítatával fölé hajolt; majd miután kiegyenesedett, odafordult Willhez.

– Feltételezem, bár meglehet, tévedek, hogy Mr. Farnaby egy kis ideig még elviseli a társaságomat. Maradhatok, engedelmével?

Will biztosította a nagykövetet, hogy megtisztelőnek tartja a társaságát.

– És abban is reménykedem – mondta Mr. Bahu a kis nővérnek –, hogy ez ellen orvosi szempontból sem merül fel kifogás.

– Orvosi szempontból semmi esetre sem – felelte a lány olyan hangnemben, amely a leghathatósabb nemorvosi szempontok meglétére utalt.

A Ráni Murugan segítségével feltápáskodott.

– *Au revoir, mon cher Farnaby*^[40] – mondta, miközben ékszerekkel gazdagon díszített kézfejét odanyújtotta Willnek.

A mosolyában bujkáló kedvességet Will határozottan fenyegetőnek találta.

– Viszlát, felség.

A Ráni sarkon fordult, megpaskolta a kis nővér arcát, majd kivitorlázott a helyiségből. Murugan úgy kullogott utána, akár egy naszád egy teljes vitorlázató sorhajó farvizén.

VI. FEJEZET

– Az iskoláját! – tört ki a fiatal nővérből, ahogy az ajtó végre biztonsággal becsukódott mögöttük.

– Teljes mértékben egyetértek – szolt Will.

Mr. Bahu angyali arcán egy pillanatra ott tündökölt az a voltaire-i ragyogás.

– Az iskoláját! – ismételte meg ő is. – Úgy tudom, pontosan ezt mondta egy angol diák, amikor meglátta Egyiptomban a piramist. A Ráni is ugyanezt váltja ki az emberből. Monumentális jelenség. A németek erre azt mondják, *eine grosse Seele*.^[41]

A ragyogás elhalványult, az arc immár egyértelműen Savonaroláé volt, szavai pedig, hiszen ez csak természetes, nyomdakészek.

A nővére hirtelen kacagni kezdett.

– Mi ebben az olyan mulatságos? – kérdezte Will.

– Hirtelen magam előtt láttam a fehér muszlinba burkolt piramist – felelte erre ő, miközben levegő után kapkodott. – Dr. Robert médiumuniformisnak nevezi.

– Rendkívül szellemes! – mondta erre Mr. Bahu. – Ám meg kell jegyezzem – tette hozzá nagy diplomatikusan –, nem látom be, miért ne viselhetnének uniformist a médiumok, ha úgy tartja kedvük.

A nővére jó nagyot lélegzett, letörölte a vidámság könnycseppjeit a szeme körüli területről, és nekikészült, hogy beadja a betegnek az injekciót.

– Pontosán tudom, mi jár a fejében – mondta Willnek. – Hogy túlon túl fiatal vagyok ahhoz, hogy jól végezhessem a munkámat.

– Bizony azt gondolom, hogy nagyon fiatal.

– Maguk tizenhét évesen mennek egyetemre, és négy évet töltenek ott. Mi tizenhat évesen, és huszonnégy éves korunkig folytatjuk tanulmányainkat – a fele időt tanulással töltjük, a másik felét munkával. Én biológiát tanulok, és mellette ezt a munkát végzem immár két éve. Úgyhogy nem az a bolondos

teremtés vagyok, akinek látszom. Éppenséggel egészen jó ápolónő vagyok.

– Ezt a kijelentést – szólalt meg ekkor Mr. Bahu – magam is kétségkívül megerősíthetem. Miss Radha nem csupán jó; egyenesen elsőrangú ápolónő.

Csakhogy, amint ehhez Willnek szemernyi kétsége sem fért, miközben Mr. Bahu sok kísértést megélt szerzetesarcát tanulmányozta, a férfi ezen valójában azt értette, hogy Miss Radhának elsőrangú kis hasa van, elsőrangú köldöke és elsőrangú mellei. A köldök, a kis has és a mellek tulajdonosa azonban nyilvánvalóan sérelmezte Savonarola csodálatát, vagy legalábbis azt, ahogyan azt kifejezésre juttatta. A reménykedő, túlságosan is nagy reményeket támasztó, visszautasított nagykövet újra támadásba lendült.

A kis Appu nővér meggyújtotta a spirituszégőt, és miközben a tűt hevítette, megmérte a beteg lázát.

– 99,2 Fahrenheit.^[42]

– Ez azt jelenti, hogy most számúz? – érdeklődött Mr. Bahu.

– Őmiatta ugyan nem – felelte a lány.

– Úgyhogy kérem, maradjon – mondta Will.

A nővérke beadta Willnek az antibiotikum-injekciót, majd a táskájából előhúzott egy üvegcsét, és a benne található zöldes színű folyadékból elkevert egy pohár vízben egy kávéskanálnyit.

– Igya meg.

Ízre az egyik olyan gyógynövényfőzethez hasonlított, amelyet az egészséges táplálkozás némely megszállottja tea helyett fogyaszt.

– Ez meg mi? – kérdezte Will.

A válaszból kitűnt, hogy egy valeriánnal rokon hegyi növényből készült kivonat.

– Segít a szorongás oldásában – magyarázta a nővérke –, de nem álmosít. Lábadozóknak adjuk. És mentális problémák esetén is jól jöhet.

– Rám melyik vonatkozik a kettő közül? Mentális problémáim vannak, vagy lábadozom?

– Mindkettő – felelte a nővér a legkisebb gondolkodás nélkül.

Will felnevetett.

– Így jár, aki bókokra vadászna.

– Eszem ágában sem volt megbántani – igyekezett megnyugtatni Appu nővér. – Mindössze annyit akartam ezzel mondani, hogy az odakintről érkezettek között idáig egyetlen olyan emberrel sem találkoztam, aki ne lett volna hibbant.

– A nagykövetet is beleértve?

A nővérke erre visszakérdezett:

– *Maga* hogy látja?

Will továbbpasszolta a kérdést Mr. Bahunak:

– Ezen a területen Ön a szakértő.

– Döntsék el egymás közt – szólt a nővérke. – Nekem mennem kell, hogy intézkedjek a betegem ebédjével kapcsolatban.

Mr. Bahu elnézte, ahogy a lány távozik; bal szemöldökét felvonva hagyta, úgyszólván a monokli a földre esett, ezután pedig zsebkecskéje segítségével a lencse módszeres tisztogatásába kezdett.

– Ön egyfajta értelemben aberrált – mondta Willnek. – Én másfajta értelemben. Egyikünk skizofrén (nem az talán?), míg a másikunk a világ másik végéről származik, és inkább paranoiás. Mindketten ugyanannak a huszadik századi rettenetes járválynak vagyunk az áldozatai. Nem a Fekete Halálnak – ezúttal a Szürke Élet arat.

– Érdekelte valaha a hatalom? – kérdezte pillanatnyi csend után.

– Soha – Will határozottan megrázta a fejét. – Az ember nem szerezhet hatalmat anélkül, hogy el ne kötelezné magát valami mellett.

– És az Ön esetében annak a rettenete, hogy esetleg el kellene köteleznie magát valami mellett, nagyobb súllyal esik a latba, mint az abból származó öröm, hogy kedvére parancsolgathatna másoknak?

– Több ezer nagyságrenddel.

– Így hát soha nem esett kísértésbe?

– Soha.

Némi csend után Will immár egészen más hangnemben folytatta:

– Lássunk hát neki!

– Lássunk hát neki – ismételte meg Mr. Bahu. – Meséljen valamit Lord Aldehyde-ról.

– Nos, amint a Ráni említette, a Lord rendkívül bőkezű.

– Nem az erényei érdekelnek, kizárólag az intelligenciája. Mennyire jól vág az esze?

– Ahhoz elég jól, hogy tisztában legyen vele, olyan nincs, hogy bárki is ellenszolgáltatás nélkül cselekedne.

– Rendben – mondta Mr. Bahu. – Akkor üzenem neki, hogy a stratégiai pozícióban lévő szakértők hatékony munkájáért kénytelen lesz legalább tízszer annyit leszurkolni, mint amennyit Önnek fizet.

– Levélben tudatom vele.

– Méghozzá ma – tanácsolta Mr. Bahu. – A gép holnap este indul Shivapuramból, és aztán egy teljes hétig nem megy posta.

– Köszönöm, hogy ezt tudatta velem – mondta Will. – Most, hogy Ófelsége és a könnyen megbotránkozatható legényke távoztak – térjünk át a következő kísértés ügyére. Mi a helyzet a szexszel?

Olyan mozdulatokkal, amilyennel az ember egy bosszantó rovarfelhőtől próbál megszabadulni, Mr. Bahu barna, csontos kezével elkezdett összevissza hadonászni az arca előtt.

– Csak arra jó, hogy elterelje az ember figyelmét a fontosabb dolgokról. Semmi másra. Nem több, mint gyötrő, megalázó bosszúság. De egy intelligens férfi mindig megbirkózik ezzel a problémával.

– Milyen nehéz – mondta Will – egy másik férfi bűnös üzelmeinek megértése!

– Igaza van. Mindenki jobban teszi, ha szigorúan annál az örületnél marad, amellyel Isten bölcsességében jónak látta őt megátkozni. *Pecca fortiter*^[43] – ez volt Luther tanácsa. Ám én azt mondom önnek, arra nagyon ügyeljen, hogy a saját bűneit kövesse el, ne pedig valaki másét. És különösen arra figyeljen oda, hogy ne tegyen úgy, mint ennek a szigetnek a lakói. Ne próbáljon meg úgy csinálni, mintha alapvetően normális és természetéből fakadóan jó lenne. Mindannyian elmeháborodott bűnösök vagyunk, és mind ugyanabban az óriási csónakban evezünk – vagy ha úgy tetszik, egy hatalmas hajón

utazunk – és a hajó egyre süllyed.

– Csakhogy ettől még egy patkány sincs feljogosítva rá, hogy elhagyja a hajót. Erre céloz?

– Mindig akad pár, amelyik megpróbálkozik vele. De soha nem jutnak túl messzire. A történelem és a többi patkány gondoskodik róla, hogy mind velünk együtt fulladjanak meg. Ezért van az, hogy Palának még csak esélye sincs.

A kis ápolónő visszatért, kezében egy tálcával.

– Buddhista eledel – mondta, miközben Will nyakába kötött egy szalvétát.

– Mármint a hal kivételével. Mi azonban arra jutottunk, hogy a hal zöldségnek számít, ha a törvény szellemét, és nem a betűjét tartjuk szem előtt.

Will hozzálátott.

– A Ránin, Muruganon és rajtunk kettőnkön kívül – kezdett bele kérdésébe Will az első falat lenyelése után – hány olyan emberrel találkozott, aki odakintről érkezett?

– Nos, volt még az az amerikai orvoscsoport – mondta válaszképpen a nővérke. – Tavaly Shivapuramban időztek, pont amikor a Központi Kórházban dolgoztam.

– Mit kerestek itt?

– Azt szerették volna megtudni, miért olyan alacsony nálunk a neurotikus esetek és a szív- és érrendszeri problémák aránya. Micsoda orvosok voltak azok!

A fejét rázta.

– Meg kell mondjam magának, Mr. Farnaby, égnek állt tőlük a hajam – az egész kórházban mindenkinek égnek állt tőlük a haja.

– Úgy találja tehát, hogy a mi orvostudományunk meglehetősen primitív?

– Nem ez a megfelelő kifejezés. Nem primitív. Ötven százalékban lenyűgöző, ötven százalékban azonban lényegében nem létező. Nagyszerűek az antibiotikumaik – arra azonban semmiféle módszerük nincs, hogy növeljék a szervezet ellenálló képességét – ami pedig szükségtelenné tenné

az antibiotikumok használatát. Fantasztikusak a műtéti eljárásaik – de ha azt nézzük, hogy tanítják meg az embereket arra, hogy miként éljék le az életüket anélkül, hogy szükség lenne rá, hogy feldarabolják őket, abszolúte semmit nem tudnak felmutatni. És így van ez minden más vonatkozásban is. Csillagos ötös azért, ahogy összefoltozzák, aki kezd darabokra hullani; viszont kettes alá, ha azt tekintjük célnak, hogy segítsenek az embereknek megőrizni az egészségüket. A csatornahálózataik karbantartásán és a szintetikus vitaminokon kívül úgy tűnik, nem igazán tesznek semmit a megelőzés érdekében. Pedig ez a mondás maguktól származik: a megelőzés a legjobb gyógymód.

– A gyógyítás azonban – fűzte tovább a szót Will – jóval drámaibb hatással bír, mint a megelőzés. Az orvosok számára egyben jóval nagyobb nyereséget is termel.

– A maguk orvosai számára talán igen – felelte a nővérke. – A mieink számára viszont nem. Őket azért fizetik, hogy gondoskodjanak róla, hogy egészségesek maradjunk.

– Hogyan?

– Több száz éve foglalkoztat bennünket ez a kérdés, és rengeteg választ találtunk már rá. A vegytan válaszait, a pszichológia válaszait, a táplálkozásunk, szeretkezéseink, látásunk és hallásunk mikéntjére vonatkozó válaszokat, valamint olyanokat is, amelyek abból indulnak ki, hogyan birkózik meg az ember azzal, hogy ki is ő valójában egy ilyen világban.

– És melyek a legjobb válaszok?

– Egyiket sem nevezhetjük legjobbnak a többi nélkül.

– Tehát nem létezik csodaszer.

– Hogy is létezhetne?

Ekkor elszavalt egy rigmust, amelyet minden ápolónő-hallgatónak kívülről meg kell tanulnia – ezzel kezdik az oktatásukat:

*Tömeg vagyok. Sok vegytisztátalan
lényből állok, s annyi törvény irányít,*

*ahány részem van. Hogy kúrálna bármit
egyetlen szer, ha nem egy oka van?*

– Legyen tehát szó megelőzésről vagy gyógyításról, minden fronton egyszerre támadunk.

– *Minden* fronton – ismételte meg nagy nyomatékkal – az étrendtől az autoszugesztióig, a negatív ionoktól a meditációig.

– Rendkívül bölcsen teszik – jegyezte meg erre Will.

– Talán egy kissé *túlságosan* is bölcsen – szólalt meg Mr. Bahu. – Próbált már valaha mániákus embert szép szóval észre téríteni?

Will a fejét rázta.

– Én igen – egyetlenegyszer.

Felemelt egy ferdén a homlokába hulló, őszülő hajtincset. Alatta, éppen a hajhatár alatt egy csipkézett szélű sebhely türemkedett ki. Furcsán sápadt színe volt a barna bőrön.

– Szerencsémre az üveg, amellyel fejbe kólintott, meglehetősen könnyű volt.

Összekócolódott haját igazgatva odafordult a nővérkéhez:

– Soha ne felejtse, Miss Radha: a józan ész nélkülöző ember számára nincs dühítőbb, mint a józanság, azzal az örületbe lehet kergetni. Pala kis sziget, kettő egész kilenctized milliárd mentális értelemben problémás ember veszi körül. Így hát óvakodjon a túlságos racionalitástól. A bolondok országában a harmonikus személyiség nem egykönnyen lesz király.

Mr. Bahu arcán határozottan ott tündökölt a voltaire-i derű.

– Hanem tudja, mi történik vele? Meglincselik.

Will felületesen felnevetett, majd ismét a kis ápolónőhöz fordult.

– És itt senki nem vár felvételre a bolondokházába? – kérdezte.

– Dehogynem, pont amennyien Önöknél – mármint a lakosság arányában. Legalábbis a tankönyvek szerint.

– Tehát úgy tűnik, nem oszt, nem szoroz, hogy az embert értelmes világ veszi-e körül.

– Azoknak a számára semmiképp, akiket testük kémiai tulajdonságai készítetnek arra, hogy pszichotikussá váljanak. Sérülékenynek születtek. Azok az apróságok, amelyeket más ember szinte észre sem vesz, őket igencsak megviselhetik. Épp csak a kezdetén vagyunk az arra irányuló kutatásoknak, hogy megtudjuk, mitől olyan sérülékenyek. Most kezdünk eljutni oda, hogy néha már az összeomlás előtt azonosítsuk őket. Akkor pedig, ha azonosítottuk őket, tehetünk is valamit, hogy erősítsük az ellenálló képességüket. Ismét csak a megelőzés a lényeg – és természetesen megint csak az, hogy minden fronton egyszerre támadjunk.

– Tehát egyszer még megérjük, hogy az még a pszichózisra determináltak körében is számít, ha értelmes világba születnek bele.

– A neurotikusok vonatkozásában ezt máris sikerült elérnünk. Önöknél a neurotikus esetek aránya körülbelül egy az öthöz, ha nem éppen egy a négyhez. Nálunk körülbelül húszból egy ilyen ember van. Azt az egyet, aki összeomlott, kezelésben részesítjük, még hozzá minden fronton, az a tizenkilenc pedig, aki nem omlott össze, a megelőzés áldásaiban részesül, szintén minden fronton. Amiről megint csak eszembe jutnak azok az amerikai orvosok. Hárman közülük pszichiáterek voltak. Az egyik egyfolytában szivarozott, és erős német akcentussal beszélt. Pont ő tartott előadást. Micsoda előadás volt az!

A nővérke a fejét fogta.

– Soha nem hallottam még hozzá foghatót!

– Miről beszélt?

– Arról, hogy hogy kezelik a neurotikus tüneteket produkáló embereket. Egyszerűen nem hittünk a fülünknek. *Soha* nem támadnak minden fronton; jó, ha egy fél fronton támadnak. Számukra a test mint front mintha nem is létezne. A szájukat és az ánuszukat leszámítva pácienseknek nincs is teste. Nem élő organizmusok, nem bizonyos meghatározott testi adottságokkal és vérmérséklettel megáldva jöttek a világra. Mindössze a táplálékcső két vége az övék, aztán a családjuk meg a pszichéjük. De mégis miféle psziché az? Nyilvánvaló, hogy nem az egész elmét értik rajta, nem az elmét a maga valóságában. Hogyan is tehetnék, ha egyszer tudomást sem vesznek az illető személy anatómiai, biokémiai vagy éppen fiziológiai tulajdonságairól? A

testtől elvonatkoztatott elme – ez az egyetlen front, amelyen támadnak. És még ott sem teljes erőbedobással. Az a szivarozó ember egyfolytában a tudattalanról beszélt. Csakhogy ők a tudattalannak kizárólag a negatív tartományaira összpontosítanak, arra a sok szemétre, amitől az ember úgy próbál megszabadulni, hogy az egész hóbelevancot lehordja a pincébe. Egyetlen szó sem esett a pozitív tudattalanról. Tesznek egyáltalán bármi erőfeszítést, hogy segítsenek a betegnek megnyílni az életerő vagy a buddhatermészet irányába? Még csak arra sem tesznek kísérletet, hogy megtanítsák, hogy legalább egy kicsit tudatosabb legyen a mindennapi életét illetően. Tudja: „Gyerünk, fiúk, itt és most!” Tudja: „Figyelj!”

A mejnó madarat utánozta.

– Ezek az emberek egyszerűen hagyják, hogy az a szerencsétlen neurotikus a régi rossz szokásaiban vergődjön, hogy soha ne legyen teljesen itt, a jelen időben. Micsoda idióták! De nem, annak a szivaros férfinak még csak *ez* sem lehet a mentsége, hiszen igazán okos egy ember volt. Tehát szó sincs itt idiotizmusról. Itt valami önként vállalt dologról van szó, valamiről, amit ők hoznak magukra – mint amikor valaki berúg vagy rábeszéli magát, hogy a legkülönbözőbb bolondságokban kezdjen hinni, csakis azért, mert véletlenül úgy áll a Szentírásban. Vagy akár nézzük csak azt, hogy mit tekintenek ők normálisnak. Akár hiszi, akár nem, normális emberi lény az, aki képes az orgazmus elérésére, és alkalmazkodott a társadalomhoz, amelyben él.

A nővérke ismét csak a fejét fogta.

– Elképesztő! Arról már senkit nem kérdeznek meg, mihez kezd az orgazmusával. Valamint az érzéseik, gondolataik és észleléseik minőségéről sem kérdeznek meg senkit. És mi a helyzet magával a társadalommal, amelyhez ugyebár alkalmazkodni kellene? Örült az a társadalom, vagy éppen normális? És legyen akár normális, helyes, ha bárki is *teljes mértékig* alkalmazkodik hozzá?

Újabb ragyogó mosollyal az arcán a nagykövet ekkor így szólt:

– Akit az istenek el akarnak pusztítani, annak először az eszét veszik. Vagy éppen ellenkezőleg, és talán ez a hatékonyabb megoldás, először normálissá teszik.

Mr. Bahu felállt, és odament az ablakhoz.

– Az autóm előállt. Indulnom kell vissza Shivapuramba, vár az íróasztalom.

Willhez fordult, hosszasan, ékes szavakkal búcsúzott tőle. Majd a nagykövet kikapcsolt:

– El ne felejtse megírni azt a levelet! – mondta. – Nagyon fontos.

Összeesküvő-mosolyát megvillantva, hüvelykujját jobb kezének mutató- és középső ujja előtt ide-oda mozgatva láthatatlan pénz olvasásába fogott.

– Hála istennek – mondta a nővérke, miután Mr. Bahu távozott.

– Mit követett el maga ellen? – érdeklődött Will. – A szokásos dolgot?

– Pénzt ajánlani valakinek, akivel ágyba akaródnak bújunk – és akinek éppenséggel nincsen ínyére a dolog. Erre még többet ajánlani. Ez szokásosnak számít ott, ahonnan ő származik?

– De még mennyire – biztosította Will.

– Nos, nekem nem igazán tetszett a dolog.

– Hát azt látom. Akkor még egy kérdés. Mi a helyzet Murugannal?

– Ezt meg miért kérdezte meg?

– Pusztán kíváncsiságból. Nekem úgy tűnt, nem most találkoztak először. Akkor történt a dolog, amikor két évvel ezelőtt az édesanyja nélkül járt itt?

– Hát arról az időszokról meg honnan értesült?

– Csiripelik a madarak – vagyis csak egy szárnyas, de az a ritka masszív fajtából való.

– A Ráni! Gondolom, az ő előadásában valamiféle „Szodoma és Gomorra” történetnek tűnt a dolog.

– Sajnos megkímélt a szörnyűséges részletektől. Sötét célzások – mindössze ennyi. Például arra vonatkozó célzások, hogy bizonyos veterán Messalinák^[44] szerelmi leckéket adtak volna bizonyos ártatlan fiatal fiúknak.

– És talán nem fértek volna rá azok a leckék!

– Aztán elhangzottak még egy vele egyidős, koraérett és kicsapongó lányra

vonatkozó célzások is.

Appu nővérnek kacaghatnékja támadt.

– Talán ismerte?

– A koraérett és kicsapongó lány én voltam.

– Maga? És a Ráni tudja ezt?

– Murugan a puszta tényekről számolt be neki, neveket nem említett. Amiért rendkívül hálás vagyok neki. Nos, igen rossz kislány voltam. Elveszítettem a fejemet, méghozzá olyasvalaki miatt, akit nem igazán szerettem, és megbántottam valakit, akit pedig igen. Miért kell ilyen hülyének lennie az embernek?

– A szívnek is megvannak a maga mozgatórugói – felelte erre Will –, és a belső elválasztású mirigyeknek is a magukéi.

Hosszas csend következett. Will megette a főtt hal és a zöldség kihűlt maradékát. Appu nővér egy lapostányéron gyümölcssalátát nyújtott át neki.

– Maga még nem látta Murugant fehér szaténpizsamában – mondta.

– Talán lemaradtam valamiről?

– El sem tudja képzelni, milyen gyönyörűen fest fehér szaténpizsamában. Senkinek nincs hozzá joga, hogy ennyire gyönyörű legyen. Ez már illetlenség. Kimeríti a tisztességtelen előnyszerzés fogalmát.

A Sulka-féle^[45] fehér szaténból készült pizsamát viselő Murugan látványának köszönhetően Appu nővér végleg elveszítette a fejét. De még mennyire, hogy elveszítette, úgyhogy két hónapon keresztül nem is saját maga volt – hanem egy idióta, aki egyfolytában olyasvalakit üldözött, aki nem bírta elviselni, miközben hátat fordított annak, aki mindig is szerette, és akit ő maga mindig is szeretett.

– És végül jutott valamire a pizsamás fiúval? – kérdezte Will.

– Ágyba bújtunk – felelte Radha nővér. – De amikor meg akartam csókolni, felugrott, ki az ágyból, és bezárkózott a fürdőszobába. Addig nem volt hajlandó előjönni, amíg át nem passzíroztam a pizsamáját az ajtó feletti kis ablakon, és becsületszavamat nem adtam, hogy nem molesztálom többé. Most már tudok nevetni a dolgon; de akkoriban, meg kell mondjam...

A fejét rázta.

– Tiszta tragédia. Gondolom, abból, ami ezután következett, mindenki kitalálta, mi történhetett.

A koraérett és kicsapongó lányokkal nyilván csak a baj van. Neki szabályos leckékre volt szüksége.

– A történet további részét már ismerem – mondta Will. – A fiú levelet ír az anyjának, az anya hazarepül, és ripsz-ropsz Svájcba viszi.

– És onnan csak egy olyan fél éve jöttek vissza. Azóta is legalább az idő felét Rendangban töltötték, Murugan nagynénjénél.

Will már majdnem szóba hozta Dipa ezredet, de ekkor eszébe jutott, hogy diszkréciót fogadott Murugannak, és egy szót sem szólt.

A kertből füttyszó hallatszott.

– Megbocsásson – mondta a nővérke, odament az ablakhoz, és kinézett.

A látvány mosolygásra készítette, integetett.

– Ranga az.

– Ki az a Ranga?

– Az a barátom, akiről beszéltem. Fel szeretne tenni magának néhány kérdést. Bejöhetne egy percre?

– Természetesen.

Appu nővér ismét az ablak felé fordult, és hívogató mozdulatot tett az odakint álló fiatalember felé.

– Ezt ugyebár úgy értsem, hogy az a fehér szaténpizsama immár egyáltalán nincs a képen?

A nővérke bólintott.

– Az egy egyfelvonásos tragédia volt. Szinte amint elveszítettem a fejemet, meg is találtam. És amikor megtaláltam, láttam, hogy ott van Ranga, olyan, mint volt, és rám vár.

Az ajtó feltárult, és egy edzőcipős, keki rövidnadrágos, nyurga fiatalember lépett be a szobába.

– Ranga Karakuran – mutatkozott be, miközben kezét rázott Will-lel.

– Ha öt perccel korábban érkezel – mondta Radha –, alkalmad lett volna találkozni Mr. Bahuval.

– Micsoda, itt volt?

Ranga grimasza undorról árulkodott.

– Tényleg ennyire szörnyű az az ember? – kérdezte Will.

Ranga a vádak sorolásába kezdett:

– Ad egy: utál bennünket. Ad kettő: ő Dipa ezredes szelídített sakálja. Ad három: valamint az összes olajtársaság nem hivatalos nagykövete. Ad négy: a vén disznónak volt képe kikezdeni Radhával. Ad öt: ahhoz is van képe, hogy mindenhol a vallási megújulás szükségességéről szónokoljon. Még könyve is jelent meg ebben a témában. A harvardi egyetem teológiai fakultásáról írt hozzá valaki előszót. Ez mind a palai függetlenség elleni kampány része. Isten alibi Dipa számára. Vajon a bűnözők miért nem tudják őszintén beismerni, mire fenekednek? Ez a rengeteg ocsmány idealista moslék – kihányom tőle a belem.

Radha kinyújtotta a karját, és háromszor élesen megcsavarta a fiatalember fülét.

– Te kis... – tört ki a fiúból.

Aztán elhallgatott, majd elnevette magát.

– Teljesen igazad van – mondta. – De azért nem kellett volna ilyen erősen húznod.

– Mindig ezt teszi veled, ha nagyon elragadtatja magát? – érdeklődött Will.

– Ha rosszkor ragadtatja el magát, vagy olyan dolgokkal kapcsolatban, amin nem tud változtatni.

Will odafordult a fiúhoz.

– És az is megesik olykor, hogy maga kénytelen az ő fülét cibálni?

Ranga erre elnevette magát.

– Nekem nagyobb örömet jelent – mondta –, ha rácsaphatok a fenekére. Sajnos ritkán szolgál rá.

– Ezt úgy értem, hogy kiegyensúlyozottabb, mint maga?

– Kiegyensúlyozottabb? Hadd mondjak valamit, szerintem az már nem

normális, amennyire ez a lány normális.

– Amíg maga egyszerűen csak normális?

– Talán a középvonaltól valamivel balra helyezkedem el.

A fejét rázta:

– Olykor iszonyatosan magamba zuhanok – és akkor elfog az az érzés, hogy semmire sem vagyok jó.

– Márpedig valójában – vette át a szót Radha – nagyon is jó valamire, sőt, ösztöndíjat is kapott. Biokémiát fog hallgatni a manchesteri egyetemen.

– És maga mit csinál vele, ha rákezd ezekre a „nyomorult bűnös vagyok” jellegű keserű magánszámokra? Akkor is a fülit ráncigálja?

– Hát igen – felelte erre Radha – azt is... és mást is.

Ránézett Rangára, Ranga pedig órá. Egyszerre tört ki belőlük a nevetés.

– Hogyne – mondta Will –, hát hogyne.

– És ezeknek a bizonyos más dolgoknak a tükrében – folytatta – Ranga alig várja, hogy néhány évre itt hagyhassa végre Palát?

– Nem igazán – ismerte el Ranga.

– De muszáj mennie – mondta Radha szigorúan.

– És ha már ott lesz – tűnődött Will hangosan –, akkor talán boldog lesz?

– Éppen ezt szerettem volna megkérdezni magától – mondta Ranga.

– Nos, az éghajlatban nem sok öröme lesz, sem az ételekben, és nem lesz oda a zajokért és a szagokért sem. Az építészet sem nyugözi majd le. De a munka szinte egész bizonyos, hogy tetszeni fog, és az is rendkívül valószínű, hogy az ottani emberek közül jó párat igencsak megkedvel majd.

– És a lányok? – érdeklődött Radha.

– Mit kíván, *erre* mit válaszoljak? – tette fel a kérdést Will. – Vigasztalóan vagy az igazsághoz híven feleljek?

– Az igazsághoz híven.

– Nos, drágaságom, az az igazság, hogy Ranga örült sikert arat majd a lányok körében. Tucatjával lesznek, akik ellenállhatatlannak találják. És lesz köztük néhány elbűvölő teremtés is. Milyen érzés lesz, ha nem tud nekik

ellenállni?

– Neki drukkolok.

Will odafordult Rangához.

– És maga szintén örülni fog neki, ha távollétében Radha mással vigasztalódik?

– Szeretném, ha tudnék ennek örülni – felelte a fiú. – De hogy valóban képes leszek-e rá, az már más kérdés.

– Hűséget fogadtat vele?

– Nem fogadtatok meg vele semmit.

– Pedig ő már a magáé?

– Ugyan hogy lenne az? Egyedül ő rendelkezik saját személyével.

– Ahogy Ranga sem az én tulajdonom – mondta a nővérke. – Szabad, kedve szerint cselekszik.

Willnek eszébe jutott Babs eperszín árnyalatú alkóvjá, és vad, kegyetlen nevetésben tört ki.

– Főként pedig jogában áll – mondta Will –, hogy kedve ellen cselekedjék.

Először az egyik fiatal arcot vette szemügyre, aztán a másikat. Jól látta, hogy valamelyes döbbenettel néznek rá. Más hangfekvésben és másfajta mosollyal az arcán tette hozzá:

– El is felejtettem – az egyikük abnormális mértékig normális, a másik meg a középvonaltól épphogy balra helyezkedik el. Hogy is lehetne elvárni, hogy megértsék, amit ez az odakintről érkezett hibbant alak összehord?

És anélkül, hogy akár csak esélyt adott volna nekik, hogy a kérdését megválaszolják, így folytatta:

– Mondják csak, mióta...

Elhallgatott.

– Bár talán túlságosan is indiszkrét vagyok. Ha így áll a helyzet, szóljanak rám nyugodtan, mondják, hogy foglalkozzak a magam dolgával. De *annyyira* szeretném tudni, pusztán antropológiai kíváncsiságtól vezérelve: mióta tart a kettejük barátsága?

– Ezen most „barátság”-ot ért, vagy az érdeklő, mióta vagyunk szeretők? –

kérdezte a nővérke.

– Ha már itt tartunk, mind a kettő érdekelne.

– Nos, Rangával csecsemőkorunk óta tart a barátságunk. Szeretők pedig – leszámítva azt a nyomorult fehér pizsamás epizódot – tizenöt és fél éves korom óta vagyunk. Ranga akkor tizenhét volt – tehát épp két és fél éve kezdődött.

– És senkinek nem volt a dolog ellen kifogása?

– Nem. Kellett volna?

– Tényleg, miért is lett volna? – tűnődött el Will. – Bár tény és való, ahonnan én jöttem, nos, a világnak azon táján gyakorlatilag mindenkinek kifogása lett volna a dolog ellen.

– És mi lett volna a helyzet más fiúk vonatkozásában? – kérdezte Ranga.

– Azzal kapcsolatban elméletileg még erősebbek a tiltások, mint a lányokra vonatkozóan. Gyakorlatilag viszont... Nos, elképzélhetik, mi történik, ha öthatszáz kamasz fiút bezsuppolnak egy bentlakásos iskolába. Megesik az ilyesmi errefelé is?

– Hát persze.

– Meglep.

– Meglepi? Miért?

– Mivel a lányok korántsem elérhetetlenek.

– Csakhogy az egyik szerelem nem zárja ki a másikat.

– És mind a kettő legitim?

– Természetesen.

– Tehát senkinek nem lett volna kifogása az ellen, ha Murugan egy másik pizsamás ifjú iránt kezd érdeklődni?

– Feltéve, hogy jófajta kapcsolatról van szó, senkinek.

– Csakhogy sajnálatos módon – szólal meg Radha –, a Ráni olyan alapos munkát végzett, hogy Murugan nem kezdett el érdeklődni senki más iránt, csakis öiránta – no meg természetesen saját maga iránt.

– Semmi fiúzás?

– Most már talán igen. Sejtelmem sincs. Én csak azt tudom, hogy az én időmben nem volt senki az univerzumában. Egyetlen fiú sem, és még annál is nyomatékosabban le kell szögezmem, egyetlen lány sem. Csak Anya, a maszturbálás és a Felemelkedett Mesterek. Csak a dzsessz, a sportkocsik meg a nagyvezéri létre és Pala – az ő elképzelései szerinti – modern állammá való átalakítására vonatkozó hitleri gondolatok.

– Három hete – kezdte Ranga – a Ránival a shivapurami palotában voltak. Meghívtak egy csoportot az egyetemünkről: hallgassuk meg Murugan elképzeléseit az olajról, az iparosításról, a televízióról, a fegyverkezésről és a Szellem Keresztes Hadjárataról.

– Sikerült híveket toboroznia?

Ranga a fejét rázta.

– Miért akarna bárki is egy gazdag, jó és végtelenül izgalmas dolgot becserélni valamire, ami rossz, szűkölködést hoz és unalmas? Mi nem vágyunk a maguk motorcsónakjaira, sem a maguk televíziójára. Még kevésbé a háborúikra és a forradalmaikra, a megújulást hirdető politikai szlogenjeikre és a Rómából, Moszkvából, vagy tudom is én, honnan származó metafizikai nonszenszre. Hallott valaha a *maithunáról*? – kérdezte.

– *Maithuna*? Az meg mi?

– Kezdjük a dolog történelmi háttérével – felelte Ranga; és egy egyetemista megnyerő pedantériájával, aki olyasvalamiről tart kiselőadást, amiről maga is csak nemrégiben értesült, belekezdett:

– A buddhizmus olyan ezerkétszáz éve jelent meg Pala szigetén. Nem Ceylonból érkezett, ahogyan az ember képzelné, hanem Bengáliából, és Bengálián keresztül a későbbiekben Tibetből. Az eredmény: mi a mahájána buddhizmus hívei vagyunk, és buddhizmusunkat át- meg átjárja a tantra. Tudja, mi az a tantra?

Will kénytelen volt beismerni, hogy a dolog vonatkozásában kizárólag a leghomályosabb elképzelésekkel rendelkezik.

– Az igazat megvallva – mondta Ranga, miközben elfojthatatlanul kitört belőle a tudálékosság külső burkát könnyűszerrel átütő nevetés – én sem

igazán tudok róla sokkal többet, mint maga. A tantra hatalmas téma, és legnagyobbbrészt, legalábbis szerintem, butaság és babonaság – amivel még csak foglalkozni sem érdemes. De van egy magva, és annak nagyon is van értelme. Ha valaki tantrikus, az nem azt jelenti, hogy elítéli a világot és az e világi értékeket. Nem próbál az élettől különálló nirvánába menekülni, ahogyan azt a déli iskolához tartozó szerzetesek teszik. Nem, nagyon is elfogadja a világot, és megpróbálja a saját hasznára fordítani; ahogyan megpróbálja a saját hasznára fordítani minden egyes tettét, mindent, ami vele történik, amit csak lát, hall, megízlel és megérint – mindezeket a saját magunk börtönéből való megszabadulás megannyi eszközének tekintve.

– Jól beszél – mondta Will az udvarias szkepszis hangján.

– Nem pusztán ennyiről van szó – erősködött Ranga.

Majd így folytatta:

– Éppen ez a különbség – és az ifjonti fontoskodás itt némiképp átszínezte az újsütetű hívő fiatalos lelkesedését –, éppen ez a különbség a maguk filozófiája és a miénk közt. A nyugati filozófusok – még a legjobbak is – valójában csak a szavak csűréséhez-csavarásához értenek. A keleti filozófusok gyakran csapnivalóak e tekintetben. Nem nagy szónokok, de nem is az számít. Nem a beszéd a lényeg. Az ő filozófiájuk pragmatikus és műveletközpontú. Mint a modern fizika filozófiája – mindössze azzal a különbséggel, hogy a kérdéses műveletek ez esetben pszichológiai jellegűek, és az eredmények transzcendentálisak. A maguk metafizikusai az emberről és a világmindenségről fogalmazznak meg állításokat; azonban semmit nem ajánlanak olvasóik számára a tekintetben, hogyan tehetnék próbára állításaik igazságát. Amikor *mi* fogalmazzunk meg állításokat, egyben műveletek egész sorát kínáljuk, amelyek segítségével az elhangzottak igazsága próbára tehető. Itt van például a teljes filozófiánk magvaként szolgáló *Tat tvam asi*: „Te az vagy”.

– *Tat tvam asi* – ismételte meg Ranga. – Látszatra olyan, mint egy metafizikai állítás; valójában azonban egy pszichológiai élményre utal, és a műveletek, amelyek segítségével ez az élmény megélhető, szintén a filozófusaink írták le, hogy bárki, aki hajlandó a gyakorlásukra, maga is ellenőrizhesse a *Tat tvam asi* érvényességét. A műveletek a *jóga*, *dhyana*,

vagy *Zen* neveket viselik – illetve bizonyos különleges körülmények között a *maithuna* nevet.

– Ezzel visszatértünk az eredeti kérdésemhez. Mi az a *maithuna*?

– Talán helyesebb, ha erről Radhát kérdezi.

Will a nővérkéhez fordult:

– Mi az?

– A *maithuna* – felelte a fiatal nő ünnepélyes hangon – a szerelem jógája.

– Szent vagy profán?

– A kettő ugyanaz.

– Épp ez a dolog lényege – mondta Ranga. – A *maithuna* művelői számára a profán szerelem szent szerelemmé lesz.

– *Buddhatvan josidioniszanszritan* – idézte a lány.

– Csak semmi szanszkrit! Mit jelent?

– Te hogyan fordítanád a *Buddhatvant*, Ranga?

– Buddhaság, megvilágosodottság.

Radha bólintott, és újra Willhez fordult.

– Azt jelenti, hogy a buddhaság a *jóniban* rejlik.

– A *jóniban*?

Willnek eszébe jutottak az Örök Nőiség apró köidoljai, amelyeket az irodista lányoknak vásárolt ajándékba Benaresben attól a púpos férfitől, aki vallásos ihletésű bazaráruk értékesítésével foglalkozott. A fekete *jóni* ára nyolc *anna*^[46] volt, míg a *jóni-lingam* még annál is szentebb képe tizenkettőt kóstált.

– Szó szerint a *jóniban*? – kérdezte. – Vagy inkább metaforikusan értve?

– Micsoda nevetséges kérdés! – kiáltott fel a nővére, és tiszta, természetes nevetéséből kitűnt, hogy valóban szórakoztatónak találja a dolgot.

– Mit gondol, mi metaforikusan szeretkezünk?

– *Buddhatvan josidioniszanszritan* – ismételte. – Ennél jobban már nem is lehetne szó szerint érteni.

– Hallott már az Oneida-közösségről?^[47] – kérdezte ekkor Ranga.

Will bólintott. Régebben ismeretségben állt egy amerikai kutatóval, akinek a tizenkilencedik században létrejött kommunák története volt a szakterülete.

– De hogyhogy *maga* már hallott róluk? – kérdezte.

– Az alkalmazott filozófia tankönyvünk említi őket. A *maithuna* lényegében ugyanaz, mint amit az Oneida-közösség tagjai férfikontinenciának neveztek. Ami pedig ugyanaz, mint amit a római katolikusok *coitus reservatus*^[48] néven ismernek.

– *Reservatus* – ismételte a nővérke. – Ettől a szótól mindig nevetnénekem támad. Fiatalember, irány a rezervátum!

A gödröcskék ismét megjelentek két orcáján, és egy pillanatra elővillantak fehér fogai is.

– Ne hülyéskedj! – felelte Ranga.

Elkomorult:

– Ez komoly dolog.

Radha némi bűnbánatot tanúsított.

– Vagyis röviden szólva – foglalta össze Will –, születésszabályozás fogamzásgátló szerek nélkül.

– Az csak az első lépés – vette át a szót Ranga. – A *maithuna* több ennél. Jóval fontosabb dolgról van itt szó.

Az eminens diák ismét formába lendült.

– Gondoljon csak arra – folytatta komoly hangon –, gondoljon csak arra, min lovagolt Freud egyfolytában.

– Mire gondol? Volt pár vesszőparipája.

– A gyermeki szexualitással kapcsolatos elképzeléseire. Születésünkör már létezik, és egész gyermekkorunkon át elkísér bennünket egy olyan szexualitás, amely nem korlátozódik a genitáliákra. Ez az egész gyermeki szervezetre kiterjedő szexualitás. A paradicsom, amelyet megöröklünk. Csakhogy a felnőtté válással együtt jár a kiűzetés a paradicsomból. A *maithuna* a paradicsom visszaszerzésére tett kísérlet szervezett formában.

Odafordult Radhához.

– Neked jó a memóriád – mondta neki. – Mi is volt az a Spinoza-idézet az alkalmazott filozófia tankönyvben?

– „Gondoskodj róla, hogy a test minél több dologra alkalmas legyen – idézte Radha. – Ez hozzásegít az elme tökéletesítéséhez, és ezáltal ahhoz is, hogy részesülj Isten intellektuális szeretetében.”

– Ez minden jóga alapja – szólt Ranga. – Többek közt a *maithunáé* is.

– Az pedig valódi jóga – tette hozzá a lány nagy meggyőződéssel. – Van olyan jó, mint a rádzsza jóga, a karma jóga vagy a bakti jóga. Igazából az a helyzet, hogy a legtöbb ember esetében sokkal jobban beválik. A *maithuna* segítségével tényleg elérik a...

– Mit is? – kérdezte Will.

– Eljutnak a tudásig.

– Minek a tudásáig?

– Annak a tudásáig, hogy kik is ők valójában.

– És akár hiszi, akár nem – tette hozzá –, *Tat tvam asi* „Te az vagy” és én is az vagyok; Az vagyok én.

A gödröcskék megelevenedtek, a fogak kivillantak.

– És ő is az.

Rangára mutatott.

– Hihetetlen, nem igaz?

Nyelvet öltött Willre.

– Mégis tény és való.

Ranga mosolygott, kinyújtotta a kezét, és mutatóujjával megérintette a lány orra hegyét.

– És ez nem pusztán tény – mondta. – Hanem kinyilatkoztatott igazság.

Finoman megkopogtatta a lány orrát.

– Kinyilatkoztatott igazság – ismételte meg. – Úgyhogy viselkedjen, kisasszony!

– Egyre azon tűnődöm – fűzte tovább a szót Will –, hogy miért nem vagyunk mindannyian megvilágosodottak, már úgy értem, ha mindössze

annyi kell hozzá, hogy szeretkezzünk egymással – még ha elég sajátságos technika alkalmazásával is. Erre mit felel?

– Akkor elmondom ezt is – kezdte Ranga.

Csakhogy a lány közbeszólt:

– Hallgassa csak – mondta. – Hallgassa csak!

Will fülelt. Igaz, hogy halkán és a messze távolból, mégis pontosan ki lehetett venni azt a furcsa, embertelenül emberi hangot, amely Pala szigetén elsőként üdvözölte.

– Figyelj – szólt a hang. – Figyelj! Figyelj!

– Már megint ez a rohadt madár!

– De hisz épp ez a titok nyitja.

– A „Figyelj”? Hisz egy perccel ezelőtt még valami egészen mást mondott. Most akkor mi a helyzet azzal a rezervátumban bujkáló fiatalemberrel?

– Attól csak könnyebb lesz odafigyelni.

– Tényleg könnyebb – jegyezte meg Ranga. – Éppen ez a *maithuna* lényege. Nem a sajátságos technika teszi, hogy a szeretkezésből jógagyakorlat válik. Inkább a tudatosság, amelyet ez a technika tesz lehetővé. Az észlelés tudatossága és a minden észlelésben jelen lévő nemészlelés tudatossága.

– Mi az a nemészlelés?

– Az észlelés nyersanyaga, amely a neménemtől származik.

– És maga képes a neménjére odafigyelni?

– Természetesen.

Will odafordult a nővérkéhez:

– Maga szintén képes rá?

– Az énemre is – felelte az – és azzal egy időben a neménemre is. Valamint Ranga neménjére és Ranga énjére, Ranga testére, a saját testemre, és mindarra, amit a testem érez. No és a szerelemre és a barátságra is. Teljes mértékig. Valamint a másik misztériumára – a vadidegenére, aki az énem másik fele, és egyben megegyezik a neménemmel. Mindeközben az ember azokra a dolgokra is odafigyel, amelyeket, ha szentimentális, vagy ami még

rosszabb, a szegény öreg Ránihoz hasonlóan spirituális beállítottságú volna, oly kevésbé találna romantikusnak: visszataszítónak, sőt mondhatjuk úgy is, mocskosnak tartaná őket. Csakhogy ezek a dolgok épp, hogy nem mocskosak, mivel egyben arra is odafigyelünk, hogy mikor az ember teljes tudatával feljünk fordul, akkor azok a dolgok is éppoly csodálatosak, mint bármi más. Éppoly csodálatosak.

– A *maithuna* a *dhyana* – fejezte be a gondolatot Ranga.

Egy új szó, nyilvánvalóan úgy érezte, majd mindent megmagyaráz.

– De mi az a *dhyana*? – kérdezte Will.

– A *dhyana* a szemlélődés.

– Szemlélődés.

Will a Charing Cross Road-i eperszín árnyalatú alkóvra gondolt. Ő maga nem éppen a szemlélődés szót választotta volna. És még ott is, most, hogy így belegondolt, még ott is talált valamiféle szabadulást, menekvést. Az elidegenedésnek azok a pillanatai ott a Porter's Gin mindig más színben felvillanó fényénél a saját gyűlöletes nappali lényétől idegenítették el. Sajnálatos módon egyben elidegenítették lényének minden további aspektusától is – elidegenítették a szeretettől, az intellektustól, a mindennapi értelemben vett illetőtől, és minden tudatosságtól annak a gyötrelmes őrzöngésnek a tudatosságát leszámítva ott a hullaházi fényben, vagy a legolcsóbb, legvulgárisabb illúzió rózsás színű ragyogásánál. Ismét Radha mosolygó arcára emelte a tekintetét. Minő boldogság! Micsoda meggyőző erő – de nem annak a bűnnek a vonatkozásában, amelynek Mr. Bahu oly nagy elszántsággal igyekezett teret nyitni a világban. Épphogy annak békés, áldott ellentétét juttatta az ember eszébe! Mélységesen megható volt. Csakhogy Will nem hagyta, hogy bármi is megérintse. *Noli me tangere*^[49] – ez nála kategorikus imperatívusznak számított. Átállította elméje fókuszát, és máris sikerült az egészet megnyugtatóan nevetséges színben látnia. Mit tegyünk hát megváltásunk érdekében? Nem hitte volna, hogy a válasz egy vulgáris, felszólító módú igealak.

Saját kis viccén somolygott:

– És a *maithunát* talán az iskolában tanulták? – ironizált.

- Az iskolában – felelte Radha egyszerű tárgyilagossággal, ami kifogta a rabelais-i szelet Will vitorlájából.
- Mindenki ott tanulja – tette hozzá Ranga.
- És mikor kezdik tanítani?
- Körülbelül ugyanakkor, mint a trigonometriát és az emelt szintű biológiát. Azaz olyan tizenöt, tizenöt és fél éves korunkban.
- És miután megtanulják a *maithunát*, miután vége az iskolának, és megházasodnak – már ha egyáltalán szokás errefelé házasságot kötni...
- De még mennyire hogy szokás – nyugtatta meg Radha.
- Nos, akkor is gyakorolják?
- Természetesen nem mindannyian. De jó páran igen.
- Egyfolytában?
- Kivétel, amikor gyermeket szeretnének.
- És azok, akik nem akarnak gyereket, viszont esetleg szeretnének a *maithunához* képest némi változatosságot – *ők* mit csinálnak?
- Fogamzásgátlás – felelte lakonikusan Ranga.
- Lehet kapni fogamzásgátló szereket?
- Hogy lehet-e kapni! A kormányzat osztogatja. Ingyen, grátisz, nem kerül semmibe – kivéve persze, hogy az adónkból finanszírozzák.
- A hó elején a postás – vette át a szót Radha – meghozza a harminc éjszakára elegendő adagot.
- És így nem születnek kisbabák?
- Csak ha szeretnék. Senkinek nincs több háromnál, és a legtöbben megállnak kettőnél.
- Aminek eredményeképpen – szólalt meg Ranga, és a statisztikai adatok sorolásával máris visszazökkent okoskodó stílusába – Pala szigetének népessége éves szinten kevesebb, mint egyharmad százalékkal növekszik, míg Rendangban a növekedés üteme megegyezik Ceylonéval – majdnem három százalék. Kínában két százalék, Indiában egy egész hét tized.
- Nem egészen egy hónapja jártam Kínában – mondta Will. – Rémisztő egy hely! Tavaly négy hetet töltöttem Indiában. India előtt pedig Közép-

Amerikában, ahol a népességnövekedés még a rendangi és a ceyloni szintet is meghaladja. Voltak már Rendang-Lobóban?

Ranga bólintott: ő igen.

– Három napot töltöttem Rendangban – magyarázta. – Aki beiratkozik az egyetemi előkészítő évre, annak ez beletartozik az emelt szintű szociológiatanulmányaiba. Hogy az ember a saját szemével lássa, milyen a világ Odakint.

– És hogy tetszett az odakinti világ? – érdeklődött Will.

Ranga maga is egy kérdéssel válaszolt.

– Amikor Rendang-Lobóban járt, megmutatták magának a nyomornegyedeket?

– Éppen ellenkezőleg, minden tőlük telhetőt megtettek, hogy megakadályozzák, hogy meglátogassam a nyomornegyedeket. Csakhogy egy kis időre sikerült lelécelnem.

Lelécelnie, igen, erre élénken emlékezett, visszafele úton a szállodába azután a hátborzongató koktélparti után, amelyet a rendangi külügyminisztériumban rendeztek. Ott volt mindenki, aki számít. A helyi előkelőségek nejük kíséretében – egyenruhák és kitüntetések, Dior és smaragdok. A fontos külföldiek – diplomataék dölgivel, angol és amerikai olajérdekeltségek képviselői, a japán kereskedelmi misszió hat tagja, egy leningrádi farmakológusnő, két lengyel mérnök, egy német turista, aki véletlenül nem más volt, mint Krupp von Bohlen^[50] unokatestvére, egy rejtélyes örmény egy rendkívül jelentős tangiers-i pénzügyi konzorcium képviselőjében és tizennégy diadalittas cseh technikus a Skodától, akik az előző hónapban érkeztek egy tank-, ágyú- és gépfegyverszállítmánnyal. *Ezek az emberek*, gondolta magában Will, miközben lesétált a külügyminisztérium márványlepcsőin a helyi Szabadság térre, *na, ezek az emberek a világ urai. Két egész kilenctized milliárdan kiszolgáltatta száz politikusnak, pár ezer mágnásnak, ezredesnek és pénzkufárnak. Ti vagytok a Föld ciánja – márpedig a cián soha, soha meg nem ízetlenül.*

A koktélparti vakító ragyogása és a nevetések után, az apró szendvicsek és a Chanellel befűjt hölgyek érzéki illata után azok a sikátorok ott a vadonatúj

igazságügyi palota mögött duplán sötétnek és duplán ocsmánynak tűntek, azok a szegény nyomorultak pedig, akik a Függetlenség sugárút pálmafái alatt táboroztak, Istentől és embertől teljességgel elhagyottnak mutatkoztak, még azoknál a hajléktalan, reményvesztett ezreknél is elhagyatottabbnak, akiket Will Kalkutta utcáin látott, amint holttestekhez hasonlatosan a földön feküdtek. És most eszébe jutott az a kisfiú, az az aprócska, felpuffedt hasú csontváz, akit felsegített, miután az őt cipelő, nálánál alig nagyobb kislány hátáról leesett és horzsolásokat szenvedett. Igencsak összetörtnek látszott – ő felsegítette, a karjába vette, és a többi gyerek kíséretében hazavitte, majd lecipelte egy ablak nélküli pincébe, amely kilencük számára (Will megszámolta a sötét, ótvaros fejeket) otthonul szolgált.

– Segíteni, hogy a csecsemők életben maradjanak – mondta –, meggyógyítani a betegeket, megakadályozni, hogy a szennyvíz bekerüljön a vízhálózatba: az ember először csupa olyan dolgot tesz, amely nyilvánvalóan és a lényegét tekintve jó. És mi a vége? Végül aztán odáig jut a dolog, hogy az emberi nyomorúság növekedéséhez járulunk hozzá, és tevékenységünk a civilizációt sodorja veszélybe. Ez az egész valami kozmikus méretű rossz tréfa, amelyben Isten, úgy tűnik, igencsak kedvét leli.

Nyúzott, vad, kegyetlen vigyorával nézett a fiatalokra.

– Istennek ehhez semmi köze – vágott vissza Ranga –, és a rossz tréfa sem kozmikus méretű, kizárólag az ember tehet róla. Az efféle dolgok korántsem a gravitációhoz vagy a termodinamika második főtételéhez hasonlatosak; nem *szükségszerű*, hogy megtörténjenek. Csak akkor történnek meg, ha az emberek elég hülyék ahhoz, hogy hagyják, hogy megtörténjenek. Mi itt Pala szigetén nem hagytuk, úgyhogy velünk nem is üz senki efféle tréfát. Nálunk a század nagyobbik részében jól működött a közegészségügy – és még mindig nincs túlnépesedés, nem vagyunk nyomorultak, nem diktatúrában élünk. Ennek pedig nagyon egyszerű az oka: a mi választásunk volt, hogy okosan, realista módon éljünk.

– Hogy a csudában volt módjuk választani? – kérdezte Will.

– A megfelelő emberek a megfelelő pillanatban intelligensen viselkedtek – mondta Ranga. – Azonban azt is el kell ismerni: rendkívül szerencsések voltak. Valójában Pala mint olyan, egész elképesztően szerencsés volt –

egészen a mai napig az. Először is megvolt az a szerencséje, hogy soha nem volt senkinek a gyarmata. Rendangnak csodaszép a kikötője. Ennek következtében a középkorban arab megszállás alatt állt. Nekünk nincs kikötőnk, úgyhogy az arabok békén hagytak bennünket, és még mindig buddhisták, illetve Siva-hívők vagyunk – már amikor épp nem tantrikus agnosztikusok.

– Aha, tehát maga *az*? – érdeklődött Will. – Tantrikus agnosztikus?

– Mahájánista áthallásokkal – pontosította Ranga. – De hogy visszatérjek Rendangra. Az arabok után jöttek a portugálok. Ide nem. Nem volt kikötőnk, így a portugáloktól sem kellett tartanunk. Ennek következtében itt nincs katolikus kisebbség, és senki sem erőlteti azt az istenkáromló ostobaságot, mely szerint Isten akarata, hogy az emberek addig szaporodjanak, míg végül emberhez nem méltó, nyomorult körülmények közé kényszerülnek. Nálunk nem ismert a születésszabályozással szembeni szervezett ellenállás. És nem ez az egyetlen áldás, amelyben részünk volt: a portugálok százhusz éves jelenléte után Ceylon és Rendang megkapta a hollandokat is. A hollandok után pedig jöttek az angolok. Mi mindkét csapástól megmenekültünk. Nem voltak hollandok, nem voltak angolok, következésképpen nem voltak ültetvényesek, sem kulimunka, nem termeltünk kivitelre, és a talajt sem fenyegette a szisztematikus túlművelés. Ezenkívül pedig nem jutott el hozzánk a whisky, a kálvinizmus, a szifilisz, sem pedig a külföldi hivatalnokok. Hagyták, hogy a magunk útját járjuk és felelősséget vállaljunk a saját dolgainkért.

– Nos, ez *kétségkívül* nagy szerencse.

– És mindennek tetejében, amellettt hogy ennyire szerencsések voltunk – folytatta Ranga –, ott volt még Murugan, a Reformrádzsa és Andrew MacPhail elképesztően hatékony kormányzása. Beszél magának dr. Robert a dédnagyapjáról?

– Mindössze néhány szót.

– Hát a Kísérleti Állomás megalapításáról?

Will a fejét rázta.

– A Kísérleti Állomás – mondta Ranga – hatalmas szerepet játszott

népességpolitikánk alakulásában. Az egész egy éhínséggel kezdődött. Dr. Andrew, mielőtt Pala szigetére jött volna, pár évet Madrasban töltött. Ott tartózkodásának második évében a monszun cserbenhagyta a madrasiakat. A termés kiégett, a víztárolók, de még a kutak is kiszáradtak. Az angolok és a gazdagok kivételével senkinek nem volt mit ennie. Az emberek úgy hullottak, mint a legyek. Dr. Andrew memoárjában van egy híres passzus az éhínségről. Leírás, aztán pedig a hozzá fűzött kommentár. Kisfiúkorában rengeteg prédikációt kellett végighallgatnia, és volt egy, amelyre ekkoriban, az éhező indiaiak közt gyakran visszagondolt. „Nem csak kenyéren él az ember” szöveg, és a lelkipásztor olyan ékesszólóan beszélt, hogy többeket meg is térített. „Nem csak kenyéren él az ember.” Csakhogy kenyér nélkül, amint azt dr. Andrew jól láthatta, nincs elme, nincs lélek, nincs belső fény, nincs Mi Atyánk a mennyekben. Csak éhezés van, csak elkeseredés meg apátia, és végül halál.

– Ismét egy kozmikus méretű tréfa – mondta Will. – És ezt maga Jézus ötlötte ki. „Akinek van, annak adatik, de akinek nincs, az is elvétetik tőle, amije van”^[51] – még az emberiét pusztá lehetősége is. Ez a legkegyetlenebb Isten minden tréfája között, egyben a leggyakrabban ismétlődő. Több millió férfi és nő, több millió kisgyermek esett áldozatául a szemem láttára – a világ minden táján.

– Akkor megérti, miért hagyott olyan maradandó nyomot dr. Andrew elméjében az az éhínség. Barátjával, a Rádzsával eltökélték, hogy Pala szigetén legalább kenyérnek mindig lennie kell. Innen származott az az elhatározásuk, hogy létrehozzák a Kísérleti Állomást. Rothamsted-in-the-Tropics hatalmas sikert aratott. Pár éven belül új rizs-, kukorica-, köles- és kenyérgyümölcsfajtáink voltak. Jobb szarvasmarha- és tyúkfajtáink. Jobb módszereket dolgoztunk ki a talajjavításra és a komposztálásra; az ötvenes években pedig mi építettük az első szuperfoszfátgyárat Berlintonól keletre. Mindezeknek köszönhetően az emberek egészségesebben táplálkoztak, tovább éltek, és kevesebb kisgyermeket veszítettek el. Tíz évvel Rothamsted-in-the-Tropics megalapítása után a Rádzsa népszámlálást rendelt el. Korábban egy évszázadon át a népesség lényegében stagnált. Most azonban növekedés kezdődött. Dr. Andrew lelki szemei előtt az ötven-

hatvan évvel későbbi Pala éppoly fekélyes nyomornegyedként jelent meg, mint amilyen ma Rendang. Mit lehetett tenni? Dr. Andrew ismerte Thomas Malthus^[52] írásait. „Az élelmiszertermelés számtani haladvány, a népesség száma mértani haladvány szerint növekszik. Az embereknek pusztán két választásuk van: vagy a Természetre hagyják a dolgot, amely a népességproblémát a jól bevált módon oldja majd meg éhínségek, pestis, avagy háború útján: vagy pedig (Malthus ugyanis lelkész volt) morális önmegtartóztatással szorítják lejjebb a születésszaporulatot.”

– Mor-rá-lis ön-meg-tarr-tóz-ta-tás – ismételte a nővérke, és az r-eket jól megnyomta, így parodizálva a skót papot. – Mor-rá-lis ön-meg-tarr-tóz-ta-tás!

– A véletlen úgy hozta – tette hozzá –, hogy dr. Andrew éppen ekkor vette nőül a Rádzsa tizenhat éves unokahúgát.

– És ez újabb okot szolgáltatott – mondta Ranga – a Malthus könyveiben olvasottak felülbírálására.

Az egyik oldalon az éhínség, a másikon az önmegtartóztatás. Kell, hogy legyen egy jobb, boldogabb, emberségesebb megoldás, egy középút a malthusi dilemma szélsőségei között. Természetesen erre már akkoriban is létezett megoldás, jóval a gumi és a spermicidek megjelenése előtt. Volt a spongya, a szappan, és minden elképzelhető vízálló anyagból készült óvszer az olajjal bevont selyemtől kezdve a birkavakbélig. A primitív születésszabályozás egész arzenálja a rendelkezésükre állt.

– És hogy reagált a Rádzsa, hogy reagáltak alattvalói a primitív születésszabályozásra? Döbbenettel?

– Korántsem. Buddhisták voltak, és minden jó buddhista tudja, hogy a gyermeknemzés nem más, mint elhalasztott gyilkosság. Tedd meg, ami tőled telik, hogy kikerülj a Születés és Halál Körforgásából, és az ég szerelmére, ne próbálj fölösleges áldozatokat; aggatni arra a Kerékre. Egy jó buddhista számára a születésszabályozás metafizikailag nagyon is indokolt dolog. A rizstermelő falusi közösségek tagjai pedig társadalmi és gazdasági szempontból is így látják ezt a kérdést. Szükség van elegendő számú fiatalra, aki a földeken dolgozik, no meg eltartja az időseket és a kicsinyeket. De ne

legyenek túl sokan; hisz akkor sem az időseknek, sem a dolgozóknak, sem gyermekeiknek nem jut elég enivaló. Annak idején egy párnak hat gyermeket kellett nemzenie, hogy abból kettő-három felnőjön. Aztán jött a tiszta víz és a Kísérleti Állomás. Hat gyerekből most már öt megmaradt. A szaporodás régi mintáinak a továbbiakban nem volt létjogosultsága. A primitív születésszabályozás ellen egyetlen dolog szólt, annak kezdetlegessége. Ám szerencsére létezett egy esztétikusabb alternatíva is. A Rádzsa beavatott tantrikus volt, és ismerte a szerelem jogáját. Dr. Andrew értesült a *maithuna* létezéséről, és mivel ízig-vérig tudós ember volt, beleegyezett, hogy kipróbálja. Őt és fiatal feleségét is ellátták a szükséges utasításokkal.

– Milyen eredménnyel?

– Lelkes híveivé váltak.

– Mindenki más is így van ezzel – mondta Radha.

– Nana, csak semmi általánosítás! Egyesek igen, mások korántsem annyira. Dr. Andrew a lelkes hívek közé tartozott. Az egész ügyet alaposan meghányták-vetették. Végül arra jutottak, hogy a fogamzásgátló szereknek az oktatáshoz hasonlóan ingyenesnek kell lennie, és a fogamzásgátlást az adófizetők pénzéből kell finanszírozni. Bár nem tették kötelezővé, amennyire csak lehetséges, igyekeztek mindenkivel elfogadtatni a létjogosultságát. Azok számára pedig, akik annak érezték szükségét, hogy egy valamivel kifinomultabb megoldást válasszanak, lehetővé tették, hogy megismerjék a szerelem jogáját.

– Csak nem azt akarják mondani, hogy összejött nekik a dolog?

– Nem volt olyan bonyolult. A *maithunát* a legősibb hitbéli tanítások szentesítették. Az emberektől így semmi olyasmit nem kívántak, ami ellenkezett volna vallási meggyőződésükkel. Épp ellenkezőleg, azt a hízelgő lehetőséget kínálták nekik, hogy a választottakhoz hasonlóan ők is megismerhetnek egy ezoterikus dolgot.

– És ne feledkezzünk meg a leglényegesebből – szólt közbe a nővérke.

– A nők számára – *minden* nő számára, és nem érdekel, ha azt mondd, „csak semmi általánosítás” a szerelem jogája maga a tökély, melynek révén

átalakulhatnak, kiléphetnek saját magukból és kiteljesülhetnek.

Ezután rövid időre csend támadt.

– Most pedig – folytatta a lány immár másféle, némileg pattogóbb hangnemben – ideje, hogy magára hagyjuk a szieszta idejére.

– Mielőtt elmennének – kezdte Will –, szeretnék megírni egy levelet. Mindössze egy rövid feljegyzésről lenne szó, a főnökömnek szól, annyi, hogy életben vagyok, és nem áll fenn annak közvetlen veszélye, hogy felfalnak a bennszülöttek.

Radha elkezdett dr. Robert dolgozószobájában kutakodni, és kezében papírral, ceruzával és egy borítékkal tért vissza.

Veni, vidi, ^[53] firkálta Will. *Hajótörést szenvedtem, találkoztam a Ránival és rendangi kollaboránsával, aki olyan értelmű célzást tett, hogy képes az árut leszállítani (pontos összeget is megnevezett) húszezer font baksis ellenében. Kezdek tárgyalásokba ezzel a kiindulási alappal? Amennyiben azt táviratozza: „A felajánlott áru megfelel”, megkezdem a tárgyalásokat. Ha pedig ezt: „Az áru ügyében ne kapkodjon”, annyiban hagyom a dolgot. Kérem, közölje édesanyámmal, hogy biztonságban vagyok, és hamarosan írok neki.*

– Tessék – mondta, és átadta Rangának a leragasztott és megcímezett borítékot.

– Megkérhetném, hogy vásároljon rá bélyeget, és gondoskodjék róla, hogy elvigye a holnapi repülő?

– Biztosíthatom, ez így fog történni – ígérte a fiú.

Ahogy elnézte távolodó alakjukat, Will hirtelen lelkiismeret-furdalást érzett. Milyen bájosak ezek a fiatalok! És erre tessék, ő itt Bahuval és a történelem erőivel arra szövetkezik, hogy felforgassa a világukat. Azzal a gondolattal vigasztalta magát, hogy ha ő nem tenné meg, megtenné más. És attól még, hogy Joe Aldehyde lefölözi a hasznot, ők továbbra is az általuk megszokott módon szeretkezhetnek. Vagy talán nem?

A nővérke visszafordult az ajtóból:

– Most ne olvasson!

Tréfásan megfenyegette az ujjával:

- Inkább aludjon!
- Napközben soha nem alszom – biztosította Will egyfajta perverz elégedettséggel.

VII. FEJEZET

Napközben egyszerűen képtelen elaludni; mégis, amikor legközelebb az órájára nézett, öt perc híján fél öt volt, és ő úgy érezte, tökéletesen felfrissült. Kezébe vette a *Feljegyzéseket*, és ott folytatta az olvasást, ahol abbahagyta.

„Mindennapi Hitünket add meg nekünk ma, de ne vígy minket a másik fajta Hit kísértésébe, édes Istenünk”

Idáig jutott délelőtt; most pedig egy újabb szakasz következett, az ötödik.

„Én, mármint akiről azt gondolom, hogy én vagyok és az, aki valójában vagyok – más szóval a szenvedés és a szenvedés megszüntetése. A szenvedésnek, amelyet az a személy, akiről azt gondolom, hogy én vagyok, elviselni kénytelen, hozzávetőlegesen az egyharmada elkerülhetetlen. Ez a szenvedés az emberi állapot velejárója, ár, amelyet azért fizetünk, mert érző, érzékeny és önmagunk tudatában lévő, megszabadulásra áhító, ám a természet törvényeinek alávetett lények vagyunk, akiknek egy parancs azt rendeli, hogy folytassák a menetelést a visszafordíthatatlan időn, a jólétük iránt tökéletesen érzéketlen világon át a leépülés és a halál bizonyossága felé. Minden szenvedés maradék kétharmada a saját művünk és a világmindenség szempontjából szükségtelen.

Will lapozott egyet. Egy jegyzetlap hullott lassan az ágyra. Will felvette, és vetett rá egy gyors pillantást. Apró, gyöngybetűs írás, jól olvasható, húsz sor, a lap alján pedig az S. M. monogram. Nyilvánvalóan nem levél volt; hanem vers, és mint ilyen, közkincs. Olvasni kezdett:

Valahol a vad csönd és a múlt vasárnap

*egymillió-háromszázezer szentbeszéde közt;
valahol
Kálvin Krisztusa (Istenünk, segíts!) és a gyíkok között
valahol szavaink mocskos, zsíros valutája
és az első csillag közt, hatalmas pillék
verdesnek a virágok szelleme körül,
ott az a tiszta hely, hol én, többé nem én,
mindazonáltal emlékezem
a túlpart bölcs éjjeli szerelmére;
s a szelet hallgatva emlékezem
a másik éjre is, már özvegyen,
álmatlanul, mellettem a halál.
Enyém, mind enyém, menthetetlenül!
De én, többé nem én,
e tiszta helyen, gondolatom és a csönd közt látom,
mindazt, mim volt: szenvedést, örömet,
alpesi fűben tárnicusként ragyognak:
mindegyik kék, nem birtokolt, nyitott.*

– „Tárnicusként ragyognak” – ismételte meg Will hangosan.

Magában felidézte azt a svájci nyaralást tizenkét éves korában, eszébe jutott a rét, magasan Grindelwald felett és a réten azok a szokatlan virágok, azok a csodálatos és annyira nem angol pillangók; eszébe jutott a sötétkék égbolt és a napfény, no meg a völgy túloldalán azok a hatalmas, fényben fürdő hegyek. Apjának mindehhez annyit volt érkezése hozzáfűzni, hogy az egész pont úgy fest, mint egy Nestlé-reklám valami magazinban, a cég tejsokoládéjának népszerűsítésére. *Még csak nem is valódi csokoládé,* hangsúlyozta perverz kéjjel, és megvetését egy grimasszal fejezte ki. *Tejsokoládé.* Ezután egy ironikus megjegyzés következett, melynek céltáblája az a festmény volt, amelyet Will édesanyja festett éppen – oly

ügyetlenül (szegényke!), ám annyi szeretettel és buzgalommal. *A tejsokoládé-reklám terve, amelyet a Nestlé végül nem fogadott el.* Most pedig ő, Will volt soron. *Ahelyett, hogy itt bámészkodsz nekem tátott szájjal, mint valami falu bolondja, miért nem próbálsz a változatosság kedvéért valami okosabb elfoglaltság után nézni? Állj neki például a német nyelvtani gyakorlatoknak.* Beletúrt a hátizsákba, és valahonnan a keménytojások és a szendvicsek közül előhúzza a rettegett barna könyvecskét. Micsoda utálatos egy ember! És mégis, ha Susilának igaza van, az embernek képesnek kellene most, annyi év után is úgy idézni fel emlékét, mint mi „tárnicsként ragyogó” Will egy pillantást vetett a vers utolsó sorára: „kék, nem birtokolt, nyitott”.

– Nos... – szólalt meg egy ismerős hang.

Will odafordult az ajtó felé.

– Kellott nekem az ördögöt a falra festeni – mondta Will. – Vagyis azt olvasgatni, miket irkál az az ördög...

Felemelte a jegyzetlapot, hogy látogatója is jól lássa.

Susila egyetlen pillantást vetett rá.

– Ja, *arról* beszél! – mondta. – Bárcsak a jó szándék elegendő lenne a jó költészethez!

A nő sóhajtott egyet, megrázta a fejét.

– Megpróbáltam az apámat tárnicsként magam elé képzelni – folytatta Will.

– De hiába, egyre csak egy hatalmas szarkupac képe jelenik meg előttem.

– Még a szarkupacok is – próbálta a nő megnyugtatni – megjeleníthetnek tárnicsként.

– De felteszem kizárólag azon a helyen, amelyikről ez az írás szól – „e tiszta helyen, gondolatom és a csönd közt”.

Susila bólintott.

– És hogy lehet oda eljutni? – kérdezte.

– Nem lehet sehogy. Az a hely keres fel bennünket. Vagy inkább azt mondanám – máris ott vagyunk.

– Maga pont olyan, mint a kis Radha – méltatlankodott Will. – Papagájként

ismételget mindent, amit az Öreg Rádzsa ennek a könyvnek az elején fejteget.

– Ha ismételtük, az éppenséggel azért van – szólt a felelet –, mert igaz. Ha nem ismételtük, az azt jelentené, hogy nem veszünk tudomást a tényekről.

– Még hogy tények? Kinek a szemében? – kérdezte Will. – Az enyémekben ugyan nem.

– Jelenleg éppenséggel tényleg nem – ismerte el Susila. – De ha az Öreg Rádzsa ajánlásai szerint cselekedne, talán ez is megváltozna.

– *Magának* is voltak gondjai a szüleivel? – kérdezte Will némi csend után.
– Vagy egyszerűen mindig megvolt a képessége, hogy meglássa a szarkupacban a tárnicsot?

– Akkoriban még korántsem. Szükségszerű, hogy a gyerekek először manicheista dualisták legyenek. Ezt a tanulópénzt mindannyiunknak meg *kell* fizetnünk az emberi létre vonatkozó alapismeretek elsajátításakor. A szarkupacot tárnicsnak látni, vagy inkább azt mondanám, hogy mind a tárnicsot, mind a szarkupacot Tárnicsnak látni, nagy T-vel, az efféle teljesítményre csak az iskolázottabbja képes.

– Szóval hogy boldogult a szüleivel kapcsolatos problémák megoldásával? Vigyort erőltetett az arcára és elviselte az elviselhetetlent? Vagy talán a maga apja és anyja elviselhető embereknek bizonyultak?

– Külön-külön elviselhetők voltak – felelte a nő. – Az apám mindenképpen. Együtt azonban meglehetősen elviselhetetlenek – elviselhetetlenek, mert egymást sem bírták elviselni. Egy örökké nyüzsgő, vidám, barátságos nő hozzáment egy olyannyira finnyásan befelé forduló férfihoz, hogy aztán nem csoda, ha folyton-folyvást az idegeire ment – gyanítom, még az ágyban is. Anyám megrögzötten kommunikált, míg apám odáig sem jutott el, hogy egyáltalán elkezdjen kommunikálni. Ennek aztán az lett az eredménye, hogy apám szemében anyám sekélyes és őszintétlen volt, apámról meg anyám vélekedett úgy, hogy szívtelen, mindenkit megvet, és nincsenek normális emberi érzései.

– Azt vártam volna, hogy legalább maguknak több eszük van, mint hogy

belesétáljanak egy efféle csapdába.

– Az ilyesmi nem azon múlik – felelte a nő. – Nálunk a fiatal fiúkat és lányokat felkészítik rá, mire számíthatnak olyan emberektől, akik vérmérséklet és fizikum dolgában alapvetően különböznek tőlük. Sajnos olykor megesik, hogy az efféle tanításnak nincs sok fogantója. Nem is szólva arról, hogy hiába, de bizonyos esetekben az érintettek közötti pszichológiai értelemben vett távolság egyszerűen áthidalhatatlan. No de mindegy, a lényeg, hogy apámnak és anyámnak soha nem sikerült egyről a kettőre jutniuk. Egymásba szerettek – a jó ég tudja, mire volt az jó. De aztán amikor egy fedél alatt kellett élniük, anyám megtapasztalhatta, hogy apám megközelíthetlensége folyamatos fájdalmat jelent a számára, miközben az ő minden visszafogottságot nélkülöző pajtáskodásának köszönhetően apám egyfolytában elhúzódott tőle, hol zavarában, hol rosszállását kifejezve. *Én* mindig az apám pártján álltam. Külső tulajdonságaim és vérmérséklet dolgában rá ütöttem. Semmi hasonlóságot nem mutatok az anyámmal. Jól emlékszem, már kisgyermekkoromban is hogy taszítottak túlaradó érzelmei. Viselkedését folyamatos fenyegetésnek éltem saját belső világom iránt. Még most is így vagyok vele.

– Gyakran kénytelen vele találkozni?

– Nagyon ritkán. Megvan a munkája, megvannak a barátai. Erre mifelénk az „Anyá” szó jelentése kizárólag egy funkcióra korlátozódik. Amikor ez a funkció annak rendje és módja szerint betöltetett, a cím érvényét veszti; és aki addig a gyermek volt, valamint a nő, akit egészen addig a pontig „anyá”-nak neveztek, ettől kezdve újfajta kapcsolatot alakít ki egymással. Ha jól kijönnek, továbbra is rendszeresen összejárnak. Ha nem, elsodródnak egymástól. Senki nem várja el tőlük, hogy egymásba csimpaszkodjanak, és az efféle csimpaszkodást senki nem azonosítja a szeretettel – senki nem tekinti különösebben elismeréseméltónak.

– Nos, tehát *mostanra* minden rendben van. De mi volt a helyzet *akkor*? Mi történt gyermekkorában, milyen érzés volt két olyan ember között felnőni, akik nem voltak képesek hidat verni a közük ékelődő szakadék fölé? Én tudom, milyen – a tündérmesék befejezésének épp az ellentéte: „És boldogtalanul éltek...”

– Nincs semmi kétségem afelől – szolt Susila –, hogy ha nem Palán születünk, valóban csakis boldogtalanság várt volna ránk. Mivel azonban nem ez volt a helyzet, mindent egybevéve egész jól megvoltunk egymással.

– Hát az meg hogy lehet?

– Nem a mi érdemünk, gondoskodtak rólunk. Olvasta, mit mond az Öreg Rádzsa a szenvedés azon kétharmadának felszámolásáról, amely a magunk műve és indokolatlan?

Will bólintott.

– Épp arról olvastam, amikor belépett.

– Nos, a régi rusnya időkben – folytatta a nő – a palai családok némelyike éppoly megnyomorító intézmény volt, és éppolyan zsarnok és hazug felnőtteket termelt, mint amilyeneket önöknél jelenleg is megtalálhatunk. Valójában annyira rettenetes volt a helyzet, hogy dr. Andrew és a Reformrádzsa arra jutottak, kénytelenek közbelépni. A buddhista etikát és a primitív falusi kommunizmust ügyesen az értelem szolgálatába állították, és egyetlen emberöltő leforgása alatt sikerült radikálisan átalakítaniuk a család intézményét.

Egy pillanatra elbizonytalanodott.

– Hadd magyarázzam meg – folytatta aztán – a saját példámat véve alapul: egykeként nőttem fel két olyan ember gyermekeként, akik képtelenek voltak megérteni egymást, folyamatosan elbeszéltek egymás mellett, már ha épp nem veszekedtek. Annak idején egy ilyen körülmények között felnevelkedett kislányból roncs, lázadó lett volna, vagy pedig rezignált, álszent konformista. Az új rendszerben nem voltam kénytelen átélni mindazt az értelmetlen szenvedést, ami máskülönben várt volna rám, nem lett belőlem roncs, rezignálttá sem váltam, és nem kényszerültem a lázadó szerepébe sem. Miért? Mert attól a perctől kezdve, hogy totyogni tudtam, megteremtődött számomra a menekülés útja.

– Menekülés? – kérdezte Will. – Menekülés?

Túl szépnek tűnt, hogy igaz legyen.

– A menekülés lehetősége része a rendszernek – magyarázta Susila. – Ha a szülők által megteremtett Otthon Édes Otthon bárki számára is túlságosan

elviselhetetlenné válik, a gyermekeknek lehetőségük van rá, mi több, kifejezetten biztatják őket – és a közvélemény teljes súlyával a biztatók mellé áll –, hogy elköltözzenek valahová, egy olyan helyre, amelyet szintén otthonuknak tudhatnak.

– Hány otthona van hát egy palai kisgyereknek?

– Átlagosan olyan húsz.

– Húsz? Te jó ég!

Susila magyarázni kezdett:

– Mi mindannyian egy-egy KÖRK – Kölcsönös Örökbefogadási Klub – tagjai vagyunk. Minden KÖRK-öt olyan tizenöt-huszonöt pár alkot, a legkülönbélebb emberek. Friss házasok, öreg motorosok, akiknek a gyermekei lassan már felcseperednek, nagyszülők és dédnagyszülők – a dolog lényege, hogy minden klubtag mindenki másnak az örökbefogadója. Saját vérrokonaink mellett mindenkinek meghatározott számú anyahelyettes, apahelyettes, nagynéni- és nagybácsi-helyettes, testvér-helyettes, újszülött-, kisgyermek- és kamaszkorúgyermek-helyettes áll rendelkezésére.

Will a fejét rázta.

– Vagyis húsz család sarjad ott, ahol korábban mindössze egy volt.

– Csakhogy az a korábbi valami, az a *maguk* fogalmai szerinti család volt. A húsz viszont a mi fogalmaink szerint való.

Mintha csak egy ételreceptet olvasna fel, Susila így folytatta:

– „Végy egy szexuális értelemben gyengén teljesítő bérrabszolgát, egy elégedetlen nőneműt, kettő (illetve amennyiben úgy jobban tetszik) három televíziófüggő apróságot, marináld őket a freudizmus és a felvizezett kereszténység elegyében; aztán zárd dunsztosüvegbe: egy négyszobás lakásba, és hagyd, hadd főjenek tizenöt évig a saját levőkben.” A *mi* receptünk igencsak máshogyan szól. „Végy húsz szexuális értelemben elégedett párt és a sarjaikat; adj hozzá tudományt, megérzést és humort egyenlő mennyiségben; áztasd tantrikus buddhizmusban, és főzd lassú tűzön a végtelenségig egy nyitott tetejű fazékban, a szabadban a szeretet pattogó lángja felett.”

– És mi a végeredmény, ami a maguk nyitott fazekában való főzőcskét

illeti? – kérdezte Will.

– Egy teljesen másfajta család. A maguk családmoddjével ellentétben nem kizárólagos, valamint nem az eleve elrendeltetésen alapul és nem kötelező érvényű. Befogadó család, ahol az eleve elrendeltetésnek nem jut szerep. Alapja az önkéntesség. Húsz apa és húsz anya, nyolc-kilenc volt apa és volt anya, és negyven-ötven mindenféle életkorú gyermek.

– És az emberek ugyanakk az örökbefogadási klubnak a tagjai egész életükben?

– Szó sincs róla. A felnőtt gyermekek nem fogadják örökbe saját szüleiket, sem saját testvéreiket. Fogják magukat, és másokat fogadnak örökbe az idősek, a velük egykorúak és a fiatalabbak közül. Az új klub tagjai pedig őket fogadják örökbe, valamint, ha eljön az ideje, a gyermekeiket. A mikrokultúrák hibridizációja – szociológusaink így nevezik ezt a folyamatot. A maga szintjén ugyanannyira áldásos, mint a különböző kukorica- vagy tyúkfajták hibridizációja. Egészségesebb kapcsolatok felelősségteljesebb csoportokon belül, szélesebb körű együttérzés és mélyebb megértés. Az együttérzés és a megértés a KÖRK-ön belül mindenkit megillet – az újszülöttektől a száz éven felettiéig.

– Száz éven felettiéig? Mi az itteniek várható élettartama?

– A magukénál egy-két évvel magasabb – felelte Susila. – Tíz százalék a hatvanöt év feletti. Az idősek nyugdíjat kapnak, ha nem tudnak pénzt keresni. De nyilvánvaló, hogy a nyugdíj nem elég. Arra is szükségük van, hogy valami hasznosat tegyenek, ami egyben kihívást jelent a számukra; szükségük van olyan emberekre, akikről gondoskodhatnak, és akik idővel megszeretik őket. A KÖRK-ök az efféle igényeket is kielégítik.

– Ez az egész igen gyanúsan úgy hangzik – mondta erre Will –, mint valami új kínai kommuna propagandája.

– Mi sem áll távolabb a KÖRK-öktől, mint ezek a kommunák – igyekezett megnyugtatni Willt Susila.

– A KÖRK-ök működéséről nem a kormányzat gondoskodik, hanem a tagok. Valamint nem vagyunk militaristák. Nem fűződik hozzá érdekünk, hogy a tagokból párttagokat faragjunk; mindössze azt tartjuk fontosnak, hogy

jó emberek váljanak belőlük. Nem nevelünk bele senkibe dogmákat. Végül pedig nem vesszük el a szüleiktől a gyermekeket; éppen ellenkezőleg, gondoskodunk róla, hogy a gyermekek újabb szülőkre és a szülők újabb gyermekekre találjanak. Ez azt jelenti, hogy már két-három évesen némi szabadságot kapnak; a szabadságunk mértéke pedig egyre növekszik, amint egyre felnöttebbé válunk, és a tapasztalatok egyre szélesebb spektrumát tudjuk befogadni, valamint egyre több felelősséget elbírunk. Kínában ezzel szemben egyáltalán nincs szabadság. A gyermekeket hivatalos gyermekszelídítőknek adják át, akiknek az a dolga, hogy engedelmes szolgálkat faragjanak belőlük az Állam számára. Maguknál ennél sokkal jobb a helyzet – jobb, de azért még így is elég rossz. Megússzák az állam által kinevezett gyermekszelídítőket; társadalmuk azonban arra ítéli a tagjait, hogy egy kizárólagos családban töltsék gyermekkorukat, ahol csak egy garnitúra szülő és testvér áll a rendelkezésükre, akik az öröklődés által meghatározott rend szerint vannak magukra löcsölve. Képtelenség megszabadulni tőlük akár egy vakáció erejéig is, még morális vagy pszichés levegőváltás céljából sem csapódhatnak mások mellé: egy kis időre sem. Nevezzük ezt szabadságnak, ha úgy tetszik – de tegyük hozzá, miféle szabadság – szabadság egy telefonfülkébe zárva.

– Összezárván – folytatta Will – (és most saját magamról beszélek) egy gúnyolódó agresszorral, egy keresztény mártírral és egy kislánnyal, akit a zsarnok megfélemlített, a mártír meg a jóérezésére apellálva addig zsarolt, míg végül el nem jutott a reszkető imbecillitás állapotába. Ez volt az az otthon, ahonnan egészen tizennégy éves koromig, amíg Mary nagynéném a szomszédunkba nem költözött, nem volt számomra menekvés.

– Szerencsétlen szülei számára meg *maga* elől nem volt menekvés.

– Ez azért nem teljesen így van. Apám a brandyben talált menedéket, anyám pedig az anglikán egyház konzervatív ágának eszméiben. Az egész ítéletet le kellett töltenem, a büntetési tétel legcsekélyebb enyhítése nélkül. Tizennégy év rabszolgasors a családban. Hogy irigylem magát! Szabad volt, mint a madár!

– Hagyjuk a lírát! Inkább olyan szabad, mint – mondjuk – egy fejlődésben lévő emberi lény, olyan szabad, mint egy jövőbeli nő – de annál azért

nem szabadabb. A Kölcsönös Örökbefogadás rendszere garantáltan megvédi a gyermekeket az igazságtalanságokkal és a gyenge szülői képességek legsúlyosabb következményeivel szemben. Nem nyújt azonban védelmet a kötelező fegyellemmel szemben, sem azzal szemben, hogy bizonyos dolgokért kénytelenek vagyunk felelősséget vállalni. Épp ellenkezőleg, egyre több felelősséget rak a vállukra; és a fegyelmezés legkülönfélébb válfajainak tesz ki mindenkit. A maguk eleve elrendeltetésen és kizárólagosságon alapuló családjaiban a gyermekek egyetlen garnitúra szülői rabtartó felügyelete alatt töltik, ahogy maga fogalmazott, hosszas börtönbüntetésüket. Ezek a szülői rabtartók persze lehetnek akár jó, bölcs, intelligens emberek. Ez esetben a kis rab többé-kevésbé sérülések nélkül szabadul. De az a nagy helyzet, hogy a maguk szülői rabtartóinak nagy része *nem éppen* látványosan jó, bölcs, intelligens ember. Gyakoribb, hogy jó szándékúak, ám ostobák, vagy nem is jó szándékúak: frivol vagy éppen neurotikus emberek, olykor pedig egyenesen rosszindulatúak, vagy mondjuk ki, örültek. Az Isten segítse hát a kis elítélteket, akik a törvény, a szokások és a vallás jóvoltából az ő gyengéd uralmuknak vannak kiszolgáltatva. Most viszont gondolja végig, mi történik egy nagyobb, befogadó, önkéntességen alapuló családban. Szó sincs telefonfülkékről, sem előre kijelölt rabtartókról. Itt a gyermekek olyan világban nőnek fel, amely a szélesebb értelemben vett társadalom modellje, annak a környezetnek a kicsinyített, ám pontos mása, amelyben felnőttkorukban kell élniük. Szentséges, egészséges, kiteljesedett – mindezek megtalálhatók a mi befogadáson és önkéntességen alapuló családjainkban – annál kevésbé viszont a magukéban. Vajon melyik a szent család?

– Ámen – vágta rá Will.

Ismét saját gyermekkorra járt az eszébe, valamint a szegény kis Murugan, aki a Ráni ragaszkodásának szorításában vergődött.

– És mi történik olyankor – kérdezte végül Will, ezzel megtörve a csendet –, amikor a gyerekek átköltöznek egyik otthonukból a másikba? Mennyi ideig maradnak?

– Ez sok mindentől függ. Ha az én gyerekeimnek elégük lesz belőlem, ritkán távoznak egy-két napnál hosszabb időre. Ennek az az oka, hogy alapjában véve nagyon szeretnek otthon lenni. Velem nem ez volt a helyzet,

ezért amikor én mentem világgá, megesett, hogy egy teljes hónapig nem mentem haza.

– No és a szülőhelyettesek támogatták valódi édesanyjával és édesapjával szemben?

– Nem arról van szó, hogy valakivel *szemben* kellene bármit tenni. Az intelligencia és a jóérzés támogatásáról van itt szó, és ha bárki bármivel *szemben* tesz valamit, az a boldogtalanság, illetve ami a boldogtalanság elkerülhető oka lehet. Ha egy gyermek boldogtalan az első otthonában, megteszünk érte minden tőlünk telhetőt. Tizenöt-húsz másodlagos otthon várja. Eközben apa és anya némi tapintatos terápiában részesül a Kölcsönös Örökbefogadási Klub többi tagjának bevonásával. Pár héten belül a szülők készen állnak, hogy újra együtt lehessenek a gyermekeikkel, és a gyermekek is, hogy együtt lehessenek a szüleikkel.

– De semmiképp sem szabad azt gondolnia – tette hozzá –, hogy a gyermekek csak akkor hagyatkoznak a szülő- és nagyszülőhelyettesekre, ha bajban vannak. Ha úgy érzik, rájuk fér egy kis változatosság, vagy szeretnének valami újat megtapasztalni, már indulnak is. És ez nem afféle divathóbort. Ha mint gyermekhelyettesek felkerekednek, megvannak a kötelességeik is, nem csak a jogaik – például az ő feladatuk a kutyák szőrének kikefélése, a kalitkatisztítás, és a csecsemőkre is ők vigyáznak, ha az anyjuk nem ér rá. Jogok valamint kötelességek – ám mindezt nem a maguk levegőtlen kis telefonfülkéinek egyikében kell elképzelni. Jogok és kötelességek egy nagy, nyitott, nem az eleve elrendeltetésen alapuló, befogadó családban, ahol az emberi élet hét korának,^[54] illetve tucatnyi készségnek és tehetségnek a képviselői együtt vannak jelen, és ahol a gyerekek megtapasztalhatják mindazokat a fontos, jelentős dolgokat, amelyeket az emberek tesznek és elszenvednek – a munkát, a játékot, a szeretetet, az öregedést, a betegséget, a halált...

Elhallgatott, Dugald és Dugald édesanyja járt az eszében; majd szándékosan más hangnemben folytatta:

– De mi a helyzet *magával*? Úgy elmerültem az itteni családok bemutatásában, hogy meg sem kérdeztem, egyáltalán hogy érzi magát? Egy biztos, *ránézésre* sokkal jobban van, mint amikor utoljára találkoztunk.

– Dr. MacPhailnek köszönhetően. És valaki másnak is, aki, gyanítom, egészen bizonyosan engedély nélkül praktizál. Mégis elárulná, mit tett velem tegnap délután?

Susila elmosolyodott.

– Maga tette, nem én – nyugtatta meg a férfit. – Én csak megnyomtam néhány gombot.

– Mégis melyik gombokat?

– Az emlékezet gombjait, a képzelet gombjait.

– És ez elég is volt hozzá, hogy egyfajta hipnotikus transzba merüljek?

– Ha úgy tetszik, használja csak ezt az elnevezést.

– Mi másnak lehetne nevezni?

– Minek bárminek is nevezni? Az elnevezések pusztán arra jók, hogy kénytelenek legyünk velük kapcsolatban további kérdéseket feltenni. Miért nem lehet megelégedni azzal a tudással, hogy egyszerűen megtörtént?

– De mégis *mi* az, ami megtörtént?

– Nos, először is ugyebár valami kapcsolatféle jött létre közöttünk. Nem?

– De még mennyire – mondta Will egyetértően. – És mégis: tudtommal még csak rá se néztem magára.

Most viszont nagyon is ránézett. És miközben Susilát nézte, egyre azon tűnődött, ki ez a különös kis teremtmény valójában, mi terül el arca sima, komor maszkja mögött, mit látnak azok a sötét szemek, amelyek őt vizslatják, állva a tekintetét – vajon mi jár e nő fejében?

– Hogy is nézett volna rám? – szólalt meg a nő. – Hisz, mondjuk úgy, épp szabadságot vett ki.

– Vagy valaki finoman arra kényszerített, hogy szabadságot vegyek ki?

– Kényszerítette? Nem.

A fejét rázta.

– Mondjuk inkább úgy, hogy kikísérte az állomásra, és feltette a vonatra.

Csend támadt.

– Előfordult már magával – szólalt meg kisvártatva Susila –, hogy úgy

próbálta a munkáját végezni, hogy közben egy kisgyermek ott lábatlankodott a közelben?

Willnek eszébe jutott kiskorú szomszédja, aki egy ízben bőszen ajánlkozott, hogy segít neki lemázolni az étkezőben a bútort, és az eredetileg bosszantó eset emléke most nevetésre készítette.

– Édes kicsikém – folytatta Susila. – Csupa jóakarát, annyira odavan, hogy segítsen.

– Csakhogy a szőnyeg csupa festék, a falon meg ott vannak az ujjlenyomatai...

– Úgyhogy végül kénytelen megszabadulni tőle: „Iszkiri, kiskomám! Menj ki a kertbe játszani!”

Csendben maradtak.

– Nos? – kérdezte végül Will.

– Hát nem érti?

Will a fejét rázta.

– Mi történik, ha az ember megbetegszik, ha valami sérülés éri? Ki végzi el a javítási munkálatokat? Ki gyógyítja be a sebeket és küzdi le a fertőzést? Talán *ő maga*?

– Ki más?

– *Ő maga?* – tette fel a kérdést ismét Susila. – *Ő maga?* Akinek mindene fáj, akinek minden erejét leköti az aggodalom, akinek a bűnein, a pénzen és a jövőn jár az esze! Talán azt gondolja, képes megtenni, amit pedig valaki meg kell, hogy tegyen?

– Aha, most esik le, mire céloz.

– Végre! – mondta a nő gúnyosan.

– *Engem* küldött ki a kertbe, hogy a felnőttek nyugodtan haladhassanak a munkával. De *kik* azok a felnőttek?

– Ne engem kérdezzen – hangzott a felelet. – Erre a kérdésre inkább egy neuroteológus tudná megadni a választ.

– Ez meg mit jelentsen? – kérdezte Will.

– Egészen pontosan azt, amit első hallásra gondol, hogy jelent.

Olyasvalaki, aki egyszerre képes arra, hogy az emberről az Üresség Tiszta Fényének és a vegetatív idegrendszer működésének a tükrében gondolkodjék. A felnőttek az Elme és a fiziológia elegyei.

– Míg a gyermekek?

– A gyermekek azok a kicsiny lények, akik azt hiszik, jobban tudják, mi hogy van, mint a felnőttek.

– Úgyhogy nincs mese, iszkiri, odakint a kertben a helyük.

– Pontosan.

– A kezelés, amelyben részesített, szokványos eljárásnak számít Pala szigetén? – kérdezte Will.

– Szokványos eljárásnak – nyugtatta meg Susila. – Maguknál az orvosok úgy szabadulnak meg a kérdéses gyermektől, hogy barbiturátokkal mérgezik. Mi azt a módszert részesítjük előnyben, hogy katedrálisokról és csókákról mesélünk nekik.

A hangja ekkor kántálásba váltott át.

– Az égen lebegő fehér fellegekről és az élet sötét, sima, ellenállhatatlanul hömpölygő folyamán lebegő fehér hattyúkról...

– Nana – ellenkezett Will. – Ezt inkább hagyjuk!

Egy mosoly villant át a komor, sötét arcon, majd Susila felkacagott. Will döbbenet bámulta. Hirtelen egy másik embert látott maga előtt, egy másik Susila MacPhailt, aki vidám volt, huncut, csupa irónia.

– Jól ismerem a trükkjeit – szólt, majd maga is nevetni kezdett.

– A trükkjeimet?

A még mindig kacagó Susila a fejét rázta.

– Csak azt kezdtem magyarázni, hogy csináltam.

– Pontosan tudom, hogy csinálta. És azt is tudom, hogy működik a dolog. Sőt, mi több, ezennel felhatalmazom, hogy máskor is megtegye – amikor csak szükség van rá.

– Ha szeretné – mondta a nő valamivel immár komolyabb hangon azt is megmutathatom, hogy nyomkodja azokat a bizonyos gombokat saját maga. Ez itt általános iskolás tananyag. Számtan, mértan, írás, olvasás, plusz ÖSM-

alapismeretek.

– Az meg mi?

– Önsors-meghatározás. Más néven Sorskontroll.

– Sorskontroll?

Will magasba vonta a szemöldökét.

– Nem, dehogy – próbálta megnyugtatni Susila. – Nem vagyunk akkora örültek, amekkorának eszerint gondol bennünket. Tökéletesen tudatában vagyunk, hogy a sorsunknak pusztán egy része irányítható.

– És az irányításához azt kell tudni, hogyan kezelje az ember saját maga azokat a gombokat?

– Hogyan kezelje saját maga a gombokat, és aztán hogyan jelenítse meg vizuálisan, amiről azt szeretné, hogy megtörténjen.

– No és megtörténik?

– Gyakran igen.

– De egyszerű!

Will hangjába némi irónia vegyült.

– Csodálatosan egyszerű – mondta a nő, aki ebben láthatóan egyetértett Will-lel. – És mégis, már amennyire én tudom, mi vagyunk az egyetlen nép, amelyik szisztematikusan tanítja az SK-t a gyerekeinek. *Maguk* egyszerűen megmondják nekik, mit várnak tőlük, aztán a többit már rájuk bízzák. Tessék jól viselkedni, mondják nekik. Mégis hogyan? Azt ugye már nem árulják el. Mindössze bátorító beszédekert intéznek hozzájuk, esetenként pedig jól letolják őket. Tiszta idiotizmus.

– Vegytiszta idiotizmus – szólt egyetértően Will, akinek eszébe jutott Mr. Crabbe, a bentlakásos iskola felügyelő tanárának intelmei a maszturbálással kapcsolatban, eszébe jutottak a vesszőzések, a heti szentbeszéd és a bűnbánat anglikán szertartásai hamvazószerdán. *Átkozott, ki felebarátja feleségével hál. Ámen.*^[55]

– Ha a gyerekeik komolyan veszik ezt az idiotizmust, nyomorult bűnösök lesznek belőlük. Ha pedig nem veszik komolyan, nyomorult, cinikus alakok. És ha a nyomorult cinizmus lesz cselekedeteik mozgatórugója, könnyedén

válhat belőlük mind pápista, mind marxista. Nem csoda, hogy ezerszám van szükségük börtönre, templomra és kommunista sejtekre.

– Míg Pala szigetén, úgy sejtem, igen kevés van ezekből.

Susila a fejét rázta.

– Itt ugyan nincs Alcatraz – mondta. – Sem Billy Graham,^[56] sem Mao Ce-tung, sem pedig fatimai Szűzanya. Se földi pokol, se keresztény mesedélután a mennyországról, se pedig annak kommunista változata a huszonkettedik század csodáiról. Csak férfiak és nők és a gyermekeik, akik megpróbálják a legtöbbet kihozni az itt és mostból, ahelyett hogy valahol máshol élnének, mint ahogy azt maguk közül oly sokan teszik, valamely másik időben, valamely másik, saját maguk fabrikálta, képzeletbeli világmindenségben. És még csak nem is a maguk hibája. Majdnemhogyan kénytelenek így élni, mert a jelen annyira frusztráló. Éppen azért frusztráló, mert senki sem tanította meg magukat arra, hogyan hidalják át az elmélet és a gyakorlat, az újévi fogadalmak és valóságos viselkedésük – közt tátongó szakadékokat.

– „Mert nem a jót cselekeszem – idézte Will –, melyet akarok; hanem a gonoszt cselekeszem, melyet; nem akarok.”^[57]

– Ezt ki mondta?

– A kereszténység feltalálója – Pál apostol.

– Látja, erről beszélek – mondta a nő –, a lehető legmagasabb röptű elképzelések, melyeket egyszerűen képtelenség valóra váltani.

– Kivéve, ha a természetfelettihez folyamodunk, azaz ha Valaki Mással váltatjuk őket valóra.

Will Farnaby hátravetette a fejét, és hirtelen dalra fakadt.

*Van egy forrás, melyben pedig
Immánuel vére zubog
ki bűnös, megmerítkezik
s végleg megtisztul ott.*

Susila befogta a fülét.

– Micsoda obszcén ének – mondta.

– A felügyelő tanár kedvence volt – magyarázta Will. – Heti rendszerességgel énekeltük egész idő alatt, míg iskolás voltam.

– Hála az égnek – mondta Susila –, hogy a vér soha semmi szerepet nem játszott a buddhizmusban! Gautama nyolcvanéves koráig élt, és azért halt meg, mert túlságosan is udvarias volt ahhoz, hogy visszautasítsa a romlott ételt. Nagyon úgy tűnik, hogy az erőszakos halál további erőszakos halálokhoz vezet. „Ha nem hiszed, hogy téged is megváltott az *én* megváltóm vére, a sajátodba fojtalak bele.” Tavaly Shivapuramban elvégeztem egy tanfolyamot a kereszténység történetéről.

Susila az emlék hatására összerázkódott.

– Micsoda borzalom! És mindez azért, mert az a szegény ostoba fickó nem jött rá, hogyan tehetné át a gyakorlatba azokat a remek elképzeléseket.

– És a legtöbben – szólt Will – még mindig ugyanabban a régi csónakban evezünk. A gonoszt cselekedszük, melyet nem akarunk. De még mennyire!

A megbocsáthatatlanra megbocsáthatatlan módon reagáló Will Farnaby ekkor gúnyosan felnevetett. Azért nevetett, mert látta ő Molly jóságát, és mégis nyitott szemmel a rózsaszínű alkóvot választotta, és azzal együtt Molly boldogtalanságát, Molly halálát, saját emésztő lelkiismeret-furdalását, majd az alantas és alapvetően bohózatba illő okokhoz képest az aránytalanul nagy fájdalmat, az agonizáló fájdalmat, amelyet akkor érzett, amikor Babs idővel megtette, amiről a bolond is tudta, hogy előbb-utóbb elkerülhetetlenül megteszi – hogy kihajította pokoli, ginnel megvilágított paradicsomából, és új szeretőt választott magának.

– Mi baj van? – kérdezte Susila.

– Semmi. Miért kérdi?

– Hát nem igazán tudja elrejtetni az érzéseit. Olyasvalami járt az eszében, ami boldogtalanságot okozott magának.

– Éles szeme van – mondta Will, és elfordult.

Ezután hosszas csend következett. Mesélje el neki? Meséljen neki Babsról, szegény Mollyról, saját magáról, mesélje el mindazokat a lehangoló és értelmetlen dolgokat, amelyeket soha, még részegen sem mesélt el

legrégebbi barátainak sem? A régi barátok túl sokat tudnak az emberről, az egyéb érintettekről, no meg arról a groteszk és bonyolult játszmaról, amelyet ő (mint angol *gentleman*, egyszersmind bohém alak, egykor ígéretes költő, egyben – de csak mert a végletekig elkéséríti a biztos tudat, hogy soha nem lesz belőle jó költő – sokat látott firkász, ugyanakkor titkos ügyekben is eljár, meg is fizetik, apanázsát azonban egy olyan krózus osztja, akit mélyen megvet) mindig is mesteri fokon tudott játszani. Nem, a régi barátok szóba se jöhetnek. Viszont ezzel a sötét bőrű kis kívülállóval, ezzel a vadidegennel, akinek máris annyit köszönhet, és akivel – noha tudni semmit nem tud róla – máris olyan bizalmas kapcsolatban áll, vele nem lesznek elkerülhetetlen következmények, nem lesz *ex parte*^[58] ítékezés; lesz viszont talán, és Will egyszer csak észrevette, hogy voltaképpen ebben reménykedik (ő, aki korábban már rászorította magát, hogy soha ne reménykedjék semmiben!) valamiféle váratlan megvilágosodás, származhat a dologból valamiféle pozitív és gyakorlati segítség. (És Isten a tudója, ráfér a segítség – noha annak is Isten a tudója, de még mennyire, hogy ezt soha ki nem mondaná hangosan. Soha nem süllyedne olyan mélyre, hogy bárkitől is segítséget kérjen.)

Mint a müezzin a minaretben, a beszélő madarak egyike azon a magas pálmafán ott a mangófákon túl kiáltozni kezdett:

– Gyerünk, fiúk, itt és most, gyerünk! Itt és most.

Will úgy döntött, belevág – de azért inkább csak úgy oldalazva, úgy, hogy először nem a saját bajáról beszél, hanem a másikéről. Anélkül, hogy ránézett volna Susilára (hiszen úgy érezte, az illetlenség volna), megszólalt.

– Dr. MacPhail mesélt arról... arról, hogy mi történt a férjével.

Ezekkel a szavakkal mintha kést forgatott volna meg a nő szívében; ám ez várható volt, ez így volt rendjén, ez elkerülhetetlen volt.

– Jövő szerdán lesz négy hónapja – válaszolta Susila.

Mintha mély meditációba süppedt volna, elhallgatott, aztán némi szünet után annyit mondott:

– Két ember...

Majd így folytatta:

– ...két külön személyiség – ketten együtt azonban mintha egy új teremtményt alkotnának. És egyszer csak ennek az új teremtménynek az egyik felét amputálják; a másik fele azonban nem hal meg – nem tud meghalni, nem *halhat* meg.

– Nem halhat meg?

– De még mennyire hogy nem: ott vannak a gyerekek, aztán ott van saját maga. A világ rendje... Mondanom sem kell azonban – tette hozzá kis mosollyal, amely csak még jobban kiemelte szeme szomorúságát –, mondanom sem kell azonban, hogy mindez nem csökkenti az amputáció okozta sokkhatást, és a következményeket sem teszi semmivel elviselhetőbbé. Az egyetlen, ami segít, az éppen az, amiről az imént beszéltünk – a Sorskontroll. És még az sem...

A fejét rázta.

– Az SI segíthet abban, hogy valaki teljességgel fájdalommentesen szüljön. Ám hogy a gyász teljességgel fájdalommentessé váljék – na, nem. És ez természetesen így van rendjén. Nem lenne helyes, ha az ember csak úgy megszabadulhatna a gyász fájdalmától; az embertelen lenne.

– Embertelen – ismételte Will. – Embertelen...

Egy szó csupán, mégis milyen tökéletesen összefoglalja, miféle alak is ő valójában!

– Igazából az a borzalmas – mondta ki hangosan –, ha az ember tudja, hogy a másik az ő hibájából halt meg.

– Maga is volt házas? – kérdezte Susila.

– Tizenkét évig. Amíg tavaly tavasszal...

– Meghalt?

– Balesetben.

– Balesetben? Akkor hogy lett volna a maga hibája?

– Azért történt a baleset, mert... nos, mert a gonoszt cselekedtem, melyet nem akartam. És aznap már nem volt mit tenni, nem lehetett tovább odázni a dolgot. A fájdalom feldúlta, összezavarta, én pedig hagytam, hogy autóba üljön – hagytam, hogy autóba üljön, aminek frontális ütközés lett a vége.

– Szerette?

Will egy pillanatig habozott, majd megrázta a fejét.

– Volt valaki más – valaki, aki többet jelentett magának?

– Valaki, aki többet már nem is jelenthetett volna.

Will kaján öngúnnyal grimaszolt egyet.

– És ez volt az a gonosz cselekedet, amelyet nem akart?

– Igen, és csak megtettem, csak folytattam, míg végül a halálba kergettem azt a nőt, akit szeretnem kellett volna, de nem szerettem. És még az után is folytattam, hogy a halálát okoztam, noha gyűlöltem magam érte – igen, és valójában gyűlöltem azt is, aki arra kényszerített, hogy így cselekedjek.

– Arra kényszerítette, felteszem, már azáltal, hogy a megfelelő testi jegyek birtokában volt?

Will bólintott, majd csend következett.

– Tudja milyen az – kérdezte végül –, mikor valaki azt érzi, semmi sem valóságos, saját magát is beleértve?

Susila bólintott.

– Ez az érzés néha épp akkor tör ránk, amikor közel járunk ahhoz, hogy felfedezzük, minden, saját magunkat is beleértve, jóval valóságosabb, mint azt valaha gondoltuk. Olyan ez, mint mikor az ember sebességet vált: először üresbe kell tenni, csak utána kapcsolhatunk magasabb fokozatba.

– Vagy alacsonyabba – válaszolta Will. – Az én esetemben semmiféle magasabb fokozatról nem volt szó, inkább alacsonyabbról. Nem, még csak nem is alacsonyabbról; inkább úgy mondanám, sikerült rükvercbe tennem a járgányt. Először akkor történt meg velem, amikor a buszra vártam, hogy hazavigyen a Fleet Streetről.^[59] Több ezer ember, mind tart valahová, és mindegyikük egyedi, mindegyikük a világmindenség középpontja. Ekkor a nap előtűnt egy felhő mögül. Minden elképesztően fényes és tiszta volt; és hirtelen, szinte hallottam a kattanást, ahogy egy pillanat alatt nyüvekké váltak.

– Nyüvekké?

– Tudja, miről beszélek, azokról a sápadt színű, fekete fejű kis kukacokról,

amelyeket a rothadó húson látni. Persze semmi sem változott; az arcuk ugyanazt tükrözte, mint korábban, a ruhájuk is ugyanaz volt, mint korábban. Mégis nyüvek voltak. Még csak nem is valódi nyüvek – inkább nyüvek szellemei, nyüvek illúziói. Én pedig a nyüszemlélő illúziója voltam. Hónapokig éltem abban a nyüvilágban. Abban éltem, abban dolgoztam, abban jártam el ebédelni és vacsorázni – csak hogy a legcsekélyebb érdeklődést sem mutattam az iránt, amit éppen csináltam. A legcsekélyebb élvezet vagy gusztus nélkül, mindenféle vágy nélkül és, amint ezt is felfedeztem, amikor megpróbáltam egy olyan nőcskével szeretkezni, akivel korábban párszor már elszórakoztam, ráadásul teljesen impotensen.

– Mégis mit várt?

– Sejtettem, hogy ez lesz.

– Akkor meg minek...

Will rámosolygott jól bevált nyüzött mosolyával, majd vállat vont.

– Pusztán tudományos érdeklődésből. A fantomnyüvek szexuális életét kutató rovartanászként.

– Ezután, felteszem, minden még kevésbé látszott valóságosnak.

– Még kevésbé – ismerte el Will –, már ha ez egyáltalán lehetséges.

– Eredetileg mi váltotta ki a nyüvek megjelenését?

– Nos, kezdjük azzal – felelte Will –, hogy engem a szüleim neveltek fel. Nemzett Erőszakos Piás Úr, világra hozott Krisztus Mártírja. És nem elég, hogy a szüleim neveltek fel – folytatta némi tünődés után –, ráadásul Mary néni unokaöccse voltam.

– Mi köze ennek az egésznek a maga Mary néniéhez?

– Ő volt az egyetlen ember, akit valaha szerettem. Mikor tizenhat éves voltam, rákos lett. Azonnal levágták a jobb mellét; majd egy év múlva, zsupsz, a balt is. Ezt követte kilenc hónap röntgenterápia és az azzal járó folyamatos rosszullétek. Majd a máját is elérte a kór, és az volt a vég. Ott voltam a kezdetektől a legvégéig. Egy kamasz fiú esetében ez felért némi megmerítkezéssel a liberális nevelésben – kaptam belőle rendesen.

– Milyen értelemben? – kérdezte Susila.

– Ez a dolog felért egy kurzussal a Tiszta és Alkalmazott Értelmetlenség tárgykörében. És pár héttel e magánkurzus lezárását követően máris ott volt a mindenki iskolája. A második világháború. Ezt követték a folyamatos továbbképzések: az első hidegháború. Mind ez idő alatt az volt a vágyam, hogy költő lehessenek, és egyfolytában azzal kellett szembesülnöm, hogy egyszerűen nincs meg bennem, ami ahhoz kell. Aztán a háború után kénytelen voltam firkászni állni, hogy megéljek valamiből. Az volt a vágyam, hogy ha kell, éhezés árán, de összehozok valami rendes irományt – legalább valami jó prózát, belátván, hogy jó versek írására esélyem sincs. De ekkor már nem számíthattam drága jó szüleimre. Mire negyvenhat januárjában meghalt, apám nyakára hágott annak a kevés pénznek, amit a család örökölt, és mire elérte az áldott özvegység, anyámat ízületi gyulladás bénította meg. Gondozásra szorult. Ott ügyködtem hát a Fleet Streeten, és olyan könnyedén biztosítottam számára a szükséges támogatást, hogy az már megalázó volt.

– Miért volt megalázó?

– Maga talán nem érezné megalázónak, ha azzal keresné a kenyerét, hogy a legolcsóbb, legcsiricsárébb irodalomhamisítást műveli? Azért voltam annyira sikeres, mert javíthatatlanul másodrangú voltam.

– Ami nettó értelemben nem hozott többet, mint a nyüveket?

Will bólintott.

– Még csak nem is valódi nyüveket, fantomnyüveket. Ekkor tűnt fel a színen Molly. Egy előkelő nyűpartin találkoztam vele Bloomsburyben. Bemutattak bennünket egymásnak, udvariasan idiotikus társalgásba bonyolódunk a nonfiguratív festészet témakörében. Mivel látni sem bírtam a nyüveket, nem néztem rá; ő azonban minden bizonnyal engem bámult.

– Molly szeme rendkívül halovány szürkés-kék árnyalatú volt – tette hozzá mintegy zárójelben Will –, és ezek a szemek mindent megláttak, gazdájuk remek megfigyelő volt, csak hogy megfigyeléseit nem jellemezte rosszindulat, nem kötözködött, meglátta a gonoszt, ha ott volt, de anélkül, hogy bármikor is elítélte volna, inkább csak rettentő sajnálatot érzett az olyan emberek iránt, akik kénytelenek voltak afféle dolgokat gondolni és afféle gyűlöletes cselekedetekbe bonyolódni. Nos, mint említettem, minden bizonnyal engem bámult, miközben társalogtunk; ugyanis hirtelen azt

kérdezte, miért vagyok annyira szomorú. Addigra már ittam pár pohárral, és nem volt semmi pimasz vagy sértő abban, ahogyan ezt a kérdést feltette, úgyhogy beszámoltam neki a nyüvekről. *Maga is egy közülük*, fejeztem be a monológomat, majd ekkor először ránéztem. *Kék szemű nyüvecske, és olyan az arca, mint egy szent asszonynak, aki épp egy flamand stílusú keresztre feszítésen vesz részt nézőként.*

– Hízlgőnek találta?

– Szerintem igen. Ekkorra már felhagyott a katolikus hit gyakorlásával; de azért még némi gyengédséggel viseltetett a keresztre feszítések és a szent asszonyok iránt. Mindenesetre másnap reggel felhívott. Éppen reggeliztem. Szeretnék-e vele autókázni valahol London környékén? Vasárnap volt, és valami csoda folytán jó idő. Elfogadtam a meghívását. Egy órát töltöttünk egy mogyorócserje-csalitosban, kankalint szedtünk, és az apró kis szellőrózsákat nézegettük. *A szellőrózsát nem szokás leszedni*, magyarázta Molly, *mivel egy órán belül elhervad*. Sokat bámészkodtam ott abban a csalitosban – elnéztem a virágokat szabad szemmel, aztán szemügyre vettem őket Molly nagyítóján keresztül is. Nem tudom, miért, de elképesztően jót tett a dolog – pusztán az, hogy belenéztem a kankalinok meg a szellőrózsák szívébe. Aznap nem is láttam a nyüveket. De még mindig megvolt a Fleet Street, ott várt, és hétfőn ebédidőre már megint ott nyüzsögtek a nyüvek mindenhol, pont úgy, mint korábban. Milliós számra. De akkor már tudtam, hogy bánjak el velük. Aznap este elmentem Molly műtermébe.

– Festett?

– Nem volt ő igazi festő, és ennek tudatában is volt. Tudta, és nem bántotta a dolog, próbálta magából kihozni a maximumot annak ellenére, hogy tehetségtelen volt. Nem a művészet kedvéért festett; azért festett, mert szerette elnézni a dolgokat, örömét lelte abban, hogy megpróbálta aprólékosan visszaadni a látottakat. Aznap este adott nekem is egy vásznat meg egy palettát, és azt mondta, tegyek úgy, mint ő.

– És ez bevált?

– Olyan jól, hogy pár hónap múlva, amikor felvágtam egy rothadó almát, a közepében az az állat nem is nyü volt – már szubjektíve értem. Objektíve az volt; pontosan olyan volt, amilyenek egy nyünek lennie kell, és pontosan

úgy is ábrázoltam, pontosan úgy is ábrázoltuk mind a ketten – hiszen mindig ugyanazt festettük, és mindig egyszerre.

– És mi volt a helyzet a többi, almán kívüli fantomnyúvel?

– Nos, volt, hogy újra romlani kezdett a helyzet, különösen a Fleet Streeten és a koktélpark alkalmával; ám a nyüvek száma határozott csökkenést mutatott, és határozottan kevésbé tűntek kísértetszerűnek. Én mindeközben valami újnak voltam a részese ott a műteremben. Kezdtem szerelmes lenni – szerelmes, mert a szerelem fertőző, és Molly oly nyilvánvalóan szerelmes volt belém –, hogy miért, annak csak Isten a megmondhatója.

– Én számos okát el tudom képzelni. Talán azért szerette meg magát, mert...
Susila végigmérte Willt, és elmosolyodott:

– Nos, fura egy figura maga, de a helyesebbik fajtából.

Will elnevette magát.

– Köszönöm ezt a kedves bókot.

– Másrésztől viszont – folytatta Susila – és ez már kevésbé lesz hízelgő magára nézve, talán azért szerette meg, mert átkozottul ért hozzá, hogy sajnálatot ébresszen másokban saját maga iránt.

– Így igaz, attól tartok. Molly született Irgalmas Nővér.

– Az Irgalmas Nővér viszont sajnálatos módon nem ugyanaz, mint a Szerető Feleség.

– Amivel utóbb én is kénytelen voltam szembenézni – felelte Will.

– Miután már megházasodtak, teszem fel.

Will rövid habozás után így felelt:

– Nos, már előtte. Nem mintha részéről a vágy bármiféle sürgetését éreztem volna. Viszont annyira, de annyira készséges volt, hogy bármit megtegyen, amivel a kedvemre tehet. No meg, mert legalábbis elvben nem hitt a konvenciókban, és teljesen odavolt azért a gondolatért, hogy szabadon szerethessen, és hogy, bár ez még meglepőbb (Willnek ugyanis eszébe jutottak azok az egészen felháborító dolgok, amelyeket Molly oly könnyedén és higgadtan hozott szóba akár az ő, Will édesanyjának jelenlétében is), nos, hogy e szabadságról ráadásul szabadon beszélhessen.

– Tehát előre tudta – foglalta össze Susila –, és mégis elvette feleségül.

Will bólogatott, egyetlen szót sem szólt.

– Mert úriember volt, feltételezem, és egy úriember állja a szavát.

– Részben ez a meglehetősen régimódi ok vitt rá, részben pedig az, hogy szerelmes voltam belé.

– *Valóban* szerelmes volt belé?

– Igen. Vagy nem, nem is tudom. Akkoriban viszont *igenis* tudtam. Vagy legalábbis azt hittem, hogy tudom. Tényleg meg voltam róla győződve, hogy valóban szerelmes vagyok belé. És tudtam, és még most is tudom, hogy mi vezetett erre a meggyőződésre. Hálás voltam neki, hogy sikerült elűznie a nyüveket. A hála mellett ott volt a tisztelet. No meg a csodálat. Annyival jobb és becsületesebb volt nálam. Sajnos azonban igaza van: az Irgalmas Nővér nem ugyanaz, mint a Szerető Feleség. Csakhogy én hajlandó voltam Mollyt úgy elfogadni, ahogyan ő kívánta, nem pedig, ahogyan én kívántam volna. Hajlandó voltam elhinni, hogy az ő értelmezése helyesebb, mint az enyém.

– Mennyi idő telt el – kérdezte Susila hosszú csend után –, mire viszonyt kezdett másokkal?

Will nyúzottan mosolygott.

– Napra pontosan három hónappal az esküvőnk után kezdődött. Először az egyik titkárnővel az irodából. Te jó ég, micsoda unalmas egy alak vagyok én! Aztán egy fiatal festőnő következett, egy göndör hajú zsidó lányka, akit Molly pénzzel is segített, amíg a Slade Képzőművészeti Főiskolán tanult. Kétszer egy héten mentem el a Műtermébe, öttől hétig voltam ott. Majdnem három év telt el, mire Molly rájött.

– Képzelem, hogy megviselte.

– Sokkal inkább, mint gondoltam volna.

– Erre mit tett?

Will a fejét rázta.

– Innentől bonyolódik meg a dolog – felelte. – Eszembe sem volt felhagyni a Rachellel folytatott pásztorórákkal koktélidőben; viszont gyűlöltem magam

a Mollynak okozott boldogtalanság miatt. Egyben azonban őt is gyűlöltem, hogy annyira boldogtalan. Nehezteltem a szenvedéséért és a szerelméért, amely ezt a szenvedést okozta; egyiket sem éreztem *fair*nek, valamiféle zsarolásnak tekintettem mind a kettőt, melynek segítségével arra igyekszik rávenni, hogy hagyjak fel a Rachellel folytatott ártatlan szórakozással. Azzal, hogy annyira szeretett, és hogy olyan nyomorultul érezte magát amiatt, amit tettem – amire valójában ő kényszerített – nyomást gyakorolt rám, megpróbálta a szabadságomat korlátozni. Mindeközben azonban valóban boldogtalan volt; és bár gyűlöltem azért, hogy zsarolni próbál a boldogtalanságával, tele voltam iránta érzett szánakozással. Szánakozást mondtam – hangsúlyozta –, nem pedig együttérzést. Szó sem volt arról, hogy vele éreznék, épphogy mindenáron meg akartam kímélni magam a szenvedése okozta fájdalomtól, és el akartam kerülni azokat a fájdalmas áldozatokat, amelyek árán véget vethettem volna a fájdalmának. Szánalmat váltott ki belőlem, sajnáltam, de kívülállóként, ha érte, mire gondolok: sajnáltam mint néző, esztéta, a kínzások *connoisseurje*.^[60] És ez az én esztétai szánakozásom oly intenzív volt minden egyes alkalommal, amikor kénytelen voltam szembenézni a boldogtalanságával, hogy már majdnem összetévesztettem a szerelemmel. Majdnem, de mégsem. Ugyanis amikor szánakozásomat testi gyengédség formájában fejeztem ki (amit megtettem, ugyanis ez volt az egyetlen módja annak, hogy legalább időlegesen megszüntessem a boldogtalanságát és a boldogtalansága által nekem okozott fájdalmat), az a gyengédség mindig frusztrálódott, még mielőtt természetes beteljesülését elérhette volna. Frusztrálódott, mivel vérmérsékletét tekintve ő pusztán Irgalmas Nővér volt, nem pedig feleség. És mégis minden szinten, egyedül az érzékit leszámítva, teljes odaadással szeretett – olyan odaadással, amely belőlem is odaadást kellett volna, hogy kiváltson. Én azonban csak nem adtam oda magam. Lehetséges, hogy valóban alkalmatlan voltam rá. Így tehát ahelyett, hogy hálás lettem volna az odaadásáért, nehezteltem érte. Ugyanis odaadásával igényeket támasztott az irányomban, olyan igényeket, amelyekhez nem voltam hajlandó jóváhagyólag viszonyulni. Itt tartottunk tehát, minden válságon túl, már megint a jól bevált dráma legelején – egy szerelemre képtelen érzékiség iránt saját jószántából

elkötelezett, érzéki megnyilatkozásra képtelen szerelem drámájánál, amely a bűntudat és a keserű ingerültség, a szánakozás és a neheztelés, valamint olykor a valódi gyűlölet furcsán kevert reakcióit váltotta ki tárgyából (akiben mindig ott bujkált a csendes lelkiismeret-furdalás is). És az egészet végigkísérte, mintegy ellenpontozta az én kis göndör hajú festőnőmnél lopva eltöltött esték hosszú sora.

– Remélem, azok legalább élvezetesek voltak – mondta Susila.

Will vállat vont.

– Csak mértékkel. Rachel képtelen volt akár csak egyetlen pillanatra megfeledkezni arról, hogy intellektuális lény. Megvolt az a szokása, hogy a lehető leglehetősebb pillanatokban kérdezze meg az embertől, mi a véleménye Piero di Cosimo munkásságáról. A valódi élvezetet és persze a valódi agóniát – nos, egyiket sem volt alkalmam megtapasztalni, amíg Babs fel nem tűnt a színen.

– Mikor történt?

– Alig több mint egy évvel ezelőtt. Afrikában.

– Afrikában?

– Joe Aldehyde követeként jártam ott.

– Ő az újság tulajdonosa?

– *És* még mi minden másnak a tulajdonosa! Korábban Molly Eileen nénikéjének volt a férje. Példás családapa, hadd tegyem hozzá. Éppen ezért van oly mélységesen meggyőződve saját becsületességéről, még akkor is, mikor épp a legelvetemültebb pénzügyi manőverekbe bonyolódik.

– Maga neki dolgozik?

Will bólintott.

– Ez volt a nászajándéka Molly számára – hogy szerzett nekem egy állást az egyik Aldehyde-újságnál, ahol majdnem kétszer annyit kerestem, mint az előző helyemen. Fejedelmi ajánlat! De hát annyira kedvelte Mollyt!

– Hogy reagált Babs dolgára?

– Soha nem tudta meg – soha nem tudta meg, hogy bármiféle különleges oka lett volna Molly balesetének.

– Így hát továbbra is alkalmazza a halott felesége kedvéért?

Will a vállát vonogatta.

– Az erre vonatkozó mentségem úgy szól – felelte –, hogy el kell tartanom édesanyámat.

– És persze nem lelne különösebb élvezetet a szegénységben.

– Nos, ahogy mondja.

Csend következett.

– Hát akkor – szólalt meg Susila – térjünk vissza Afrikára.

– Azért küldött oda, hogy készítsek egy riportsorozatot a néger nacionalizmusról. Persze volt ott némi magántermészetű, üzleti jellegű trükközés is Joe bácsi kedvéért. A repülön történt a dolog, hazafelé Nairobiból. Úgy esett, hogy egymás mellé szolt a jegyünk.

– A fiatal nővel, aki kevésbé már nem is tetszhetett volna magának.

– Kevésbé már nem is tetszhetett volna – ismételte meg Will –, és jobban már nem is lehetett volna ellenemre, amilyen. Csakhogy aki függő, annak szüksége van a szerre – a drogra, amelyről előre lehet tudni, hogy végül az ember pusztulását okozza.

– Fura egy dolog – mondta Susila eltűnődve –, de nálunk Palán alig vannak drogfüggők.

– Szexfüggők sincsenek?

– A szexfüggők egyben személyfüggők is. Más szóval szerelmesek.

– De még a szerelmes szeretőkkel is megesik olykor, hogy gyűlölik, akit szeretnek.

– Hát hogyne. Abból, hogy mindig ugyanaz a nevem, ugyanaz az orrom és a szám, még nem következik, hogy mindig ugyanaz a nő vagyok. Felismerni ezt a tényt és okosan reagálni rá – ez is része a Szerelem Művészetének.

Amilyen szűkszavúan csak lehetséges, Will összefoglalta, ami a történetből még hátravolt. Ugyanaz folytatódott Babs színrelépése után is, mint ami addig zajlott – ugyanaz, csak sokszoros nagyításban. Babs Rachel volt úgymond hatványra emelve – Rachel a négyzetben, Rachel az *n*-edikben. Az a boldogtalanság pedig, amelyet ő Babs miatt zúdított Mollyra, ennek

megfelelően nagyobb volt, mint bármi, amit Mollynak Rachel miatt kellett elszenvednie. Úgyszintén arányosan nagyobb volt Will keserű ingerültsége, neheztelése, amiért Molly a szerelmével és a szenvedésével zsarolta, erősebb volt a lelkiismeret-furdalása és a Molly iránt érzett szánalma. Egyben még eltökéltebb volt, hogy minden szánom-bánom ellenére továbbra is elveszi mindazt, amire vágyik, és ami nélkül feltett szándéka szerint nem volt hajlandó meglenni, bár gyűlölte magát ezért. Mindeközben Babs egyre követelőzőbb lett, egyre több idejére tartott igényt nemcsak az eperszín árnyalatú alkóvban, hanem a városban is – éttermekben, éjszakai szórakozóhelyeken, S a saját rettenetes barátainál rendezett koktélpartikon – sőt, vidéki hétvégeken is. *Csak te meg én, drágám, hajtogatta, magunkban, együtt.* Magukban, együtt, olyan elszigeteltségben, amely aztán bőségesen szolgáltatott alkalmat arra, hogy Will elmerülhessen szeretője eszetlenségének és vulgaritásának szinte feneketlen mélységeiben. Csakhogy az unalom és az undor, a morális és intellektuális idegenkedés ellenére a sóvárgás nem csillapult. Az egyik ilyen rettenetes hétvége után ő épp ugyanolyan reménytelenül Babs-függő volt, mint annak előtte. Ami pedig Mollyt illeti, saját Irgalmas Nővér szintjén ő is mindennek ellenére és semmivel sem kevésbé reménytelenül Will Farnaby-függő maradt. Reménytelenül, már *Will* szempontjából – hisz ő azt kívánta, bár Molly kevésbé szeretné és hagyná végre, hadd menjen a pokolba. Molly szempontjából viszont a függőség mindvégig töretlenül reményteli volt. Mindvégig arra várt, hogy: egyszer majd bekövetkezik az újjászületés csodája, amelynek köszönhetően férje azzá a kedves, önzetlen, szerető Will Farnabyvá változik, akiről (minden bizonyíték, minden ismétlődő, elkésérítő csalódás ellenére) azt tartotta, és álláspontja mellett makacsul kitartott, hogy a férfi valódi énje. Csak az alatt a bizonyos utolsó, végzetes következményekkel járó beszélgetés alatt, amikor (elfojtva szánakozását és szabad utat engedve Molly zsarnoki boldogtalansága miatt érzett neheztelésének) Will bejelentette szándékát, hogy elhagyja és összeköltözik Babs-zel, csak akkor jött el végre az a pillanat, amikor a remény átadta a helyét a reményvesztettségnek. „*Komolyan gondolod, Will – tényleg komolyan gondolod?*” „*Komolyan gondolom.*” Molly reményvesztettségében kivonult az autóhoz, teljes reményvesztettségében

elhajtott az esőben – ahol a halál várt rá. A temetésen, amikor a koporsót leeresztették a sírba, Will megfogadta, hogy soha többé nem találkozik Babs-zel. Soha, de soha, de soha többé. Aznap este, amikor az asztalánál ült, és megpróbált cikket írni, melynek a „Mi a gond a fiatalsággal?” címet szánta, miközben igyekezett nem gondolni a kórházra, a tátongó sírgödörre és a történetekkel kapcsolatos felelősségére, egyszer csak a csengő harsány hangja riasztotta meg. Megkésett részvétnyilvánítás, mi lenne más... Ajtót nyitott, és az ajtóban távirat helyett ott volt Babs – döbbenetes látványt nyújtott smink nélkül, tiszta feketében.

– Szegény Will drágám!

Leültek a nappaliban a kanapéra, Babs Will haját simogatta, mind a ketten sírtak. Egy óra múlva már meztelenül feküdtek az ágyban. Három hónap sem telt el, és amint azt bármely bolond előre láthatta volna, Babsnek kezdett elege lenni Willből. A negyedik hónapban pedig egy egyszerűen isteni kenyai férfi jelent meg az egyik koktélpartin. Az egyik dolog a másikat követte, úgyhogy három nap sem telt bele, és Babs már azért ment haza, hogy előkészítse az alkóvot az új lakó számára, miután a régit értesítette a kilakoltatási végzésről.

– Komolyan gondolod, Babs?

Komolyan gondolta.

Odakint az ablak előtt zörgés támadt a bokorban. Egy pillanattal később ijesztő hangerővel, és épphogy csak, de mégis hamisan, „gyerünk, fiúk, itt és most”, rikoltotta egy beszélő madár.

– Kuss legyen! – kiabált vissza Will.

– Gyerünk, fiúk, itt és most, gyerünk! – ismételte a mejnó. – Itt és most.

– Kuss legyen!

Csend támadt.

– Kénytelen voltam elhallgattatni – magyarázta Will –, hiszen természetesen tökéletesen igaza van. Gyerünk, fiúk. Itt. És most. Az akkor és az ott teljességgel irreleváns. Vagy talán mégsem? Mi a helyzet például a maga férjének a halálával? Az talán irreleváns?

Susila egy pillanatig csendben nézett rá, majd lassan bólintott.

– Abban az összefüggésben, hogy jelenleg mi a dolgom – igen, teljességgel irreleváns! Ezt nekem is meg kellett tanulnom.

– Meg lehet tanulni a felejtést?

– Nem a felejtésről szól a dolog. Azt kell megtanulni, hogy az ember hogyan emlékezzen, miközben a múltjától szabadon él. Hogy legyen az ember ott, a halottakkal, de úgy, hogy közben mégis itt van, itt, az élőkkel.

Szomorú mosoly jelent meg az arcán, majd hozzátette:

– Nem könnyű.

– Nem könnyű – ismételte meg Will.

És hirtelen felhagyott a védekezéssel, nem bújt a bástyái mögé, ugyanis minden büszkesége elhagyta.

– Segítene nekem? – kérdezte.

– Itt a kezem! – mondta Susila, és valóban kinyújtotta a kezét.

Léptek zaját hallották. A hang irányába fordultak. Dr. MacPhail lépett be a szobába.

VIII. FEJEZET

– Jó estét, kedvesem. Önnek is jó estét, Mr. Farnaby.

A férfi hangja vidámságot sugallt – méghozzá, mint azt Susila gyorsan le is szögezte magában, nem valamiféle mesterkéltné vidámságot, hanem természetesen, valódit. Pedig idejövetele előtt minden biztonnyal bent járt a kórházban, meglátogatta Lakshmit, ahogy őhöz hasonlóan Susila is, egy-két órával azelőtt. Lakshmi rettenetesen lesoványodott, még inkább, mint korábban, arca egyre inkább koponyaszerű volt, elhagyták a színek. Egy hosszú élet felét töltötte férjével szeretetben, hűségben és kölcsönös megbocsátani tudásban – ám egy-két nap múlva mindez véget ér – és dr. Robert itt marad egyedül. De elég minden napnak a maga baja – elég minden helynek, minden embernek. *Az embernek nincs joga*, mondta apósa a minap Susilának, amikor épp távozóban voltak a kórházból, *az embernek nincs joga ráerőltetni saját szomorúságát a többi emberre. És ahhoz sincs joga természetesen, hogy úgy tegyen, mint aki nem szomorú. Nincs mese, el kell viselnünk saját bánatunkat és a sztoicizmusra irányuló abszurd kísérleteinket. El kell, igen el kell viselnünk...* Megtört a hangja. És ahogy Susila felnézett rá, látta, hogy a férfi arcát könnyek áztatják. Öt perc múlva együtt ültek egy padon a lótuszokkal teli medence végében, a hatalmas kő-Buddha árnyékában. Csobbanás hallatszott, egy határozott, de valahogy mégis elmosódott hang: egy béka, melyet látni ugyan nem láttak, a kerek levél-trambulínról elrugaszkodván eltűnt a víz alatt. Az iszapból felszökő vaskos zöld száruk és a duzzadt bimbók áttörtek a vízfelszínen, a megvilágosodás kékes, rózsaszínes szimbólumai itt is, ott is kinyitották szirmaikat a napnak. Kénytelenek voltak magukhoz engedni az őserdőből érkező legyeket, bogárkákat, vadméheket. Lecsaptak, megtorpantak a levegőben, majd mintha újra támadásba lendültek volna: a csillogó kék-zöld szitakötők tízesével-húszasával vadásztak szúnyogokra.

– *A Tathata* – suttogta dr. Robert. – Az Olyanság.

Sokáig ültek ott csendben. Majd a doktor hirtelen megérintette Susila vállát.

– Odanézz!

Susila felnézett, oda, ahová dr. Robert, az apósa mutatott. Két apró papagáj ücsörgött Buddha jobb kezén, épp násztáncukat lejtették.

– Megint arra jártál, a lótuszos medence felé? – kérdezte hangosan a nő.

Dr. Robert épp csak elmosolyodott és bólintott.

– Milyen volt Shivapuram? – érdeklődött Will.

– Önmagában elég élvezetes – felelte a doktor. – Egyetlen hibája, hogy annyira közel van a külvilághoz. Idefent az ember megengedheti magának, hogy ne vegyen tudomást a szervezett örületről, és a saját dolgaival foglalkozzon. Odalent viszont, ahol annyi a rádióantenna, a lehallgatóállomás és kommunikációs csatorna, úgy is, mint a kormányzati munka elengedhetetlen kellékei, a külvilág szüntelen az ember nyakában liheg. Hallhatóan, tapinthatóan, szagolhatóan – igen, *szagolhatóan*.

Ráncos arca komikusan eltúlzott fintorával fejezte ki undorát.

– És történt a külvilágban bármi a szokásosnál is katasztrofálisabb?

– Maguknál semmi különös. Bár ugyanezt mondhatnám el arról is, mi a helyzet erre mifelénk.

– Mi a gond?

– Inkább: ki? Közvetlen szomszédunk, Dipa ezredes. Először is újabb megállapodást kötött a csehekkel.

– Folytatja a fegyverkezést?

– Hatvanmillió dollár értékben. Ma reggel hallottam a rádióban.

– Mégis mi értelme?

– A szokásos... A dicsőség és hatalom. A hiúság öröme, az erőszakoskodás gyönyöre. Terrorizmus és katonai parádék odahaza, hódítások és *Te Deumok* külföldön. Erről jut eszembe a második rossz hír. Tegnap este az ezredes újabb beszédet tartott – a népszerű nagy-rendangi beszédek egy újabb gyöngyszemét.

– Nagy-Rendang? Hát az meg micsoda?

– Jogos a kérdés – felelte dr. Robert. – Nagy-Rendang a rendang-lobói szultánok uralma alatt álló terület volt 1447 és 1483 között. Része volt

Rendang, a Nicobar-szigetek, Szumátrának olyan harminc százaléka és Pala. Ma Dipa ezredes irredenta álmodozásainak tárgya.

– És komolyan gondolja?

– Szemrebbenés nélkül állítja, hogy jogosan formál igényt ezekre a területekre. Nem, nincs igazam, hiszen ilyenkor teljesen eltorzul az arca, beleidül, és magas fejhangon beszél, amelynek hangfekvését hosszas gyakorlással sikerült Hitlerével pontosan megegyezővé alakítania. Nagy-Rendang vagy a halál!

– Csakhogy a nagyhatalmak soha nem adnák áldásukat.

– Az talán nem tetszene nekik, ha Szumátrán tudnák az ezredest. De hogy Palán – az már más tészta.

A fejét rázta.

– Pala sajnos senkinek sem a szíve csücske. Látni sem akarjuk a kommunistákat; csakhogy a kapitalistákat sem. És legkevésbé azt a nagyszabású iparosítást akarjuk, amelyet mindkét fél oly nagy erővel kényszerítene ránk – persze mindkettő más okból. A Nyugat azért, mert olcsó a munkaerő, és ennek megfelelően igen magas lenne a befektetők osztaléka. A Kelet pedig, mert az iparosítás kitermeli a proletáriátust, új távlatokat nyitva ezzel a kommunista agitátoroknak, ami hosszú távon esetleg egy újabb népi demokrácia tető alá hozásához vezethet. Mi mind önöknek, mind nekik nemet mondunk, úgyhogy mindenütt egyaránt nagy népszerűtlenségnek örvendünk. Ideológiától függetlenül minden nagyhatalom szívesebben látna egy Rendang uralta Palát az olaj mezőivel, mint egy független Palát azok nélkül. Ha Dipa támadást intéz ellenünk, kifejezik majd sajnálkozásukat, ám a kisujjukat sem mozdítják értünk. És ha a hatalomátvétel után az ezredes int az olajérdekeltségeknek: gyertek, mind teljesen odáig lesznek a gyönyörtől.

– És mit tudnak tenni Dipa ezredes ellen? – kérdezte Will.

– A passzív rezisztenciát leszámítva semmit. Nincs hadseregünk, és nincsenek nagy hatalmú barátaink. Az ezredes mindkettővel jól el van látva. Maximum annyit tehetünk, ha látjuk, hogy beindul a bajkeverő gépezet, hogy az Egyesült Nemzetekhez fordulunk. Addig is tiltakozunk az ezredes legfrissebb Nagy-Rendangra vonatkozó ömlengései miatt. Tiltakozunk

rendang-lobói miniszterünkön keresztül, és személyesen is, majd ha a nagy ember tíz nap múlva hivatalos látogatásra Palára érkezik.

– Hivatalos látogatásra?

– Az ifjú Rádzsa nagykorúvá válása alkalmából rendezett ünnepségre. Réges-régen meghívták, azonban hosszú ideig nem volt hajlandó elárulni, jön-e vagy sem. Ma azonban végre eldőlt a dolog. Csúcstalálkozóra is sor kerül a születésnap ünnepség mellett. De beszéljünk inkább valami kellemesebből. Hogy érzi magát, Mr. Farnaby?

– Nemhogy jól – istenien. Az a megtiszteltetés ért, hogy uralkodójuk meglátogatott.

– Murugan?

– Miért nem közölte velem, hogy ő az uralkodójuk?

Dr. Robert elnevette magát.

– Nehogy véletlenül a fejébe vegye, hogy interjút készít velem.

– Nos, nem áll szándékomban. Se vele, se az anyakirálynővel.

– Maga a Ráni is itt járt?

– A Hangozska parancsára. És bizony meg kell hagyni, a Hangozska a megfelelő címre küldte. A főnököm, Joe Aldehyde az egyik legkedvesebb barátja.

– És talán arról is beszámolt önnek, hogy minden igyekezetével azon van, hogy idecsábítsa a maga főnökét, hogy megkezdődhessen az olajkitermelés?

– De még mennyire.

– A legfrissebb ajánlatát nem egészen egy hónappal ezelőtt utasítottuk el. Ön tudott erről?

Will számára megkönnyebbülést jelentett, hogy erre a kérdésre lényegében az igazságnak megfelelően válaszolhatta, hogy nem. Sem Joe Aldehyde, sem a Ráni nem számoltak be neki e nemrégiben történt visszautasításról.

– Ami engem illet – folytatta, ezen a ponton már valamivel kevésbé az igazságnak megfelelően –, én a fapép-, nem pedig a nyersolajrészlegen dolgozom.

Csend következett.

– Vajon miféle státuszt élvezek itt? – kérdezte végül Will. – „Nemkívánatos idegen”?

– Nos, hát szerencsére nem fegyverkereskedő.

– Sem pedig misszionárius.

– És még csak nem is egy olajérdekeltség képviselője – bár ami ezt a tételt illeti, itt esetleg bűntársi kapcsolat áll fenn.

– És tudomásunk szerint még csak nem is uránium után kutat.

– Ezek – mondta dr. Robert – a legesleges-nemkívánatosabbak. Zsurnalisztaként B kategóriásnak mondanám. Nem az a fajta alak, akiről akár álmunkban is eszünkbe jutna, hogy Pala szigetére invitáljuk. De nem is az, akit, ha egyszer már sikerült elvergődnie idáig, azonnali hatállyal ki kellene toloncolnunk.

– Szeretnék maradni, ameddig csak a törvény értelmében lehetséges – mondta Will.

– Megkérdezhetem, mi ennek az oka?

Will habozni látszott. Joe Aldehyde titkos ügynökeként és reménytelen irodalmi ambíciókkal megáldott riporterként addig kellene maradnia, amíg meg nem egyezik Bahuval, hogy ezzel elnyerje azt az egy év szabadságot. De voltak további, beismerhető okok is.

– Ha nincsen ellenére néhány személyes természetű megjegyzés – mondta Will –, akkor szívesen elmondom.

– Ki vele – mondta dr. Robert.

– Az az igazság, hogy minél több időt töltök a társaságukban, annál inkább megkedvelem magukat. Szeretnék többet megtudni magukról.

– És eközben – tette hozzá, miközben Susilára pillantott – talán saját magamról is megtudok pár érdekes dolgot. Meddig maradhatok tehát?

– Normális esetben azon nyomban, ha elég jól érzi magát, útjára bocsátanánk. De ha komolyan érdeklődik Pala iránt, és mindenekelőtt ha komolyan érdeklődik saját maga megismerése iránt – nos, akkor talán az ön esetében kivételt tehetünk. Vagy mégse tegyük? Mit szólsz a dologhoz, Susila? Hiszen *végül is* Lord Aldehyde embere.

Will már azon volt, hogy protestálni kezd, mondván, ő a fapéprészlegesen dolgozik; csakhogy torkára forrt a szó. Meg se nyekkent. Teltek a másodpercek, dr. Robert megismételte a kérdést.

– Igen – mondta végül Susila –, ezzel kétségkívül némi kockázatot vállalnánk. De személy szerint... ami személy szerint engem illet, én vállalnék ennyi kockázatot. Vajon igazam van?

Willhez fordult.

– Nos, azt gondolom, bízhat bennem. Legalábbis remélem, így áll a helyzet.

Elnevette magát, megpróbált úgy tenni, mintha ez vicc lett volna; de bár bosszantotta, sőt kifejezetten kínosan érintette, a dolog úgy állt, hogy elvörösödött. Mégis mire vélje ezt az elvörösödést, vallatta bosszúsán saját lelkiismeretét. Ha itt bárkit lépre csaltak, az a Standard of California. És ha egyszer megjelenik a színen Dipa, ugyan mit számít, kié a koncesszió? Minek örülnél jobban, melyik faljon fel: a farkas vagy a tigris? A bárány szempontjából úgy tűnik, ennek alig van jelentősége. Joe sem lesz rosszabb, mint a riválisai. Na, mindegy, azért csak azt kívánta, bár ne küldte volna el azt a levelet oly sietve. És mégis miért, miért nem hagyta békén az a rettenetes nőszemély?

A lepedőn keresztül érezte, hogy egy kéz megérinti a nem sérült térdét. Dr. Robert mosolygott le rá.

– Egy hónapig maradhat – mondta. – Teljes felelősséget vállalok magáért. És igyekszünk lehetőleg mindent megmutatni magának.

– Rendkívül hálás vagyok.

– Ha bármi kétsége támad – mondta dr. Robert –, mindig abból a feltételezésből induljon ki, hogy az emberek becsületesebbek, mint azt jó oka lenne feltételezni. Ezt tanácsolta nekem is az Öreg Rádzsa fiatalkoromban.

Majd odafordult Susilához:

– Nézzük csak – kezdte –, hány esztendő is voltál, amikor az Öreg Rádzsa meghalt?

– Épp csak nyolc.

– Tehát meglehetősen jól emlékszel rá.

Susila elnevette magát.

– Hát el lehet felejteni, ahogy saját magáról beszélt?

– „(Idézőjelek közt) »Én« a teát cukorral iszom.” Micsoda tündéri ember.

– Egyben nagy formátumú uralkodó.

Dr. MacPhail felkelt, és a szoba másik végébe indult, odament az ajtó és a ruhásszekrény között álló könyvespolchoz, és a legalsó polcra előhúzott egy vastag, vörös borítójú albumot, amelyet már alaposan kikezdett a trópusi időjárás és a rovarok.

– Ebben valahol van róla egy kép – mondta lapozgatás közben. – Meg is van.

Will azon vette észre magát, hogy egy apró termetű, szemüveges, ágyékkötős hindu elmosódott fényképét nézegeti. Akkor kapták lencsevégre, mikor épp egy rendkívül díszes, ezüstből készült szószoscsésze tartalmát öntötte rá egy apró, zömök oszlopra.

– Mit művel? – kérdezte Will.

– Egy fallikus szimbólumot kencéz be olvasztott vajjal – válaszolta a doktor. – Nem volt mit tenni, szegény apám akármit próbált, nem tudta erről lebeszélni.

– Édesapjának ellenére voltak a falloszok?

– Nem, *dehogy* – mondta dr. MacPhail. – Odavolt értük. A *szimbólum* ellen volt kifogása.

– Mi baja volt a szimbólumokkal?

– Az volt a meggyőződése, hogy az embernek a vallást egyenest a tehén tőgyéből kell magába szívnia, már ha érti, mire gondolok. Nem lefőlözve, pasztörizálva, homogenizálva. Főként pedig azt nem helyeselte, ha a vallást valamiféle teológiai vagy liturgikus konzervdobozba zárva tárolták.

– A Rádzsa pedig élt-halt a praktikus konzervdobozokért?

– Nem úgy általában. Csak ezért a bizonyos fémdobozért. Mindig különösen gyengéd szálak fűzték a családi *lingamhoz*. Fekete bazaltból készült, és legalább nyolcszáz esztendő volt.

– Értem – mondta Will Farnaby.

– A családi *lingam* bevajazása kegyes cselekedet volt. Egy csodálatos érzést fejezett ki egy magasztos gondolattal kapcsolatban. De még a legmagasztosabb gondolat sem ugyanaz, mint az a kozmikus misztérium, amit helyettesíteni hivatott. No és a magasztos gondolathoz kapcsolódó csodálatos érzések – mi közük van a misztérium közvetlen élményéhez? Semmi a világon. Mondanom sem kell, az Öreg Rádzsa mindezzel tö-ké-le-te-sen tisztában volt. Jobban, mint az édesapám. Ő aztán úgy itta a tejet, ahogy az a tehén tögyéből kijön, sőt, valójában ő volt *a tej*. Csakhogy a *lingam* bevajazása a vallásgyakorlás része volt, és nem vitte rá a lélek, hogy felhagyjon vele. Mondanom sem kell, nem is lett volna szabad arra kérni, hogy hagyja abba. Csakhogy ami a szimbólumokat illeti, apám puritán volt. Ő az, aki Goethét is kijavította – *Alles vergängliche ist NICHT ein Gleichnis*.^[61] Az ő ideálja a tiszta, kísérleti tudomány volt a spektrum egyik végén, és a tiszta, kísérleti miszticizmus a másikon. Közvetlen élmények minden szinten, aztán pedig tiszta, racionális kijelentések ugyanazokról az élményekről. *Lingamok* és kereszték, vaj, szenteltvíz, szútrák, evangéliumok, képek, kántálás – szíve szerint mindet betiltotta volna.

– És mi lett volna akkor a művészetekkel? – tette fel a kérdést Will.

– Semmi, de semmi – felelte dr. MacPhail. – És ez volt apám igazi vakfoltja – a költészet. Saját elmondása szerint kedvelte a verseket; csakhogy valójában mégsem így állt a helyzet. Az önmagáért való költészet, a költészet mint autonóm világmindenség odakint az űrben a közvetlen élmény és a tudományos szimbólumok között olyasvalami, amit ő egyszerűen fel nem foghatott. Keressük csak meg az ő képét is.

Dr. MacPhail visszafelé lapozott az albumban, és egyszer csak egy hatalmas szemöldökkel megáldott férfi markáns profiljára mutatott.

– Kiköpött skót – jegyezte meg Will.

– Pedig az édesanyja és a nagyanyja is palai volt.

– Meg nem mondanám.

– Miközben nagyapja, aki perthi illetékességű volt, akár rajputnak^[62] is elment volna.

Will egy tojásdad arcú fiatalember ősi technikával készült fényképét nézte.

A fiatal férfinak fekete pofaszakála volt, egy alacsony márványoszlopra könyökölt, amelyen ott volt felfordított, rendhagyóan magas cilindere is.

– Ő a dédnagyapja?

– Az első MacPhail Pala szigetén. Dr. Andrew 1822-ben született egy szabad skót királyi városban, ahol édesapjának, James MacPhailnek kötélgyára volt, amit meglehetősen jelképesnek talállok, mivel James hithű kálvinista volt, és miután meg volt róla győződve, hogy ő maga a kiválasztottak közül való, hihetetlen elégedettséggel töltötte el az a gondolat, hogy embertársainak milliói nyakuk körül az eleve elrendeltség kötelével vánszorognak át az életem, miközben a Vén Páternoszter Odafent a percek számolja és alig várja, hogy a kikészített csapda rácsukódjék a vadra.

Will elnevette magát.

– Igen – ezt dr. Robert is elismerte –, innen nézve tényleg meglehetősen komikus a dolog. Akkoriban azonban más volt a helyzet. Akkoriban ez komoly dolog volt – jóval komolyabb, mint manapság a hidrogénbomba. Az emberek biztosra vették, hogy az emberiség kilencvenkilenc egész kilencetized százaléka örökké tartó kénköszagolásra ítéltetett. Hogy miért? Vagy mert soha még csak nem is hallottak Jézusról; s vagy ha igen, akkor sem tudtak elég erősen hinni abban, hogy Jézus megszabadította őket a kénköves pokoltól. A bizonyíték, hogy nem tudtak elég erősen hinni benne, az a tapasztalatokkal alátámasztható, jól megfigyelhető tény volt, hogy a lelkük nem talált békét. A tökéletes hit épp attól az, hogy az ember neki köszönhetően megtalálja a teljes lelki nyugalmat. A tökéletes lelki nyugalom azonban olyasvalami, aminek gyakorlatilag senki nincs a birtokában. Következésképpen gyakorlatilag senki sincs birtokában a tökéletes hitnek. Következésképpen gyakorlatilag mindenki számára az örök bűnhődés lett eleve elrendelve. *Quod erat demonstrandum.*^[63]

– Csoda, hogy nem örültek meg mindannyian – mondta Susila.

– Szerencsére a legtöbben csak a fejük búbjával hittek. Itt ezzel, ni.

Dr. MacPhail megkocogtatta feje búbját – az a terület már híján volt a hajnak.

– Idefönn meg voltak róla győződve, hogy ez az Igazság, még hozzá

hatalmas nagy I betűvel. A zsigereik azonban okosabbak voltak – tudták, mekkora számárság ez az egész. A legtöbbjük számára az Igazság csupán vasárnaponként volt igaz, és akkor is kizárólag a szigorúan vett pickwicki értelemben. James MacPhail mindezzel tökéletesen tisztában volt, és eltökélte, hogy az ő gyermekei nem pusztán szabbatkor lesznek hívők. Nekik a szent nonszensz minden egyes bötűjét el kell hinniük még hétfőn reggel és a félünnepek délutánján is; nekik teljes lényükkel kell hinniük, nem pedig csak odafent, a padláson. Márpedig ő rájuk kényszeríti a tökéletes hitet és az azzal járó tökéletes békét. Hogy hogyan? Már itt és most megtudják, mi az a pokol, nem is szólva a másvilági pokolra vonatkozó fenyegetésekről. És amennyiben valami ördögi perverzió folytán nem hajlandók befogadni a tökéletes hitet és a vele járó békét, legyen övük a még pokolibb pokol, jöjjenek a még forróbb tűzről szóló fenyegetések. Közben azt hajtogatja majd nekik, hogy a jó cselekedetek olyanok, mint a megfertéztetett ruha Isten szemében; viszont alaposan ellátja a bajukat minden egyes vétükért. Egyre azt mondogatja nekik, hogy természetüknél fogva végtelenül elfajzottak, és hatalmas verésekben részesíti őket azért, amilyenek – menthetetlen bűnösök.

Will Farnaby az albumra pillantott.

– Van valahol egy képe eme csodálatos felmenőjéről?

– Volt egy olajfestményünk – mondta dr. MacPhail. – Csakhogy a levegő páratartalma túl sok volt a vászonnak, aztán meg a rovarok is belemásztak. Remek egy példány volt. Mint egy érett reneszánsz stílusú festmény Jeremiás prófétáról. Tudja: méltóságteljes figura, a szemében ihletettség, és azt a fajta prófétaszakállat kultiválja, amely tökéletesen alkalmas számos, az arcvonásokban is tükröződő bűn elfedésére. Az egyetlen fennmaradt relikvia egy ceruzarajz a házáról.

Egyet lapozott visszafelé, és ott is volt a rajz.

– Tömör gránit – folytatta –, és minden ablakon rács. A helyes kis családi Bastille mélyén pedig micsoda módszeres embertelenség! Mondanom sem kell, hogy a Krisztus nevében és a becsület érdekében űzött embertelenségekről beszélek. Dr. Andrew után fennmaradt egy befejezetlen önéletrajz, úgyszólván mindenről tudunk.

– És a gyerekek semmiféle segítséget nem kaptak az édesanyjuktól?

Dr. MacPhail a fejét rázta.

– Janet Cameron volt olyan jó kálvinista, mint James MacPhail. Talán még jobb is. Nő léteére nagyobb utat kellett megtennie, több ösztönös tisztességet kellett leküzdenie. De leküzdötte – hősiezen. Dehogy próbálta visszafogni a férjét, még ő ösztökélte. Mindenben támogatta. Homília reggeli előtt és a déli étkezésnél; vasárnaponként katekizmus. Az apostoli levelek megtanulása kívülről. És minden este, amikor a nap vétségei összegzésre és értékelésre kerültek, módszeres korbácsolás bálnacsont nyelű lovaglóstorral mind a hat gyermek csupasz fenekére. A lányok ugyanúgy megkapták a magukét, mint a fiúk, születési sorrendben.

– Ettől mindig enyhe rosszullét fog el – mondta Susila. – Tiszta szadizmus.

– Nem, nem is *tiszta* – mondta dr. MacPhail. – Alkalmazott szadizmus. Szadizmus hátsó szándékkal, szadizmus egy ideál szolgálatában, egy vallásos meggyőződés kifejezésekképpen.

– Ezt – folytatta dr. MacPhail immár Will felé fordulva – egyszer egy történésznek tényleg érdemes lenne megvizsgálnia: mi a teológia és a gyermekkori testi fenytés kapcsolata? Van egy elméletem, mely szerint mindazokon a helyeken, ahol a kislányokat és kislányokat rendszeresen korbácsolják, az áldozatok úgy nőnek fel, hogy Istenről mint a radikális alteritásról – talán nem ez a divatos *argot* arra maguknál? –, a „Mindenségtől Más”-ről gondolkodnak. Ahol viszont a gyerekek a testi erőszaknak történő alávetettség nélkül cseperednek, az Isten kivétel nélkül immanens. Az egyes népek teológiája kiválóan tükrözi, mi a helyzet a gyermekek fenekével. Nézze csak meg a hébereket – lelkes gyerekverők. Ahogy a jó keresztények is mind azok voltak a Hit Korszakaiban. Innen való Jehova, innen az Eredendő Bűn és a római és protestáns ortodoxia végtelenül megbántott Atya-figurája. A buddhisták és a hinduk körében viszont a gyermeknevelés szinte mindig erőszakmentes volt. A popsik nem sebesek – ennél fogva *Tat tvam asi*, „Te az vagy”, az elme az Elmétől nem válik el. Nézze csak meg a kvékereket. Elég eretnekek voltak ahhoz, hogy higgyenek a Belső Fényben, és erre mi történt? Abbahagyták a gyerekverést, és tessék, ők lettek az első keresztény felekezet, amely felszólalt a rabszolgaság intézménye ellen.

– Csakhogy a gyerekverés – tiltakozott Will – mára meglehetősen divatjamúlttá vált. És mégis épp manapság lett oly divatos Isten radikális alteritásáról szónokolni.

Dr. MacPhail csak legyintett.

– Ez nem más, mint az akciót követő reakció. A tizenkilencedik század második felére a szabadgondolkodású humanitarizmus oly igen megerősödött, hogy még a jó keresztények is a befolyása alá kerültek, és felhagytak gyermekeik püfölésével. A fiatal generáció hátsóját már nem díszítették hurkák; következésképpen e nemzedék tagjai már nem is úgy gondoltak Istenre, mint a Mindenségtől Másra, és hamarosan kitalálták az Új Gondolat mozgalmat, létrehozták a Keresztény Egység Iskoláját, a Keresztény Tudomány felekezetet – mindazokat a félorientális eretnekségeket, amelyekben Isten Mindenségestül Velünk Azonos. A mozgalom már javában működött William James^[64] napjaiban, és azóta is egyre inkább tért hódít. Csakhogy a tézis mindig kiváltja az antitézist, és mikor eljött az ideje, épp az eretnekségek keltették életre a neoortodoxiát. Le a Mindenségestül Velünk Azonos gondolatával, és térjünk vissza ahhoz, aki a Mindenségtől Más! És vissza Szent Ágostonhoz, vissza Luther Mártonhoz – egyszóval vissza a keresztény gondolkodás történetének két legtöbbet korbácsolt fenekéhez. Olvassa csak el a *Vallomásokat*, olvassa csak el az *Asztali beszélgetéseket*. Szent Ágostont a tanítója agyba-főbe verte, és a szülei csak nevettek, amikor hozzájuk fordult panasszal. Luthert pedig módszeresen korbácsolták: nem csak a tanárai és az apja, hanem szerető anyja is. A világ azóta is fizet a fenekén esett sebekért. A poroszos modell és a Harmadik Birodalom – Luther és a korbácsolás teológiája nélkül ezek az éktelen borzalmak soha nem jöttek volna létre. Vagy vegyük csak Szent Ágoston korbácsoláson alapuló teológiáját, amint azt Kálvin logikusan a végletekig vitte, amit aztán olyan ájtatos népek hada nyelte le egészben, mint James MacPhail és Janet Cameron. Fő premissza: Isten a Mindenségtől Más. Mellékpremissza: az ember mindentől elfajzott lény. Következésképpen: tedd azt a gyermeked hátsójával, amit a tiédde tették, amit Mennyei Atyád folyamatosan tesz az emberiség kollektív hátsójával a Bukás óta: ostorozd, ostorozd, ostorozd!

Csend lett. Will Farnaby ismét a kötélgyári gránitférfi rajzát nézte, és mindazokra a groteszk és ocsmány fantáziákra gondolt, amelyeket egyesek természetfölötti tények rangjára emeltek, az ezen fantáziák ihlette obszcén gonoszságok jártak a fejében, valamint a temérdek nekik köszönhető fájdalom és a miattuk elviselt nyomorúság. És ha épp nem Szent Ágoston volt soron „jó szándékú zordonság”-ával, akkor jött Robespierre, jött Sztálin; ha épp nem a hercegeket a parasztok megölésére buzdító Luther, akkor a derűs Mao, aki rabszolgáskorba taszította őket.

– Nem szokott olykor kétségbe esni? – kérdezte.

Dr. MacPhail a fejét rázta.

– Mi nem esünk kétségbe – mondta –, mivel tudjuk, hogy a dolgoknak nem szükségszerűen *kell* annyira rossznak lenniük, mint amilyen rosszak valójában mindig is voltak.

– Tudjuk, hogy lehetnek sokkal jobbak is – tette hozzá Susila. – Tudjuk, mert *máris* sokkal jobban alakulnak, itt és most, ezen az abszurd kis szigeten.

– Ám az, hogy sikerül-e meggyőznünk magukat, hogy kövessék a példánkat, illetve hogy lesz-e akár arra lehetőségünk, hogy megőrizzük ezt az apró humánmoázist a maguk egész világra kiterjedő makimajomvadonja közepén: jaj – mondta dr. MacPhail –, az már egészen más kérdés. Jogosnak mondható, ha valaki rendkívül pesszimista érzéseket táplál a jelenlegi helyzettel kapcsolatban. De a kétségbeesésnek, a radikális kétségbeesésnek: nos, annak semmiképp nem látom létjogosultságát.

– Történelmi tanulmányainak ellenére sem?

– Még történelmi tárgyú tanulmányaim, olvasmányaim ellenére sem.

– Irigylem. Hogyan képes erre?

– Csak annyi kell, hogy az emlékezetembe idézzem, mi is a történelem – arról szóló feljegyzések, hogy az emberi lények mire nem vetemedtek tudatlanságuk és rémes önhittségük következtében, aminek köszönhetően tudatlanságukat politikai és vallási dogmák formájában kanonizálják.

Az albumra nézett.

– Térjünk vissza abba a házba abban a szabad skót királyi városban,

térjünk vissza Jameshez, Janethez és a hat gyermekhez, akiket Kálvin Istene, kifürkészhetetlen rosszakaratótól vezérelve, az ő gyengéd gondviselésükre bízott. „A vessző és dorgálás bölcsességet ad; de a szabadjára hagyott gyermek megszegyeníti az ő anyját.”^[65] Pszichoterror és testi kínzások támogatta sulykolás – a tökéletes pavlovi képlet. Ám a szervezett vallás és a politikai diktatúra szempontjából feltétlenül sajnálatos módon az emberi lények a kutyáknál jóval kevésbé megbízható kísérleti állatok. Tomra, Maryre és Jeanre szépen hatott a kondicionálás. Tom lelkes lett, Mary lelkesfeleség, aki annak rendje és módja szerint a gyermekszülésbe halt bele. Jean otthon maradt, és ápolta anyját annak hosszas, rémes rákbetegsége alatt, majd a következő húsz évben lassan feláldozta magát az öregedő, végül már szenilis és nyáladzó patriarcha kedvéért. Idáig minden rendben is volt. De Annie, a negyedik gyermek esetében nem így alakultak a dolgok. Annie csinos lány volt. Tizennyolc éves korában megkérte a kezét egy dragonyos-kapitány. Csakhogy a kapitány anglikán vallású volt, és a teljes romlottságról vallott nézetei, no meg az Isten jókedvéből tett dolgokat illető elképzelései bűnös tévelygésnek minősültek. A házasság így tilalom alá esett. Úgy tűnt, Annie Jean sorsában osztozik majd. Tíz éven át túrt; azután huszonnyolc évesen hagyta, hogy elcsábítsa a Kelet-indiai Társaság egyik hajójának másodtisztje. Hét hét szinte eszeveszett boldogság következett – Annie-nek most először volt benne része. Arcát egyfajta természetfeletti szépség változtatta át, újjászületett, egész teste ragyogott az élettől. Majd a hajó Madrasba és Makaóba indult – kétéves útra. Négy hónap múlva a várandós, magára maradt, elkeseredett Annie a Tay folyóba vetette magát. Eközben Alexander, aki a sorban utána következett, kimaradt az iskolából, beállt egy szintársulatba. A kötélgyár melletti házban a továbbiakban senki, de senki nem ejthette ki a nevét. És végül következett Andrew, a legkisebb, a család benjámija. Micsoda mintagyerek! Engedelmes volt, szeretett iskolába járni, és az apostoli levelek kívülről való megtanulásában is jeleskedett: gyorsabb és pontosabb volt, mint a többiek. Már épp itt volt az ideje, hogy anyja hite az emberi gonoszságban helyreálljon, és lám, egyik este azon is érte fiát, hogy az a nemi szervével játszik. Addig korbácsolták, míg kiserkent a vére; néhány héttel később ismét rajtakapták, és ismét

megkorbácsolták, büntetésképpen bezárták, kenyéren és vízen tartották, közölték vele, hogy szinte teljes bizonyossággal elkövette a Szentlélek elleni bűnt, és kétségkívül ez a bűn az oka, hogy édesanyját a rák kínozza. Gyermekkora hátralévő részében Andrew-t visszatérő, pokoli rémálmok gyötörték. A szünni nem akaró kísértés miatt is ugyanakkora kínokat állt ki, és amikor engedett a kísértésnek – hisz természetesen engedett neki, ám csakis a kert mélyében, a latrina magányában –, a rá váró büntetés még rettenetesebb víziói kínozták.

– Gondoljuk csak el – szolt Will Farnaby –, gondoljuk csak el, hogy az emberek arról panaszkodnak, hogy a modern élet értelmetlen! Milyen volt az élet akkoriban, amikor még *volt* neki értelme? Egy félkegyelmű meséje vagy egy kálvinistáé? Én, ha lehet, a félkegyelműt választanám.^[66]

– Ezzel egyetértek – mondta dr. MacPhail. – De nem lehet, hogy van harmadik lehetőség is? Nem tudja elképzelni, hogy esetleg létezik olyan mese is, amelynek mesemondója se nem tökkelütött gyengeelméjű, se nem paranoiás?

– Hanem valaki, aki a változatosság kedvéért teljesen normális – mondta Susila.

– Igen, a változatosság kedvéért – ismételte meg dr. MacPhail. – Az ég szerelmére, ránk férne. Ám szerencsére a régi törvény korában is jócskán akadtak, akiket még a legördögibb nevelés sem tudott tönkretenni. A freudi és pavlovi játékszabályok értelmében a dédnagyapámnak mentális értelemben kripliként kellett volna felnőnie. Azonban épphogy mentális értelemben vett atléta lett belőle.

– Ami csak azt mutatja – tette hozzá dr. Robert mintegy zárójelben –, mily reménytelenül inadekvát a maguk két oly nagyra tartott pszichológiai rendszere a valóságban. A freudizmus és a behaviorizmus – a két véglet, távolabb már nem is lehetnének egymástól, mégis teljes köztük az egyetértés, amint az egyének közötti, elkerülhetetlen, velünk született különbségekre kerül a sor. Hogyan birkóznak meg a maguk kedvenc pszichológusai az idevonatkozó tényekkel? Nagyon egyszerűen. Nem vesznek róluk tudomást. Milyen unalmas, ahogy azt tettetik, hogy ezek még csak nem is léteznek. Innen származik teljes képtelenségük, hogy megbirkózzanak az emberi

állapottal annak valójában, vagy hogy akár csak elméleti szinten magyarázattal szolgáljanak rá. Nézze csak meg, mi történt ebben az esetben. Andrew testvéreit a kondicionálás vagy sikeresen megszelídítette, vagy elpusztította. Andrew-t azonban sem elpusztítani, sem megszelídíteni nem sikerült. Hogy miért? Mert az ő esetében az öröklődés rulettkereke pont egy szerencsés számmal állt meg. Rugékonyabb anyagból gyúrták, mint a többieket, más volt az anatómiája, más a biokémiája, más a vérmeiséklete. A szülei minden tőlük telhető gonoszságot elkövettek ellene, ahogy a szerencsétlen fészekalj többi fiókájával szemben is. Andrew azonban remekül jött ki a dologból, és szinte karcolás nélkül megúsza.

– A Szentlélek elleni bűn ellenére is?

– Attól a szorongástól szerencsére sikerült megszabadulnia – még elsőéves orvostanhallgató korában. Edinburghban járt egyetemre – fiatal fiúként került oda, épp elmúlt tizenhét éves. (Akkoriban korán kezdték.) A boncteremben azon vette észre magát, hogy tanulóársai mocskos beszédét és istenkáromlásait hallgatja, ők ugyanis ezek segítségével próbálták meg tartani magukban a lelket a lassan oszló hullák között. Először hatalmas rettenettel hallgatta őket, szinte rosszul lett félelmében, hisz biztosra vette, hogy nem marad el Isten bosszúja. Ám nem történt semmi. Az istenkáromlók éltek és virultak, a nagypofájú paráznak megúszták, maximum olykor elkaptak egy kis kankót. Andrew elméjében a félelem csodálatos megkönnyebbülésnek adta át a helyét. Nagy merészen ő is megkockáztatott néhány vaskosabb tréfát. Amikor először káromkodott – micsoda felszabadulás, micsoda valódi értelemben vett vallásos élmény volt az! Közben szabadidejében a *Tom Jones*-t bújta, azután következett Hume esszéje a csodáról, majd a hitetlen Gibbon.^[67] Jó hasznát vette iskolai francia tanulmányainak, elolvasta La Mettrie-t, majd dr. Cabanist.^[68] Az ember gép, az agy úgy választja ki a gondolatokat, mint a máj az epét. Milyen egyszerű, milyen világos, milyen hihetetlenül nyilvánvaló! A vallási megújulást hirdető találkozókat látogató, frissen megtért emberéhez hasonlatos lázas buzgalommal úgy döntött, hogy az ateizmust választja. Az adott körülmények között nem is lehetett másra számítani. Az ember gyomra egy ponton túl nem veszi be Szent Ágostont, az ember egy ponton túl nem

bírja tovább ismételtetni a szószátyár krédókat. Nincs mese, kihúzza a dugót, hadd folyjon le mind a kanálisba. Micsoda áldás! Ám nem tart sokáig. Valami csak hiányzik. Ami azt a kád vizet illeti, a kísérletezés gyermekét is kilöttyintették a sok teológiai kossal és szappanhabbal együtt. Az ám, csakhoggy „*natura abhorret vacuum*” – a természet irtózik az ürességtől. Az öröm rögvest valami pocsek érzésnek adja át a helyét, és tessék, itt van nekünk az egymást követő Wesleyk, Puseyk, Moodyk és Billyk sora – ez utóbbiból van Sunday és Graham^[69] is – minden nemzedéknek kijut belőlük, és mind azon güriznek eszeveszetten, hogy azt a vizet valahogy visszapumpálják az emésztőgödörből. Azt remélik persze, hogy rálelnek a csecsemőre. Csakhogy ez nem adatik meg nekik. A vallási megújulás hívei mindössze annyit bírnak elérni, hogy a koszos vízből egy keveset visszapumpálnak a kádba. Amit, ha eljön az ideje, lehet újra kiönteni. És így tovább a végtelenségig. Annyira, de annyira unalmas, és mint, arra dr. Andrew végre ráérezett, teljesen fölösleges. Közben újonnan megtalált szabadságának első lobogását élte. Izgatott volt, ujjongott. De csak csendben lelkesedett, a kor szokásai szerint a nagyvilág számára fenntartott komor és udvarias távolságtartás látszata; mögött ujjongott.

– Mi lett az apjával? – kérdezte Will. – Nagyot csatáztak?

– Csatának nem mondanám. Andrew nem volt oda a csatákért. Az a fajta ember volt, aki a maga útját járja, ezt azonban nem veri nagydobra, és nem bocsátkozik vitába az olyanokkal, akik valamely másik utat részesítik előnyben. Az öregnek soha nem adatott meg, hogy Jeremiás prófétát játszhasson. Andrew tartotta a száját Hume-ról és La Mettrie-ről, és végigjárta a szokásos lépcsőket. Iskolái elvégeztével azonban egyszerűen nem ment haza. London felé vette az irányt, és ott sebészorvosi és természettudósi minőségben a *Melampus* legénységének lett a tagja. A hajó a déli tengerek felé indult. A megbízásuk úgy szólt, hogy térképezzék fel, vegyék számba a különféle állat- és növényfajokat, alkalomadtán gyűjtsenek is be pár példányt, valamint, ha már arra járnak, védelmezzék a protestáns misszionáriusokat és a brit érdekeket. A *Melampus* útja három teljes éven át tartott. Megálltak Tahitin, két hónapot töltöttek Szamoa szigetén, majd egyet a Marquesa-szigetek vidékén. Perth után ezek a szigetek Édenkertnek tűntek

– mely Éden ártatlansága sajnálatos módon nem csak a kálvinizmus, a kapitalizmus és az ipari társadalom kialakulásával együtt járó nyomornegyedek hiányát jelentette, hanem Shakespeare-ét és Mozartét, a tudományos ismeretekét és a logikus gondolkodását is. Ez a világ maga volt a paradicsom, de csak nem felelt meg, csak nem felelt meg. Folytatták tovább az útjukat. Felkeresték a Fidzsi-szigeteket, a Karolina-szigeteket és a Salamon-szigeteket. Feltérképezték Új-Guinea északi partvidékét, Borneóban pedig egy csapat kimerészkedett a szárazföldre, csapdába ejtett egy vemhes orangután és megmászta a Kinabalu hegyet. Ezután következett egy hét Pannoyban, majd kettő a Mergui-szigeteken. Ezután nyugatnak indultak az Andamán-szigetek felé, az Andamán-szigetektől pedig az indiai szubkontinens irányába hajóztak tovább. Odakint a parton dédnagyapámat ledobta egy ló. Eltört a jobb lába. A *Melampus* kapitánya talált magának másik sebészorvost, és hazavitorlázott. Két hónappal később Andrew-nak kutya baja se volt, és Madrasban praktizált. Akkoriban némi hiány mutatkozott orvosokból, annál gyakoribbak voltak viszont a szörnyű betegségek. A fiatalember praxisa prosperált. Csakhogy kereskedőktől és tartományi hivatalnokoktól körülvéve az élet lehangolóan unalmas volt. Száműzetés volt, ám a száműzetés jó oldala nélkül, száműzetés kalandok és különös históriák nélkül, vidéki száműzetés, Swansea vagy Huddersfield trópusi megfelelőjében. Mégis sikerült ellenállnia a kísértésnek, hogy jegyet váltson a következő hazafelé induló hajóra. Ha kihúzza öt évig, lesz elég pénze, hogy vásároljon magának egy remek praxist Edinburghban – nem is, inkább Londonban, a West Enden. A jövő tárt karokkal várta, rózsásnak, aranyszínűnek tűnt. Lesz majd egy felesége, akinek, amennyiben megoldható, gesztenyebarna haja lesz, és a maga szerény módján eligazodik majd a világ dolgaiban. Lesz vagy négy-öt gyermekük – boldogok, korbácsolatlanok és ateisták. Praxisa egyre terjeszkedik, és egyre magasabb körökből sikerül pácienseket édesgetnie magához. Gazdagság, rang, hírnév, a végén még lovaggá ütik... Sir Andrew MacPhail kiszáll hintójából a Belgrave Square-en. A nagyszerű Sir Andrew, a Királynő orvosa. Szentpétervárra is hívják, hogy operálja meg a nagyherceget, no meg a Tuileriákba, a Vatikánba, és a Fényes Porta is érdeklődött szolgálatai iránt. Gyönyörű fantazmagóriák! A tények azonban utóbb sokkal, de sokkal érdekesebbnek bizonyultak. Egy

szép nap reggelén egy barna bőrű idegen jelent meg a rendelőjében. Akadozó angolsággal beszámolt róla, ki ő. Őfelsége, a Rádzsa parancsát követve jár el. Az a célja, hogy felkutasson egy ügyes nyugati sebészt, és magával vigye Pala szigetére. A doktort fejedelmi jutalom várja. *Fejedelmi*, ismételte meg. Dr. Andrew azon nyomban elfogadta a meghívást. Részben természetesen a pénz miatt; de főleg mert unatkozott. Ráfért, hogy váltson. A kalandvágy sarkallta. Látogatás a Tiltott Szigetre – az ilyesminek lehetetlen ellenállni.

– És azt se felejtse el – vetette közbe Susila –, hogy akkoriban Pala jóval inkább tiltott területnek számított, mint manapság.

– Úgyhogy el tudja képzelni, micsoda lelkesedéssel vetette rá magát a fiatal dr. Andrew a Rádzsa nagykövete által ily módon felkínált lehetőségre. Tíz napra rá hajója már ott horgonyzott a tiltott sziget északi partjától nem messze. Orvosságosládikája, orvosi táskája, valamint egy ruhákat és pár nélkülözhetetlen könyvet tartalmazó bádogláda társaságában egy *bangka*^[70] szállította át a jókora partközeli hullámokon, fedett gyaloghintón vitték végig Shivapuram utcáin, melyet a királyi palota belső udvarában helyeztek csak le a földre. Uralkodói betege türelmetlenül várta. Arra sem hagytak neki időt, hogy megborotválkozzon vagy átöltözzön, máris a Rádzsa színe elé kellett járulnia – egy kistermetű, barna bőrű, negyvenegynehány éves, a gazdagon díszített brokátok alatt rettenetesen lesoványodott férfi színe elé, aki feldagadt, deformált arcával szánalmas látványt nyújtott, szinte alig volt emberi külseje. Hangjából mindössze valami rekedt suttogás maradt. Dr. Andrew megvizsgálta. Az arcüregéből kiindulva – ott volt ugyanis a gyökere – a tumor minden irányban szétterjedt. Megtöltötte az orrát, feltüremkedett a jobb szemgödrébe, félig eltömítette a torkát. A Rádzsa nehezen lélegzett, a nyelés heveny fájdalmat okozott neki, képtelen volt aludni – hiszen alig szenderedett el, máris fuldokolni kezdett, és arra riadt fel, hogy eszeveszetten küzd a levegőért. Radikális sebészi beavatkozás nélkül – ez bizony egyből nyilvánvaló volt dr. Andrew számára – a Rádzsa pár hónapon belül meghal. Radikális sebészeti beavatkozás esetén pedig jóval hamarabb. Hiszen ne feledje, ez még a régi szép időkben történt – a kloroform áldásai nélkül végzett, elfertőződéssel fenyegető műtétek napjaiban. A sebészi

beavatkozások még a legmegfelelőbb körülmények közt is négyből egy esetben halálos kimenetelűek voltak. Ahol a feltételek kevésbé voltak kedvezőek, a túlélés esélye tovább csökkent – fele-fele, harminc a hetvenhez, nulla a százhoz. Jelen esetben a prognózis aligha lehetett volna riasztóbb. A beteg máris legyengült, a műtét pedig elhúzódna, nehéz lenne és gyötrelmesen fájdalmas. Jó esély volt rá, hogy a Rádzsa ott hal meg a műtéthez használt asztalon, és gyakorlatilag biztosra lehetett venni, hogy ha túléli a műtétet, annak csak annyi lesz az eredménye, hogy pár nappal később hal meg, vérmérgezésben. De ha tényleg meghal, gondolt bele hirtelen dr. Andrew, mi lesz vajon gyilkosa, az idegen sebész sorsa? A műtét alatt pedig ki lesz az, aki lefogja a kés alatt vonagló uralkodói beteget? Vajon szolgálai és udvaroncái közül kinek lesz elegendő lélekjelenléte, hogy megtagadja az engedelmességet, ha agonizáló, őrjöngő uruk rájuk parancsol, hogy azonnal engedjék szabadon?

Talán a legbölcsebb az lenne, ha hangosan kimondaná, itt és most, hogy az eset reménytelen, semmit nem tud tenni, és megkérné a palaiakat, haladéktalanul engedélyezzék számára, hogy visszatérjen Madrasba. Ekkor ismét ránézett a betegre. Szegény, deformált arcának groteszk maszkja mögül a Rádzsa átható tekintettel nézte – a kegyelemért könyörgő elítélt szemével. A könyörgés megérintette, és dr. Andrew egy bátorító mosolyt küldött felé. Hirtelen, ahogy megpaskolta a férfi vékony kezét, eszébe jutott valami. Abszurd egy gondolat volt, eszement idea, szégyenletes, hogy egyáltalán eszébe jutott; csakhogy, csakhogy...

Öt évvel korábban, amint az ekkor hirtelen az eszébe villant, még az edinburghi időkben volt egy cikk a *The Lancet* című magazinban, mely cikk elítélően nyilatkozott a hírhedt Elliotson professzorról, amiért az a gyógydelejesség ügye mellé állt. A professzor azt merészelte állítani, hogy létezik fájdalommentes operáció, amelyet delejes transzban lévő pácienseken hajtanak végre.

Ez az ember vagy hiszékeny bolond, vagy pedig semmitől vissza nem riadó gazember. Az efféle nonszensz alátámasztására hivatott „bizonyítékok” nyilvánvalóan hasznavehetetlenek, fabatkát sem érnek. Az egész humbug, sarlatánság, mi több, csalás – így ment ez hat hasábon át, a jogos

felháborodás hangján. Akkoriban – hiszen még mindig La Mettrie, Hume és Cabanis hatása alatt állt – dr. Andrew szívből helyeselte a cikkben olvasottakat. Utána el is feledkezett magának a gyógydelejességnek a létezéséről. Most, a Rádzsa ágya mellett az egész hirtelen újra az eszébe jutott – az örült professzor, a delejes simítások, a fájdalommentes amputációk, az alacsony halálozási arány és az a sok gyors gyógyulás. Csak van benne valami. Dr. Andrew efféle gondolatokba merült, amikor hirtelen, megtörve a hosszú csendet a beteg beszélni kezdett. Egy fiatal matróz jóvoltából, aki Rendang-Lobóban dezertált, és valahogy átevickélt a szoroson, a Rádzsa meghökkenően folyékony angolnyelvtudásra tett szert, tanárának hű utánzásával viszont sikerült elsajátítania a *cockney*^[71] nyelvjárás egy igen markáns változatát.

– Jaj, az a *cockney* – ismételte meg dr. MacPhail kis nevetéssel. – Újra és újra felbukkan dédnagyapám emlékirataiban.

Dr. Andrew úgy látta, van abban valami elmondhatatlanul helytelen, hogy létezik egy király, aki úgy beszél, mint Sam Weller.^[72] És ez esetben a helytelenítés nem pusztán a társadalmi különbségeknek szólt. Amellett, hogy egy ország uralkodója, a Rádzsa egyben gondolkodó elme, rendkívül kifinomult ember volt; olyasvalaki, aki nem pusztán mély vallásos meggyőződéssel rendelkezett (hisz bármely faragatlan, idétlen alak rendelkezhet mély vallásos meggyőződéssel), hanem egyben mélyreható vallásos tapasztalattal és spirituális meglátásokkal is. Az, hogy az efféle ember magát *cockney* dialektusban fejezze ki, olyasmi volt, amin ez a kora Viktória-kori skót, a *Pickwick klub* olvasója egyszerűen nem tudta túltenni magát. A Rádzsa pedig dédnagyapám minden tapintatos instrukciója ellenére sem tudott megszabadulni tisztátalan diftongusaitól, és nem tudta levetkőzni azon szokását, hogy a *h* hangot mellőzte beszédében. De ekkor ez még a jövő zenéje volt. Tragikus felhangú megismerkedésük alkalmával az a bizonyos, alacsony néposztályok által használt dialektus furcsán meghatónak tűnt. A beteg két tenyerét egymásnak érintve esedezett. Azt suttogetta: *Segiccsen, doktor Mefájl, segiccsen!*

A könyörgés perdöntő jelentőségűnek bizonyult. Dr. Andrew minden további habozás nélkül megfogta a Rádzsa két sovány kezét, és a lehető

legbizalmasabb hangon egy Európában nemrégiben felfedezett, egyelőre csupán maroknyi, a legkiválóbb orvosok körében ismert, csodálatos, új eljárásról kezdett neki mesélni. Majd a különböző rendű és rangú szolgálókhoz fordult, akik mindvégig a háttérben ácsorogtak, s kiharcolta őket a teremből. Azok nem értették, mit mond; hanghordozása és a szavait kísérő kézmozdulatok azonban szemernyi kétséget sem hagytak bennük az orvos mondandója felől. Meghajoltak és távoztak. Dr. Andrew levette a kabátját, feltúrte az inge ujját, és belekezdett azokba a híres delejes simításokba, amelyeken ő, a szkeptikus elme annak idején, amikor a *The Lancet* hasábjain olvasott róluk, igen jót derült. A beteg feje búbjától kiindulva, végig az arcán, le a törzsén a gyomorszájig újra és újra, míg transzba nem esik – „illetve”, jutottak dr. Andrew eszébe a névtelen cikkíró gúnyos megjegyzései, „míg a beteg felett hatalommal bíró sarlatán jónak nem látja azt állítani, hogy áldozata immár a gyógydelejesség hatása alatt áll”. Sarlatánság, humbug, csalás. Csakhogy, csakhogy... dr. Andrew csendben munkálkodott. Húsz simítás, ötven simítás. A beteg sóhajtott és lehunyta a szemét. Hatvan, nyolcvan, száz, százhusz. A hőség fullasztó volt, dr. Andrew inge izzadságban úszott, fájt a karja. Elkeseredetten ismételte ugyanazt az abszurd karmozdulatot újra és újra. Százötven, százhetvenöt, kétszáz. Az egész csalás és humbug; csakhogy ő eltökélte, hogy elaltatja ezt a szegény ördögöt, még ha az egész napja rámege is.

– Most elalszik – mondta ki hangosan a kétszázötvenedik simítás után. – Most elalszik.

A beteg mintha még inkább belesüppedt volna a párnáiba, és dr. Andrew hirtelen hangos szuszogásra lett figyelmes.

– Most – tette hozzá gyorsan – nem fog megfulladni. Bőven van hely a levegő áramlásának, úgyhogy nem fog megfulladni.

A Rádzsa egyre egyenletesebben lélegzett. Dr. Andrew elvégzett még pár simítást, majd úgy döntött, ezen a ponton veszélytelen beiktatni némi pihenőt. Megtörölte izzadt arcát, felkelt, kinyújtóztatta a karját, és egy ideig fel-le járkált a szobában. Visszaült az ágy mellé, megfogta a Rádzsa botszerű csuklóját és kitapintotta a pulzusát. Egy órája még majdnem száz volt, mostanra hetven körüli értékre esett vissza. Felemelte a beteg karját; a

kézfej lecsüggött, mint egy halotté. Elengedte, a kar saját súlyánál fogva lehullott, és csak hevert, közömbösen és mozdulatlanul, ott, ahová hullott.

– Felség – mondta.

Majd még egyszer megismételte, ezúttal hangosabban:

– Felség.

– Semmi válasz. Az egész sarlatánság, humbug és csalás, mégis működött, nyilvánvaló, hogy működött.

Egy hatalmas, élénk színű imádkozósáska lavírozott oda az ágy lábrácsára, összehajtogatta rózsaszínes-fehéres szárnyait, magasba emelte apró, lapos fejét, és kinyújtotta két hihetetlenül izmos elülső lábát, egészen úgy, mintha valóban imádkozna. Dr. MacPhail előhúzott egy nagyítót, és odahajolt hozzá, hogy megvizsgálja.

– *Gongylus gongyloides* – jelentette ki. – Az a szokása, hogy virágnak öltözik. És mihelyt a könnyelmű legyek és molyok odavitorláznak, hogy a nektárt kikortyolgassák a virágkehelyből, ő szippantja be *azokat*. A nőstény a szeretőit is felfalja.

Elrakta a nagyítót, és hátradőlt a székében.

– A világmindenségnek épp az a legszeretreméltóbb tulajdonsága – mondta a doktor Will Farnabynek –, hogy milyen elképesztően valószínűtlen. A *Gongylus gongyloides*, a *Homo sapiens*, dédnagyapám útja Pala szigetére és a hipnózis – mi lehetne ezeknél valószínűtlenebb?

– Semmi – felelte Will. – Hacsaknem az *én* utam Pala szigetére és a hipnózis, az ittlétem a sziget partjainál elszenvedett hajótörésnek és egy sziklafálnak köszönhetően; és hipnotizálásom egy angliai katedrálisról szóló monológ segítségével.

Susila elnevette magát.

– Szerencsére nekem nem kellett azt a rengeteg simítgatást végigcsinálnom. Ilyen éghajlaton! Valóban csodálom érte dr. Andrew-t. Van, hogy három órába telik, míg egy páciens a simítások segítségével sikerül érzésteleníteni.

– Végül sikerrel járt?

– De még mennyire!

– Elvégezte a beavatkozást?

– Igen, elvégezte a beavatkozást – mondta dr. MacPhail. – Csakhogy nem azon nyomban. Az operációt hosszas előkészületek előzték meg. Dr. Andrew először is közölte a betegével, hogy ettől kezdve fájdalommentesen tud majd nyelni. A következő három hétben felhizlalta. Két étkezés között pedig transzállapotot idézett elő nála, és a Rádzsa aludt, amíg el nem érkezett a következő táplálékbevitel időpontja. Csodálatos, mi mindenre képes a test, csak hogy ehhez arra van szükség, hogy az ember adjon neki egy esélyt. A Rádzsa tizenkét fontot^[73] hízott, és úgy érezte, kicserélték. Új ember volt, tele reménnyel és bizalommal. *Tudta*, hogy végül legyűri majd a megpróbáltatásokat. Ezt egyébként nem csak ő, hanem dr. Andrew is tudta. A Rádzsa hitének megerősítésére irányuló erőfeszítéseinek köszönhetően saját hite is erősödött. És ez nem vakhit volt. A műtét, ezt egész bizonyosan érezte, sikerülni fog. Azonban ez a rendíthetetlen bizalom nem gátolta meg abban, hogy mindent megtegyen, ami esetleg hozzájárulhat a dolog sikeréhez. Már az eljárás legelején elkezdett a transzon munkálkodni. A transz, amint ezt betegének számos alkalommal elmagyarázta, napról napra mélyebb, a műtét napján pedig sokkal, de sokkal mélyebb lesz, mint korábban bármikor. No és hosszabb ideig fog tartani. *Azután, hogy a műtétnek vége, nyugtatta meg a Rádzsát, négy teljes órán át fog még aludni; és amikor felébred, a legkisebb fájdalmat sem érzékeli majd.*

Dr. Andrew efféle kijelentései mögött a totális szkepszis és a teljes önbizalom elegye húzódott meg. Értelme és korábbi tapasztalatai biztosíthatták afelől, hogy amire készül, az teljességgel lehetetlen. Csakhogy az adott kontextusban múltbeli tapasztalatairól már bebizonyosodott, hogy érdektelenek. A lehetetlen számos alkalommal megtörtént. Semmi ok nem volt rá, hogy ne történjen meg még egyszer. A lényeg, hogy *kimondja*, hogy meg fog történni – úgyhogy ő kimondta, nem is egyszer. Ez így mind rendben is volt; ám még ennél is nagyobb értékkel bírtak a próbák, és a próbák bevezetése is dr. Andrew találmánya volt.

– És mit próbált el?

– A műtétet. Fél tucatszor végigvették a teljes procedúrát. Az utolsó

próbára a műtét napjának reggelén került sor. Hat órakor dr. Andrew bement a Rádzsa lakosztályába, és némi vidám hangulatú csevej után belekezdett a simításokba. A beteg pár perc alatt mély transzba esett. Dr. Andrew lépésről lépésre hangosan végigvette, mit fog tenni. Megérintette a járomcsontot a Rádzsa jobb szeménél, és a következőt mondta: *Először is kifeszítem a bőrt. Most pedig, ezzel a szikével (ekkor egy ceruza hegyét végighúzta a Rádzsa arcán) incisiót hajtok végre. Természetesen nem érez majd fájdalmat – a legkisebb kényelmetlenségben sem lesz része. Most pedig a bőre alatti szöveteket vágom, és még mindig nem érez semmit. Csak fekszik kényelmesen és alszik, miközben én dissecálom az arcát, így vissza, egészen az orráig. Időről időre megállok, és elkötök egy véredényt; majd folytatom tovább. És amikor a munkának ezt a részét elvégeztem, végre kezelésbe vehetem a tumort. A gyökerei ott vannak bent az arcüregben. Felfele terjeszkedett, itt, a járomcsont alatt, bele a szemüregbe, és lefele is, a garat-nyelőcső irányába. És amint szépen kivágom, felséged továbbra is itt fekszik majd, és semmit sem érez. Tökéletes kényelemben, teljesen ellazulva. Most pedig megemelem a fejét.*

– Szavait a megfelelő mozdulatok kísérték, megemelte a Rádzsa fejét, majd előrehajtotta. A petyhüdt nyak engedelmeskedett. *Felemelem és elhajtom, hogy felséged meg tudjon szabadulni a szájába és torkába folyt vértől. A légcsövébe is kerül majd némi vér, úgyhogy köhög egy keveset, hogy kiöklendezze; de nem ébred fel.* A Rádzsa egyet-kettőt köhögött, majd amikor dr. Andrew elengedte, a feje visszahullott a párnákra, még mindig mély álomban. *És akkor sem kezd fuldokolni, amikor a tumor alsó végén munkálkodom a garat-nyelőcsőben.* Dr. Andrew kinyitotta a Rádzsa száját, és két ujját lenyomta a Rádzsa torkán. *Annyi az egész, hogy ki kell lazítani, és kész. Szó sincs róla, hogy bármitől is fuldokolnia kelljen. Ha fel kell köhögnie a vért, meg tudja tenni álmában is. Igen, álmában, miközben mélyen, igen mélyen alszik.*

– Ez volt a próba vége. Tíz percre rá, néhány további simítást követően, illetve azután, hogy a doktor azt mondta betegének, süllyedjen még mélyebb álomba, dr. Andrew belekezdett az operációba. Kifeszítette a bőrt, incisiót hajtott végre, dissecálta az arcot, és elvágta a tumort az arcüregbe

ágyazódott gyökerétől. A Rádzsa tökéletesen ellazulva feküdt, a pulzusa stabilan hetvenöt volt, és semmivel sem érzett több fájdalmat, mint a próbák alkalmával, amikor ugyanezt csak eljátszották. Dr. Andrew a Rádzsa torkán munkálkodott; ám a Rádzsa nem fuldoklott. A vér befolyt a légcsövébe, a Rádzsa köhögni kezdett, de nem ébredt fel. Négy órával a műtét vége után még mindig aludt; percre pontosan akkor nyitotta ki a szemét, a kötések közül rámosolygott dr. Andrew-ra, és éneklős *cockney* kiejtésével megkérdezte, mikor kezdődik mán a műtét. Miután dr. Andrew megetette és egy szivacs segítségével megtörölgette, további simítások következtek, majd a doktor annyit mondott a Rádzsának, hogy aludjon még négy órát, és legyen gyors a gyógyulása. Dr. Andrew egy teljes hétig folytatta ezt az eljárást. Napi tizenhat óra transz, nyolc óra ébrenlét. A Rádzsa szinte egyáltalán nem szenvedett, és a műtét meg a kötözések fertőzéssel fenyegető körülményei ellenére sebei gennyesedés nélkül gyógyultak. Dr. Andrew, aki visszagondolt az edinburghi kórházban tapasztalt borzalmakra, illetve azokra a még rettenetesebb szörnyűségekre, amelyeknek a madrasi sebészeti kórtermeiben volt a tanúja, egyszerűen nem hitt a szemének. És hamarosan ismét alkalma adódott bebizonyítani saját magának, mire képes az állati gyógydelejjesség. A Rádzsa legidősebb lánya első terhességének kilencedik hónapjában járt. Mivel a Ránit lenyűgözte, amit dr. Andrew a férjéért tett, hívatta a doktort. A doktor ott találta az asszonyt egy törékeny, riadt, tizenhat éves lány társaságában, akinek tört angolsága, szintén *cockney* dialektusban, épp csak arra volt elegendő, hogy elmondja, nemsokára meghal – ő is, és a csecsemő is. Három fekete madár erősítette meg erre vonatkozó hitében, mivel három egymást követő napon átrepültek előtte. Dr. Andrew nem bocsátkozott vitába e kérdés tekintetében. Ehelyett arra kérte, feküdjön le, majd elkezdte a simításokat. Húsz perc múlva a lány mély transzban volt. Ott, ahonnan ő jött, nyugtatta meg a lányt dr. Andrew, a fekete madár szerencsét hoz – hisz a születés és az öröm hírnöke. Könnyen, fájdalom nélkül fogja világra hozni a gyermekét. Bizony, semmivel sem fog nagyobb fájdalmat érezni, mint édesapja a műtét alatt. Nem fog fájni, ígérte a doktor, egyáltalán nem fog fájni.

– Három napra rá, további három-négy óra intenzív szuggesztiót követően

mindez meg is történt, pontosan ebben a formában. Amikor a Rádzsa felébredt, hogy elfogyassa esti táplálékát, ott találta a feleségét az ágya mellett ülve. *Fiúunokánk született, mondta neki a Ráni, és a lányunk jó egészségnek örvend. Dr. Andrew azt mondta, holnap a segítségünkkel felkeresheted, és mindkettejüket áldásodban részesítheted.* A hónap végén a Rádzsa feloszlatta a Régenstanácsot, és újra kezébe vette a hatalmat. Ismét ő uralkodott, és rendkívül hálás volt az életét megmentő férfinak, aki (amint erről a Ráni meg volt győződve) egyben a lányuk életét is megmentette. A Rádzsa dr. Andrew-t tette meg főtanácsosának.

– Így hát a doktor vissza se tért Madrasba?

– De nem ám. Se Madrasba, se Londonba. Itt maradt Pala szigetén.

– A Rádzsa kiejtésének megváltoztatásán munkálkodott?

– Valamint – és azzal már több sikert ért el – a Rádzsa királyságának megváltoztatásán.

– Miért, mivé akarta változtatni?

– Erre a kérdésre minden bizonnyal képtelen lett volna válaszolni. Eleinte semmilyen tervvel nem rendelkezett – csak azt tudta, miféle dolgokat kedvel, mit utasít el. Volt, ami tetszett neki Palán, és rengeteg olyan dolog is akadt, ami egyáltalán nem nyerte el a tetszését. Ahogyan voltak olyan dolgok Európában is, amit ki nem állhatott, és volt, amiért szenvedélyesen rajongott. Aztán volt, amit útjai során látott, és értelmes dolognak tűnt neki, mint ahogy látott olyan dolgokat is, amelyek undorral töltötték el. Az emberek – kezdte megérteni – kedvezményezettjei, egyben pedig áldozatai is saját kultúrájuknak. A kultúra virágzáshoz vezet; egyben azonban lecsippenti a rügyeket, üszköt plántál a virág szívébe. Nem lehetne esetleg ezen a tiltott szigeten kiküszöbölni az üszköt, csökkenteni a csippentések számát, és az egyes virágokat még szebbé varázsolni? Ezekre a kérdésekre kereste a választ dr. Andrew és a Rádzsa. Először kimondatlanul – később aztán egyre inkább tudatára ébredtek annak, miben is mesterkednek.

– És *sikerült* megválaszolniuk azokat a kérdéseket?

– Utólag – felelte dr. MacPhail – az ember megdöbben, mi mindent el nem értek azok ketten. A skót orvos és a palai uralkodó: az egyik kálvinistából

lett ateista, a másik a mahájána buddhizmus híve – micsoda szokatlan párosítás! A páros két tagja közt azonban igen hamar szoros barátság alakult ki. Ráadásul vérmérséklet és tehetség dolgában pompásan kiegészítették egymást, csakúgy mint filozófia és tudás dolgában is. Kipótolták egymás hiányosságait, stimulálták és erősítették a másik veleszületett képességeit. A Rádzsa éles elméjű férfi, kifinomult szellem volt; ám a sziget partjain túl elterülő világról nem voltak ismeretei, sem pedig a természettudományokról, az európai technika vívmányairól, az európai képzőművészetről, az európai gondolkodásmódról. Dr. Andrew sem volt kevésbé intelligens, azonban természetesen semmit sem tudott az indiai festészeletről, költészeletről és filozófiáiról. Úgyszintén nem tudott semmit, amint erre fokozatosan ráébredt, az emberi elme titkait feltáró tudományokról és az élet művészeletről. A műtetele követő hónapokban egymás tanítványává és tanárává váltak. Ez persze csak a kezdet volt. Nem pusztán magánszemélyként törekedtek önmaguk tökéletesítésére. A Rádzsának egymillió alattvalója volt, és dr. Andrew lényegében a miniszterelenöke volt. Ebben a helyzetben saját maguk tökéletesítése pusztán bevezetéseleként szolgált a közjó előremozdításához. Ha a király és a doktor most azért tanították egymást, hogy a két világ – a Kelet és Európa, az ősi és a modern – előnyeile egyesítsék, ennek a célja az volt, hogy később az egész népnek ugyanebben nyújthassanak segítségele. Hogy a két világ előnyeile egyesítsék? – De mit is beszélek! Hogy az összes világ előnyeile egyesítsék – azokéle a világokele, amelyek máris életre keltek az egyes kultúrákon belül, valamint ezen túlmenően a még meg sem valósult lehetségele világokele. Ambíciójuk óriási volt, és az efféle ambíció általában abszolúte megvalósíthatatlan; de legalább megvolt az az erénye, hogy egyre sarkallta őket, hogy bolond módjára berontsanak oda, ahová az angyalok is félve lépnek – és olykor sikerült olyan eredményekele felmutatniuk, amelyek mindenki döbbenetére azt igazolták, hogy mégsem olyan bolondok, mint a látszat esetleg sugallná. Az természetesen nem sikerült nekik, hogy létrehozzák minden világok legjobbikát; ám merész próbálkozásaile eredményekele jóval több világ legjobbikát sikerült megvalósítaniuk, mint amennyinele az összebelekítéséről és egybeolvasztásáról bármely óvatoskodó okos akár álmodhatott volna.

– „Ha a bolond következetes maradna a bolondságban – idézte Will *A Pokol közmondásait* –, bölcs lenne.”^[74]

– Ahogy mondja – szólt dr. Robert egyetértően. – És a Blake által is leírt minden bolondság leghatalmasabbika az a bolondság, amely a Rádzsát és dr. Andrew-t most foglalkoztatta – az a hatalmas bolondság, hogy megpróbálták a pokol és a menny házasságának létrejöttében segédkezni.^[75] Ám ha az ember kitart emellett az óriási örütség mellett, micsoda jutalom vár rá! Feltéve természetesen, ha mindezt intelligens módon teszi. A bolondok közt az ostobább fajta nem jut semmire; csak a nagy tudásúak és okosok bolondsága fordulhat át bölcsességbe és vezethet jó eredményekhez. Szerencsére ezek ketten okosak voltak. Ahhoz például elég okosok, hogy bolondságaikba szerényen és másoknak tetsző módon vágjanak bele. A fájdalom enyhítésével kezdték. Palán az emberek buddhisták voltak. Tisztában voltak vele, a nyomorúság hogyan kapcsolódik az elméhez. Az ember foggal-körömmel kapaszkodik valamibe, vágyakozik, akaratoskodik, saját magát tolja előtérbe – maga készítette pokolban éli az életét. Ha azonban sikerül távolságot tartania mindentől – békében élhet. *Megmutatom nektek a szenvedést*, ahogyan Buddha mondta, *és megmutatom nektek a szenvedés megszüntetését*.

– Nos, itt volt dr. Andrew, aki ismerte a távolságtartás egy különleges mentális technikáját, amely legalábbis egy fajta szenvedésnek véget vetett, név szerint a fizikai fájdalomnak. Maga a Rádzsa segítette dr. Andrew-t, amikor pedig nőkhöz beszélt, a Ráni és a lánya voltak a tolmácsai; ő pedig újonnan felismert művészetéről bábáknak és orvosoknak, tanároknak, édesanyáknak és rokkantaknak tartott előadásokat. Fájdalommentes szülés – hamarosan Pala minden asszonya lelkesen az újítók mellé állt. Kövek, hályogok és aranyér eltávolítása fájdalommentes műtétekkel – máris elnyerték az idősek és a betegek, a fájdalommal élők jóindulatát. A felnőtt lakosság több mint fele egy csapásra a szövetségesük lett, az ő irányukban voltak elfogultak, és a következő reformot már megelőlegezett barátsággal vagy legalábbis némi nyitottsággal fogadták.

– Mi következett a fájdalom után? – kérdezte Will.

– A mezőgazdaság és a nyelv. Hoztak egy embert Angliából, aki létrehozta

Rothamsted trópusi változatát, és munkához láttak, hogy a palaiak számára meghonosítsanak egy második anyanyelvet. Pala továbbra is tiltott sziget maradt; ugyanis dr. Andrew teljes szívéből egyetértett a Rádzsával: de még mennyire igaz, hogy a misszionáriusok, az ültetvényesek és a kereskedők túlon túl veszélyesek ahhoz, hogy megtűrjék őket a szigeten. Ám míg a külföldi felforgatókat semmiképp nem szabad beengedni, a sziget lakói számára valahogy biztosítani kell, hogy elhagyhassák a szigetet – ha fizikai értelemben nem is, legalább gondolatban. Azonban a nyelvük és a brahmi írás rendelkezésükre álló, archaikus formája olyan börtönt jelentett a számukra, amelynek még csak ablaka sem volt. Úgy tűnt, ezektől a béklyóktól lehetetlen megszabadulni, és a sziget lakóinak esélyük sincs, hogy akár egy pillantást vethessenek a külvilágra, amíg meg nem tanulnak angolul, és el nem sajátítják a latin betűs írást. Az udvaroncok körében a Rádzsa nyelvtanulói sikerei már korábban divatot teremtettek. A hölgyek és az urak társalgásaikat *cockney* kifejezésekkel spékelték meg, és néhányan Ceylonról hoztak maguknak angolul beszélő tanítókat. Ami eddig divat volt, az most a hivatalos politika része lett. Angol iskolákat alapítottak, és Kalkuttából importáltak egy bengáli nyomdászcsapatot nyomdáikkal és Caslon és Bodoni betűkészleteikkel egyetemben. A Shivapuramban elsőként kinyomtatott angol nyelvű könyv válogatást tartalmazott az *Ezeregyéjszakából*, a második a korábban csak szanszkrit nyelven és kéziratban hozzáférhető *Gyémánt szútra* fordítása volt. Azok számára, akik abban lelték kedvüket, hogy Szindbádról és Marufról olvasgassanak, és akik érdeklődést mutattak a Tűlsó Part bölcsessége iránt, máris két nyomós érv szólt az angoltanulás mellett. Ezzel kezdetét vette egy hosszas folyamat, amelynek eredményeként végül kétnyelvű nép vált belőlünk. A konyhában palanéz nyelven beszélünk, no meg akkor is, ha tréfás történeteket mesélünk egymásnak, vagy ha a szerelemről beszélünk vagy szerelmeskedünk. (Mellékesen a miénk a leggazdagabb erotikus és érzelmes szókincs egész Délkelet-Ázsiában.) Ám ha üzleti ügyek, tudományos kérdések vagy spekulatív filozófiai gondolatok megvitatására kerül sor, általában angolra váltunk. Írásban is a legtöbben szívesebben használjuk az angolt. Minden írónak szüksége van az irodalmi hagyományra mint vonatkoztatási rendszerre; modellekre, amelyekhez igazodhat, illetve amelyektől eltérhet.

Pala szigetén virágzott a festészet és a szobrászat, csodálatos építészeti kincsekkel, tánckultúrával rendelkezünk, a zenénk kifinomult, kifejező volt – de nem volt valódi irodalmunk, nem voltak saját verseink, drámaíróink, elbeszélőink. Csak az énekmondók, akik buddhista és hindu mítoszokat szavaltak; meg egy sereg szerzetes, akik kiválóan értettek a prédikáláshoz és a metafizikai szörszálhasogatáshoz. Azzal, hogy befogadtuk az angolt mint pótanyanyelvet, szert tettünk egy irodalmi hagyományra, még hozzá egy valóban nagy múltú irodalmi hagyományra, amely jelenleg is igen változatos műveket produkál. Háttérrel biztosítottunk a magunk számára, találtunk egy spirituális zsinórmértéket, stílusok és technikák repertoárját tettük magunkévá, az ihlet kiapadhatatlan forrására bukkantunk. Egyszerűen megadtuk magunknak a lehetőséget a kreativitásra egy olyan területen, ahol a korábbiakban nem bizonyultunk túl kreatívnak. A Rádzsának és dédnagyapámnak köszönhetően létrejött a palai angol nyelvű irodalom – amelynek, hadd tegyem hozzá –, napjainkban Susila az egyik fényessége.

– Halovány egy fényesség az – ellenkezett Susila.

Dr. MacPhail lehunyta a szemét, elmosolyodott, majd a csendet megtörvén szavalni kezdett:

*Így-Ment Így-Mentnek, egy Buddha kezével
nyújtom tövén a virágot, a béka monológját
lótuszlevelek közt, a tejmaszatos száját
feszülő mellemen, a szerelmet, s mint a felhőtlen ég,
mely lehetővé tesz hegyet és nyugvó holdat,
az ürességet: a szeretet méhét,
a csend költészetét.*

Kinyitotta a szemét.

– És nem csak a csend költészetét – mondta. – A csend tudományát, a csend filozófiáját, a csend teológiáját is. Most azonban már nagyon is itt lenne az ideje, hogy aludjon egyet.

Felállt, és az ajtó felé indult.

– Megyek, hozok magának egy pohár gyümölcslevet.

IX. FEJEZET

„»*A hazaszeretet nem elég.*«^[176] De semmi más sem elég. A tudomány nem elég, a vallás nem elég, a művészet nem elég, a politika és a közgazdaságtan úgyszintén nem, sem a szeretet, sem a kötelesség, sem a cselekedetek, legyenek bármennyire érdek nélkül valók, sem pedig, legyen bármennyire is kifinomult, a szemlélődés. Semmi nem elég, ami kevesebb, mint a minden.”

– Figyelj! – rikoltotta a messzi távolban egy madár.

Will az órájára pillantott. Öt perc múlva tizenkettő. Becsukta a *Feljegyzéseket*, kezébe vette azt az alpesi mintára, ám bambuszból készült hegymászóbotot, amely valaha Dugald MacPhail tulajdona volt, és nekiindult. Találkozója volt Vijayával és dr. Roberttel, és nem állt szándékában elkésni. Ha toronyiránt megy, a Kísérleti Állomás főépületét csak pár száz méter választja el dr. Robert bungalójától. Csakhogy a napnak ebben az órájában rekkenő a hőség, és a rövid út két megmászásra váró lépcsősort is magában foglal. Egy lábadozó számára, akinek a jobb lába sínben van, ez bizony komoly megpróbáltatásnak tűnt.

Will lassan, nagy fájdalmak közepette vonszolta magát végig a kanyargós ösvényen. Nagy nehezen feljutott a lépcső tetejére. Zihálva állt meg a második lépcsősor tetején, a homlokát törölgette; majd szorosán a fal mentén, egy keskeny árnyékcsíkokskán elindult a „LABORATÓRIUM” felirat irányába.

A tábla alatt az ajtó félig volt nyitva; Will meglökte, az kinyílt, és ő ott találta magát egy hosszúkás, nagy belmagasságú helyiség küszöbén, ahol a szokásos mosogatók és munkaasztalok voltak, a szokásos üveges szekrények, dugig teli üvegekkel és különféle műszerekkel – a szokásos vegyianyag-illat, na meg a ketrechen tartott egerek. Willnek elsőre az volt a benyomása, hogy a szoba őrizetlenül áll, de nem – majdnemhogy a faltól derékszögben elálló könyvszekrény takarásában az egyik asztalnál ott ült a fiatal Murugan, olvasmányába merülve. Amilyen csendesen csak tőle telt – hisz mindig jó multság meglepetést okozni valakinek –, Will elindult a

helyiség belseje felé. Az árammal működő ventilátor zúgása elnyomta léptei neszt, és mindössze egy méterre lehetett a könyvszekrénytől, amikor Murugan szembesült a jelenlétével. A fiú megrémült, pontosan úgy viselkedett, mint akinek rossz a lelkiismerete, a könyvet pánikszerű gyorsassággal bőrtáskájába rejtette, majd gyorsan odahúzott maga elé egy kisebb kötetet, amely szintén kinyitva hevert a táska mellett az asztalon. Akár azt is olvashatná. Csak ekkor nézett fel a betolakodóra.

Will rámosolygott, igyekezett megnyugtatni.

– Csak én vagyok.

A fiú arcán a mérges-dacos tekintet megkönnyebbülésnek adta át a helyét.

– Már azt hittem...

Ekkor elhallgatott, mondata befejezetlen maradt.

– Már azt hitte, olyasvalaki, aki mindjárt jól legorombítja, miért nem azt teszi, amit kellene – erről van szó?

A göndör fürtös Murugan elvigyorodott és bólintott.

– Hol vannak a többiek? – kérdezte Will.

– Odakint a földeken – metszegetnek, bibékkel bibelődnek, vagy ki tudja, mit csinálnak.

Hangjában megvetés érződött.

– Nincs itthon a macska, az egerek meg, mi mást tennének, cincognak. Miféle tanulmányokba temetkezett az imént oly nagy szenvedéllyel?

Az őszintétlenségében is ártatlannak tűnő Murugan a magasba emelte a könyvet, amelyről azt tettette, hogy az olvasásába merült.

– A címe *Bevezetés az ökológiába* – felelte.

– Vagy úgy – mondta Will. – Csakhogy az én kérdésekre arra irányult, mit olvasott oly lelkesen?

– Ja, az – Murugan vállat vont. – Magát úgysem érdekelné.

– Engem minden érdekel, amit megpróbálnak elrejtteni előlem – biztosította Will. – Valami pornográf alkotás?

Murugan kiesett a szerepéből, és valóban megbántottnak tűnt.

– Kinek néz maga engem?

Will már épp azon volt, hogy azt válaszolja, egy egészen átlagos fiúnak, de uralkodott magán. Dipa ezredes csinos fiatal barátja számára az „átlagos fiú” sértésnek vagy akár burkolt célzásnak is tűnhet. Úgyhogy úgy döntött, jobban teszi, ha tettetett udvariassággal meghajol.

– Felsőged elnézését kérem – mondta.

– Ám még mindig kíváncsi vagyok – tette hozzá egészen más hangnemben.
– Szabad?

És kezét az alaposan telipakolt táskára helyezte.

Murugan egy pillanatig habozni látszott, majd kényszeredetten felnevetett.

– Tessék csak.

– Micsoda kötet!

A táskából Will egy ormótlan méretű kiadványt húzott elő, majd letette az asztalra.

– Sears, Roebuck és Társa, *Tavaszi és nyári katalógus* – olvasta fennhangon.

– A tavalyi – mondta Murugan, mintha ezért szabadkoznia kellene. – De nem hiszem, hogy azóta sokat változott a helyzet.

– Ebben – biztosította Will – igencsak téved. Ha nem változnának a stílusukon alapvetően egyik évről a másikra, nem lenne értelme új holmikat vásárolni, mielőtt a régiek elkopnak. Ezek szerint nem érti a modern fogyasztói szemlélet alapelveit.

Szűrőpróbaszerűen felütötte valahol a katalógust.

– „Csuda kényelmes magas talpú szandálok.”

Majd egy másik helyen nyitotta ki, és ott megtalálta a „Halvány rózsaszín melltartó” leírását és képét – volt dakronból és pimapamutból is. Egyet lapozott, ott pedig, *memento mori*, amit a melltartóvásárló egy olyan húsz évvel később visel majd: „Szíjas fűző, mely kiválóan megtartja az enyhén lelógó pocakot”.

– Az eleje elég érdektelen – szólalt meg Murugan –, sőt majdnem egészen a legvégéig igen unalmas.

– Ezerháromszázötvennyolc oldal – jegyezte meg mintegy zárójelben. –

Képzelve csak el! Ezerháromszázötvennyolc oldal.

Will átugrotta a következő hétszázötvenet.

– Na, végre – mondta. – „22 híres revolver és automata”.

Aztán valamivel hátrébb ott voltak az Üvegszálás hajók, a Bivalyerős fedélzeti motorok, egy 12 lóerős külső farmotor mindössze 234,95 dollárért – járt hozzá üzemanyagtartály is.

– De hisz ez igazán nagylelkű ajánlat.

Murugan azonban, amint ez nyilvánvaló volt, nem volt megrögzött hajósemer. Elvette a könyvet Willtől, és türelmetlenül átlapozott még vagy húsz oldalt.

– Nézze ezt az olaszos robogót!

Will nézte, Murugan pedig hangosan olvasta:

– „Csillogó csoda – motorkerékpár: egy gallon üzemanyag 110 mérföldre elegendő.” Képzelve csak el!

Általában durcás arca most lelkesen ragyogott.

– Gallononként akár hatvan mérföldet is ki lehet csikarni még ebből a 14,5 lóerős motorból is. Garantálják az óránként hetvenöt mérföldes sebességet – *garantálják!*

– Figyelemre méltó! – mondta erre Will.

Majd kíváncsian megkérdezte:

– Amerikából küldte valaki ezt a dicső kötetet?

Murugan a fejét rázta:

– Dipa ezredestől kaptam.

– Dipa ezredestől?

Minő furcsa ajándék Hadrianustól Antinousnak! Will ismét a motorkerékpárt nézte, majd Murugan ragyogó arcára is vetett egy újabb pillantást. Agyában világosság gyűlt; feltárult előtte az ezredes szándéka. *A kígyó ámitott el engem, úgy evém.*^[77] A kertnek közepette azt a fát a Fogyasztói Javak Fájának nevezték vala, és a legkisebb harapás a fa gyümölcséből vagy akár csak a fa ezerháromszázötvennyolc levélkéjének a látványa is óriási hatalommal bírt minden, valamelyest elmaradott Éden

sok-sok lakója felett. Oly tudás birtokosává tette őket, amelynek köszönhetően kénytelenek voltak belátni, hogy a modern, iparosodott világhoz mérve magukat szégyenszemre anyaszült meztelenek. Láttára Pala következő Rádzsája is rá kellett döbbenjen, nem más, mint egy vademberekből álló törzs nadrág nélküli uralkodója.

– Azt tanácsolom – mondta ki hangosan Will –, hogy hozasson ebből a katalógusból egymillió példányt, és ossza szét az alattvalói között – természetesen ugyanúgy, mint a fogamzásgátló szereket, ingyen.

– Minek?

– Hogy felébressze bennük a hírvágyat. Ők maguk fogják a lehangosabban követelni a Fejlődést – az olajkutakat, a fegyverkezést, Joe Aldehyde és a szovjet technikusok eljövetelét.

Murugan összeráncolta a szemöldökét és a fejét rázta.

– Nem működne a dolog.

– Úgy érti, nem jelentene kísértést a számukra? Még a Csillogó csoda és a Halvány rózsaszín melltartó sem? De hiszen ez lehetetlen!

– Talán lehetetlennek tűnik – felelte Murugan keserűen –, mégis tény. Egyszerűen nem érdekli őket a dolog.

– Még a fiatalokat sem?

– Azt mondanám, különösen a fiatalokat nem.

Will Farnaby hegyezni kezdte a fülét. Az érdeklődés eme hiánya igencsak felkeltette az érdeklődését.

– Van elképzelése, mi lehet ennek az oka? – kérdezte.

– Pontosan tudom – felelte a fiú.

És hirtelen mintha az anyját akarná parodizálni, a jogos felháborodás hangján folytatta mondandóját, amiben volt valami abszurd módon nem a korához és a megjelenéséhez illő.

– Először is túlságosan leköti őket a...

Egy pillanatra habozni látszott. Sziszegve ejtette ki a gyűlölt szót. Undorodva mondta ki, ám annál nagyobb nyomatékkal:

– ...a szex.

– Hát a szex, az leköti az embert. De ez senkit nem akadályoz meg abban, hogy akár önmaga prostituálásával ráhajtson a különféle csillogó csodákra.

– A szex itt más, mint másutt – kötötte az ebet a karóhoz Murugan.

– A szerelem jógája miatt? – kérdezte Will, és felidézte magában a nővére elragadtatott arcát.

A fiú bólogatott.

– Van valami, amitől tökéletesen boldognak képzelik magukat, és semmi másra nem vágnak.

– Irigykedem!

– Mi ebben az olyan irigylésre méltó? – vágott vissza Murugan. – Hülyeség az egész, undorító. Haladás nuku, mindig csak a szex, a szex, a szex. Na meg az az állati kábszer, amivel tömik őket.

– Kábszer? – ismételte meg Will némi döbbenettel a hangjában.

Kábítószer egy olyan helyen, ahol legalábbis Susila szerint nincsenek függők?

– Miféle kábszer?

– Gyilkos galócából készül. *Gyilkos galócából!*

Hangja a spiritualitásában dühödt Ráni vibráló hangjának karikatúrájaként hatott.

– Azokról a gyönyörű, piros sipkás galócákról beszélünk, amelyeken egykor törpék ücsörögtek?

– Nem, az itteniek sárgák. Régen az emberek a hegyekbe jártak, ott szedték őket. Most viszont a Magaslati Kísérleti Állomás különleges gombaágyásaiban természetik ugyanazt a holmit. Tudományosan ellenőrzött eljárással természetett kábítószer. Finom kis ügy, nem igaz?

Ajtócsapódást hallottak, a folyosóról hangok szűrődtek a terembe, valamint közeledő léptek zaja. A Ráni felháborodott szelleme hirtelen tovalebent, és Murugan ismét az a lelkiismeretével birkózó iskolás volt, aki azt fürkészi, hogy rejthetné el a bűnjelet. A Sears Roebuck helyét egy szempillantás alatt az *Bevezetés az ökológiába* foglalta el, a gyanúsán telepakolt táská pedig máris az asztal alá került. Egy pillanat sem telt bele, és a derékig

nekivetkőzött, a déli napon végzett munka izzadságától olajozott bronzként csillogó Vijaya vonult be határozott léptekkel a terembe. Mögötte dr. Robert. Murugan felnézett a könyvéből, a komolytalan külvilág betolakodói által stúdiumaiban megzavart mintadiák arckifejezésével. Will, aki ezen kétségkívül jót mulatott, azonnal vette a lapot....

– Én értem ide túl hamar – felelte, mikor Vijaya késedelmes érkezésük miatt kezdett szabadkozni. – Fel is tartottam fiatal barátunkat a tanulásban. Nagyon belemerültünk az eszmecsérébe.

– No és mi mindenről esett szó önök között? – kérdezte dr. Robert.

– Erről, arról. Egy egész sor dologról. Robogókról, lógó hasakról. Épp a gyilkos galócánál tartottunk, mikor beléptek. Murugan olyan gombaféléről mesélt nekem, amit errefelé kábítószerként használnak.

– Eh, mi a név?^[78] – kérdezte nevetve dr. Robert. – Nos, a válasz: lényegében minden a dolgok elnevezésén múlik. Mivel sajnálatos módon Európában nevelkedett, Murugan kábszernek nevezi, és az egész ügy rosszallással tölti el, hisz ez a csúnya szó feltételes reflexszerűen ezt a reakciót váltja ki belőle. Mi viszont szép hangzású nevekkel illetjük a holmit – *moksha*-gyógyszer,^[79] valóságfeltáró, igazság-szépség pilula. És azt is tudjuk, még hozzá saját tapasztalatunkból, hogy a szép neveket megérdemelten viseli. Fiatal barátunknak viszont nincs közvetlen, első kézből származó tapasztalata a holmiról. Képtelenség rávenni, hogy akár csak egyszer is kipróbálja. Számára kábszer, a kábszer pedig olyan dolog, aminek élvezetébe rendes ember magától értetődő módon nem bocsátkozik.

– Mit szól ehhez, felség? – kérdezte Will.

Murugan a fejét rázta.

– Semmi mást nem ad, mint illúziót, abból viszont zsákszámra – felelte alig érthetően. – Minek törjem magam, hogy a bolondját járassák velem?

– Tényleg, minek? – szólt erre Vijaya kedélyesen, némi iróniával. – Hisz az emberi nemen belül egyedülálló módon felségeddel soha senki nem járátja a bolondját, és felségednek soha semmivel kapcsolatban nincsenek illúziói!

– Én ezt egy szóval sem állítottam – ellenkezett Murugan. – Csak annyit

akartam mondani, hogy nem kérek a hamis *samadhi*jukból.^[80]

– Honnan tudja, hogy hamis? – érdeklődött dr. Robert.

– Mert a valódit csak éveken át tartó meditáció és *tapas*^[81] útján lehet elérni, valamint ha... tudják... ha nincs növel az ember.

– Murugan – magyarázta Vijaya Willnek – puritán. Mélységesen felháborítja, hogy véráramlatukban négyszáz milligramm *moksha*-gyógyszerrel még a kezdők is – igen, és még az egymással szerelmeskedő fiatal fiúk és lányok is – megpillanthatják egy percre a világot úgy, ahogyan az látja, aki megszabadult az egója szorításából.

– Csakhogy mindez nem valóságos – kötötte az ebet a karóhoz Murugan.

– Nem valóságos! – ismételte meg dr. Robert. – Akár azt is mondhatná, hogy az az élmény, hogy az ember jól érzi magát, szintén nem valóságos.

– Ez semmit nem bizonyít... – kezdte Will. – Egy tapasztalat lehet valóságos a koponyánkon belül zajló dolgok viszonylatában, azonban teljességgel irreleváns minden más tekintetben.

– Természetesen – jegyezte meg dr. Robert.

– Tudják, mi megy végbe az ember koponyáján belül, miután lenyelt egy adag gombát?

– Van róla valamicske sejtésünk.

– És egyfolytában azon vagyunk, hogy még többet megtudjunk róla – tette hozzá Vijaya.

– Például – vette át a szót dr. Robert – azt találtuk, hogy az olyan emberek, akiknek az EEG-je ellazult állapotban nem mutat semmiféle alfa-aktivitást, nem valószínű, hogy jelentős mértékben reagálnának a *moksha*-gyógyszerre. Ez annyit jelent, hogy körülbelül a népesség tizenöt százaléka számára más módszert kell találnunk a megszabadulás elősegítése érdekében.

– Aztán a másik, amit épp csak kezdünk megérteni – folytatta Vijaya –, az ezeknek az élményeknek a neurológiai összefüggései. Mi történik az agyban vizionálás közben? És mi történik, miközben az ember átjut a misztikus előtti tudatállapotból a valóban misztikus tudatállapotba?

– Tudják a választ? – kérdezte Will.

– Túlzás lenne azt állítani. Mondjuk úgy, van pár tippünk. Az angyalok, az Új Jeruzsálem, a Madonnák és a jövő Buddhái – mind az elsődleges leképzés agyterületei, például a látókéreg szokatlan stimulálásával kapcsolatosak. Arra viszont még nem jöttünk rá, hogyan produkálja a *moksha*-gyógyszer azokat a szokatlan stimulusokat. A lényeg azonban az, hogy így, vagy úgy, de ilyesmit idéz elő. És így, vagy úgy, de az agy néma területeivel, azaz azokkal a területekkel is csinál valami szokatlant, amelyek nem közvetlenül köthetők az észleléshez, a mozgáshoz vagy az érzésekhez.

– És hogyan reagálnak a néma területek? – érdeklődött Will.

– Kezdjük azzal, hogyan *nem* reagálnak. Nem reagálnak vizuális és akusztikus hallucinációval, nem reagálnak telepátiával, jövőbe látással, se más egyéb parapszichológiai tevékenységgel. Szó sincs semmi efféle, egyébként igen szórakoztató premisztikus holmiról. Reakciójuk: valódi, teljes misztikus élmény. Tudja – „Egy mindenben és Minden az egyben” Az alapélmény a maga szükségszerű következményeivel – határtalan együttérzés, mérhetetlen misztérium és jelentés.

– Nem is szólva az örömről – mondta dr. Robert. – A szavakkal ki sem fejezhető örömről.

– És az egész hóbelevanc az ember koponyáján belül játszódik le – mondta Will. – Szigorúan a magánszférában. Semmi kapcsolat semmiféle külső körülménnyel az egy gyilkos galócát leszámítva.

– Azaz nem valóságos! – szólt közbe Murugan. – Pont ezt magyaráztam én is.

– Ugyanis azt feltételezi – mondta erre dr. Robert –, hogy az agy *termeli* a tudatot. Én viszont abból indulok ki, hogy az agy továbbítja, közvetíti a tudatot, a tudatosságot. Az én magyarázatom semmivel sem elrugaszkodottabb a valóságtól, mint felségedé. Mégis hogy a csudában lehetséges egy bizonyos típusú eseménysort egy teljesen más típusú, vele összemérhetetlen eseménysorként megtapasztalni? Erről fogalma sincs senkinek. Az ember mindössze annyit tehet, hogy elfogadja a tényeket, és elkezd hipotéziseket gyártani. És az egyik hipotézis, mármint filozófiai értelemben, pontosan ugyanannyira megállja a helyét, mint a másik. Ön azt mondja, hogy a *moksha*-gyógyszer tesz valamit az agy néma területeivel.

Ennek hatására azok szubjektív események sorát termelik, melyeknek az emberek a „misztikus élmény” nevet adták. *Én* azt mondom, hogy a *moksha*-gyógyszer tesz valamit az agy néma területeivel, ami megnyit egy neurozilipet, és ez lehetővé teszi, hogy a nagy E-vel értendő Elme nagyobb volumenben áramoljon az ember kis e-vel értendő elméjébe. Ön sem tudja a hipotézise igazát hitelt érdemlően bebizonyítani, és én sem az enyémet. És még ha be is tudná bizonyítani, hogy tévedek, számítana az bármiféle gyakorlati értelemben?

– Én azt gondoltam volna, hogy nagyon is számítana – felelte Will.

– Ön zenebarát? – kérdezte dr. Robert.

– Mondhatni az vagyok.

– És mire vonatkozik, már ha megkérdezhetem, Mozart g-moll vonósötöse? Allahra? Vagy a Taóra? A Szentháromság Második személyére? Esetleg az atman-brahmanra?

Will elnevette magát:

– Reménykedjünk benne, hogy egyikre sem.

– Ez azonban semmivel sem kisebbíti a g-moll vonósötös befogadásának élményét. Nos, ugyanez a helyzet az afféle élmények vonatkozásában is, melyekhez a *moksha*-gyógyszer fogyasztása, imádság, böjt és lelkigyakorlatok révén jut az ember. Még ha saját magukon kívül nem is vonatkoznak semmire, ezek a legfontosabb dolgok, amelyek valaha megtörténnek az emberrel. Mint a zene, csak épp sokszoros nagyításban. És ha valaki ad egy esélyt ezeknek az élményeknek, ha készen áll rá, hogy egy darabon velük tartson, az eredmény is összehasonlíthatatlanul jótékonyabb, sokkal inkább meghatározó jelentőségű, mint a zene esetében. Tehát meglehet, az egész az ember koponyáján belül történik. Talán *valóban* magántermészetű a dolog, és nincs itt semmiféle egyesítő tudásról szó, legfeljebb olyan tudásról, mely az ember saját fiziológiájára vonatkozik. Kit izgat? Attól még az élmény, amelyben ilyenkor részünk van, felnyithatja a szemünket, a hatása igencsak áldásos lehet, átalakíthatja az egész életünket.

Hosszas csend következett.

– Hadd meséljek el valamit – szólalt meg ismét dr. Robert, és szavait

Muruganhoz intézte. – Valamit, amit eredetileg nem állt szándékomban senkivel megosztani. Most azonban úgy érzem, talán kötelességem, kötelességem a trón iránt, illetve kötelességem Palával és egész népével szemben – tehát kénytelen vagyok beszámolni önnek egy igencsak magántermészetű élményemről. Talán hozzásegíti ahhoz, hogy valamelyest megértőbb legyen saját országával és az itteni szokásokkal kapcsolatban.

A doktor egy pillanatra elhallgatott; majd csendes, tényszerű hangon így szólt:

– Feltételezem, ismeri a feleségemet.

Murugan, aki még mindig nem fordult felé, bólintott:

– Sajnálattal hallottam – motyogta –, hogy mennyire beteg.

– Most már csak napok kérdése – mondta dr. Robert. – Négy, maximum öt nap. De még teljesen tiszta az elméje, pontosan tudatában van annak, mi történik vele. Tegnap azt kérdezte tőlem, van-e rá mód, hogy együtt bevegyük a *moksha*-gyógyszert. Ezt korábban is megtettük – tette hozzá a doktor mintegy zárójelben –, az elmúlt harminchét év folyamán minden évben úgy egyszer-kétszer, amióta csak úgy döntöttünk, összeházasodunk. És most még egyszer utoljára – igen, legeslegutoljára. A dolog némi kockázattal járt a szer májra gyakorolt hatása miatt. De úgy döntöttünk, megéri kockáztatnunk. És kiderült: igazunk volt. A *moksha*-gyógyszer – a kábszer, ha ez az elnevezés jobban tetszik – használata alig járt rá nézve káros következményekkel. Mindössze a mentális szinten történő átalakulás következett be.

A doktor elhallgatott. Willnek ekkor hirtelen feltűnt a ketrecbe zárt patkányok sivítózása, vircsaftolása, valamint a trópusi élet bábeli hangzavara ott, a nyitott ablakon túl. Hallotta a távoli mejnó madár rikoltását: „Gyerünk, fiúk, itt és most, gyerünk! Itt és most.”

– Ön is olyan, mint az a mejnó – mondta végül dr. Robert. – Betanult néhány szót, amelyet nem ért, mint ahogy a mögöttes okokkal sincs tisztában: „Nem valódi, nem valódi.” De ha csak egyszer is megtapasztalta volna, amin mi Lakshmival tegnap keresztülmentünk, máris máshogyan látná a dolgot. Tudná, hogy amiben részünk volt, az sokkal valóságosabb, mint amit

ön valóságnak nevez. Valóságosabb, mint az, amit ebben a pillanatban gondol vagy érez. Valóságosabb, mint a szemei előtt zajló élet. De ön megtanulta, mit kell szajkóznia: „nem valódi”. „Nem valódi, nem valódi.”

Kedvesen a fiú vállára helyezte a kezét.

– Azt mondták önnek, hogy egy csapat önmagától semmit meg nem tagadó kábszeres vagyunk, illúziókban és hamis *samadhik*ban dagonyázunk. Idehallgasson, Murugan, felejtse el ezeket az ártalmas kifejezéseket, amelyeket úgy pumpáltak önbe. Legalább egy egyszeri kísérlet erejéig feledkezzen meg róluk. Vegyen be négyszáz milligramm *moksha*-gyógyszert, és tapasztalja meg saját maga, mit vált ki az emberből. Próbálja ki, mi mindent tud elmondani önnek a saját természetéről, erről a fura világról, amelyben élnie, tanulnia, szenvednie és végül majd meghalnia kell. Igen, még önnek is meg kell halnia egy napon – lehet, hogy tizenöt év múlva, lehet, hogy már holnap. Ki tudja? Annyi biztos, hogy meg fog történni, és bolond, aki nem készül fel rá.

Willhez fordult.

– Ha gondolja, kérem, tartson velünk, míg lezuhanyozunk, és valami ruhát húzunk.

Meg sem várta Will válaszát, kísétált a hosszú épület központi folyosójára nyíló ajtón. Will fogta a bambuszpálcát, és Vijaya kíséretében elindult utána.

– Mit gondol, az imént elhangzottaknak volt bármi hatása Muruganra? – kérdezte Vijayát, mihelyt becsukódott a hátuk mögött az ajtó.

Vijaya vállat vont.

– Kétlem.

– Ilyen anya mellett – mondta erre Will –, no és ne feledkezzünk meg a belső égésű motorok iránt táplált szenvedélyéről sem, valószínűleg érzéketlen bármire, amit maguk mondanak neki. Viszont hallania kellett volna, amikor a robogók kerültek szóba!

– Hallottuk elégszer – mondta dr. Robert, aki a kékre festett ajtó előtt várta be őket.

– Mihelyt eléri a nagykorúságot, a robogóügy elsődleges fontosságú politikai kérdés lesz.

Vijaya elnevette magát.

– Robogni vagy nem robogni, az itt a kérdés.

– Még hozzá nem csak Pala szigetén – tette hozzá dr. Robert. – Ez az a kérdés, amelyet minden némileg elmaradott országnak így, vagy úgy, de meg kell válaszolnia.

– A válasz pedig – mondta Will – minden esetben ugyanaz. Akármerre jártam, márpedig majdnem mindenhová eljutottam, az emberek teljes szívükkel a „robogni” mellett voksoltak. Mind egy szálig.

– Kivétel nélkül – tette hozzá egyetértően Vijaya. – Robogni a robogás kedvéért, és a pokolba az emberi kiteljesedésre, önismertre és a megszabadulásra vonatkozó megfontolásokkal! Nem is szólva az olyan egészen mezei kérdésekről, mint az egészség vagy a boldogság.

– Ezzel szemben *mi* – mondta dr. Robert – a gazdaságot és a technikát mindig az emberekhez igyekeztünk szabni – nem pedig az embereinket alakítottuk más gazdaságának és technikai vívmányainak megfelelően. Amit nem tudunk előállítani, azt behozzuk külföldről; de csakis annak az előállításával és behozatalával foglalkozunk, amit valóban megengedhetünk magunknak. És hogy mit engedhetünk meg magunknak, azt nem pusztán a font-, márká- és dollárkészleteink határozzák meg, hanem emellett és elsősorban, *elsősorban* – hangsúlyozta a doktor – az a vágyunk, hogy boldogok legyünk, és az a törekvésünk, hogy kiteljesedett emberi lényekké váljunk. A robogók, úgy határoztunk, miután alaposan elmélyedtünk a kérdés tanulmányozásában, azon dolgok, még hozzá azon igen nagyszámú dolgok közé tartoznak, amelyeket mi egyszerűen nem engedhetünk meg magunknak. Amit ezek szerint szegény kis Murugan a fájdalmasabbik módon lesz majd kénytelen megtanulni – mivel még nem tanulta meg, és nem is akarja fájdalommentesen megtanulni.

– Fájdalommentesen? – kérdezte Will.

– A tanulás és a valóságfeltáró szerek segítségével. Murugantól mindkettő meglehetősen távol áll. Vagy inkább azt mondanám, idáig mindkettőnek pontosan az ellenkezőjében volt része. Európában félre nevelték – a svájci nevelőnők, az angol magántanárok, az amerikai filmek és mindenki

reklámjai – és számára a valóság napja a napfogyatkozás állapotában van az édesanyja által preferált spiritualizmusnak köszönhetően. Nem is csoda, hogy ennyire vágyik egy robogóra.

– Alattvalói azonban, úgy értelmezem, már kevésbé érzik szükségét az efféle dolgoknak.

– Hát persze. Kisgyermekkoruk óta arra tanították őket, hogy teljes tudatossággal forduljanak a világ felé, és hogy élvezzék ezt a tudatosságot. Mindennek tetejében látták a világot, saját magukat valamint a többi embert, ahogyan ezek a valóságfeltáró szerek fényében megmutatkoznak, ahogyan nekik köszönhetően teljes mértékig átformálódnak, újjászületnek. Ami természetesen még intenzívebb tudatossághoz és értőbb élvezethez segíti hozzá őket, hisz hatásukra a legszokványosabb dolgok, a legtriviálisabb események is ékszereknek és csodának tűnnek.

– Ékszereknek és csodának – hangsúlyozta még egyszer. – Miért kéne hát a robogókhoz, a whiskyhez, a televízióhoz, Billy Grahamhez vagy bármely más figyelemelterelő szórakozáshoz vagy pótszerhez folyamodnunk?

– „Semmi nem elég, ami kevesebb, mint a minden” – idézte Will. – Már értem, miről beszélt az Öreg Rádzsa. Nem lehet valaki jó közgazdász anélkül, hogy egyben ne legyen jó pszichológus is. Vagy jó mérnök úgy, hogy egyben ne rendelkezzen a megfelelő metafizikai ismeretekkel.

– Ne feledkezzék meg a többi tudományról sem – válaszolta dr. Robert. – A farmakológiáról, a szociológiáról, a fiziológiáról, nem is szólva a tiszta és alkalmazott autológiáról, neuroteológiáról, metakémiáról és a mikomiszticizmusról.

– No meg a végső dolgok tudományáról sem – tette hozzá, miközben elfordult, hogy egyedül maradhasson a kórházban fekvő Lakshmira vonatkozó gondolataival –, arról a tudományról, amely előbb-utóbb mindannyiunkat górcső alá vesz – a tanatológiáról.

Egy pillanatra elhallgatott, majd egészen más hangon folytatta:

– No, gyerünk, mosakodjunk meg.

Kinyitotta a kékre festett ajtót, és elsőnek lépett be a hosszúkás öltözőbe, amelynek egyik végében ott voltak a zuhanyzók és a mosdók, míg a

szemközti falra több sorban öltözőszekrényeket szereltek, mellettük pedig hatalmas akasztós szekrények álltak.

Will leült, és miközben társai a mosdóknál szappanozták magukat, ő vette át a szót.

– Megengedhető volna – kérdezte – egy félrenevelt idegen számára, hogy kipróbálja az igazság-szépség pilulát?

Kérdésére egy kérdés volt a válasz.

– Rendben van a mája? – érdeklődött dr. Robert.

– Kiváló állapotban van.

– A látszat legalábbis arra vall, hogy skizofréniaja az enyhénél nem erősebb. Így hát nem látok ellenjavallatot.

– Tehát alávetetem magam a kísérletnek?

– Amikor csak óhajtja.

A doktor beállt a Willhez legközelebb eső zuhany alá, és eltekerte a vízcsapot. Vijaya hasonlóan cselekedett.

– Én azt hittem, maguk intellektuális beállítottságú emberek, értelmiségiek – szólalt meg Will, amikor a két férfi előkerült a zuhany alól, és törölközni kezdett.

– Szellemi munkát végzünk – felelte Vijaya.

– Akkor mire ez a rettenetes nehéz testi munka?

– Nagyon egyszerű oka van: délelőtt volt egy kis szabadidőm.

– Nekem is – mondta dr. Robert.

– Így hát kimentek a mezőre, és ott valamiféle tolsztoji gesztust tettek.

Vijaya elnevette magát.

– Úgy látom, azt képzelem, etikai megfontolásokból tesszük, amit teszünk.

– Talán nem így áll a dolog?

– De még mennyire, hogy nem. Dolgoztatom az izmaimat, mert vannak izmaim; és ha nem használom őket, rosszkedvű ülés-függő leszek.

– Márpedig az afféle ember esetében nincsen semmi az agykéreg és az ülep között – mondta dr. Robert. – Vagy inkább úgy fogalmaznék, van ott minden,

csakhogy a teljes tudattalanság és a mérgező stagnálás állapotában. A nyugati értelmiség csupa ülésfüggőből áll. Ezért is van, hogy a legtöbben maguk közül oly visszataszítóan beteges benyomást keltenek. A múltban még a királyi családok sarjainak is rengeteget kellett gyalogolniuk, ahogy a pénzkölcsönzőknek és a metafizika tudósainak is. És ha épp nem használták a lábukat, lovagoltak. Ma viszont az iparmágánasoktól az irodistáig, a logikai pozitivistáktól a pozitív gondolkodás megszállottjaiig idejük kilentized részét mindannyian párnázott ülőkén csücsülve töltik. Szivacsos ülés a szivacsos fenéknek – otthon, az irodában, a kocsiban és a bárókban, a repülőgépen, a vonaton és a buszon. A láb nem mozog, nem kell megküzdeni a távolsággal és a gravitációval – más nem is létezik, mint a lift, a repülőgép és a gépkocsi, a habzivacs, no meg az ücsörgés örökkévalósága. A túlaradó életerő, mely egykor levezetést talált a harántcsíktal izmok közt, most a zsigerek és az idegrendszer ellen fordul, és lassan elpusztítja őket.

– Így hát maguk terapeutikus célzattal folyamodnak az ásáshoz-kapáláshoz.

– Inkább megelőzőképpen – hogy terápiára ne is legyen szükség. Pala szigetén még a professzorok és a kormánytisztviselők is nagy átlagban napi két órát szánnak ásásra és kapálásra.

– Kötelező?

– Igen, egyben azonban örömük is telik benne.

Will grimaszolt.

– *Nekem* nem sok örömöm telne benne.

– Ennek az az oka, hogy nem tanították meg, hogyan használja megfelelően az elméjét és a testét – magyarázta Vijaya. – Ha valaki megmutatta volna magának, hogy tegyen mindent a lehető legkevésbé megerőltető módon és a lehető legnagyobb tudatossággal, akkor még a nehéz testi munkában is élvezetét lelne.

– Jól értelmezem, hogy maguknál a gyerekek mind efféle nevelésben részesülnek?

– Attól kezdve, hogy elkezdenek önállóan tevékenykedni. Például hogyan kell helyesen begombolkozni? Milyen testtartás illik hozzá a legjobban?

Miközben ezt kérdezte, Vijaya épp elkezdte begombolni az ingét.

– Mi ezt a kérdést úgy válaszoljuk meg, hogy megmutatjuk nekik – őrajtuk –, hogy melyik a fiziológiailag legmegfelelőbb fej- és testtartás. Egyúttal arra biztatjuk őket, figyeljék meg, milyen érzést vált ki belőlük ez a fiziológiailag legmegfelelőbb testtartás. Fontos, hogy tudatában legyenek, mi mindenből tevődik össze a begombolkozás folyamata az érintések, nyomódások és az izomérzékelés vonatkozásában. Tizennégy éves korukra megtanulják, hogy vegyék ki bármely elképzelhető tevékenységből a legtöbbet és a legjobbat – objektív és szubjektív értelemben egyaránt. Ebben a korban fogjuk őket munkára. Napi másfél órát kell valami hasznos fizikai tevékenységgel tölteniük.

– Vissza a jó öreg gyerekmunkához!

– Mi nem így látjuk a dolgot – mondta dr. Robert. – Nem hódolunk be az új divatnak, mely a gyerekeket tétlenségre kényszeríti. Önök nem engedik, hogy a tizenévesek dolgozzanak; így hát kénytelenek komiszságokat elkövetni, hogy kiengedjék a gőzt, vagy pedig magukba fojtani az indulataikat egészen addig, amíg készen nem állnak a domesztikált ülésfüggő életre.

– Most pedig – folytatta némi szünet után – ideje elindulni. Majd én mutatom az utat.

Amikor beléptek a laboratóriumba, Murugan épp táskája becsatolásával foglalatосkodott, elrejtve tartalmát a kíváncsi szemek elől.

– Kész vagyok – mondta, és hóna alá gyúrte a Legújabb Testamentum ezerháromszázötvennyolc oldalas kötetét.

Követte őket ki a napsütésre. Pár perccel később már úton voltak, négyen összezsúfolva egy ósdi terepjáró ülésin. Útjuk a fehér bika kifutója, a lótuszokkal teli medence és a hatalmas kő-Buddha mellett vezetett el, majd át az Állomás főkapuján, és máris kint voltak a főúton.

– Sajnálom, hogy nem szolgálhatunk kényelmesebb járművel – mondta Vijaya, miközben nagy zajt csapva továbbzötykölödték.

Will megpaskolta Murugan térdét.

– Inkább ettől az úrtól kellene bocsánatot kérnie – mondta. – Ő az, aki Jaguarokra és Thunderbirdökre vágyakozik.

– Vágyakozása azonban sajnos – szólt közbe dr. Robert a hátsó ülésről –,

beteljesületlen kell maradjon.

Murugan szavakkal nem is reagált, pusztán az olyan ember titkos, megvető mosolyára méltatta az elhangzottakat, aki meg van róla győződve, hogy úgymint neki van igaza.

– Nem áll módunkban játékszereket importálni – folytatta dr. Robert –, kénytelenek vagyunk pusztán az alapvető szükségletekre korlátozni a behozatalt.

– Mint például?

– Tüstént meglátja.

Kanyar következett, és amikor kinéztek az ablakon, odalenn a mélyben szemük elé tárult egy jelentősebb méretű falu látványa. Nádtetős házak, fákkal beültetett, árnyas kertek. Vijaya lehúzódott az út szélére, és lekapcsolta a motort.

– Íme, New Rothamsted – mondta. – Más éven Madalia. Rizs- és zöldségtermesztés, szárnyasok, gyümölcsök. Nem szólva a fazekasokról és a bútorgyárról. Ezért van szükség azokra a vezetésekre.

Kezével a távvezetékoszlopok hosszú sora felé intett, amelyek a falu mögött, egy teraszos kialakítású hegyoldalban kapaszkodtak felfelé. A hegygerinc felett szem elől tévesztették az oszlopokat, hogy újra megpillantsák őket valahol a messzeségben, ahogy azok a következő zöldellő völgyből masíroztak felfelé a hegyi dzsungel zöldje és a felhőkbe burkolózó csúcsok felé odafent, a messzeségben.

– A nélkülözhetetlen importárunk közé tartoznak ezek is: elektromos berendezések. Ha pedig a vízvezetéseket már megzaboláztuk, és a távvezetéseket is kifeszítettük, íme, még valami, ami magas prioritással bír.

Ujjával egy jókora ablaktalan betontömbre mutatott, mely a falu felső végében magaslott ki a faházak közül – igencsak oda nem illő módon.

– Hát az meg micsoda? – kérdezte Will. – Valamiféle elektromos sütőberendezés?

– Nem, a kemencék a falu másik végében vannak. Ez a közös hűtő.

– Volt idő – magyarázta dr. Robert –, hogy a megtermelt romlandó árunak körülbelül a fele kárba ment. Így viszont gyakorlatilag semmi veszteségünk

nincs. Minden, amit termelünk, a miénk, nem pedig a környezetünkben élő baktériumoké.

– Így aztán van mit enniük.

– Bőségesen. Jobban táplálkozunk, mint Ázsia bármely más országában az emberek, és még felesleg is marad, exportra. Lenin valaha azt mondta: villamosítás plusz szocializmus egyenlő a kommunizmussal. A mi egyenleteink igencsak másmilyenek. Villamosítás mínusz nehézipar plusz születésszabályozás egyenlő a demokráciával és a bőséggel. Villamosítás plusz nehézipar mínusz születésszabályozás egyenlő a nyomorral, a totalitarizmussal és a háborúval.

– Csak mellékesen – kérdezte Will –, ki a tulajdonos? Maguk itt kapitalizmusban vagy államszocializmusban élnek?

– Egyikben sem. A legtöbb dologban együttműködő partnerekként veszünk részt. Pala szigetén a mezőgazdaságban mindig is a teraszos művelés és az öntözéses gazdálkodás volt a főszerep. Csakhogy a teraszos művelés és az öntözéses gazdálkodás a közös erőfeszítésen és a barátságos megállapodásokon alapul. A késhegyre menő versengés nem fér össze a hegyi falvakban zajló rizstermesztéssel. A mieink meglehetősen könnyűnek találták az áttérést a falusi közösségen belüli kölcsönös segítségnyújtásról az áramvonalas együttműködési technikákra az adásvétel, valamint a nyereségmegosztás és a finanszírozás tekintetében.

– Még a finanszírozás is az együttműködésen alapul?

Dr. Robert bólintott.

– Sehol egy vérszívó uzsorás, nem úgy, mint a vidéki Indiában, ahol mindenütt ott vannak. Sehol egy nyugati típusú kereskedelmi bank. Kölcsönzési rendszerünk a takarékszövetkezeti rendszer azon modelljén alapszik, amelyet Wilhelm Raiffeisen alakított ki több mint egy évszázaddal ezelőtt Németországban. Dr. Andrew meggyőzte a Rádzsát, hogy hívja meg Raiffeisen egyik fiatal kollégáját, és kérje fel, szervezze meg számunkra az együttműködésen alapuló bankrendszert. Még mindig jelentős erőt képvisel.

– És mit használnak pénz gyanánt? – kérdezte Will.

Dr. Robert benyúlt a nadrágzsebébe, és előhúzott egy maréknyi ezüstöt,

aranyat és rezet.

– A maga szerény módján – magyarázta – Pala aranytermelő ország. Eleget termelünk ki ahhoz, hogy a papírnak legyen stabil fémfedezete. Az aranykivitel is kiegészíti exporttevékenységünket. Azonnal készpénzben tudunk fizetni az olyasfajta drága felszerelésekért, mint azok a távvezetékek meg a generátorok a falu másik végén.

– Nekem úgy tűnik, meglehetősen sikerrel vették az akadályokat a gazdaság terén.

– Nem volt nehéz megoldani a problémáinkat. Először is soha nem hagytuk, hogy több gyermek szülessék, mint amennyit táplálni és ruházni tudunk, mint amennyi számára gondoskodni tudunk a megfelelő lakáskörülményekről és mondjuk úgy, teljes emberi lényé válását elősegítő oktatásról. Mivel nálunk nincs túlnépesedés, bőségben élünk. És bár bőségben élünk, sikerült ellenállnunk annak a kísértésnek, amelynek a Nyugat mostanra teljesen megadta magát – a túlzott fogyasztás kísértésének. Nem okozunk magunknak szívkoszorúér-betegségeket azzal, hogy hatszor annyi telített zsírt fogyasztunk, mint amennyire valóban szükségünk van. Nem hipnotizáljuk magunkat, amíg csak el nem hisszük, hogy két televíziókészülék kétszer olyan boldoggá tesz majd bennünket, mint egy. És végül nem költjük a bruttó nemzeti össztermék egynegyedét a harmadik világháborúra való készülődésre, vagy ha nem a világháborúra, akkor kistestvérére, a háromezer-kettőszázharmincharmadik helyi háborúra. A fegyverkezés, a világméretű eladósodás és a termékekbe épített gyors elavulás – a Nyugat virágzásának három alappillére. Ha eltörölnék a háborút, a pazarlást és a pénzkölcsönzőket, az önök rendszere összeomlana. És amíg önök túlságosan sokat fogyasztanak, a világ többi része egyre mélyebbre süllyed a legrémesebb katasztrófába. A tudatlanság, a militarizmus és a szaporodás, ez a három – és közülük is a legnagyobb a szaporodás. Semmi remény, még a legcsekélyebb lehetőség sincs a gazdasági problémák megoldására, ameddig *afelett* nem lesz uralma az embereknek. A népesség nőttön-nő, és oda a felvirágzás.

Ujjával mutatta a lefelé tartó görbét.

– Amint a hanyatlás megkezdődik, megjelenik az elégedetlenség,

kezdődnek a lázongások (a mutatóujj közben felfelé indult), a politika egyre könyörtelenebbé válik, megerősödik az egypárti hatalom, terjed a nacionalizmus, és nőttön-nő a harci kedv. Még tíz-tizenöt év gátlástalan szaporodás, és az egész világ Kínától Afrikán és a Közel-Keleten át egészen Peruiig telis-tele lesz nagyvezérekkel, akik mind a szabadság eltiprásának lesznek a hívei, állig felfegyverezve az oroszoknak vagy az amerikaiaknak köszönhetően, vagy még jobb, ha egyszerre mindkettő segít nekik, mind zászlókat lobogtatnak majd, és mind *lebenstraum*ért^[82] rikoltoznak.

– És mi lesz Palával? – kérdezte Will. – Tíz év múlva *maguk* is meg lesznek áldva egy nagyvezérrel?

– Ha csak egy mód van rá, nem – felelte dr. Robert. – Mindig megtettünk minden tőlünk telhetőt annak érdekében, hogy igencsak megnehezítsük a nagyvezérek felemelkedését.

Will a szeme sarkából látta, hogy Murugan grimaszol egyet. A fiú arcáról felháborodást, megvetést, undort olvasott le. Antinousnak nyilván öröme telt benne, hogy Thomas Carlyle-hősként^[83] lássa magát. Will ismét odafordult dr. Roberthez.

– Mesélje el, hogy csinálják.

– Nos, először is nem háborúzunk, és nem is készülünk a háborúra. Következésképpen nincs szükségünk sorozásra, katonai hierarchiára, sem pedig központi irányításra. Aztán ott van a gazdasági rendszerünk: senki számára nem teszi lehetővé, hogy az átlagnál több mint négyszer, ötször gazdagabb legyen. Azaz nincsenek iparbáróink, se mindenható pénzembereink. Még fontosabb, hogy nincsenek mindenható politikusaink és bürokratáink. Pala önmagukat kormányzó egységek: földrajzi egységek, szakmai egységek, gazdasági egységek szövetsége – úgyhogy az út nyitva áll a kisléptékű kezdeményezések és a demokratikus vezetők előtt, azonban itt nincs hely diktátorok számára valamiféle központi kormányzat élén. Még valami: nincs intézményesített egyházunk, a vallásunk a közvetlen tapasztalatra helyezi a hangsúlyt és helyteleníti, rosszallja az ellenőrizhetetlen dogmákba vetett hitet, és azokat az érzéseket, amelyeket az efféle hit inspirál. Így hát védelmet élvezünk egyrészt a pápista pestissel, másrészt a fundamentalista vallási megújulással szemben. És a

transzcendentális élmények mellett módszeresen kultiváljuk a szkepticizmust. Nem hagyni, hogy a gyerekek túl komolyan vegyék a szavainkat, megtanítani őket, hogy mindent, amit hallanak vagy olvasnak, vegyenek górcső alá – mindez az iskolai tanmenet szerves része. Az eredmény: a Hitlerhez vagy a szoros túloldalán élő szomszédunkhoz, Dipa ezredeshez hasonló ékesszóló, uszító népvezéreknek, úgy tűnik, esélye sincs itt Pala szigetén.

Ez már túl sok volt Murugan számára. Képtelen volt türtőztetni magát:

– Nézzék csak meg, mit hoz ki a népből Dipa ezredes! – fakadt ki. – Nézzék csak meg azt az odaadást és önfeláldozást! Nálunk semmi ilyesmi nem létezik.

– Hála Istennek – szólt dr. Robert ájtatosan.

– Hála Istennek – visszhangozta Vijaya.

– De hisz ezek jó dolgok – ellenkezett a fiú. – Engem lenyűgöznek.

– Engem is lenyűgöznek – mondta dr. Robert. – Lenyűgöznek, ugyanúgy, ahogyan a tájfun is lenyűgöz. Sajnos azonban az a helyzet, hogy ez a fajta odaadás és önfeláldozás nem fér össze a szabadsággal, nem is szólva az értelemről vagy az emberi tisztességről. A tisztesség, az értelem és a szabadság érdekében pedig jó ideje már, hogy Palán hatalmas erőfeszítéseket teszünk. Jó ideje: egészen pontosan felséged névrokona, Murugan, a Reformrádza kora óta.

Vijaya előhúzott az ülés alól egy fémdobozt, felemelte a fedelét, és kiosztotta az első kör sajtos-avokádós szendvicset.

– Kénytelenek leszünk útközben táplálkozni.

Beindította a motort, és miközben egyik kezében a kenyeret fogta, a másikkal az útra kormányozta a kisméretű járművet.

– Holnap – mondta Willnek – megmutatom a falu látnivalóit, nem is szólva egy még azoknál is figyelemreméltóbb látványosságról. Arról a látványról beszélek, amit a családom nyújt ebéd közben. Ma azonban a hegyekben van dolgunk.

A falu szélétől nem messze Vijaya letért a főútról. A teraszos rizsföldek és zöldségágyások közt meredeken kanyargó kisebb mellékúton haladtak

tovább fölfelé. Az út mentén gyümölcsösöket, itt-ott pedig fiatal faültetvényeket láttak, amelyek, amint azt dr. Robert elmagyarázta, arra szolgáltak, hogy ellássák nyersanyaggal a shivapurami papírmalmokat.

– Hány újságot tud Pala eltartani? – érdeklődött Will, és nagy meglepetésére szolgált a válasz, hogy mindössze egyet.

– És kié a monopólium? A kormányé? A hatalmon lévő párté? A helyi Joe Aldehyde-é? – kérdezte.

– Szó sincs monopóliumról – nyugtatta meg dr. Robert. – Az újság szerkesztőbizottságának tagjai féltucatnyi pártot, érdeket képviselnek. Mindannyiuk számára ki van jelölve az a felület, ahol gondolataikat, kritikai megjegyzéseiket közzétehetik. Az olvasó így össze tudja hasonlítani az érveiket, és azok alapján meg tudja hozni a maga döntését. Emlékszem, mennyire megdöbbenem, amikor először volt alkalmam végigolvasni az önök egyik nagy példányszámú napilapját. A szalagcímek elfogultsága, a riportok és a kommentárok módszeres egyoldalúsága, érvek helyett frappáns félmondatok és szlogenek... Komoly formában senki nem apellál az emberi értelemre. Ehelyett az újság készítői módszeresen azon munkálkodnak, hogy feltételes reflexeket alakítsanak ki a szavazók agyában – ami pedig a lap többi részét illeti, azt bűnesetek, válási krónikák, anekdoták töltik meg, locsogás-fecsegés, bármi, ami alkalmas rá, hogy elszórakoztassa az embereket és lekösse a figyelmüket, nehogy még a végén elkezdjenek gondolkozni.

A kocsí egyre magasabbra kúszott a hegyi úton. Már is fent jártak a két meredek lejtő közt, a hegygerincen. Balra a szurdok legalján egy fákkal szegélyezett tó látszott, jobbra pedig egy szélesebb völgy, ahol két árnyas falu között, mint valami oda nem illő, tisztán mértani formákkal operáló objektum, egy hatalmas gyárépület nőtt ki a földből.

– Cement? – tette fel a kérdést Will.

Dr. Robert bólintott.

– Egyike a nélkülözhetetlen iparágaknak. Magunk elégítjük ki a szükségleteinket, illetve többletet is termelünk, exportra.

– És azok a falvak szolgáltatják a munkaerőt?

– A mezőgazdasági és erdei munka, no meg a fűrészmalom működésének szüneteiben.

– És jól működik ez a részmunkaidős beosztáson alapuló rendszer?

– Attól függ, mit ért az alatt, hogy „jól”. Szó sincs maximális hatékonyságról. De hát Pala szigetén a maximális hatékonyság nem is olyan kategorikus imperativus, mint önöknél. Önöknek az az első gondolata, hogy lehetne valamiből a lehető legrövidebb idő alatt a legnagyobb lehetséges teljesítményt kicsiholni. Számunkra első az ember és az emberek elégedettsége. A munka terén a változatosság nem eredményez minimális időmennyiség alatt maximális teljesítményt. De a legtöbben jobban szeretik, mint ugyanazt az egyfajta munkát végezni egész életükben. Ha a gépies hatékonyság és az emberek elégedettsége között kell választanunk, mi az elégedettség mellett tesszük le a voksunkat.

– Húszéves koromban – szólalt meg egyszer csak Vijaya – négy hónapot töltöttem abban a cementműben – utána tíz héten át szuperfoszfátot gyártottam, majd lehúztam hat hónapot a dzsungelben favágóként.

– Megint az a rémes nehéz testi munka!

– Húsz évvel ezelőtt – vette át a szót dr. Robert – egy rövid ideig a rézöntődében dolgoztam. Azután pedig megízleltem, milyen az élet a tengeren, egy halászhajón. Minél több foglalkozást kipróbálni – itt mindenki úgy tekinti, hogy ez a tanulmányai része. Az ember rengeteget tanul – a legkülönbébb dolgokról, készségekről, szervezetekről, mindenféle emberekről és a gondolkodásmódjukról.

Will a fejét rázta.

– Én még mindig azt mondom, inkább egy könyvben néznék utána az efféle dolgoknak.

– De aminek könyvekben tud utánanézni, az soha nem *az igazi*. Mélyen legbelül – mondta dr. Robert – önök még mindig mindannyian platonisták. Imádják a szót, és rettegnak az anyagtól!

– Hallaná csak ezt egy pap – válaszolta Will. – Ők folyvást amiatt szidalmaznak bennünket, hogy érzéketlen materialisták vagyunk.

– Érzéketlenek – ismételte meg dr. Robert egyetértően –, de éppen azért

érzékletlenek, mert annyira ostobán materialisták. Absztrakt materializmus – no, önök annak a hívei. Mi viszont ragaszkodunk hozzá, hogy a konkrét dolgokban legyünk materialisták – a megfeszített izmok, a koszos kezek, a látás, tapintás és szaglás szavak nélküli szintjén. Az absztrakt materializmus épp olyan rossz, mint az absztrakt idealizmus, amennyiben szinte lehetetlenné teszi a dolgok azonnali, spirituális megtapasztalását. Nálunk, konkrét materialistáknál a különféle munkák kipróbálása, megízlelése az első, megkerülhetetlen lépés a konkrét spiritualizmus oktatásában.

– De még a legkonkrétabb materializmussal se jut túl messzire az ember – pontosította az elhangzottakat Vijaya –, ha nincs teljes mértékig tudatában, mit tesz és mit tapasztal meg. Az embernek teljes tudatossággal kell azok felé az anyagok felé fordulnia, amelyeket a kezébe vesz, azok felé a készségek felé, amelyeket épp gyakorol, és azok felé az emberek felé, akikkel együtt dolgozik.

– De még mennyire – mondta dr. Robert –, valóban világosabban kellett volna fogalmaznom arra nézvést, hogy a konkrét materializmus pusztán a nyersanyaga a teljes emberi életnek. A tudatosság, a teljes és állandó tudatosság segítségével aztán konkrét spiritualizmussá alakítjuk. Légy teljes mértékig tudatában, mit cselekszel, és a munkából a munka jógája lesz, a játékból a játék jógája, a mindennapi életből pedig a mindennapi élet jógája.

Willnek eszébe jutott Ranga és a kis nővér.

– És mi a helyzet a szerelemmel?

Dr. Robert bólintott.

– Azzal is ugyanez a helyzet. A tudatosság átformálja, és a szeretkezést a szeretkezés jógájává változtatja.

Murugan mintha azt utánozta volna, milyen arcot vág édesanyja, ha valaki megbotránkoztatja.

– Pszichofizikai eszközök a transzcendentális cél szolgálatában – mondta Vijaya valamivel emeltebb hangon, hogy az alacsonyabb sebességfokozatba váltást kísérő csikorgás közepette is hallani lehessen, mit beszél –, azt mondanám, mindezeket a jógákat elsősorban így kell tekintsük. De a jóga ezen fajtáinak van még egy további hasznuk is: olyan eszközök, amelyek

segítségével az emberek meg tudnak birkózni a hatalom problémáival.

Visszaváltott egy csendesebb fokozatba, és újra halkabban, normális hangfekvésben beszélt.

– A hatalom problémáival – ismételte meg. – Azokkal pedig az ember kénytelen a szervezettség minden szintjén szembenézni – de még mennyire, hogy minden szintjén, a nemzeti kormányzattól egészen a kisdédóvókig és a nászutas párokig. Mert hiszen nem csupán arra megy ki a játék, hogy megnehezítsük a nagyvezérek dolgát. Ott van a milliányi kisstílű zsarnok és gonosztevő, ott az a sok néma, dicstelen hitler, a falu napóleonjai, a családon belüli kálvinok és torquemadák.^[84] Nem is szólva azokról a brigantikról és erőszakos fráterekről, akik elég hülyék, és végül eléri, hogy bűnözőknek bélyegezzék őket. Hogy lehetne jó irányba terelni azt a hatalmas energiát, amelyet ezek az emberek generálnak, és valami hasznos módon munkára fogni – vagy legalábbis meggátolni, hogy kárt okozzon?

– Nagyon örülnék, ha mesélne róla – mondta Will. – Mégis hogy kezdenek neki?

– Minden fronton egyszerre – felelte Vijaya. – Mivel azonban az ember, ha beszél, egynél több dolgot egyszerre nem tud elmondani, kezdjük a hatalom anatómiájának és fiziológiájának áttekintésével. Meséljen neki a téma biokémiai megközelítéséről, hiszen az a maga asztala, dr. Robert.

– Van annak immár majdnem negyven esztendeje – kezdte dr. Robert –, nos, akkoriban történt a dolog, amikor Londonban tanultam. Azzal kezdődött, hogy hétvégeente börtönöket látogattam, és hacsak volt egy szabad estém, történelmi témájú könyveket olvastam.

– A történelem és a börtönök – ismételte meg. – Feltűnt, milyen szoros a kapcsolat közöttük. Az emberiség bűntényeiről, örültségeiről és a sors szerencsétlen fordulatairól szóló feljegyzések (ez a meghatározás ugyebár Gibbontól származik?) és a hely, ahol a sikertelenül kivitelezett bűntények és örültségek elkövetői bizonyos szerencsétlen fordulatok következményeként megtalálhatók. Elmélyedtem a könyveimben, eldiskuráltam ezekkel a jómadarakkal ott a börtönben, és közben azon vettem észre magam, hogy kérdéseket fogalmazok meg. Miféle emberek

válnak veszélyes bűnözőkké – a történelemkönyvek nagy formátumú bűnözőivé és a Pentonville és Wormwood Scrubbs börtönök kisstíli bűnözőivé? Miféle embereket mozgat meg a kéjes hatalomvágy, a szenvedély, hogy másokkal szemben agresszívan lépjenek fel, mások felett uralkodjanak? És azok a könyörtelen emberek, férfiak és nők, akik tudják, mit akarnak, és egyáltalán nincsenek skrupulusaik a tekintetben, hogy azt másoknak okozott fájdalom vagy akár gyilkosság árán is, de megszerezzék, azok a szörnyetegek, akik fájdalmat okoznak és gyilkolnak, nem haszonvágyból, hanem csak úgy, mert fájdalmat okozni és gyilkolni oly remek mulatság – *kik ezek az emberek?* Akkoriban számos szakértővel megvitattam ezeket a kérdéseket – orvosokkal, pszichológusokkal, társadalomtudósokkal, tanárokkal. Mantegazza és Galton már kimentek a divatból, és a legtöbb szakértő ismerősöm afelől próbált meggyőzni, hogy az ezekre a kérdésekre adott egyedül érvényes válaszok a kultúra, a közgazdaságtan és a család összefüggéseiben értelmezhetők. Minden az édesanyákon és a szobatisztaságra szoktatás mikéntjén múlik, az egészen fiatalkori kondicionáláson és a környezeti traumákon. Ez csak félig győzött meg. Az édesanyák, a szobatisztaságra szoktatás és a környezettel kapcsolatos rengeteg nonszensz – nyilván igen sok múlik rajtuk. De vajon *minden* rajtuk múlik? Börtönlátogatásaim során lassan egy bizonyos beépített mintára vonatkozó bizonyítékok kezdtek sorjázni előttem – vagy inkább azt mondanám, kétféle beépített mintára; hiszen a veszélyes bűnözők és a hatalomimádó bajkeverők nem egyetlen alfajhoz tartoznak. A legtöbbjük, amint ezt már akkor sejteni kezdtem, két különálló és egymáshoz korántsem hasonlító alfaj tagjai – ezek az izom tonik és a pán péterek. Én a pán péterek kezelésére szakosodtam.

– Ezek kisfiúk, akik soha nem nőnek fel? – faggatózott Will.

– A „soha” szó nem igazán fedi a valóságot. A való életben Pán Péter előbb-utóbb mindig felnő. Pusztán arról van szó, hogy addigra már késő. Az ilyen ember ugyebár fiziológiai értelemben lassabban cseperedik, mint ahogyan azt az évek múlása indokolná.

– És mi a helyzet pán péter kislányváltozatával?

– Rendkívül ritka példány. Fiúkból viszont annyi van, mint égen a csillag.

Minden öt-hat fiúgyermek közül egy várhatóan pán péter lesz. A problémás gyerekek között, azaz azok között a kisfiúk között, akik nem tudnak olvasni, nem hajlandók tanulni, nem jönnek ki senkivel, és végül a komiszság erőszakosabb válfajainál kötnek ki, ha az ember a csuklójuk csontozatát megröntgenezi, tízből hétről az derül ki, ismét egy pán páterrel állunk szemben. A maradék nagyrészt izom tóni.

– Azon tűnődöm – felelte Will –, hogy a történelmi figurák közül vajon ki lenne jó példa a delikvens hajlamokkal megáldott pán páterre.

– Nem is kell olyan messzire mennünk. A legutóbbi, egyben a legjobb példa és mind közül a legnagyobb Adolf Hitler volt.

– Hitler? – Murugan hanghordozása döbbenetről, megrökönödésről árulkodott.

Hitler nyilvánvalóan a hősei közé tartozott.

– Olvassa csak el a Führer életrajzát – mondta neki dr. Robert. – Ha létezett valaha pán péter, hát ő az volt. Az iskolában reménytelen eset volt. Sem versengésre, sem a másokkal való együttműködésre nem volt alkalmas. Irigykedett minden normális értelemben sikeres fiúgyermekre – és mivel irigyelte, egyben gyűlölte is őket. Hogy jobban érezze magát, alacsonyabb rendű lényeknek tekintette és megvetette őket. Eljött a pubertáskor. Csakhogy Adolf szexuálisan visszamaradott volt. Más fiúk kikezdtek a lányokkal, és a lányok ennek megfelelően reagáltak. Adolf ehhez gátlásos volt, férfiasságát illetően bizonytalan. És mindvégig alkalmatlan a kemény munkára, így hát csakis egy fantáziavilágban, a képzeletében kompenzációs céllal kifejlesztett Másik Világban érezte otthon magát. Ott legalábbis Michelangelo volt. Nos, sajnos itt, ebben a világban nemigen ment neki a rajzolás. Egyedül a gyűlölethez, az alantas rafinériához volt tehetsége, egyedül az adatott meg neki, hogy fáradhatatlan hangszálai segítségével a lehető leghangosabban, megállás nélkül ontsa a szót, pánik péteri paranoiájának mélységeiből üvöltve. Harminc-negyven millió halott és csak a jó ég tudja, hány milliárd dollár – az ár, amelyet a világnak Adolfka kései érése miatt fizetnie kellett. Szerencsére a lassan érő kisfiúk többségének esélye sincs, hogy több legyen belőlük, mint kisstílű bűnöző. Ám a kisstílű bűnözők, ha elegendően vannak, képesek rá, hogy igen szép summát erőszakoljanak ki másokból. Ezért is

próbáljuk az ilyesmit csírájában elfojtani – illetve, mivel itt pán páterekről van szó, valójában azt próbáljuk meg elérni, hogy induljon már be az a csírázás, kezdjenek már növekedni azok a kis hajtások.

– És jobbára sikerrel járnak?

Dr. Robert bólintott.

– Nincs olyan nehéz dolgunk. Főleg, ha elég korán nekilátunk. Négy és fél, öt éves korában minden gyereket alaposan megvizsgálunk. Vérvétel, személyiségtesztek, szomatotípus-vizsgálat; ezután pedig megröntgenezzük a csuklójukat, és csinálunk egy EEG-t. Az összes édes-aranyos pán pétert kiszúrjuk, tévedés kizárva, és máris kezdjük a kezelést. Egy éven belül gyakorlatilag mindből teljesen normális embert csinálunk. Potenciális kudarcra ítélték, bűnözők, zsarnokok és szadisták, potenciális embergyűlölők és a forradalom kedvéért forradalmárkodók egész kis csapatát formáljuk át hasznos állampolgárokká, akiket lehet *adandena asatthena*^[85] kormányozni – büntetés és kard nélkül. Önöknél a bűnözőkkel még mindig a lelkészek, a szociális munkások és a rendőrség hivatott foglalkozni. Szüntelen szentbeszéd, segítő terápia és nyakló nélkül kiszabott börtönbüntetések. Mégis milyen eredménnyel? A bűnözési mutatók egyre romlanak. Nem is csoda. A testvérek rivalizálásáról, a pokolról és Jézus személyiségéről szóló ige nem helyettesítheti a biokémiát. Egy év a börtönben nem tudja helyreállítani az endokrinrendszer egyensúlyát, és abban sem tud segítséget nyújtani az ex-pán pátereknek, hogy megszabaduljanak korábbi állapotuk pszichés következményeitől. Mert ami a pán péter-féle bűnözőket illeti, ott egyedül a korai diagnózis és a naponta háromszor, étkezés előtt bevett rózsaszín kapszula segít. Ha a körülményeik máskülönben elfogadhatóak, a kezelésnek másfél éven belül megvan az eredménye: az édes értelem, no meg egy szemernyi a sarkalatos erényekből. Nem is szólva arról, hogy ezáltal végső soron esélyt teremtünk ott, ahol korábban erre nem volt meg a legcsekélyebb lehetőség sem, a *prajnaparamita* és a *karuna*, a végső bölcsesség és együttérzés kialakulására. És most Vijaya következik, már ha sikerül rávennie, hogy meséljen az izom tónikról. Amint talán észrevette, ő is az.

Ezzel dr. Robert előrehajolt, és megdőngette az óriás széles hátát.

– Böszme egy alak!

Majd hozzátette:

– Minő szerencse számunkra, incifinci garnélarakocskák számára, hogy nem egy vadállat!

Vijaya az egyik kezét levette a kormánykerékről, a mellkasát ütögette, és vad, hangos kiáltásokat hallatott.

– Ne hergelje a gorillát! – mondta, és kedélyesen felnevetett.

Majd így folytatta:

– Gondoljon csak a másik nagy diktátorra – fordult Will felé –, gondoljon Joszif Visszarionovics Sztálinra. Hitler a delikvenciába hajló pán péter legkiválóbb példája. Sztálin pedig a delikvenciába hajló izom tónié. Már alkatánál fogva arra volt rendelve, hogy extrovertált ember váljék belőle. Nem tenyeres-talpas, locsi-fecsi, nagypofájú módon, és ne is olyan extrovertált emberekre gondoljon, akinek minden vágya a másokkal való szüntelen együttlét – mindegy is, hogy kivel. Nem – ő a dübörgő, intenzív fajtából való, aki mindig kénytelen Valamit Cselekedni. Akinek egyszerűen nincsenek skrupulusai, akit semmitől nem tart vissza az együttérzés, sem az értelem. Végakaratóban Lenin azt tanácsolta követőinek, szabaduljanak meg Sztálintól: az az ember túlságosan is rajong a hatalomért, és rendkívüli tehetségének köszönhetően meg is találja a módját, hogy éljen vissza vele. Csakhogy a tanács késve érkezett. Sztálin addigra már oly mértékig bebetonozta magát a rendszerbe, hogy képtelenség volt kiebrudalni. Tíz évvel később abszolút hatalommal rendelkezett. Trockijt sikeresen leállította, minden régi cimboráját kinyírta. Nos, ekkorra mint az Isten az angyalkar közepén, ő is egyedül volt kényelmes kis mennyországában, ahol hízelgők és bólogató jánosok vették körül. És mindez idő alatt könyörtelenül elfoglalt volt, kulákokat likvidált, termelőszövetkezeteket szervezett, felépítette a fegyverkezési iparágat, és húzódozó milliőkat sikerült a tanyáról a gyárba kényszerítenie. Olyan kitartással, értelmesen, hatékonyan munkálkodott, amire a német pán péter az ő apokaliptikus fantazmagóriáival és gyakran változó kedélyállapotával tökéletesen alkalmatlan lett volna. Ami a háború legutolsó szakaszát illeti, hasonlítsa csak össze Sztálin stratégiáját Hitlerével. Az egyik oldalon a hideg számítás, a másikon a

kompenzációs célú álmodozások. Egyfelől a tiszta tekintetű realizmus, másfelől a retorikus nonszensz, amit Hitler végül sikeresen bebeszél saját magának. Két szörny, két delikvenciába hajló személyiség, azonban vérmérsékletük, tudattalan motivációjuk és végül hatékonyságuk homlokegyenest eltérő képet mutat. A pán péterek remekelnek, ha ki kell robbantani egy háborút vagy egy forradalmat; ahhoz azonban már egy izom tónira van szükség, hogy ezeket valóban elvigye a sikeres végkifejletig.

– Íme, a dzsungel – tette hozzá Vijaya egészen más hangon, és a feljebbjutásuk útját elállni látszó óriási, fákkal benőtt szikla felé intett.

Egy percre rá elhagyták a hegyoldal napsütötte ragyogását. Már is egy alagútban találták magukat, amely a trópusi lombok két fala közt kanyargott felfelé, benne zöldes alkonyi fény ragyogott. A fejük felett átívelő ágakról kúszónövények csüngtek le, a hatalmas fatörzsek közt sűrűn nőttek a cserjék és bokrok. Dúsan tenyészett itt mindenféle páfrány és sötét levelű rododendron – csupa, a szemét meresztő Will számára megnevezhetetlen, idegen növény. A levegő fullasztóan párás volt, és a burjánzó zöld növényzet, no meg az a másik fajta, hanyatló élet forró, fanyar, keserű illatot árasztott. Will a sűrű lombok függönyén tompán átszűrődő távoli fejszezsattogást hallgatta, egy fűrész ritmikus vijjogását. Az út még egyet kanyarodott, és az alagút zöld sötétjét hirtelen felváltotta a napsütés. Egy tisztásra értek. Ott hat magas, széles vállú, szinte meztelen favágó épp azzal volt elfoglalva, hogy egy frissen kidöntött fáról levagdossák, lenyessék az ágakat. A napfényben több száz kék és ametiszt lepke kergetőzött, végtelen, esetleges táncuk közben verdeső szárnyukkal a magasba emelkedtek. A tisztás távolabbi végében rakott tűz fölött egy öregember lassan kavargatta egy vasüst tartalmát. A közelben egy szelíd őz törekeny lábain elegáns-pettyesen legelészett nagy békében.

– Régi cimborák – mondta Vijaya, és odakiáltott nekik valamit palanéz nyelven.

A favágók visszakiabáltak és integettek. Majd az út élesen balra fordult, és ők ismét a fák között a zöld alagútban haladtak tovább, felfele.

– Ha már az izom tóniknál tartunk – mondta Will, amint maguk mögött hagyták a tisztást –, ezek aztán igazán remek példányok voltak.

– Ez a fajta fizikum – magyarázta Vijaya – állandó kísértést jelent. És mégis, e férfiak közt – és én dolgoztam vagy hatvannal-nyolcvannal közülük – soha egyetlen erőszakos fráterrel, egyetlen potenciálisan veszélyes hatalomimádóval sem találkoztam.

– Ezt máshogy úgy lehet mondani – szólt közbe megvetően Murugan –, hogy erre mifelénk senkiben sincs meg a legcsekélyebb becsvágy sem.

– Mi a magyarázat? – kérdezte Will.

– Rendkívül egyszerű, már ami a pán pátereket illeti. Amíg rajtunk múlik, esélyük sincs, hogy kedvet kapjanak a hatalomgyakorlásra. Már azelőtt kigyógyítjuk őket bűnözői hajlamaikból, hogy azok egyáltalán kialakulhatnának. Az izom tonik azonban mások. Ugyanannyira izmosak itt is, és éppoly dübörgően extrovertáltak, mint maguknál. Hogy akkor miért nem lesz belőlük Sztálin vagy Dipa, vagy legalábbis valamiféle családi zsarnok? Először is a társadalmi berendezkedésünk meglehetősen kevés alkalmat kínál nekik családjuk sakkban tartására, politikai berendezkedésünk pedig gyakorlatilag lehetetlenné teszi, hogy jelentős mértékben dominánsakká váljanak. Másodsor az izom tónikat megtanítjuk, hogy tudatosak és érzékenyek legyenek, és megtanítjuk őket arra is, hogyan élvezzék ki a mindennapi élet apró örömeit. Ez azt jelenti, hogy mindig létezik számukra alternatíva – vagyis számtalan alternatíva – ahelyett, hogy abban lelnék örömüket, hogy a főnököt játsszák. És végül közvetlenül kezelésbe vesszük hatalom- és dominanciaimádatukat is, amely az ilyesfajta fizikum majdnem minden változatával együtt jár. Kanalizáljuk a hatalomszeretetet, aztán eltérítjük – el az emberektől, inkább a tárgyi világ felé irányítjuk. Mindenféle nehezen végrehajtható feladatot adunk nekik – kimerítő, kemény feladatokat, amelyek az izmaikat tornáztatják, és kielégítik dominanciára való törekvésüket – ám ezek kielégítése nem valakinek a rovására, ráadásul vagy ártalmatlan, vagy pedig kifejezetten hasznos módon történik.

– Így hát ezek a remek teremtmények fákat döntenek ki emberek eltángálása helyett – erről lenne szó?

– Pontosan. És ha elégük lett az erdőből, mehetnek a tengerre, illetve kipróbálhatják magukat a bányában, vagy akár lazíthatnak egy keveset, már

relative értem, a rizsföldeken.

Will Farnaby hirtelen elnevette magát.

– Mi olyan vicces?

– Eszembe jutott az apám. Egy kis favágás talán helyrebillentette volna – nem is szólva arról, hogy mindez micsoda megváltás lett volna nyomorult családjá számára. Sajnálatos módon azonban ő angol úriember volt. A favágás szóba sem jöhetett.

– Nem volt lehetősége *semmiféle* fizikai munkával levezetni fölös energiáit?

Will a fejét rázta.

– Nem elég, hogy úriember volt – magyarázta –, apám ráadásul értelmiséginek gondolta magát. Csakhogy az efféle értelmiségi nem vadászik, nem lövöldözik, és nem jár el golfozni; csak két dolgot csinál: gondolkodik és vedel. A brandy mellett apám csak a gyengébbekkel szembeni erőszakoskodásban, a bridzsben és a politikai elméletekben talált örömet. Szerette magát egyfajta huszadik századi Lord Actonnak képzelni – a liberalizmus utolsó, magányos filozófusának. Hallaniuk kellett volna, mikor a modern, mindenható Állam romlottságáról szónokolt! „A hatalom korrumpál. Az abszolút hatalom abszolúte korrumpál. *Abszolúte!*” Ezután pedig ledöntött még egy pohár brandyt, és megújult kedvvel tért vissza kedvenc időtöltéséhez – a felesége és gyermekei eltiprására irányuló gonoszsághoz.

– És hogy maga Acton nem pontosan ugyanígy viselkedett – mondta dr. Robert –, annak pusztán az az oka, hogy ő véletlenül erényes és intelligens ember volt. Az elméletei semmi olyasmit nem tartalmaznak, ami visszatartaná a delikvens hajlamokkal megáldott izom tónikat vagy a kezeletlen pán pátereket attól, hogy eltiporják, aki csak az útjukba kerül. Ez volt Acton végzetes gyengesége. Elméleti politikusként teljes mértékig csodálatra méltó ember volt. Gyakorlati pszichológusként azonban mit tett le az asztalra? Úgy tűnik, azt gondolta, hogy a hatalomprobléma egyszerűen megoldható a megfelelő társadalmi berendezkedés kialakításával, amelyet természetesen kiegészít az egészséges erkölcs és egy cseppnyi

kinyilatkoztatásalapú vallás. Csakhogy a hatalom problémájának gyökerei az anatómiában, a biokémiában és a vérmérsékletben rejlenek. A hatalmaskodó hajlamokat jogi és politikai szinten kell megzabolázni; ez nyilvánvaló. Azonban az is nyilvánvaló, hogy az egyének szintjén gondoskodni kell a megelőzésről. Az ösztönök és az érzelmek szintjén, a mirigyek és a zsigerek, az izmok és a vér szintjén. Ha egyszer valahogy sikerülne időt szakítanom rá, szeretnék írni egy kis könyvecskét az emberi fiziológiáról az etika, a vallás, a politika és a jog összefüggéseiben.

– Igen, a jog – ismételte meg Will. – Éppen a jogról akartam kérdezni. Teljességgel kard- és büntetésmentesek? Vagy azért szükség van bírákra és rendőrökre?

– Azért szükség van rájuk – mondta dr. Robert. – De közel sem annyira nagy szükség, mint önöknél. Először is a megelőzésen alapuló orvostudománynak és a megelőzésen alapuló oktatásnak köszönhetően nem sok bűnt követünk el. Másodsorban pedig azon kevés elkövetett bűn legnagyobb részével az elkövető KÖRK-je foglalkozik. Közösségen belüli csoportterápia. A közösség felelősséget vállal a bűnözőért. Nehéz esetekben a csoportterápiát orvosi kezelés egészíti ki, *moksha*-gyógyszerkúra, élményterápia egy e tekintetben rendkívüli éleslátással rendelkező személy vezényletével.

– Akkor hogy kerülnek a képbe a bírák?

– A bírák mérlegelik a bizonyítékokat, döntenek a vádlott ártatlanságáról vagy bűnösségéről, és ha bűnös, a KÖRK-je, valamint amennyiben ez tűnik helyesnek, egy orvosból és gombaszakértőkből álló helyi bizottság gondjaira bízják. Meghatározott időközönként a KÖRK és a szakértők jelentést készítenek a bíró számára. Mihelyt a jelentések tartalma kielégítő, az ügy lezárásra kerül.

– És ha soha nem kielégítő?

– Előbb-utóbb – felelte dr. Robert – mindig az.

Csend támadt.

– Próbálta már a sziklamászást? – kérdezte hirtelen Vijaya.

Will elnevette magát.

- Mit gondol, mitől néz így ki a lábam?
 - Akkor muszáj volt mászni. Volt már, hogy pusztán az élvezet kedvéért próbálkozott veled?
 - Ahhoz elégszer – felelte Will –, hogy belássam, nem nekem való.
- Vijaya rápillantott Muruganra.
- No és ön, svájci tartózkodása idején?
- A fiú erre igencsak elpirult és a fejét rázta.
- Semmi ilyesmit nem szabad annak – motyogta –, akinek hajlama van a tébécére.
 - Be' kár! – szólt Vijaya. – Pedig jót tett volna.
- Will megkérdezte:
- Itt maguknál sokan hódolnak a mászás szenvedélyének?
 - A hegymászás az iskolai tananyag szerves része.
 - Mindenki számára kötelező?
 - Egy kevés igen. A haladó sziklamászási feladatok már csak a kifejlett izom tóniknak – ez körülbelül tizenkét fiú és huszonhét lány közül egy-egy főt jelent. Hamarosan találkozunk néhány fiatallal, akik épp az első alapszinten túli mászási feladatukkal küszködnek.
- A zöld alagút kiszélesedett, a fény ereje megnőtt, hirtelen maguk mögött hagyták a fülledt erdőt, és egy széles sziklaperemen találták magukat, majdnemhogy vízszintes talajon. Három oldalról vörös sziklafal vette őket körül, amely hatszáz méter magasan tornyosult felettük, és e felett a magasság felett további csipkézett hegygerincek és egymástól elkülönülő ormok következtek. Harapni lehetett a levegőt, és amint a napfényről beértek egy felettük vonuló gomolyfelhő lebegő szigetének árnyékba, majdnem hűvösnek érezték a levegő hőmérsékletét. Dr. Robert előrehajolt, és a szélvédőn keresztül a fennsík közepén, egy dombocska tetején egy épületriesortra mutatott. Az épületek fehér színűek voltak.
- Az ott a Magaslati Állomás – mondta – több mint kétezer méteres magasságban, több mint kétezer hektár jó termőfölddel, ahol gyakorlatilag bármi, amit Európa déli részén termelnek, megterem. Búza és árpa;

zöldborsó és káposzta, fejes saláta és paradicsom (a paradicsom speciálisan nem érlik meg ott, ahol az éjszakai hőmérséklet 20 fok felett van); egres, eper, dió, ringlő, őszibarack, sárgabarack. Valamint mindazok az értékes növények, amelyek ezen a földrajzi szélességen a magas hegységekben őshonosak – beleértve azokat a gombafajtákat, amelyek használatát fiatal barátunk oly hevesen ellenzi.

– Ide jöttünk hát? – kérdezte Will.

– Nem, ennél is magasabbra vezet az utunk.

Dr. Robert a messzeségbe mutatott, egy sötétvörös sziklagerinre, ahonnan az út egyik irányban lejtősen haladt lefelé, a dzsungel felé, míg a másik irányban meredeken emelkedett egy láthatatlan, felhők közt rejtőzködő csúcs felé.

– Fel az ősi Siva-templomba, ahová a zarándokok jártak annak idején a tavaszi és őszi napéjegyenlőségkor. Az a hely az egyik kedvencem az egész szigeten. Amikor a gyerekek még kicsik voltak, oda jártunk fel piknikezni Lakshminival szinte minden héten. Hány éve már annak!

Hangjába szomorúság keveredett. Sóhajtott egyet, majd hátradőlt az ülésen és lehunyta a szemét.

Elfordultak a Magaslati Állomás felé vezető útról, és felfelé vették az irányt.

– Most kezdődik az utolsó, legkeményebb szakasz – mondta Vijaya. – Hét hajtókanyar és egy fél mérföld hosszú, szellőzés nélküli alagút.

Egyes sebességfokozatba rakta a kocsit, és innentől fogva lehetetlen volt folytatni a beszélgetést. Tíz perc múlva megérkeztek.

X. FEJEZET

A sínben lévő lábával óvatosan manőverező Will kikecmergett az autóból, és körülnézett. Tőle délre a magasba nyúló vörös kősziklák és minden más irányba a meredeken lefelé tartó lejtők között a hegygerinc síkját kiegyenesítették, és ennek a hosszú, keskeny terasznak a középpontjában egy templom állt – hatalmas, vörös torony, ugyanabból az anyagból, mint a hegyek, masszív, téglalap alapú, függőlegesen bordázott. Teljesen szimmetrikus volt, ellentétben a sziklával, de nem olyan értelemben volt szabályos, mint ahogyan az eukleidészi absztrakciók azok; egy élő dolog pragmatikus mértanával együtt volt szabályos. Igen, élő; hiszen a templom minden gazdag textúrájú falfelszíne, égbe szökő sziluettje szervesen befelé görbült, egyre keskenyedett felfelé, egy márványgyűrű felé, amely felett a vörös kő ismét kifelé duzzadt, mint egy virágzó növény magháza, és egy lapos, sokgerincű kupolát alkotott, mely az egészet megkoronázta.

– Olyan ötven évvel a normann hódítás^[86] előtt épült – mondta dr. Robert.

– És úgy fest – jegyezte meg Will – mintha nem ember építette volna, hanem a sziklából nőtt volna ki. Mint egy agávésarj, mely a következő pillanatban négy méter magasra nő, és virágok törnek elő belőle robbanásszerűen.

Vijaya megérintette Will karját.

– Nézze csak – mondta. – Épp ott jön egy csapat kezdő.

Will a sziklaszirt felé fordult, és meglátott egy szöges bakancsot, hegymászó ruhát viselő fiatalembert, aki éppen egy kürtön ereszkedett lefelé. Ahol alkalmas pihenőhely mutatkozott, lefékezett, hátravetette a fejét, és hirtelen hangos jódlizásba kezdett. Tizenöt méterrel fölötte egy fiatal srác bukkant elő egy szikla takarásából, lejjebb ereszkedett arról a sziklapárkányról, amelyen állt, és megindult lefelé a kürtön.

– Nem érez kísértést? – kérdezte Vijaya Muruganhoz fordulva.

Murugan vállat vont, erősen túljátszva az unott, finomkodó felnőtt szerepét, akinek jobb dolga is van, mint hogy a játszadozó gyermekeket figyelje.

– Korántsem.

Pár lépést távolodott tőlük, leült egy enyhén málladozó, faragott oroszlánfejre, előhúzott a zsebéből egy rikító borítójú amerikai képes újságot, és azt kezdte olvasni.

– Miféle olvasmány az? – kérdezte Vijaya.

– Sci-fi.

Murugan hangja dacosnak tetszett. Dr. Robert elnevette magát:

– Bármi megteszi, csak el lehessen menekülni a Tények elől.

Murugan úgy csinált, mintha ezt nem hallotta volna meg, lapozott és olvasott tovább.

– Egész ügyes – mondta Vijaya, aki mindvégig szemmel tartotta a fiatal hegymászó ereszkedését.

– Tapasztalt ember van a kötélen mindkét végén – tette hozzá. – Az egyes számú oktatót nem látja. A mögött a támpillér mögött van egy párhuzamos kürtőben jó tíz méterre felette. Odafent van egy állandó vaspecsek, a kötelet arra lehet ráerősíteni. Még ha az egész csapat zuhanni kezd, akkor is tökéletes biztonságban vannak.

A keskeny kürtő két szemközti falán kialakított lábtartók közt terpeszben álló vezető szájából egymás után hangzottak el az utasítások és a biztató szavak. Azután, amint a fiú egyre közelített, átengedte neki a helyét, még hat métert ereszkedett lefelé, megállt, és ismét jódlizott egy keveset. Egy bakancsos, nadrágos, magas, copfos lány került elő a támpillér mögül, és ő is leereszkedett a kürtőbe.

– Remekül csinálja! – mondta Vijaya elismerően, ahogy elnézte a lányt.

Eközben a szikla lábánál elhelyezkedő alacsony épületből – ami nyilvánvalóan egy alpesi konyha trópusi változata volt – egy csapatnyi fiatal jött ki megnézni, mi történik. Mint Will megtudta, mindannyian három másik mászócsoporthoz tartoztak a tagjai, akik néhány órával korábban tették le a közvetlenül az alapszint után következő szinten a vizsgájukat.

– A legjobb csapat díjat kap? – kérdezte Will.

– Senki nem nyer semmit – válaszolta Vijaya. – Ez itt nem verseny. Inkább

erőpróbanak mondanám.

– Erőpróba – magyarázta dr. Robert –, egyben a gyermekkorból a kamaszkorba átvezető beavatás első része. Erőpróba, mely segít nekik, hogy megértsék, miféle világban kell majd élniük, és abban is segít, hogy átérezzék, hogy a halál mindenütt jelen van. Hogy átérezzék minden lét alapvető törékenységét. Ám a megpróbáltatások után következik a kinyilatkoztatás. Pár perc múlva ezek a fiúk és lányok életükben először megtapasztalják a *moksha*-gyógyszer hatását. Mind együtt veszik be. Azután kezdődik a vallási ceremónia a templomban.

– Olyasmi ez, mint a konfirmálás?

– Azért ez itt több, mint egy kis teológiai hercehurca. A *moksha*-gyógyszernek köszönhető élmény része a valódi dolog tényleges megtapasztalása.

– A valódi dologé?

Will a fejét rázta.

– Létezik olyasmi? Bárcsak elhihetném.

– Senki sem kéri magától, hogy elhiggye – mondta dr. Robert. – Az amúgy sem egy vagy több állítás, amit el kéne hinni; inkább létállapot. Mi nem tanítunk krédót a gyermekeinknek, és az is távol áll tőlünk, hogy érzelmi töltettel rendelkező szimbólumokkal hergeljük őket. Ha eljön az ideje, hogy megismerjék a legmélyebb vallási igazságokat, kitűzzük számukra a feladatot: másszanak meg egy meredek sziklafalat, azután pedig adunk nekik négyszáz milligrammnyi revelációt. A valóság első kézből való kétszeres megtapasztalása, amiből bármely kellőképpen intelligens fiú és lány egész jól le tudja szűrni magának, mi micsoda.

– És ne feledkezzünk meg a jó öreg hatalomproblémáról sem – mondta Vijaya. – A sziklamászás az alkalmazott etika egyik ága; ez is megelőző célzattal adagolt pótszer a gyengébbekkel szembeni agresszió helyett.

– Ezek szerint apámra ráfért volna egy kis hegymászás is a faaprítás mellett.

– Elviccelheti – mondta Vijaya, és illemből valóban nevetett egy kicsit. – Attól a tény még tény marad, működik a dolog. Működik. Elég, ha azt

mondom, hogy több tucat alkalommal magam is a mászás segítségével szabadultam meg a legcsúfabb kísértésektől, hogy testi erőmet fitogtassam. És mivel annak dolgában valóban nem állok rosszul – tette hozzá –, kellőképpen erőteljes dolgokra éreztem kísértést.

– Mindössze egy bibi van a dologban – felelte Will. – Miközben épp kecmereg kifelé a kísértésből, lezuhanhat és...

Hirtelen eszébe jutott, mi történt Dugald MacPhaillal, és sietve elhallgatott.

Dr. Robert fejezte be helyette a mondatot.

– ...lezuhanhat – mondta lassan –, és akkor vége. Dugald akkor egyedül volt – folytatta némi szünet után. – Senki sem tudja, mi történt. Másnap találták csak meg a holttestét.

Hosszas csend következett.

– Továbbra is jó ötletnek tartja ezt az egészet? – kérdezte Will, miközben bambuszpálcájával a csupasz szikla meredek felszínén oly kemény küzdelem közepette ide-oda kúszó apró figurákra mutatott.

– Továbbra is jó ötletnek tartom – mondta dr. Robert.

– De szegény Susila...

– Igen, szegény Susila... – ismételte meg dr. Robert.

– Szegény gyerekek, szegény Lakshmi és szegény én. De ha Dugaldnak nem vált volna szokásává, hogy kockáztassa az életét, akkor esetleg más miatt lehetett volna mindenkire azt mondani: szegény. Még mindig inkább azt kockáztassa az ember, hogy magát öli meg, mint az a másik veszély, hogy netalántán másokat öljön meg, vagy tegyen legalábbis szerencsétlen nyomorulttá. Hogy azért bántsa őket, mert természeténél fogva túl agresszív, és túlzott óvatosságból, esetleg tudatlanságból nem azt választja, hogy az agressziójától a sziklafalon szabadul meg.

– Most pedig – folytatta a doktor némileg más hangnemben – meg akarom mutatni magának a kilátást.

– Én megyek, váltok néhány szót azokkal a fiúkkal és lányokkal.

Vijaya elindult a vörös szikla tövében ácsorgó csoport felé.

Murugant a tudományos fantasztikum világában hagyván Will követte dr. Robertet az oszlopos kapun át. Áthaladtak a templom körüli széles köemelvényen. Ennek egyik sarkában állt egy apró, kupolás pavilon. Beléptek, odamentek a széles, üvegezés nélküli ablaknyíláshoz, kinéztek. A távolban a látóhatár vonaláig emelkedett – mint egy tömör jåde és lapis lazuli fal – a tenger. Közvetlen alattuk, jó háromszáz méter mélyen ott zöldellt a dzsungel. A dzsungelen túl az alacsonyabban fekvő lejtők függőleges irányban szűk völgyekké és bakháttá hajtogatva, vízszintesen pedig teraszos kialakításuknak köszönhetően megannyi mező hatalmas, ember készítette lépcsőfokát formázva, meredeken ereszkedtek egy széles síksáig, amelynek távolabbi végében, a pálmafák szegélyezte tengerpart és a konyhakertek között egy jókora méretű város terült el. Innen, ebből a magasan fekvő kilátóból nézve a maga ragyogó teljességében úgy festett, mint egy aprólékos gonddal megfestett kép egy középkori óráskönyvben, amely egy várost ábrázol.

– Az Shivapuram – mondta dr. Robert. – Az az épületegyüttes ott a dombtetőn a folyó másik oldalán, az egy nagy buddhista templom. Valamivel korábbi, mint Borobudur,^[87] és szobrászművészeti szempontból van olyan értékes, mint bármi más Délkelet-Ázsiában.

Csend támadt.

– Itt ebben a kis építményben – folytatta a doktor – szoktuk volt annak idején a piknikünket elfogyasztani, ha esett. Soha nem fogom elfelejteni, hogy Dugald (olyan tízéves lehetett) abban lelte örömét, hogy felmászott az ablakpárkányra, és megállt egy lábon, a táncoló Siva pózában. Szegény Lakshmi majd megőrült félelmében. Csakhogy Dugald született hegymászó volt. Amitől csak még érthetlenebb a baleset.

A fejét rázta, majd újabb hallgatás után így folytatta:

– Utoljára olyan nyolc-kilenc hónapja jöttünk fel ide mindnyájan. Dugald még élt, és Lakshmi nem volt annyira legyengülve, hogy ne tudott volna részt venni az unokákkal egy egész napos kiránduláson. Dugald Tom Krishna és Mary Sarojini kedvéért ismét bemutatta azt a Siva-mutatványt. Egy lábon állt, és a két karját olyan gyorsan mozgatta, hogy az ember meg mert volna esküdni, tényleg négy van neki.

Dr. Robert ekkor elhallgatott. Felvett egy darabka maltert a földről, aztán kipöckölte az ablakon.

– Lefelé, lefelé... az ürességbe. *Pascal avait son gouffre.*^[88] Milyen furcsa, hogy ez egyszerre a halál legerőteljesebb jelképe, és a legteljesebb, legintenzívebb életé is.

Hirtelen ragyogni kezdett az arca.

– Látja azt a héját?

– Héját?

Dr. Robert arrafelé mutatott, ahol az ő saszfészkük és a fák sötétlő teteje között félúton a sebesség és a fosztogatás egy kicsiny, barna inkarnációja lustán, mozdulatlan szárnyakkal körözött.

– Erről eszembe jut az a vers, amit az Öreg Rádzsa írt erről a helyről.

Dr. Robert egy pillanatra csendben maradt, majd szavalni kezdett.

*Itt fenn, azt kérded,
itt magasan, hol Siva
táncol a világ fölött,
mit gondolsz, mi az ördögöt csinállok?*

*Nincs válasz, barátom – kivéve,
hogy alattunk fordul a héja,
fekete nyíl, irányt vált,
hosszú ezüstcsíkot húz a levegőben
éles vijjogása.*

*Mily messze, szólsz, a forró síkvidéktől,
mily messze, szemrehányón, minden népemtől!
És mégis mily közel! Hiszen itt a felhős ég
és lent a tenger közt hirtelen látható,*

olvasom csillámló titkuk, s a magamét.

– A titok pedig, én úgy értelmezem, ez az üres tér.

– Vagy inkább, amit ez az üres tér jelképez – a minden számunkra rendelt, életünkből kiiktathatatlan romlásban, felbomlásban jelen lévő buddhatermészetet. Jut eszembe...

Az órájára nézett.

– Mi következik most? – kérdezte Will, amint kiléptek a vakító fénybe.

– A templomi szertartás – válaszolta dr. Robert. – A fiatal hegymászók felajánlják Sivának, más szóval saját Olyanságuk Istenként vizualizált formájának, amit sikerült elérniük. Majd következik beavatásuk második része – a saját maguktól való megszabadulás élményének megtapasztalása.

– A *moksha*-gyógyszer segítségével?

Dr. Robert bólintott.

– Vezetőik még ott az alpesi kunyhóban odaadják nekik a *moksha*-gyógyszert. Aztán átjönnek ide a templomba. A szer a ceremónia alatt kezd hatni.

– Mellékesen – jegyezte meg – a szertartás szanszkrit nyelven folyik, úgyhogy egy szót sem ért majd belőle. Vijaya viszont angolul fogja elmondani a beszédét – a Hegymászó Szövetség elnökének minőségében. Én úgyszintén. És persze a fiatalok is nagyrészt angolul fognak majd beszélni.

Odabent a templomban hűvös volt, és egy barlang sötétje, amin csak a két kisméretű ólomablakon beszűrődő halovány napsugár és az oltáron elhelyezett figura feje felett, reszkető csillagok dicsfényeként ható, hét lámpa sárgás fénye szűrődött át. Siva rézből készült szobra alig volt magasabb, mint egy kisgyermek. Lángok szegélyezte ragyogás vette körül, négy karjával gesztikulált, befont haja vadul röpködött, jobb lába egy ocsmány, sőt legocsmányabb rosszindulattal teli, törpeszerű alakon tiport, bal lábát pedig kecsesen a magasba emelte – így állt ott az isten, eksztázisába dermedve. A fiúk és a lányok, akik már nem a mászóholmijukat viselték, hanem saruban, csupasz mellkassal, rövidnadrágban vagy élénk színű szoknyában ültek a földön keresztbe tett lábbal, olyan húszan lehettek, és ott ült velük az a hat

fiatalember is, akik az imént még vezetőként, oktatóként segítették őket. Mintegy fölénk magasodott az oltárhoz vezető lépcsők legfelsőbbikén álló idős, borotvált, sárga ruhás pap, aki valami zengzetes, érhetetlen szöveget kántált. Dr. Robert, miután Willt otthagyta egy e célnak tökéletesen megfelelő kőpárkányon, lábujjhegyen odament, ahol Vijaya és Murugan ültek, és leguggolt melléjük.

A szanszkrit nyelv kellemes moráját magas, orrhangú kántálás váltotta fel, a kántálást pedig egyszer csak litániázás követte, azaz onnantól kezdve a pap és a gyülekezet válasza váltogatták egymást.

Most füstölőket kezdtek égetni sárgaréz tömjéntartóban. Az idős pap két kezét a magasba emelve csendet kért. A legteljesebb mozdulatlanúság nyomasztóan hosszú idején keresztül a füstölőből származó szürke füst fonala egyenesen és tántoríthatatlanul emelkedett a magasba az istenség felé, majd amint találkozott az ablakon beáramló huzattal, megtört, és egy láthatatlan, az egész homályos teret egy másik világ titokzatos illatával betöltő felhőben eltűnt a jelenlévők szeme elől. Will felnézett, és azt látta, hogy az egész gyülekezetben egyedül Murugan izgett-mozgott nagy nyugtalanul. És nem pusztán izgett-mozgott – türelmetlen rosszállását kifejezendő mindenféle arcokat vágott. Ő maga soha nem vett részt a hegymászásban; így hát a hegymászás egyszerűen butaság. Ő maga soha nem volt hajlandó kipróbálni a *moksha*-gyógyszert; így hát azoknak a viselkedése, akik élnek vele, egész egyszerűen elképesztő. Édesanyja hitt a Felemelkedett Mesterekben és gyakran elcsevegett Kuthumival; ennél fogva Siva képmása vulgáris bálvány. Micsoda ékesszóló pantomim, gondolta Will, amint elnézte a fiút. De jaj, szegény kicsi Murugan, senki sem szenteli a legcsekélyebb figyelmet sem a bohóckodásaidnak.

– *Shivanayama* – szólalt meg az idős pap megtörvén a hosszú csendet.

Majd ismét így szólt:

– *Shivanayama*.

Ujjával hívogató mozdulatot tett.

Ekkor az a magas lány, akit Will korábban látott kemény munkával lefele araszolni a sziklafalon, felemelkedett a helyéről, és elindult felfelé az oltár

lépcsőjén. Lábujjhegyen állt, és beolajozott teste második részszoborként ragyogott a lámpafényben. Egy halványsárga virágokból font füzért akasztott Siva két bal karja közül a felsőre. Majd pedig tenyerét a tenyerébe fektetve felnézett az isten békésen mosolygó arcára, és először meg-megbicsakló, majd fokozatosan egyre magabiztosabb hangon beszélni kezdett.

*Ó te, a teremtő, te, a pusztító, te, aki fenntartod
létünk, majd a végét is megszabod,
Aki a napfényben ott táncolsz a madarak és
a játszadozó gyerekek közt,
Aki éjjélkor ott táncolsz a holttestek közt
a felégetett talajon,
Te, Siva, te sötét és rettenetes Bhairava,
Te, az Olyanság és az Illúzió, az Üresség és a Minden,
Te vagy az élet ura, ezért virágot hoztam neked;
Te vagy a halál ura, ezért elhoztam neked a szívem –
Kezdődjék a halottégetés a szívemben,
Ahol a tudatlanságot és az Ént elemésztí majd a tűz.
Hogy táncolhass, Bhairava, a hamvak közt.
Hogy táncolhass, Úr Siva, a virágokkal teli mezőn
És én veled táncolhassak.*

A lány magasba emelt karjának mozdulataival a táncoló istenimádók előző száz nemzedékének eksztatikus rajongására utalt, majd megfordult és elindult a helyére, vissza a félhomályba.

– *Shivanayama* – kiáltotta valaki.

Murugan megvetően horkant egyet, amint a refrént más fiatal hangok is átvették.

– *Shivanayama, Shivanayama...*

Az idős pap a szent írások újabb passzusát kezdte intonálni. A felénél

járhatott, amikor egy karmazsinvörös fejű, szürke kismadár berepült az egyik ólomablakon a templomba. Vadul csapdosott szárnyával az oltár felett csüngő lámpák körül, majd hangos, méltatlankodó rettenettel eltelve egyenesen kirepült a szabadba. A kántálás folytatódott, elért egy csúcspontot, majd suttogó békeimában ért véget:

– *Shanti, shanti, shanti.*

Az idős pap most az oltár felé fordult, felemelt egy hosszú, vékony gyertyát, majd a Siva feje fölé függesztett lámpák egyikének lángjával meggyújtott hét másik lámpát, amelyek egy mély bevágásban lógtak a táncost tartó oltárlap alatt. A fényes és domború fémfelületen meg-megcsillanó fényben egy másik szobor is láthatóvá vált – az ülő Sivát és Parvatit, a két ősjógit ábrázolta. Miközben Siva négy kezéből kettő a szimbolikus jelentést hordozó dobot és tüzet tartotta a magasba, a másik kettővel a szerelmes Istennőt simogatta, akinek két lába és karja az ő teste köré tekeredett, és aki ebben az örök bronzölelésben az ő combján ült. Az idős pap ismét intett. Most egy fiú következett, sötét bőrű, erős izomzatú. A fénybe lépett. Lehajolt és virágfüzérét Parvati nyakába akasztotta, majd a hosszú füzért megtekerve a fehér orchideákból formált második hurkot Siva feje köré hullajtotta.

– Egy a szent pár – mondta.

– Egy a szent pár – felelte a fiatal hangok kórusa.

Murugan kétségbeesetten rázta a fejét.

– Ó te, aki elindultál – mondta a sötét bőrű fiú –, aki elindultál, elindultál a túlsó part felé, aki elérted a túlsó partot, ó te megvilágosodás és te másik megvilágosodás, te megszabadulás, mely eggyé lettél a megszabadulással, te együttérzés a végtelen együttérzés karjaiban.

– *Shivanayama.*

A fiú visszament a helyére. Hosszas csend következett. Majd Vijaya emelkedett szólásra.

– A veszély – mondta.

Majd megismételte:

– A veszély. A szabad akaratunkból, egyben könnyű szívvel vállalt veszély. Egy barátal, a barátok egész csoportjával együtt átélt veszély. Tudatosan

törekszünk rá, hogy együtt éljük át másokkal, s a veszély e megosztott tudatában egészen a tudatosság határáig elmegyünk, hogy amit teszünk, a közösségvállalás és a veszély jogájává váljék. Két barát egy sziklafalon, egy kötelen. Néha három barát, esetleg négy. Mindannyian teljességgel tudatában saját megfeszített izmaiknak, saját képességeiknek, saját félelmeiknek és saját szellemüknek, mely túllép a félelem határain. Ugyanakkor természetesen mindannyian tudatában vannak, hogy oda kell figyeljenek a többiekre, felelősséget éreznek értük, és azért teszik, amit kell, hogy őket biztonságban tudják. Élet a testi és szellemi feszültség legmagasabb fokán, élet, mely teljesebb, felbecsülhetetlenül értékesebb a halál állandóan jelen lévő fenyegetése miatt. De a veszély jogája után következik a csúcs jogája, a pihenés és az elengedettség jogája, a teljes és totális befogadás jogája, a jóga, amely abból áll, hogy tudatosan elfogadjuk, amit kapunk, abban a formában, ahogyan megadatik, méghozzá tevékeny, örökké moralizáló elménk cenzúrája nélkül, anélkül, hogy hozzátennénk valamit másodkézből való gondolataink készletéből vagy vágyainkon alapuló fantáziáink még nagyobb készletéből. Az ember csak ül ott, az izmai ellazulnak, és az elméje nyitottá válik a napfényre és a fellegekre, a távolságra és a látóhatárra, és végül arra a formátlan, szavak nélküli Nem-Gondolatra, amellyel a találkozást a csúcs mozdulatlansága teszi lehetővé a számunkra, mely mély és tartós mindennapi gondolataink fecsegő áramlatában.

Most pedig eljött az alászállás ideje, a veszély jogájában való másodszori megmerítkezése. Ideje újra megtapasztalni a feszültséget és az életre vonatkozó tudatosságot a maga csillogó sokaságában, amint bizonytalanul lefelé ereszkedünk, és oly közel a pusztulás. Aztán a sziklafal alján, a köves ösvényen az első fák felé lépdelve elüldözzük köteleinket. Hirtelen ott találjuk magunkat az erdőben, és innen már másfajta jogára van szükség – a dzsungel jogájára, arra a jogára, amelynek lényege, hogy teljességgel tudatában vagyunk az életnek, az őserdei életnek annak minden bujaságával és rothadó, csúszó-mászó szennyével, az orchideák és a százlábúk, a nektárivók és a vérivók minden túldramatizált ambivalenciájával együtt, méghozzá miközben olyan közelről nézzük, hogy annál közelebbről már nem

is lenne kivehető. A káoszról és rusnyaságból rendet teremtő életnek, az életnek, amely képes a születés és a növekedés csodájára, de láthatóan kizárólag abból a célból, hogy azután elpusztítsa saját magát. Szépség és rettenet.

Szépség – ismételte – és rettenet.

És aztán egyszer, hirtelen, miközben épp jöttök visszafelé az egyik ilyen hegyi expedícióból, rájöttök, hogy létezik megbékélés. És nem pusztán megbékélés. Egyesülés, fúzió, azonosság. A szépség a dzsungel jógájában egyesül a rettenettel. Az élet a veszély jógájában megbékél a halál örökös, fenyegető közelségével. Az üresség azonossá lesz az önző énnel a csúcs szabbat-jógájában.

Csend volt. Murugan ásítozásával kérkedett. Az idős pap újabb füstölőpalcát gyújtott meg, és miközben valamit mormolt, megrázta a táncos előtt, majd ugyanilyen mozdulatokkal körülrajzolta vele Siva és az Istennő kozmikus jelentőségű szeretkezését.

– Lélegezzetek mélyeket – mondta Vijaya –, és lélegzés közben figyeljétek a füstölő illatára. Teljes figyelmetekkel forduljatok felé; értsétek meg, mi is az valójában – szavakon túli, értelmén és magyarázatokon túli, szavakkal kifejezhetetlen tény. Ismerjétek meg természetes állapotában. Ismerjétek meg misztériumként. Illat, asszony, imádság – ez az a három dolog, amelyet Mohammed mindenekfelett imádott. A belélegzett füstölőillat, a megérintett bőr, az átérzett szerelem megmagyarázhatatlan adathalmaz, és rajtuk túl a misztériumok misztériuma, a pluralitásban jelen lévő Egy, az Üresség, amely egyben minden, és a minden megjelenésben, minden ponton és minden pillanatban totálisan jelen lévő Olyanság.

Úgyhogy lélegezzetek – ismételte –, lélegezzetek.

Ezután már csak egy utolsó suttogás következett, miközben ő maga is leült:

– Lélegezzetek.

– *Shivanayama* – mormolta az idős pap eksztatikus állapotban.

Dr. Robert felállt, és elindult az oltár felé, majd hirtelen megtorpant, visszafordult, és odaintette magához Will Farnabyt.

– Jöjjön és üljön mellém – suttogta, amikor Will végre utolérte. –

Szeretném, ha látná az arcukat.

– Nem leszek útban?

Dr. Robert a fejét rázta, és együtt folytatták az útjukat felfelé az oltár lépcsőin. A teljes távolság háromnegyedének megtétele után leültek egymás mellé valahol a sötét és a lámpafény közt a félárnyékban. Dr. Robert nagyon halkán Siva Natarajáról, a Tánc Uráról kezdett beszélni.

– Nézzétek a képmását – mondta. – Nézzétek meg az új szemetekkel, amelyre a *moksha*-gyógyszernek köszönhetően tettetek szert! Lássátok, hogyan lélegzik és pulzál, a fényességből hogyan jut el a még intenzívebb fényességbe! Keresztültáncol az időn, és kitáncol az időből, örökösen táncol, és az örökös jelenben táncol. Táncol és minden világban egyszerre táncol. Nézzétek!

Will végignézett azokon a felfelé fordított arcokon, és feltűnt neki, hogy csillan fel most az egyikén, majd egy másikon az öröm, a felismerés és a megértés. Elnézte az arcokon az ekstázis vagy az iszonyat határmezsgyéjén reszkető istenimádó csodálat jeleit.

– Nézzétek meg közelebbről – unszolta őket tovább dr. Robert. – Nézzétek meg még közelebbről!

Azután egyperces, hosszú csend támadt, majd annak elteltével ismét megszólalt:

– Minden világban egyszerre táncol – ismételte. – *Minden* világban. Először is az anyagi világban. Nézzétek azt a hatalmas, kerek dicsfényt a szélén a tűz szimbólumaival, melynek belsejében az isten táncol. A Természetet jelképezi, a tömeg és az energia világát. Ezen belül járja Siva a végtelen valamivé válás és elenyészés táncát. Ez a *lila*, ez az ő kozmikus játéka. A játék kedvéért játszik, épp mint egy gyermek. Ám ez a gyermek nem más, mint a Dolgok Rendje. Játékszerei a galaxisok, játszótere a végtelen űr, és ha a tenyerét kitarja, két ujja közt ezermillió fényév a távolság. Nézzétek ott az oltáron! A képmást ember készítette, kis rézszerkentyű, mindössze négy láb magas. Ám Siva Nataraja kitölti a világegyetemet, ő a világegyetem. Hunyjátok le a szemeteket, és meglátjátok, hogy tornyosul az éjszakában, kövessétek azoknak a karoknak a határtalan

ruganyosságát, és az örökösen ide-oda repkedő vad haját. Nataraja játszik a csillagok között és az atomok belsejében.

Ám úgyszintén – tette hozzá –, úgyszintén ott játszadozik minden élő dolog belsejében, minden érző, érzékeny teremtésben, minden gyermekben, férfiban és asszonyban. Játszik a játék kedvéért. De ez esetben a játszótérnek is van saját tudata, a táncos lába alatt a talaj képes a szenvedésre. A mi szemünkben ez a céltalan játék akár sértő is lehet. Mi igazából azt szeretnénk, ha az Isten soha nem pusztítaná el, amit teremtett. Vagy ha egyszer muszáj, hogy létezzen fájdalom és halál, hadd rója ezeket ki az igazságosság Istene, aki a gonoszokat megbünteti és a jókat örökké tartó boldogsággal jutalmazza. Mégis tény, hogy a jóknak is fájdalom az osztályrésze, és az ártatlanok is szenvednek. Jöjjön akkor egy olyan isten, aki együtt érez velünk és vigaszt hoz. Ám Nataraja csak táncol. Az ő drámája a halál és az élet elfogulatlanul előadott színjátéka, nem csupán minden jószág, hanem egyben minden rossz dolog színdarabja is. A két jobb keze közül a felsőben tartja azt a dobót, amely a nemlétből előhívja az életet. Dadadadam – a teremtés dobpergése, a kozmikus ébresztő. De nézzük csak a két bal keze közül a felsőt. Ott az a tűz, amely által minden, ami addig megteremtett, azonnal elpusztul. Errefelé táncol – minő boldogság! Arrafelé táncol – ó, jaj, ott a fájdalom, az ocsmány félelem, a pusztulás, a sivárság! Aztán hopp, szökell egyet. Hopp, ugrás a tökéletes egészségbe. Szökellés a rákba, a szenilitásba. Ugrás ki az élet teljességéből a semmibe, és a semmiből ismét az életbe. Nataraja számára mindez csak játék, és a játék célja maga a játék, mely mindörökké céltalan. Táncol, mert táncol, és a tánc az ő *maha-sukhája*, az ő végtelen és örök áldása.

Örök Áldás – ismételte meg dr. Robert, majd még egyszer, de ekkor már kérdő hangsúllyal: – Örök Áldás?

A fejét rázta.

– Számunkra nem létezik áldás, csak a boldogság és a rettenet közötti ingadozás és az a dühödt érzés, amely arra a gondolatra fog el bennünket, hogy a fájdalmaink ugyanolyan szerves részét képezik Nataraja táncának, mint az örömeink, a halálunk, mint az életünk. Csendben gondolkodjunk el ezen egy kis időre.

A másodpercek teltek, egyre mélyebb lett a csend. Hirtelen, egészen megdöbbenő módon az egyik lány zokogni kezdett. Vijaya odament hozzá, letérdelt mellé, kézfejét a lány vállán nyugtatta. A zokogás elhalt.

– A szenvedés és a betegségek – folytatta végre mondandóját dr. Robert –, az időskor, a leépülés, a halál. *Megmutatom nektek a szenvedést.* De mégsem ez az egyetlen dolog, amit Buddha mutatott nekünk. Megmutatta a szenvedés megszüntetését is.

– *Shivanayama* – kiáltotta győzedelmesen az idős pap.

– Nyissátok ki újra a szemeket, és nézzetek fel az oltáron álló Natarajára. Nézzétek meg közelebbről. A felső jobb kezében, amint azt már láttátok, a világot létezésre hívó dobót tartja, a felső bal kezében pedig a pusztító tüzet. Élet és halál, rend és széthullás, részrehajlás nélkül. De most nézzük Siva másik két kezét. Két jobb keze közül az alsót a magasba emeli, és a tenyerét kifelé fordítja. Mit jelképez ez a kézmozdulat? Azt jelképezi: Ne féljetek, Minden Jól Van így. De hogy tud valaki józan ésszel nem félni? Hogyan tudja valaki azt tettetni, hogy a gonosszággal és a szenvedéssel minden rendben van, amikor olyannyira nyilvánvaló, hogy éppenséggel korántsem ez a helyzet? Natarajának erre is van válasza. Nézzétek most az alulsó bal kezét! Lefelé mutat vele, a lábfejére. És mit tesz a két lába? Nézzétek meg közelebbről, és meglátjátok, hogy jobb lábával egy rettenetes kis ember alatti teremtményen tipor – ő *Muyalaka*, a démon. Egy törpe, de rosszindulatának köszönhetően hatalmas óriási. *Muyalaka* a tudatlanság megtestesítője, a mohó, bírvágyó én manifesztálódása. Tiporj rá, hadd törjön a nyaka! Pontosan ezt teszi Nataraja. Rátipor a jobb lába alatti kis szörnyre. De vegyétek észre azt is, hogy a lefelé mutató ujj nem erre a kis szörnyet eltipró jobb lábára mutat, hanem a bal lábára, a lábra, melyet a tánc hevében épp felemel a földről. És miért mutat rá? Miért? Az a felemelt láb, az a gravitáció erejét megvető tánc – az az elengedés, a *moksha*, a megszabadulás jelképe. Nataraja egyszerre táncol a világok mindegyikében, a fizika és a kémia világában, a mindennapi, nagyon is emberi tapasztalás világában, valamint végül az Olyanság, az Elme, a Tiszta Fény világában.

– És most – folytatta dr. Robert egy pillanatnyi csend után – azt akarom, hogy a másik szoborra nézzetek, Siva és az Istennő szobrára. Nézzétek meg

őket ott, kis fénybarlangjukban. Most pedig hunyjátok le a szemeteket, és lássátok őket újra magatok előtt – ragyognak, élnek, megdicsőültek. Milyen szépek! Gyengédségükben a jelentés micsoda mélységei vannak jelen! Minden kimondott bölcsességen túl micsoda bölcsesség rejlik a spirituális egyesülésnek és a vezeklésnek abban az érzéki megtapasztalásában! Az időbe szerelmes Örökkévalóság. Az Egy, amely összeházasodott a sokkal, az Eggyel való uniója során abszolúttá lett relatív. A szamszarával azonosuló nirvána, a buddhatermészet időbeli, hús és érzés általi megnyilvánulása.

– *Shivanayama.*

Az idős pap meggyújtott egy újabb füstölőpálcát, és hosszan kitartott melizmák megszólaltatásával halk, szanszkrit nyelvű kántálásba kezdett. A vele szemben ülő fiatalok arcáról Will le tudta olvasni a figyelmes békesség jeleit és a hirtelen megértést, az igazság és a szépség revelációját köszöntő, alig észrevehető, eksztatikus mosolyt. Ezalatt Murugan unottan ült leghátul, egy oszlopnak dőlt, és tökéletes, görögös orrát piszkálta.

– Megszabadulás – kezdte újra dr. Robert – a szenvedés megszüntetése. Többé nem leszel ugyanaz, akiről tudatlanságodban mind ez ideig azt gondoltad, hogy te vagy, és azzá válsz, ami valójában vagy. A *moksha*-gyógyszernek köszönhetően megtudjátok, milyen lesz az, ha egyszer azzá lesztek, akik valójában vagytok, akik valójában mindig is voltatok. Micsoda időtlen gyönyörűség! De mint minden más, ez az időtlenség is csak átmeneti. Mint minden más, ez is elmúlik. És ha elmúlt, vajon mihez kezdtek az élménnyel? És mihez kezdtek majd mindazokkal a hasonló élményekkel, amelyekhez a *moksha*-gyógyszer segít hozzá benneteket az elkövetkező években? Pusztán élvezetet leltek majd benne, mint ahogy abban is élvezetet lennétek, ha egy este ellátogatnátok egy bábjátékra, és aztán minden folytatódik, ahogyan addig is zajlott, és a továbbiakban is ugyanazt a buta, komisz viselkedést választjátok majd, amely pontosan megfelel a magatokról alkotott képeteknek? Vagy pedig az után, hogy egy pillantást vethettetek rá, az egész életeteket annak szentelitek, hogy ne a megszokotthoz térjete vissza, hanem épp ellenkezőleg, azon munkálkodjatok, hogy azzá legyetek, akik valójában vagytok? Mi, idősebbek mindössze annyit tehetünk értetek a tanításainkkal, ahogy Pala is mindössze annyit tehet értetek a maga

társadalmi berendezkedésével, hogy bizonyos technikákat mutatunk, és bizonyos lehetőségeket biztosítunk a számotokra. A *moksha*-gyógyszer pedig mindössze annyit tehet értetek, hogy olykor-olykor, újra és újra boldog, békés bepillantást enged számotokra egy-két óra erejéig abba, hogy milyen a megvilágosodás és a megszabadulást elősegítő kegyelem. Az már rajtatok áll, hogy együttműködtök-e a kegyelemmel, és hogy mihez kezdtek ezekkel az alkalmakkal. De ez még a jövő zenéje. Itt és most nincs más dolgotok, mint hogy megfogadjátok a mejnó madár tanácsát: Figyeljete! Figyeljete oda, és megtaláljátok saját magatokat, akár fokozatosan, akár hirtelen, és attól kezdve tudatában lesztek az oltáron látható szimbólumok mögötti nagyszerű, egyben alapvető fontosságú tényeknek.

– *Shivanayama*.

Az idős pap megrázta a füstölőrúdat. Az oltárra vezető lépcsősor aljában a fiúk és a lányok olyan mozdulatlanul ültek, akár a szobrok. Egy ajtó nyikordult, valahonnan léptek zaja hallatszott. Will odafordította a fejét, és meglátott egy alacsony, tömzsi férfit, aki a fiatal szemlélődők közt tört utat magának. Felment a lépcsőn, lehajolt és odasúgott valamit dr. Robertnek, majd sarkon fordult, és elindult vissza, az ajtó felé.

Dr. Robert megmarkolta Will térdét.

– Uralkodói parancs – suttogta, elmosolyodott és vállat vont.

– A férfi, aki az előbb itt járt, a hegyi menedék főnöke. A Ráni most telefonált, hogy a lehető legrövidebb időn belül találkoznia kell Murugannal. Sürgős ügyben.

Halkan felnevetett, felállt, majd Willt is felsegítette.

XI. FEJEZET

Will Farnaby saját maga készítette el a reggelijét, és amikor dr. Robert visszaért a kora reggeli kórházlátogatásból, épp a második csésze palai tealevélből készült teát fogyasztotta, és pirított kenyérgyümölcsöt evett hozzá pomeló lekvárral.

– Nem voltak nagy fájdalmai az éjszaka – felelte dr. Robert Will érdeklődésére. – Lakshmi egész jól aludt, négy-öt órát, és reggel megevett egy kis erőlevest.

Várható, folytatta a doktor, hogy még egy napi haladék, egynapi pihenés megadatik nekik. És mivel fárasztja a beteget, ha ő egész nap ott van vele, és amúgy is: nincs mese, az életnek menni kell tovább, és mindenkinek meg kell próbálnia a legjobbat kihozni belőle, a doktor úgy döntött, autóba ül, felmegy a Magaslati Állomásra, és pár órát eltölt ott a kutatókkal a gyógyszer-laboratóriumban.

– A *moksha*-gyógyszeren dolgoznak?

Dr. Robert a fejét rázta.

– Azzal kapcsolatban inkább sztenderd műveleteket kell megismételni – technikusoknak való feladat, nem kutatóknak. A *kutatók* valami teljesen új dologba vetették bele magukat.

Elkezdett a tavaly Mexikóból hozott *ololiuqui*-magokból^[89] nemrégiben elkülönített indolokról beszélni. Most a magokat elültetik az Állomás botanikus kertjében. Legalább három különböző indolról van szó, és közülük az egyik különösen hatékonynak tűnik. Állatkísérletek arra engednek következtetni, hogy a retikuláris rendszerre fejt ki hatását. ...

Mikor Will magára maradt, leült a mennyezetventilátor alá, és folytatta a *Feljegyzések* olvasását.

Az értelem erejével nem tudunk megszabadulni alapvető irracionalitásunktól. Mindössze annyit tehetünk, hogy megpróbáljuk elsajátítani annak művészetét, hogy az irracionalitás értelmes

módozatait gyakoroljuk.

Pala szigetén a Reform három nemzedéke után nincsenek birkaszerű nyájak, és nincsenek egyházak, bennük Jó Pásztorok, aki lenyírhatnák és kiherélhetnék a birkákat; nincsenek se csorda-, se kondaszerű alakulatok, mint ahogyan nincsenek engedéllyel rendelkező hajcsárok, sem királyi, sem katonai hajcsárok, sem kapitalista, sem forradalmár hajcsárok, akik billogozhatnának, karámba hajthatnák a marhát vagy lemészárolhatnák. Csak férfiak és nők önkéntes szövetségei léteznek a teljes emberi lét felé vezető úton.

Dallamok vagy kavicsok, folyamatok vagy szubsztanciális dolgok? „Dallamok”, feleli a buddhizmus és a modern tudomány. „Kavicsok”, mondják a Nyugat klasszikus filozófusai. A buddhizmus és a modern tudomány a világot a zene fogalmain keresztül gondolja el. Az a kép viszont, amely akkor ötlik fel az emberben, ha a Nyugat filozófusaitól olvas valamit, egy bizánci mozaikon látható figurát ábrázol, merev, szimmetrikus, valami kövecses anyag milliányi kis négyszögéből áll, és jó erősen egy ablaktalan bazilika falához van cementezve.

A táncos kecsessége, majd negyven évvel később az üzleti gyulladás – mindkettő a csontváz funkciója. A csontok alkotta rugalmatlan váznak köszönhető, hogy a kislány képes piruettezni, majd ugyanezen csontoknak köszönhető, amikor kissé már berozsdásodtak, hogy a nagymama kerekesszékhöz kötve éli az életét. Ugyanígy a kultúra jelentős támogatást jelent, és ilyen értelemben elsődleges feltétele minden egyéni eredetiségnek és alkotóerőnek; egyben fő ellensége ezeknek. Aminek hiányában lehetetlen teljes emberi lényé válnunk, sajnos túl gyakran egyben akadályozza is a fejlődésünket.

A moksha-gyógyszerrel kapcsolatos több mint egy évszázados kutatás nyilvánvalóan megmutatta, hogy a meglehetősen hétköznapi emberek is tökéletesen alkalmasak vizionárius, sőt akár teljességgel felszabadító

élmények átélésére. Ebben a tekintetben a magas kultúrát megteremtő és azt valóban élvezni tudó férfiak és nők semmivel sincsenek jobb helyzetben, mint földhözragadtabb társaik. A magas szintű élmény tökéletesen összefér az alacsony, szimbolikus értékű kifejezéssel. A palai képzőművészek által megteremtett expresszív jelképek semmivel sem jobbak, mint a másutt alkotó művészek által megteremtett expresszív jelképek. Mivel a boldogság és a teljesség érzetének termékei, valószínűleg kevésbé meghatóak, sőt, talán esztétikai értelemben is kevésbé kielégítőek, mint a frusztráció és a tudatlanság a zsarnokság a háború és a lelkiismeret-furdalást okozó, bűnözést gerjesztő babonák áldozatai által teremtett, tragikus életérzést sugalló, vagy éppenséggel kompenzációs céllal létrehozott szimbólumok. A palaiak magasabbrendűsége nem szimbolikus kifejezőmódjukban rejlik, hanem egy olyan művészetben, amely bár magasabb szintű és jóval értékesebb, mint az összes többi, bárki gyakorolhatja – ez pedig a megfelelő tapasztalás művészete, valamint annak a művészete, hogy intimebb ismeretségbe kerüljünk mindazokkal a világokkal, amelyekről emberként felfedezzük, hogy a lakói vagyunk. A palai kultúrát nem annak alapján kell megítélni, ahogyan (bármiféle jobb szempontrendszer híján) más kultúrákat megítélünk. Nem a művészi és filozófiai szimbólumok néhány tehetséges manipulátorának kiváló eredményei alapján. Nem, hanem annak alapján kell megítélni, amit a közösség minden tagja, az átlagos éppen úgy, mint a különleges meg tud tapasztalni és meg is tapasztal minden adandó alkalommal, az idő és az örökkévalóság újabb és újabb metszéspontjain.

Megcsörrent a telefon. Hagyja, hadd csöngjön, vagy jobb, ha felveszi, és a hívó fél tudomására hozza, hogy dr. Robert egész nap házon kívül tartózkodik? Will; a második megoldást választotta. Felemelte a kézibeszélőt.

– Dr. MacPhail bungalója – mondta a titkári kompetenciát parodizáló hangon. – De a doktor ma házon kívül van.

– *Tant mieux*¹⁹⁰¹ – mondta a bársonyos uralkodói hang a vonal túlsó végén.

– Hogy van, *mon cher* Farnaby?^[91]

A megrökönyödött Will köszönetet rebegett Őfelsége szíves érdeklődésére.

– Tehát elvitték – mondta a Ráni –, és megmutattak önnek egy úgynevezett beavatást tegnap délután.

Will máris felocsúdott meglepettségéből, úgyhogy képes volt semmitmondó szavakkal, a lehető legsemlegesebb hangnemben válaszolni, hiszen nem volt célja állást foglalni az ügyben:

– Rendkívül figyelemreméltó volt – mondta.

– Figyelemreméltó – mondta a Ráni, és komótosan számba vette mind a pejoratív, mind a dicsérő nagybetűk szóbeli megfelelői kínálta lehetőségeket – de csakis mint az IGAZI Beavatás Istenkáromló Karikatúrája. Odáig sem jutottak el, pedig alapvető dolog lenne, hogy meg tudják különböztetni a Dolgok Természetes Rendjét a Természetfelettitől.

– Hogyne – motyogta Will. – Hát hogyne...

– Hogy mondta? – érdeklődött a hang a vonal másik végén.

– Hogyne... Hát hogyne... – ismételte meg Will hangosabban.

– Örömmel hallom, hogy egyetért velem.

– De nem azért hívtam – folytatta a Ráni –, hogy megvitassam Önnel a Természetes és a Természetfeletti közti különbséget – legyen ez a megkülönböztetés Mégoly Fontos is. Nem, egy jóval sürgetőbb ügyben keresem.

– Olaj?

– Olaj – felelte a Ráni jóváhagyólag. – Most került a kezembe egy rendkívül nyugtalanító hírt tartalmazó közlemény rendangi Személyes Megbízottamtól.

Rendkívül Magas Helyről való információ – tette hozzá mintegy zárójelben – egy Igen Jól Informált Személytől származik.

Will azon vette észre magát, hogy magában azt mérlegeli, a Külügyminisztérium koktélpartijára meghívott simulékony és agyonplecsnizett vendégek közül melyik vághatta át hasonlóan becsstelen társait – ez utóbbiba természetesen önmagát is beleértve.

– Az elmúlt néhány nap folyamán – folytatta a Ráni – nem kevesebb, mint három Nagy Olajtársaság, európai és amerikai cég képviselői érkeztek Rendang-Lobóba repülőgéppel. Informátorom azt állítja, máris azon igyekeznek, hogy megdolgozzák a Kormányzat négy-öt olyan Kulcsfiguráját, akiknek a jövőben esetleg befolyása lesz arra a döntésre vonatkozóan, hogy ki kapja a palai koncessziót.

Will rosszallóan csettintett a nyelvével.

Amint arra a Ráni is célzott, jelentős összegek lettek, ha nem is közvetlenül felajánlva, legalábbis megnevezve, kilátásba helyezve.

– Elvetemültek – jegyezte meg Will.

Az „elvetemültek”, amint ezzel a Ráni is egyetértett, a megfelelő szó. És épp emiatt, Muszáj Tenni Valamit, méghozzá Azon Nyomban. A Ráni Bahutól hallotta, hogy Will már írt is Lord Aldehyde-nak, a válasz napokon belül várható, és minden bizonnyal meg is érkezik. Csakhogy a pár nap ez esetben túl hosszú idő. Márpedig az idő a lényeg, és nem csak amiatt, amire azok a versenytársak készülnek (a Ráni ezen a ponton titokzatosan halkabbra fogta a mondandóját), hanem Más Okokból is. „Gyerünk, gyerünk!”: a Hangocska egyre csak ezt hajtogatja. „Gyerünk, ne késlekedj!” Lord Aldehyde-ot táviratilag kell értesíteni a kialakult helyzetről (a hűséges Bahu, tette hozzá a Ráni mintegy zárójelben, felajánlotta, hogy rejtjelesen továbbítja az üzenetet Rendang londoni konzulátusán keresztül), és ezen információ továbbításával egy időben sürgősen azzal a kérelemmel kell hozzá fordulni, hogy hatalmazza fel Tudósítóját, tegyen meg olyan lépéseket – jelen ponton a megfelelő lépések elsősorban pénzügyi természetűek lennének –, amelyek esetleg szükségesek lehetnek Közös Ügyük diadala érdekében.

– Így hát engedelmével – foglalta össze a helyzetet a hang – meghagyom Bahunak, hogy késedelem nélkül küldje el azt a táviratot. A kettőnk nevében, Mr. Farnaby, az Ön és az én nevemben. Remélem, *mon cher*, ez így elfogadható az Ön számára is.

Nos, ez így korántsem volt elfogadható, csakhogy semmiféle ürügy nem látszott alkalmasnak az akadékoskodásra, tekintetbe véve, hogy Will már megírta azt a levelet Joe Aldehyde-nak. Így hát:

– Igen, persze – kiáltott lelkesedést mímelve, aminek némileg ellentmondott a szavait megelőző hosszú, kétes hallgatás, mialatt azon töprengett, mi mást is felelhetne még.

– Gondolom, holnapra várható a válasz – tette hozzá Will.

– Már estére itt lesz – nyugtatta meg a Ráni.

– Valóban lehetséges lenne?

– Istennel az oldalunkon (*con espressione*^[92]) minden lehetséges.

– Hogyne – felelte Will –, hát hogyne. Csakhogy...

– Én a Hangocska szavát követem. Márpedig ő azt mondja: „Ma este”. Valamint: „*carte blanche, carte blanche*”^[93] és: „szabad kezét fog adni Mr. Farnabynek”.

A Ráni élvezettel ejtette ki a francia szavakat.

– „És Farnaby teljes sikert ér el” – fejezte be a mondandóját.

– Kíváncsi vagyok... – mondta erre Will kétségekkel a hangjában.

– *Muszáj*, hogy sikerüljön.

– Muszáj?

– De még mennyire, hogy muszáj.

– Miért?

– Mert *Isten* sugallatára indítottam el a Szellem Keresztes Hadjáratát.

– Nem igazán értem az összefüggést.

– Talán ezt nem kéne elmondanom önnek... – kezdte a Ráni.

Majd egy pillanatnyi hallgatás után így szólt:

– Bár végül is miért ne? Ha Ügyünk győzedelmeskedik, Lord Aldehyde azt ígérte, minden szóba jöhető forrással támogatja a Keresztes Hadjáratot. És mivel Isten akarata, hogy a Keresztes Hadjárat sikerrel járjon, Ügyünk nem szenvedhet kudarcot.

– *QED*^[94] – Will legszívesebben ezt üvöltötte volna a kagylóba, de visszafogta magát.

Nem lett volna udvarias ezt mondania. És ez az egész különben sem tréfadolog.

– Nos, fel kell hívjam Bahut – mondta a Ráni. – *A bientôt*,^[95] kedves Farnabym.

Ezzel letette.

Will vállat vont, majd tovább olvasta a *Feljegyzéseket*. Mi mást tehetett volna?

A dualizmus... Nélküle aligha létezhet jó irodalom. Viszont teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy az életben semmi jót nem hoz.

– *Én – jelenti ki egy különállásához makacsul ragaszkodó énszubsztancia – vagyok.*

E második szóval tagadván a tényt, hogy minden létezés kapcsolat és változás. Én vagyok. Két rövid szó; ám micsoda hatalmas igaztalanság!

A vallásos meggyőződésű dualisták saját maguk gyártotta szellemeket idéznek meg a roppant mélységekből: a nemdualisták pedig a roppant mélységet invitálják saját szellemükbe, vagy még pontosabban fogalmazva, egyszer csak azon veszik észre magukat, hogy a roppant mélység már ott is van bennük.

Közeledő autó hangját lehetett hallani, majd csend lett, ahogy a motort leállították. Aztán ajtó csapódott és lépések zaja hangzott fel a kavicson, majd a verandalépcsőn.

– Kész van? – érdeklődött Vijaya mély hangon. Will félretette a *Feljegyzéseket*, fogta a bambuszpálcát, feltápászkodott és az ajtó felé indult.

– Kész vagyok, és alig bírok magammal – mondta, kilépve a verandára.

– Akkor induljunk.

Vijaya belekarolt Willbe.

– Csak óvatosan a lépcsőn – tanácsolta.

Egy talpig rózsaszínbe öltözött, nyakában és fülében korall ékszert viselő, telt, kerekarcú, jó negyvenes nő állt a terepjáró mellett.

– Ő Leela Rao – mondta Vijaya. – A könyvtárosunk, titkárnőnk, kincstárnokunk, és általában véve ő felel nálunk a rendért. Elvesztettek

lennénk nélküle.

Azon finom lelkű, ám kifogyhatatlan energiával megáldott angol hölgyeknek a barnább bőrű változata, gondolta Will, miközben kezét fogott vele, akik, miután a gyerekek kirepültek, jótékonyagra adják a fejüket, ha nem épp a szervezett kultúra szippantja be őket. Nem túl intelligensek szegénykéim; ám mily önzetlenül, minő odaadással vetik bele magukat a munkába, milyen jó emberek – és ó, jaj, mennyire unalmasak!

– Hallottam már magáról – kezdte Mrs. Rao, miközben útjuk a lótuuszokkal teli medence mellett vezetett el.

Egy rövid ideig a földúton zötykölődtek, majd rákanyarodtak a főútra.

– Méghozzá fiatal barátaimtól, Radhától és Rangától – folytatta.

– Szívből remélem – mondta Will –, hogy éppolyan jó véleménnyel vannak rólam, mint én örölök.

Mrs. Rao arca felragyogott.

– Annyira örülök, hogy megkedvelte őket.

– Ranga kivételes értelmi képességekkel rendelkezik – vetette közbe Vijaya.

És oly finoman egyensúlyoz, bocsátkozott további fejtegetésekbe Mrs. Rao, a befelé fordulás és a külvilág között. Egyfolytában arra érez kísértést – de még milyen erős kísértést! –, hogy menekülőre fogja: hogy az arhat^[96] nirvánájába vagy a tiszta absztrakciónak a tudomány képviselői által megteremtett gyönyörű, tiszta, rendes kis paradicsomába szökjék. A kísértés örökösen ott van, de sokszor sikerül neki ellenállni, mert Ranga, az arhat-tudós egyben egy másfajta Ranga is, egy együttérzésre képes Ranga, aki mindig készen áll, már ha az ember tudja, hogyan forduljon hozzá a kérésével, hogy megnyílják az élet konkrét realitásai számára, és arra, hogy tudatos legyen, odafigyeljen másokra, és aktívan segítsen. Micsoda szerencse az ő és mindenki más számára, hogy talált magának egy olyan lányt, mint a kis Radha, egy ilyen intelligensen egyszerű, humoros és gyengéd, a szerelem és a boldogság vonatkozásában ily nagy tehetséggel megáldott lényt! Radha és Ranga, vallotta be ekkor Mrs. Rao, a kedvenc diákjai közé tartozott.

Mármint, amint azt Will némileg lekezelően feltételezte, valamiféle buddhista vasárnapi iskolában. Most azonban teljes elképedésére azt kellett megtudnia, hogy ez az odaadó tutor könyvtárosi teendőinek ellátása mellett a szerelem jogáját oktatta az ifjúságnak az elmúlt hat évben, sőt már korábban is. Olyasfajta módszerekkel, gondolta Will, amelyek elriasztották Murugant, és amelyek a Ránit épp csak nem vérfertőző birtoklási vágyában oly igen felháborították. Will már majdnem kérdezősködni kezdett. Reflexei azonban más, magasabb földrajzi szélességen lettek kondicionálva, másfajta tutorok felügyelete alatt. A kérdések egyszerűen nem jöttek az ajkára. Most meg már késő lett volna feltenni őket. Mrs. Rao ugyanis már a másik kedvteléséről beszélt.

– Ha tudná – mondta Willnek –, mennyi gondunk van a könyvekkel ezen az éghajlaton! A papír elrothad, a ragasztó megolvad, a kötés tönkremegy, a könyvek gyakran válnak a rovarok lakomájává. Az irodalom és a trópusok – két olyan világ, amely tényleg nem fér össze egymással.

– És ha hinni lehet az Öreg Rádzsának – tette hozzá Will –, az irodalom az éghajlat mellett a helyi sajátosságok közül még jó párral nem fér össze – nem fér össze az emberi integritással, nem fér össze a filozófiai igazságokkal, nem fér össze az egyén normalitásával és a helyes társadalmi renddel. Nem, semmi mással nem fér meg, mint a dualizmussal, a bűnös, holdkóros örülettel, a lehetetlen vágyakozással és a felesleges büntudattal. No de mindegy is.

Vigyorában volt valami vad, kegyetlen.

– Dipa ezredes majd mindent rendbe tesz. Pala megszállását követően, miután a sziget biztonságossá vált a háború, az olaj és a nehézipar számára, minden biztonnal eljön majd az irodalom és a teológia Aranykora is.

– Szívesen nevetnék – mondta Vijaya –, csak az az egy a gond, hogy valószínűleg igaza van. Kényelmetlen egy érzés, de szerintem a gyermekeim úgy nőnek majd fel, hogy látni fogják, ahogy a maga próféciai valóra válnak.

A falu szélén kiszálltak a terepjáróból. Egy ökrös szekér és egy vadonatúj japán teherautó közt parkoltak le, és gyalog mentek tovább. A pálmafák, papájafák és kenyérfák árnyékolta kertekben álló nádtetős házak keskeny utcája a piactérre vezetett. Will megállt, és bambuszpálcájára támaszkodva

körül nézett. A tér egyik oldalán a keleti rokokó egyik bájos alkotása állt, homlokzata rózsaszínű volt, a négy sarkán kilátóerkély – nyilvánvaló volt, hogy ez a városháza. Vele szemben a tér túloldalán egy vörös kőből épült kis templom állt, amelynek középső tornyán szintről szintre szobrok egész sora mutatta be Buddha fejlődését: hogyan lett az elkényeztetett gyermekből Tathágata.^[97] E két jelentős épület között a tér több mint felét egy hatalmas banyanfa foglalta el. A téren bódék árnyas sikátorai kanyarogtak, ahol kereskedők és kofák tucatszámra kínálták portékájukat. A fejük fölötti zöld boltozat hasadékain átszűrődő napsugarak itt fekete-sárga vizes korsók egész sorát, ott egy ezüst karkötőt, festett fajátékot, több vég nyomtatott pamutanyagot pécéztek ki maguknak, itt egy halom gyümölcsöt és egy élénk virágmintás lánykafelsőt, ott a nevető emberek fogának, szemének villanását és egy meztelen felsőtest vörös-aranyos csillogását világították meg.

– Ránézésre mindenki teljesen egészséges – jegyezte meg Will, miközben sikerült átverekedniük magukat a hatalmas fa árnyékában álló standok közt.

– Egészségesek is! – felelte Mrs. Rao.

– És ráadásul boldogok. Nem úgy, mint másutt.

Willnek eszébe jutottak a Kalkuttában, Manilában, Rendang-Lobóban látott arcok – és ha már itt tartunk, azok az arcok is, amelyeket napról napra a Fleet Streeten és a Stranden látott.

– Még a nők is – jegyezte meg, miközben az egyik arcot a másik után vette szemügyre –, úgy látszik, még a nők is boldogok.

– Nem is tíz gyerekük van – magyarázta Mrs. Rao.

– Ahonnan én jövök, ott sem tíz gyerekük van – mondta Will. – Ám ennek ellenére: „...minden arcon jel remeg, bűn és bánat marta jel”.^[98]

Egy pillanatra megtorpant, és elnézett egy középkorú kofát, aki pár szelet szárított kenyérgyümölcsöt mért le épp egy igen fiatal nőnek, aki a hátán egy zsákban cipelte a gyermekét.

– Micsoda kisugárzás – jegyezte meg végül.

– A *maithunának* köszönhető – mondta Mrs. Rao győzedelmesen. – A szerelem jógájának.

Az arcán a vallási buzgalom és a szakmai büszkeség elegye ragyogott.

Közben kijöttek a bányán árnyéka alól, tettek pár lépést a vakító napfényben, felmentek egy ütött-kopott lépcsőn, és beléptek a templom homályába. A sötétben felderengett egy aranszín bódhiszattva alakja, hatalmas volt. Hervadó virágok és füstölő illatát lehetett érezni, valahol a szobor mögött pedig egy számukra láthatatlan imádkozó hangja végtelen litániát mormolt. Egyetlen hang nélkül egy mezítlábas kislány sietett be az egyik oldalajtón. A felnőttekre ügyet sem vetve, egy macska ügyességével mászott fel az oltárra, és néhány szál fehér orchideát szórt a szobor felfelé fordított tenyerére. Azután felnézett a hatalmas aranszín arcra, elmormolt pár szót, egy pillanatra lehunyta a szemét, még valamit hozzátett a korábbiakhoz, majd megfordult, lemászott, és halkán dúdolva távozott azon az ajtón, amelyen át érkezett.

– Bájos teremtés – mondta Will, miközben elnézte a távozó lányt. – Helyesebb nem is lehetne. De mégis mit képzelsz egy ilyen gyermek, mit művel? Miféle vallást gyakorol?

– Nos – szólalt meg Vijaya –, a mahájána buddhizmus helyi változatát gyakorolja, valószínűleg némi sivaizmussal megspékelve.

– És maguk, művelt emberek bátorítják az ilyesmit?

– Se nem bátorítjuk, se nem ellenezzük. Elfogadjuk. Ugyanúgy elfogadjuk, mint azt a pókhálót ott fenn a párkányon. A pókok természetéből következően elkerülhetetlen, hogy hálót szőjenek. Az emberek természetéből következően pedig elkerülhetetlen a vallások létezése. Nincs mit tenni, a pókok hálót szőnek, és ugyanígy nincs mit tenni, az emberek szimbólumokat kreálnak. Erre való az emberi agy – egy adott élmény káoszából kezelhető szimbólumokat teremt. Olykor egyes szimbólumok egészen közeli kapcsolatban állnak a tapasztalataink mögötti külső valóság bizonyos aspektusaival; ilyenkor tudománnyal vagy a józan ész megnyilvánulásával van dolgunk. Máskor viszont a szimbólumoknak szinte semmi kapcsolata nincs a külső valósággal, ekkor lép be a képbe a paranoia és a delírium. Gyakoribb azonban, hogy a kettő keverékével állunk szemben, részben valóság, részben fantasztikus elemekkel; na, ez a vallás. Jó vallás vagy rossz vallás – attól függ, mi mindenből áll össze a koktél. Például a kálvinizmusnak abban a válfajában, amelyben dr. Andrew felnőtt, a valóság

épp csak egy stampedlit, ha megtöltött, és mellette ott volt egy egész korsónyi rosszindulatú képzelgés. Más esetekben a keverék egészségesebb. Ötven-ötven az arány, sőt akár hatvan-negyven, esetleg hetven-harminc az igazság és a tisztesség javára. Itt nálunk a helyi jól bevált változat figyelemreméltóan kis adag mérget tartalmaz.

Will bólintott.

– Fehér orchideákat ajánlani fel az együttérzés és megvilágosodás képmásának – ez valóban elég ártalmatlannak tűnik. És azután, amit tegnap láttam, hajlandó lennék néhány jó szót szólni a kozmikus tánc és az isteni kopuláció érdekében.

– És azt se felejtse el – mondta Vijaya –, hogy az efféle dolgok korántsem kötelezőek. Mindenkinek lehetősége van rá, hogy továbblépjen. Azt kérdezte, mégis mit gondol az a gyermek, mit művel. Megmondom én. Elméje egyik részében azt gondolja, hogy egy személyhez beszél – egy óriási, isteni személyhez, akit az orchideák segítségével rá lehet venni, hogy megadja neki, amit akar. De már elég nagy, úgyhogy minden biztonnyal hallott az Amitabha-szobor mögötti mélyebb szimbólumokról, és azokról a tapasztalatokról, amelyek azokat a mélyebb szimbólumokat életre hívták. Következésképpen elméje másik részével tökéletesen tudatában van annak, hogy Amitabha nem személy. Még azt is tudja, hiszen elmagyarázták neki, hogy ha az imádságok olykor meghallgatásra lelnek, annak az az oka, hogy ebben az igen különös pszicho-fizikális világban, amelyben élünk, létezik egy olyan tendencia, mely szerint a gondolatok, amennyiben teljes elménkkel rájuk tudunk koncentrálni, még képesek, és valóra válnak. Azt is tudja, hogy ez a templom nem az, aminek pedig még mindig hinni szeretné – nem Buddha háza. Tudja, hogy pusztán saját tudat alatti elméjének sematikus megjelenítése – egy sötét kis zug, ahol a plafonon gyíkocskák másznak fejjel lefelé, és minden repedésben csótányok hemzsegnek. Ám a férgektől hemzsegő sötétség legközepében ott a Megvilágosodás. Visszatérve arra, hogy mit művel ez a gyermek – tudat alatt saját magáról tanul, hiszen valaki vagy valami épp azt magyarázza neki, hogy ha hajlandó lenne nem éppen az ellenkezőjét szuggerálni magának, esetleg ráébredhetne, hogy az ő buzgó kis elméje is Elme, nagy E-vel.

– És mennyi ideig tart majd, amíg valóban megtanulja a leckét? Mikor jön el az ideje, hogy felhagyjon azokkal a szuggesztiókkal?

– Előfordulhat, hogy sohasem tanulja meg. Sokan vannak így vele. Másrészt viszont sokan igenis megtanulják a leckét.

Vijaya belekarolt Willbe, és a még mélyebb sötétség felé, a Megvilágosodás képmása mögé vezette. A kántálás kivehetőbbé vált, és ott az árnyékban, bár alig láthatóan, ott ült a kántáló ember, egy igen idős, derékig csupasz férfi. Kizárólag az ajkai mozogtak, azt leszámítva oly merev és mozdulatlan volt, mint Amitabha aranszobra.

– Mit hajtogat? – kérdezte Will.

– Szanszkritul valamit.

Hét érthetetlen szótagot újra és újra.

– A jó öreg, hiábavaló ismételtetés!

– Nem feltétlenül hiábavaló – ellenkezett Mrs. Rao. – Néha igenis eljut az ember a segítségével valahova.

– Nem amiatt jut el az ember a segítségével valahova – kezdte bővebben kifejteni Vijaya –, amit azok a szavak jelentenek vagy sugallnak, hanem egyszerűen az ismétlésük által. Azt is ismételtethetné, hogy *Hej, haj, dü-dü-dü*,¹⁹⁹¹ az is éppúgy működne, mint az *Om* vagy a *Kyrie Eleison* vagy a *La ila illa 'llah*. Azért működik, mert amikor az ember azzal foglalja le magát, hogy a *hej, haj, dü-dü-dűt* vagy Isten nevét ismételteti, képtelen teljes mértékben saját magával foglalkozni. Az az egyetlen gond, hogy a nagy hej, haj, dü-dü-dűzés éppolyan könnyen juttathatja az embert lefelé, mint felfelé – lefelé, az idiotizmus nemgondolkodásába, éppúgy, mint felfelé, a tiszta tudatosság nemgondolkodásába.

– Tehát úgy értsem, nem javasolja az ilyesmit – mondta Will – orchideás kis barátnénknak?

– De nem ám, hacsak nem szokatlanul izgulós vagy szorongó. Erről azonban szó sincs. Nagyon jól ismerem, a gyermekeim játszótársa.

– Akkor mit tenne az ő esetében?

– Többek között – mondta Vijaya – egy év múlva majd elvinném arra a

helyre, ahová most tartunk.

– Hová is?

– A meditációs terembe.

Will követte Vijayát a boltíves folyosón, majd egy rövidebb folyosón. Nehéz függönyöket kellett szétválasztaniuk, hogy továbbhaladhassanak, majd baloldalt beléptek egy hatalmas, meszelt falú terembe, amelynek ablakai hosszúkásak voltak, és amely egy banáncserjéssel és kenyérfákkal beültetett kis kertre nyílt. Bútorok nem voltak a teremben, mindössze pár négyzetes kis párna a földön elszórva. Az ablakkal szemközi falon egy hatalmas olajfestmény lógott. Will egy futó pillantást vetett rá, majd közelebb lépett hozzá, hogy alaposan szemügyre vehesse.

– Nem mondom! – szólalt meg végül. – Ki festette?

– Gobind Singh.

– És ki az a Gobind Singh?

– A legjobb tájképfestő, aki csak Palán élt. Negyvennyolcban halt meg.

– Miért van az, hogy még semmit sem láttunk tőle?

– Mert túlságosan szeretjük a műveit ahhoz, hogy akár csak egyet is külföldre adjunk.

– Jól teszik – mondta Will. – Egyben kár, de az a mi bajunk.

Újabb pillantást vetett a képre.

– Járt valaha Kínában?

– Nem, de egy kantoni festő tanítványa volt. A mestere itt élt Palán. És természetesen számos Sung tájképet látott reprodukcióban.

– Tehát egy Sung mester – mondta Will –, aki abban lelte örömét, hogy olajfestményeket festett. Egyben érdeklődött a *chiaroscuro*^[100] iránt is.

– Csak miután Párizsban járt. 1910-ben. Nagy cimborája volt Vuillard.^[101] Will bólintott.

– Sejthettem volna, pusztán a textúra hihetetlen gazdagságából kiindulva. Csendben csodálta tovább a képet.

– Miért itt a meditációs teremben állítják ki? – kérdezte végül.

– Mit gondolsz, miért? – viszonzta Will kérdését egy újabb kérdéssel Vijaya.

– Azért, mert az ilyesmit nevezi az elme sematikus megjelenítésének?

– Az a templom volt. Ez annál sokkal jobb. Ez valódi manifesztáció. A nagybetűs Elme manifesztációja egy egyedi elmében egy táj, a vászon és a festés élményének viszonylatában. A kép egyébként a tőlünk nyugatra elterülő völgyet ábrázolja. Onnan nézve, ahol a villanyvezetékek eltűnnek a hegygerinc felett.

– Micsoda felhők! – mondta Will. – És a fények!

– Azok a fények – kezdte magyarázni Vijaya – az alkonyat előtti utolsó óra fényei. Épp elállt az eső, újra kisütött a nap, és fényesebb, mint korábban bármikor. A felhőboltozat alatti rézsútos fény természetfeletti erővel ragyog, az utolsó, már átokülte délutáni fényesség, amely apró pontokkal rajzol tele minden olyan felületet, amelyet megérint, és minden árnyékot mélyebbé varázsol.

– Minden árnyékot mélyebbé varázsol – ismételte Will mintegy saját magának, miközben elmerült a kép szemlélésében.

Annak a hatalmas, magas, földrésznyi felhőnek az árnyéka, amely egész hegláncokat sötétít el majdnem a feketeségig; középtávolságban pedig a szigetnyi nagyságú felhők árnyéka. És sötét és sötét közt ott volt az ifjú rizshajtások ragyogása, vagy a felszántott föld vörös forrósága, a csupasz mészkő izzása, az örökzöld lombos pazar, fényűző sötétjei és a gyémánt csillogása. És itt a völgy közepén a nádfedeles házak kis csoportja: a házak távoliak és aprók, mégis milyen tisztán, világosan kivehetők, milyen tökéletesek, milyen mélységesen jelentőségteljesek! Igen, jelentőségteljesek. De ha az ember felteszi magának a kérdést, *mégis milyen értelemben*, nem talál rá választ. Will szavakba öntötte kérdését.

– Hogy mit jelentenek? – ismételte meg Will kérdését Vijaya. – Pontosan azt, amik. A hegyek ugyanúgy, a felhők is, a fények és a sötétek úgyszintén. És ezért van, hogy ez egy valóban vallásos kép. Az álvallásos képek mindig valami mást választanak témájuknak, olyasvalamit, ami túlmutat azon, amit ábrázol – legyen az egy darabka metafizikai nonszensz vagy a helyi teológia

valami abszurd dogmája. A valóban vallásos képek mindig belülről fakadó jelentéssel bírnak. Hát ezért van, hogy efféle festményt akasztunk meditációs termünk falára.

– Kizárólag tájképeket?

– Majdnemhogyan kizárólag. A tájképek alkalmasak rá, hogy eszünkbe juttassák, kik is vagyunk.

– Alkalmasabbak, mint a Szentek vagy a Megváltó életéből vett jelenetek?

Vijaya bólintott.

– Először is a lényeg az objektív és a szubjektív közötti különbség. Krisztus vagy Buddha képmása pusztán egy behaviorista megfigyelésének és egy teológus értelmezésének a rögzítése. Ám ha az ember szembesül egy efféle tájképpel, pszichológiailag lehetetlen, hogy egy J. B. Watson^[102] szemével vagy egy Aquinói Tamás elméjével forduljon felé. Majdnem kényszerítve van rá, hogy megadja magát a közvetlen élménynek; gyakorlatilag kénytelen egy önismereti tettet végrehajtani.

– Önismereti tettet?

– Önismereti tettet – ismételte meg Vijaya. – A szomszédos völgy e látképe majdnemhogyan a saját elméjének, mindenki elméjének a látképe, amint az a személyes történet szintje felett és alatt létezik. A sötétség misztériumai; ám a sötétség élettől hemzseg. Fényapokalipszisek; és ugyanolyan erős fény árad ki a törekeny kis házából, mint a fákról, a fűről, a felhők közti kékségből. Minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy megcáfoljuk, ám a tény tény marad: az ember éppoly isteni minőséggel bír, mint a természet, és éppoly végtelen, mint az Üresség. Ez azonban már veszélyesen közel esik a teológiához, és soha senkit nem mentett, nem váltott még meg egy fogalom. Ragaszkodjunk a rendelkezésünkre álló adatokhoz, szorítkozzunk a konkrét tényekre.

Ujjával a képre mutatott.

– Arra, hogy a falu egyik fele fényárban úszik, míg a másik árnyékban áll, titokba burkolózik. Maradjunk az indigószínű hegyekre vonatkozó tényeknél és a felettük tornyosuló, még fantasztikusabb párahegyekre vonatkozó tényeknél. Az égen látható kék tavakra vonatkozó tényeknél és a napsütötte

földön látható halványzöld és nyers vörösesbarna tavakra vonatkozó tényeknél. Jobban tesszük, ha ragaszkodunk az erre a fűre vonatkozó tényekhez itt a kép előterében, a tőle pár méternyire, a lejtőn álló bambuszcseserjék csoportjára vonatkozó tényekhez, aztán azokra a távoli csúcsokra vonatkozó tényekhez és azokra az abszurd kis házakra vonatkozó tényekhez kétezer láb^[103] mélyen, odalenn a völgyben.

– Igen, a távolság – jegyezte meg Vijaya mintegy zárójelben –, a tájképek azon képessége, hogy kifejezzék a távolságot: még egy ok, hogy azt kelljen mondjam, a tájképek a legvalódibb értelemben vett vallásos képek.

– Mert a távolság varázslatot csempész a látványba?

– Nem, hanem mert valóságosabbá teszi. A távolság arra emlékeztet bennünket, hogy jóval több van a világegyetemben, mint pusztán az emberek – és hogy még az emberekben is jóval több van, mint pusztán az emberek. Arra emlékeztet bennünket, hogy odabent a koponyánkon belül ugyanolyan óriási kiterjedésű mentális terek léteznek, mint amekkorák a külső terek körülöttünk. A távolság élménye, a belső távolságé és a külső távolságé, az időbeli távolságé és a térbeli távolságé – az első, egyben alapvető vallási élmény. „Ó Halál, ki már itt vagy velünk, s ti végérvényes tegnapok.”^[104] És: ó azok a helyek, az a végtelen számú hely, mely nem *ez* a hely! A múlt örömei, a múlt bánkódásai és felismerései – mind olyan élénken élnek az emlékezetünkben, és mégis halottak, halottak a feltámadás reménye nélkül. És a falu odalent a völgyben oly tisztán kivehető, még ha árnyékban áll is, oly valós és oly kétségbevonhatatlan, és mégis oly reménytelenül elérhetetlen, a külvilágtól oly mértékig elszigetelt. Egy efféle kép bizonyítékul szolgál, hogy az embernek megvan a képessége, hogy elfogadjon az életen belül minden halált, hogy elfogadja a minden jelenlétet körülölelő tátongó hiányok mindegyikét.

Véleményem szerint – folytatta Vijaya – a maguk nonrepresentatív művészetének legrosszabb tulajdonsága, hogy szisztematikusan kétdimenziós, hogy elutasítja a távolság univerzális élményének figyelembevételét. Ha úgy tekintünk rá mint színes tárgyra, az absztrakt expresszionizmus egy-egy alkotása éppenséggel igen csinosnak mondható. Szolgálhat egyben valamiféle egekbe dicsőített Rorschach-féle tintapaca^[105]

gyanánt is. Mindenki megtalálhatja benne saját félelmeinek, kéjes vágyainak, gyűlöleteinek, álmodozásainak szimbolikus kifejeződését. De vajón rátalálhat-e bennük azokra a több mint emberi (vagy talán inkább azt kéne mondanom: a túlságosan is emberitől eltérő) tényekre, amelyekre akkor bukkanhat rá saját magában, amikor az elme szembesül a természet külső távlataival, illetve az ehhez hasonló festett tájak egyszerre belső és külső távlataival? Én csak azt tudom, hogy a maguk absztrakcióiban nem találok meg azokat a valóságokat, amelyek itt felfedik magukat a számomra, és kétlem, hogy bárki más képes lenne rá. Ezért is van, hogy a maguk oly divatos nonfiguratív, absztrakt expresszionizmusa alapvetően vallástalan – valamint, hadd tegyem hozzá, hogy még a legjobbjai is oly mélységesen unalmasak, oly feneketlenül triviálisak.

– Sokat jár ide? – kérdezte Will némi csend után.

– Mindannyiszor, ha úgy találok, szívesebben meditálnék csoportban, mint egymagamban.

– És ez milyen gyakran fordul elő?

– Olyan heti egy alkalommal. Vannak természetesen, akik ennél gyakrabban jönnek, mások pedig jóval ritkábban, sőt, van, aki soha. Egyéni vérmérséklettől függ. Vegyük például Susila barátnénkat – neki hatalmas magányadagokra van szüksége, úgyhogy ő igen ritkán jön el a meditációs terembe. Shanta viszont (ő a feleségem) szívesen benéz szinte mindennap.

– Jómagam is – mondta Mrs. Rao. – De ezt kitalálhatta – tette hozzá nevetve. – A kövérek örömeiket lelik mások társaságában, még meditálás közben is.

– És ezen a képen meditálnak?

– Nem a képen. Inkább *abból kiindulva*, már ha érti, mire gondolok. Vagy inkább vele párhuzamosan haladva. Én is ránézek, a többiek is ránéznek, és a kép mindannyiunkat arra emlékeztet, hogy kik vagyunk, és mik nem vagyunk, és hogy az, amik nem vagyunk, hogyan fordulhat át abba, akik vagyunk.

– Van bármiféle összefüggés – kérdezte Will – aközött, amit most elmondott nekem, és amit odafenn láttam a Siva-templomnál?

– De még mennyire – felelte Mrs. Rao. – A *moksha*-gyógyszer épp oda juttatja el az embert, ahova a meditálás által is eljuthat.

– Akkor minek egyáltalán meditatálni?

– Ilyen erővel azt is kérdezhetné: minek egyáltalán vacsorázni?

– De hiszen maga szerint a *moksha*-gyógyszer a vacsora.

– Inkább lakoma – felelte Mrs. Rao nagy meggyőződéssel. – És pontosan ez magyarázza meg a meditáció létjogosultságát. Nem lehet mindennap lakomát tartani. Túlságosan eltelnénk tőle, és különben is sokáig tartana. Emellett a lakomákat hivatásos szakácsok főzik; így az embernek *semmi* része nincs az előkészületekben. A mindennapi étkezéshez pedig a főzés is hozzátartozik. A *moksha*-gyógyszer csak olykor-olykor mint különleges ingyencség jöhet számításba.

– Teológiai szakkifejezéssel – mondta Vijaya – a *moksha*-gyógyszer arra készíti fel az embert, hogy befogadja a kegyelmi ajándékokat – a premisztikus víziókat és a teljes mértékig misztikus élményeket. A meditáció viszont azon módok egyike, amelyek segítségével az ember együttműködik azokkal a kegyelmi ajándékokkal.

– Hogyan?

– Azáltal, hogy olyan lelkiállapotokat él át, méghozzá gyakran, amelyek lehetővé teszik számára, hogy a megértés káprázatos, eksztatikus pillanatai állandó és szokványos illuminációvá váljanak. Azáltal, hogy az ember eljut addig a pontig önmaga megismerésében, amikor tudatalattija már nem kényszeríti rá, hogy végigcsinálja mindazokat a rút, abszurd és lealacsonyító dolgokat, amelyek az ember különben oly gyakran rajtakapja magát.

– Úgy érti, hogy segítségével fejleszthető az intelligencia?

– Nem a tudománnyal vagy a logikus érveléssel kapcsolatos intelligencia. Az illető a konkrét élmények és a személyes kapcsolatok mélyebb szintjén lesz intelligensebb.

– *Azon* a szinten válik intelligensebbé – mondta Mrs. Rao –, még akkor is, ha idefent egy hülye.

Megkopogtatta a feje búbját.

– Én ahhoz túlságosan buta vagyok, amihez dr. Robert és Vijaya oly igen

értenek – a genetikához, a biokémiához, a filozófiához és a hasonló dolgokhoz. Nem jeleskedem a festészet, a költészet és a színjátszás terén sem. Se tehetségem, se kezűgyességem. Úgyhogy meglenne az okom, hogy kisebbrendűnek érezzem magam, és emiatt alaposan nekibúsuljak. Csakhogy semmi ilyesmiről nincs szó – és ezt teljes mértékben a *moksha*-gyógyszernek és a meditációnak köszönhetem. Se tehetségem, se kezűgyességem. De ami az életet illeti, ha az emberek megértését és a nekik való segítséget nézzük, úgy érzem, egyre érzékenyebb és egyre ügyesebb vagyok. És ha azt tekintjük alapul, amit Vijaya kegyelmi ajándéknak nevez...

Hirtelen elhallgatott.

– Lehet valaki a világ zsenije, akkor se hiszem, hogy több mindenben van része, mint ami nekem megadatott. Nem igaz, Vijaya?

– Tökéletesen így van.

Mrs. Rao ismét Willhez fordult.

– Láthatja tehát, Mr. Farnaby, Pala a hülyéknek való. A lehető legtöbb ember számára megteremteni a lehető legnagyobb boldogságot – és mi, hülyék, *mi vagyunk* a legtöbbben. Az olyan emberek, mint dr. Robert, Vijaya vagy az én drága Rangám: elismerjük a felsőbbrendűségüket, és nagyon is tisztában vagyunk vele, hogy milyen rettenetesen fontos az a fajta intelligencia, amely nekik megadatott. De azzal is tisztában vagyunk, hogy az a fajta intelligencia, amely nekünk megadatott, éppolyan fontos. Nem irigyeljük őket, hiszen nekünk is éppen annyi jutott, mint nekik, olykor még több is.

– Olykor – mondta egyetértően Vijaya – még több is. Abból az egyszerű okból, hogy a szimbólumok manipulálásának képessége arra csábítja e tehetség birtoklóit, hogy a szimbólumok manipulálása a szokásukká válják. A szimbólumok manipulálásának szokása viszont akadályt jelent a konkrét élmények és a kegyelmi ajándékok útjában.

– Ebből megértheti – mondta Mrs. Rao –, hogy nem kell bennünket túlságosan sajnálni.

Ránézett az órájára.

– Te jó ég, ha nem sietek, elkésem Dillip ebédjéről.

Sietve az ajtó irányába indult.

– Az idő, mindig csak az idő – gúnyolódott Will. – Még az időtlen meditáció e csarnokában is mindig csak az idő! Itt az ebédidő, és ez, nincs mese, betör az örökkévalóságba.

Elnevette magát. Ne áltasd magad, ha valaki „igen”-nel válaszol. A dolgok természete már csak ilyen: a „nem” a szokásos válasz.

Mrs. Rao egy pillanatra megtorpant, és ránézett Willre.

– Csakhogy néha – mondta és elmosolyodott – épp, hogy az örökkévalóság tör be az időbe, akár az ebédidőbe. Csodálatos módon. Viszlát.

Integetett, és már ott sem volt.

– Melyik a jobb – morfondírozott fennhangon Will, miközben a sötét templomon át Vijayát követte a déli verőfénybe hülyének születni egy intelligens társadalomban, vagy intelligensnek egy örült társadalomban?

XII. FEJEZET

– Megjöttünk – monda Vijaya, mikor odaértek a piactól a domboldalon lefelé vezető kis utca végéhez.

Kinyitott egy nagy kapuba vágott kisebb kaput, és betessékelte vendégét egy aprócska kertbe, amelynek túlsó végében, alacsony cölöpökön ott állt egy nádtetős kis ház.

A bungaló mögül egy sárgás színű korcs kutya rontott elő, és eksztatikus csaholással, őrjöngésbe hajló ugrándozással és farkcsóválással üdvözölte őket. Nyomban ezután egy fehér pofatollú, csillogó fekete csőrű, hatalmas zöld papagáj ereszkedett közéjük a semmiből, és nagy vijjogással, zajos szárnycsattogással szállt le Vijaya vállán.

– Magának a papagájok – mondta Will –, a kis Mary Sarojininek a mejnök. Maguk aztán nem akármilyen kapcsolatot ápolnak a helyi állatvilággal.

Vijaya erre bólintott.

– Pala valószínűleg az egyetlen olyan ország, ahol az állatteológusoknak semmi oka nem lenne, hogy higgyenek az ördög létezésében. Mindenütt másutt az állatok számára a Sátán, amint ez szerintem teljesen nyilvánvaló, a *Homo sapiens*.

Felmentek a verandára vezető lépcsőn, és a nyitott bejárati ajtón át beléptek a bungaló nagyobbik nappalijába. Az ablaknál egy sámlin egy kék ruhás, fiatal nő egy kisdedet, a kisfiát szoptatta. Odafordult feléjük szív alakú arcával, melynek széles homlokától finom, hegyes álláig vezetett az íve, és szívélyes mosollyal köszöntötte őket.

– Elhoztam Will Farnabyt – mondta Vijaya, miközben lehajolt, hogy megcsókolja a feleségét.

Shanta szabad kezét az idegen férfi felé nyújtotta.

– Remélem, Mr. Farnaby nem idegenkedik a természettől annak nyers formájában sem – mondta.

Mintha csak anyja szavainak akarna nyomatékokot adni, a kisded elvette a száját Shanta barnás mellbimbójáról, és böffentett egyet. Ajkai közt fehér,

selymes buborék jelent meg, egy darabig növekedett, majd kipukkadt. Még egyet bőfentett, majd szopott tovább.

– Bár Rama már nyolc hónapos – mondta Shanta –, még nem igazán ismeri a jó modort.

– Szép példány – felelte Will udvariasan.

Nem igazán volt oda a kisbabákért, és roppant hálás volt azokért az egymás után bekövetkező vetélésekért, amelyek útját állták Molly vágyának, hiába remélte oly nagyon, hogy egyszer gyermekük születik.

– Kire hasonlít majd – magára vagy Vijayára?

Shanta elnevette magát, és Vijaya is vele nevetett egy oktávval mélyebb hangon, öblös nevetéssel.

– Vijayára aztán biztos nem – mondta Shanta.

– Miért?

– Az ok csupán az – mondta Vijaya –, hogy genetikai értelemben semmiféle értelemben nem vagyok felelős a világrajöttéért.

– Más szóval a csöppség nem Vijaya fia.

Will az egyik kacagó arcra nézett, majd vállat vont.

– Feladom.

– Négy éve – magyarázta Shanta – ikreink születtek. Mindkettő Vijaya kiköpött mása. Azt gondoltuk, másodjára nem ártana némi változatosság. Úgy határoztunk, hogy vadonatúj fizikummal és temperamentummal gazdagítjuk a családot. Tudja, ki az a Gobind Singh?

– Vijaya épp az imént mutatta meg a festményét a meditációs teremben.

– Nos, ő az apa, akit Ramának választottunk.

– De hisz azt hittem, meghalt.

Shanta bólintott.

– De a lelke köztünk jár.

– Ezt hogy érti?

– MF és MM.

– MF és MM?

– Mélyfagyasztás és mesterséges megtermékenyítés.

– Aha, már értem.

– Nos, a helyzet úgy áll – mondta Vijaya –, hogy mi olyan húsz évvel önök előtt kifejlesztettünk egy mesterséges megtermékenyítési eljárást. Csakhogy természetesen nem sokra mentünk vele, amíg nem volt áram, és nem voltak megbízható hűtőink. A húszas évek vége óta vannak ilyenjeink. Azóta aztán alaposan ki is használjuk az MM nyújtotta lehetőségeket.

– Tudja – szólt közbe Shanta –, az is meglehet, hogy a fiamból festő lesz. Már természetesen, ha az efféle tehetség örökletes. De ha nem is az, jóval piknikusabb és extrovertáltabb lesz, mint akár a két bátyja, akár a szülei. Ami rendkívül érdekes és tanulságos lesz minden érintett számára.

– Sokan vannak, akik ilyesmibe vágnak? – kérdezte Will.

– Egyre többen. Sőt, azt mondanám, hogy gyakorlatilag az összes olyan pár, aki úgy dönt, vállal egy harmadik gyereket, igénybe veszi az MM-et. És azok közül is elég sokan megteszik, akik úgy gondolják, kettőnél megállnak. Itt van például az én családom. Az apám felmenői közt nem egy esetben diagnosztizáltak cukorbetegséget; így hát jobbnak látták – már ő és az édesanyám –, hogy mindkét gyermeküket az MM segítségével hozzák a világra. A bátyám háromgenerációnyi táncos leszármazottja, én pedig genetikai értelemben dr. Robert unokatestvérének, Malcolm Chakravarti-MacPhailnek vagyok a lánya, aki az Idős Rádzsa magántitkára volt.

– Egyben pedig – tette hozzá Vijaya – a Paláról írt legjobb történelemkönyv szerzője. Chakravarti-MacPhail volt nemzedéke egyik legtehetségesebb tagja.

Will Shantára nézett, majd ismét Vijayára.

– És a képességei öröklődtek?

– Olyannyira – válaszolta Vijaya –, hogy rendkívül nehezemre esik fenntartani a családon belül a férfiúi felsőbbrendűséget. Shanta eszesebb, mint én vagyok; szerencsére azonban testi erő dolgában nem kelhet versenyre velem.

– Testi erő – ismételte meg Shanta némi szarkazmussal a hangjában –, *testi erő*... Mintha erről eszembe jutna egy Delila nevű fiatal hölgyről szóló

történet.

– Mellékesen – folytatta Vijaya – Shantának hatvanegy féltestvére van: harminckét fiú és huszonkilenc lány. És majdnem egyharmaduk kivételes értelmi képességekkel rendelkezik.

– Tehát a népesség genetikai nemesítésén munkálkodnak.

– Kifejezetten. Adjon nekünk még száz évet, addigra az átlagos IQ-nk száztizenöt lesz.

– Amíg a *miénk*, ha ez így megy tovább, le fog süllyedni nyolcvanötre. Az orvostudomány fejlődik – több velünk született rendellenesség marad fenn és hagyományozódik tovább. A jövő diktátorainak jóval könnyebb dolga lesz.

E kozmikus méretű tréfa gondolata hangos nevetésre készítette. Majd némi csend után így folytatta:

– Mi a helyzet az MM-mel etikai és vallási szempontból?

– Eleinte – mondta Vijaya – bőven voltak, akik lelkiismereti okokból megtagadták a részvételt. Mostanra azonban olyan világosan látszanak a módszer előnyei, hogy a legtöbb házaspár úgy érzi, erkölcsi szempontból is helyesebb belevágni annak reményében, hogy jobb minőségű gyermeket hoznak a világra, mint azt kockáztatni, hogy szolgai módon reprodukálják mindazokat a kis furcsaságokat és defekteket, amelyek véletlenül épp megtalálhatók a férj családjában. Eközben a teológusok sem unatkoztak. Sikerült az MM jogosultságát a reinkarnáció és a karmaelmélet szempontjából is alátámasztani. A jámbor apákat örömmel tölti el a gondolat, hogy esélyt adnak feleségük gyermekének, hogy jobb sorsot teremtsen saját magának és a leszármazottainak.

– Jobb sorsot?

– Mivel különb elődök örökítőanyagát viszik tovább. Az állomány pedig azért jobb, mert egy jobb karma manifesztációja. Központi bankot tartunk fenn a legkiválóbb állomány számára. Ebben mindenféle fizikum és vérmérséklet képviselője megtalálható. Abban a környezetben, ahonnan *maga* származik, az öröklődés szempontjából a legtöbb ember nem igazán kap megfelelő esélyt. A miénkben viszont igen. És ami azt illeti, kiváló

származástani és antropometriai feljegyzéseink vannak egészen az ezernyolcászhetvenes évekig visszamenően. Úgyhogy láthatja, nem éppen a sötétben tapogatózunk. Például azt is tudjuk, hogy Gobind Singh anyai nagyanja tehetséges médium volt, és kilencvenhat esztendőig élt.

– Érti – mondta Shana –, még az is megeshet, hogy a családukban lesz egyszer egy százesztendősi látnok.

A baba ismét böffentett egyet. Édesanyja elnevette magát.

– Szólt az orákulum – szokása szerint rendkívül enigmatikusan.

Majd Vijayához fordult:

– Ha szeretnéd, hogy időben kész legyen az ebéd, jobb, ha indulsz, és gondoskodsz róla. Engem Rama még legalább tíz percig teljesen leköt.

Vijaya felállt, egyik kezét a felesége vállára helyezte, a másikkal pedig gyengéden megdörzsölte a kisbaba barna hátát.

Shanta lehajolt, és az orcáját végighúzta a gyermek pelyhes kis feje búbján.

– Apa az – suttogta –, apa jó, jó, jó...

Vijaya még egy utolsó paskolásban részesítette a gyermeket, majd felegyenesedett.

– Az imént azt firtatta – mondta Vijaya Willnek –, hogy lehetséges, hogy ilyen jól kijövünk a helyi állatvilággal. Megmutatom.

A magasba emelte a kezét.

– Polly. Polly.

A hatalmas madár a férfi válláról annak óvatosan kinyújtott mutatóujjára lépett.

– Polly jó papagáj – kántálta Vijaya. – Polly nagyon jó papagáj.

Kezét ekkor fokozatosan lejjebb engedte, míg végül kapcsolat létesült a madár és a gyermek teste között. Lassan mozgatni kezdte a kézfejét, előre, hátra, előre, hátra. A toll hozzáért a gyermek barna bőréhez.

– Polly jó papagáj – ismételte –, nagyon jó papagáj.

A papagáj ekkor egymás után többször halk kuncogást hallatott jó mély hangon, majd miközben Vijaya az ujján tartotta, előrehajolt, és nagy gyengéden megcsipdette a gyermek fülecskéjét.

– Jaj de jó papagáj – suttogta Shanta, maga is bekapcsolódva a refrén kántálásába. – Jaj de jó papagáj.

– Ez a gondolat dr. Andrew tapasztalatain alapszik – mondta Vijaya. – Abból az időszakból, amikor természettudósként a *Melampus* fedélzetén szolgált. Egy észak-új-guineai törzstől tanulta. A neolitikum szintjén álló emberek, de mint akár maguk, keresztények, akár mi, buddhisták, ők is hisznek a szeretetben. És velünk illetve magukkal ellentétben ők kidolgoztak néhány gyakorlati módszert annak érdekében, hogy meggyőződésük valósággá válhasson. Ez a technika volt felfedezéseik közt az egyik legörömtelibb. Etetés közben simogassuk a babát; ezzel megkettőzzük az örömet. Majd miközben szopizik és simogatják, ismertessük össze azzal az állattal vagy személlyel, akiről azt szeretnénk, hogy megszeresse. Dörzsöljük a testét amazéhoz; hadd jöjjön létre meleg testi kapcsolat a gyermek és a szeretet tárgya között. Eközben pedig ismételgessünk egy szót, például ezt: „jó”. Elsőre a gyermek csak a hangfekvésünkből ért. Később viszont, amint megtanul beszélni, tisztába jön a szó teljes jelentésével. Táplálék plusz simogatás plusz kontaktus plusz a „jó” szó egyenlő a szeretettel. A szeretet pedig az örömmel, az élvezettel egyenlő. Igen, a szeretet egyenlő az elégedettséggel.

– Tiszta Pavlov.

– Pavlov, de tisztán csak jó célok – a barátságosság, a bizalom és az együttérzés – érdekében. Amíg maguk Pavlovot inkább agymosásra szeretik használni, Pavlov segítségével adják el a cigarettát, a vodkát és a hazafias érzéseket. Pavlov a diktátorok, generálisok és iparmágnások szolgálatában.

Mivel elege lett abból, hogy mellőzik, a sárgás szőrű korcs kutya is odament hozzájuk, és minden érző, érzékeny anyagot, amelyhez csak hozzáfért, egyforma lelkesedéssel nyalogatott – Shanta karját, Vijaya kezét, a papagáj lábát és a baba popsiját. Shanta odahúzta magához a kutyát, és hozzádörzsölte a gyermeket az állat szőrös horpaszához.

– Jaj de jó kis kutya – mondta. – Toby kutya, Toby kutya jó kiskutya.

Will elnevette magát.

– Nem kéne nekem is kivennem a részem a dologból?

– Épp javasolni akartam – felelte Shanta –, csakhogy attól tartottam, méltóságán alulinak tartaná.

– Vegye át a helyem – mondta Vijaya. – Muszáj mennem és tennem valamit az ebéd érdekében.

Kezén a papagájjal kísétált a konyhába. Will közelebb húzta a székét Shantához, előrehajolt, és a gyermek aprócska testének simogatásába kezdett.

– Ez itt egy másik ember – suttogta Shanta. – Jó ember, kicsikém. *Jó* ember.

– Bár igaza lenne! – mondta erre Will szomorú kis nevetéssel.

– Itt és most *igaz*.

Majd Shanta ismét odahajolt a gyermekhez.

– Jó ember – ismételte. – Micsoda jó ember.

Will ránézett Shanta boldog, titokzatos, mosolygó arcára, miközben ujjhegyével érezte a gyermek apró testének puhaságát és melegét. Jó. Jó. Jó.... Neki is lett volna lehetősége megismerni ezt a fajta jóságot – de csak akkor, ha az élete teljes egészében különbözött volna attól, amivé, nagyon úgy tűnik, végül vált, bármilyen értelmetlen és undorító is ez az egész valójában. Úgyhogy egy a lényeg, nem szabad az „igen”-t válaszként elfogadni, még akkor sem, ha az az „igen”, mint a jelen esetben is, magától értetődő. Ismét rájuk nézett, miután szemeit szándékosan egy másik értékhullámhosszra hangolta, és ekkor már egy Hans Memling^[106] festette oltárkép karikatúráját látta maga előtt.

– Madonna a Gyermekkel egy Kutya, Pavlov, és egy Nem Túl Fontos Ismerős társaságában.

És hirtelen majdnem meg is értette, mélyen legbelül, hogy Mr. Bahu miért gyűlöli annyira ezeket az embereket. Hogy miért olyan eltökélt – még hozzá szokás szerint, magától értetődő módon – hogy Isten nevében elpusztítsa őket.

– Jó – Shanta továbbra is ezt mormolta a kisdednek –, jó, jó, jó.

Túl jók – ez a bűnük. Ez pedig egyszerűen megengedhetetlen. És mégis milyen értékes, becses ez a jóság! Micsoda szenvedéllyel kívánta Will, bár

neki is része lehetne benne! Tiszta szentimentalizmus! Ezt a gondolatot megtartotta magának. Hangosan Shanta szavait némi iróniával megismételve így szólt:

– Jó, jó, jó. De mi történik, ha a gyermek kicsivel nagyobb lesz, és egy csomó mindennel, no meg jó pár emberrel kapcsolatban azt veszi észre, hogy éppenséggel velejéig rosszak, rosszak, rosszak?

– A barátságos közeledés barátságot kelt másokban is – felelte a nő.

– A barátságosabbjában kétségkívül. Nem úgy a kapzsi, mohó emberekben, a hatalom megszállottjaiban, a frusztráltakban és a megkeseredettekben. Számukra a barátságos közeledés nem más, mint gyengeség, felhívás: használj ki, bánts, tessék, állj rajtam bosszút.

– Csakhogy az ember kénytelen vállalni ezt a kockázatot. Muszáj, hogy megtegye a kezdőlépést. És szerencsére senki sem halhatatlan. Az eredetileg csalásra, erőszakoskodásra és keserűségre kondicionált emberek pár éven belül meghalnak. Meghalnak, és olyan férfiak és nők veszik át a helyüket, akik már az új módszer szerint nevelkedtek. Velünk is megtörtént; magukkal is megtörténhet.

– Való igaz, megtörténhet – mondta Will egyetértően. – Csakhogy a hidrogénbomba, a nacionalizmus és a minden évben ötvenmillióval növekedő népesség kontextusában szinte biztosra vehetjük, hogy nem fog.

– Nem tudhatják, amíg ki nem próbálták.

– Márpedig nem fogjuk kipróbálni, amíg a világ jelenlegi állapota fennáll. És természetesen az mindaddig fennáll, amíg ki nem próbáljuk. Amíg ki nem próbáljuk, sőt, amíg nem érünk el legalább a magukéhoz fogható sikereket e téren. Ami visszavezet az eredeti kérdésemhez. Mi történik, amikor a jó, jó, jó ráébred, hogy még Pala szigetén is oly sok a rossz, rossz, rossz? Nem éri rendkívül kellemetlen meglepetés a gyermekeket?

– Igyekszünk felvértezni őket ez ellen a meglepetés, megdöbbenés ellen.

– Hogyan? Már akkor kellemetlen dolgokkal szembesítik őket, amikor még egészen fiatalok?

– Kellemetlen? Nem mondanám. Inkább *valós* dolgokkal. Szeretetre és bizalomra tanítjuk őket, azonban szembesítjük őket a valósággal is,

még hozzá a valóság *minden* vonatkozásával. Aztán meg felelősséggel is felruházzuk őket. Kénytelenek szembesülni vele, hogy Pala nem az Édenkert, és nem is Cockayne földje.^[107] Remek hely, tény és való. De csak akkor marad ilyen remek hely, ha mindenki tesz is érte, és megfelelően viselkedik. Közben pedig az élet olyan-amilyen. Még itt nálunk is.

– És mi a helyzet az élet afféle velejáróival, mint azok az igencsak vérfagyasztó látványt nyújtó kígyók, amelyek közül eggyel félúton a sziklafalon felfelé másztomban találkoztam? Nyugodtan hajtogathatják, hogy „jó, jó, jó” a kígyó attól még megmarja magát.

– Mármost megvan a *képessége*, hogy megmarjon. De vajon valóban él-e majd vele?

– Miért ne élne?

– Nézzen csak oda – mondta Shanta.

Will hátrafordult, és meglátta, hogy Shanta valójában egy falmélyedésre mutat a háta mögött. A mélyedésben egy kő-Buddha volt, körülbelül fele életnagyságú, egy különösen barázdált henger alakú talapzaton ült, fölötte valamiféle bádogeresz vagy dísztető, amelyet egy vaskos oszlop tartott Buddha háta mögött.

– Ez itt az Állomáson megtalálható Buddha kicsinyített mása – folytatta –, tudja, azé a hatalmas szoboré ott a lótuszos medencénél.

– Az pedig igazán remek alkotás – mondta Will. – A mosolya mintha tényleg adna némi támpontot arra nézvést, milyen is lehet az Üdvözült Látomás. De mégis mi köze van ennek a kígyókhöz?

– Nézze csak meg még egyszer.

Will megnézte.

– Semmi rendkívülit nem látok rajta.

– Nézze meg jobban.

Teltek a másodpercek. Aztán Will hatalmas megdöbbenésére valami furcsa, sőt nyugtalanító dolgot vett észre. Arról, amit ő furán díszített, henger alakú talapzatnak nézett, hirtelen kiderült, hogy egy hatalmas, feltekeredett kígyó. És az az oszloppá keskenyedő dísztető, baldachin, amely alatt ott ült

Buddha, az egy óriáskobra kifeszített, kiterjesztett csuklyája volt. Elülső széle közepénél ott volt a lapos feje.

– Te jó isten! – kiáltott fel. – Észre se vettem. Hogy lehet az ember ennyire figyelmetlen?

– Most először látja a Buddhát ebben a kontextusban?

– Most először. Talán valamiféle legenda fűződik hozzá?

Shanta bólintott.

– Az egyik kedvencem. A bodhi-fáról természetesen már hallott?

– Igen, hallottam már a bodhi-fáról.

– Nos, nem az volt az egyetlen fa, amely alatt Gautama Megvilágosodása idején ült. A bodhi-fa után hét napon át a Kecskenyájnak nevezett bányán fa alatt ült. Majd továbbállt, és Mucsalinda fájához ért.

– Ki volt az a Mucsalinda?

– Mucsalinda volt a kígyók királya, és mivel egyben isten is volt, tisztában volt vele, mi is történik éppen. Így amikor Buddha a fája alá ült, a Kígyókirály előbújt a kígyólyukból. Több méter hosszú volt. A Természet Bölcsesség iránti tiszteletét szándékozta kifejezni. Hatalmas vihar támadt Nyugat felől. Az isteni kobra az isteninél is magasabb rendű ember köré tekeredett, csuklyáját kifeszítette Buddha feje fölött, és hét napon át, ameddig az elmélkedés tartott, óvta-védte Tathágotát a széltől és az esőtől. Így hát ott ül a mai napig, alatta a kobra, felette a kobra, egyszerre tudatában a kobrának, a Tiszta Fénynek és végső soron való azonosságuknak.

– Mennyire különbözik ez – mondta Will – attól, ahogyan *mi* tekintünk a kígyókra!

– Márpedig annak, ahogy maguk tekintenek rá, ugyebár meg kellene egyeznie azzal, ahogyan Isten tekint rájuk – gondoljon csak Mózes első könyvére.

– „Ellenségeskedést szerzek közötted és az asszony között – idézte –, a te magod között, és az ő magva között.”^[108]

– A Bölcsesség viszont soha nem szerzik ellenségeskedést két fél között. Jaj, azok az értelmetlen, felesleges kakasviadatok az Ember és a Természet,

a Természet és Isten, a Test és a Lélek között! A Bölcsesség nem bocsátkozik efféle örült különbségtételekbe.

– Sem pedig a Tudomány.

– A Bölcsességnek meg se kottyán megfelelni a Tudománynak és azután meghaladni.

– És mi a helyzet a totemizmussal? – folytatta Will. – Mi a helyzet a termékenységi kultuszokkal? *Azok* sem tettek különbséget. Talán szintén a Bölcsesség megnyilvánulásai voltak?

– Hogyne lettek volna azok – a primitív Bölcsességé, a neolitikum szintjének Bölcsességéé. Egy idő után azonban az emberek kezdenek szégyenlőssé válni, és az ősi Sötét Istenek szép lassan rossz színben kezdenek feltűnni a szemükben. Így hát változik a szín. Megjelennek a Fény Istenei, megjelennek a Próféták, megjelenik a Pitagorasz és a Zoroaszter, megjelennek a dzsainok^[109] és a korai buddhisták. Szépen betessékelik a színpadra a Koszmosz Kakasviadal Korának szereplőit – Ormuzd Ahriman ellen, Jehova a Sátán és a Baálok ellen. A szamszarával szembeállított nirvána, a Platón Ideális Valóságával szembeállított látszat. És eltekintve néhány tantrikus, mahájánista, taoista és eretnek keresztény elméjétől, a kakasviadal egyre folytatódott kétezer éven át, szinte szünet nélkül.

– Utána azonban? – tette fel a kérdést Will.

– Utána azonban elkezdődött a modern biológia kora.

Will elnevette magát:

– És monda Isten: Legyen Darwin: és lőn Nietzsche, imperializmus és Adolf Hitler.

– Erről van szó – felelte Shanta egyetértően. – Egyúttal azonban egy újfajta Bölcsesség lehetősége is megteremtődött mindenki számára. Darwin fogta, és a biológia szintjére emelte az ősi totemizmust. A termékenységkultuszok a genetikában és Havelock Ellis^[110] műveiben jelentek meg újra. És most csak rajtunk múlik, megteszünk-e még egy fél fordulatot felfelé a spirálban. A darwinizmus a neolitikum ősi Bölcsességét változtatta tudománnyá. Az új, tudatos Bölcsesség – a Bölcsesség, melyet a zen, valamint a taoizmus és a tantra profetikus módon, éppen csak megpillantott – az élő gyakorlatban

megvalósított biológiai elmélet, az együttérzés és a spirituális megértés szintjére emelt darwinizmus.

– Láthatja tehát – fejezte be kis beszédét Shanta –, nincs földi oka, és még kevésbé van mennybéli oka, hogy a Buddha vagy éppenséggel bárki más ne elmélkedhetne a Tiszta Fényen, ahogyan az kígyó formájában manifesztálódik!

– Noha a kígyó akár meg is ölheti?

– Noha a kígyó akár meg is ölheti.

– Egyben annak ellenére, hogy a kígyó a legősibb és leguniverzálisabb fallikus szimbólum?

Shanta elnevette magát.

– Meditáljatok Mucsalinda fája alatt – mi ezt a tanácsot adjuk minden szerelmespárnak. Két szeretettel-szerelemmel teli meditáció közt pedig emlékezzetek rá, mire tanítottak benneteket gyermekkorotokban; a kígyó a testvéretek; a kígyó megérdemli együttérzéseket és tiszteleteket; egyszóval a kígyó jó, jó, jó.

– A kígyó egyben mérges, mérges, mérges.

– Csakhogy amennyiben az embernek sikerül észben tartania, hogy ugyanannyira jó, mint amennyire mérges, és ennek megfelelően jár el, a kígyó nem fogja a mérget használni.

– Ezt meg ki mondja?

– Tapasztalati tény. Azokat, akik nem félnek a kígyótól, azokat, akik nem azzal a meggyőződéssel közelítenek feléjük, hogy csak a halott kígyó a jó kígyó, rendkívül ritkán marják meg. Jövő héten kölcsönkapom a szomszéd óriáskígyóját. Pár napig az összetekeredett „régikígyó”-ról fogom felszolgálni Ramának az ebédjét és a vacsoráját.

Odakintről sipító nevetés szűrődött be a szobába, majd kisgyerekek hangja, akik nagy összevisszaságban, egymás szavába vágva hol angolul, hol palanéz nyelven karattyoltak. Egy pillanatra rá a gondjaira bízott gyermekekhez képest rendkívül magasnak és anyainak tűnő Mary Sarojini jelent meg az ajtóban két egyforma külsejű négyéves fiúcskával a két oldalán. Utána pedig egy tömzsi kis kerub lépett be a szobába, aki akkor is

ott volt vele, amikor Will először nyitotta ki a szemét Pala földjén.

– Elhoztuk Tarát és Arjunát az óvodából – magyarázta Mary Sarojini, miközben az ikrek rávetették magukat az anyjukra.

Shanta egyik karjában a kisbabát tartotta, a másikkal a két kisfiút ölelte. Köszönetképpen elmosolyodott.

– Nagyon kedves tőletek.

Erre Tom Krishna így válaszolt:

– Szívesen.

Egy lépést tett Shanta felé, majd pillanatnyi habozás után megszólalt:

– Azon gondolkodtam, hogy... – kezdte, majd elhallgatott, és kérően a nővéreire emelte tekintetét.

Mary Sarojini a fejét rázta.

– No, min gondolkoztál? – érdeklődött Shanta.

– Nos, ami azt illeti, mind a ketten azon gondolkodtunk... Mármint hogy itt maradhatnánk nálatok ebédre?

– Már értem.

Shanta Tom Krishna arcára nézett, aztán Mary Sarojiniéra, majd megint Toméra.

– Eredjetek, és kérdezzétek meg Vijayát, van-e mit adnunk ennyi embernek! Ma ő főz.

– Rendben – mondta Tom Krishna minden különösebb lelkesedés nélkül.

Lassú léptekkel, vonakodva sétált át a szobán, majd a konyhába vezető ajtón át távozott. Shanta odafordult Mary Sarojinihoz.

– Mi történt?

– Anya legalább ötvenszer megmondta neki, nem rajong érte, ha gyíkokat hoz be a házba. Ma reggel mégis újra megtette. Anya nagyon megharagudott rá.

– Tehát úgy döntöttetek, jobb, ha idejöttök ebédre?

– Ha nem megfelelő az időpont, Shanta, próbálkozhatunk Raoéknál vagy Rajajinnadasáéknál is.

– Majdnem biztos vagyok benne, hogy rendben lesz a dolog – biztosította Shanta Mary Sarojinit. – Csak szerintem jót tesz Tom Krishnának, ha elbeszélget egy kicsit Vijayával.

– Ebben teljesen igazad van – mondta komoran Mary Sarojini.

Majd teljesen hivatalosra váltott:

– Tara, Arjuna – kiáltotta. – Gyertek a fürdőszobába, megmosakszunk.

– Elég koszosak – mondta még Shantának, miközben a fürdőszoba felé terelgette a gyerekeket.

Will megvárta, míg a gyerekek hallótávolságon kívülre kerülnek, és odafordult Shantához.

– Feltételezem, alkalmam volt működés közben megfigyelni egy Kölcsönös Örökbefogadási Klubot.

– Szerencsére – felelte Shanta – csak finomabb formájában. Tom Krishna és Mary Sarojini rendkívül jól kijönnek az édesanyjukkal. Nincs itt szó semmiféle személyes problémáról – ez a sors problémája, márpedig az hatalmas és rettenetes probléma, hogy Dugald meghalt.

– Vajon Susila ismét megházasodik majd? – kérdezte erre Will.

– Remélem, igen. Mindenkinek úgy lenne jobb. De addig is jót tesz a gyerekeknek, ha egy kis időt valamelyik helyettes apjukkal töltenek. Különösen Tom Krishnának tesz jót. Tom Krishna épp most van abban a korban, amikor a kisfiúk felfedezik magukban a férfit. Még mindig tud úgy sírni, mint egy csecsemő, de a következő pillanatban már hetvenkedik, dicsekszik, és gyíkokat cipel haza –, csak hogy bizonyítsa, kétszáz százalékig férfi. Ezért küldtem ki Vijayához. Vijaya az, aminek Tom Krishna saját magát képzelni szeretné. Három méter magas, két méter széles, rettentő erős, és elképesztő, mennyi mindenhez ért. Jó, ha ő mondja meg Tom Krishnának, hogy viselkedjen, mert Tom Krishna rá hallgat, ahogy rám vagy az édesanyjára soha nem hallgatna, ha mi mondanánk el neki ugyanazt. Vijaya pedig pontosan *ugyanazt* mondja el neki, amit mi mondanánk. Mivel azon túlmenően, hogy kétszáz százalékig férfi, majdnem ötven százaléknyi érzékenység-nőiség is van benne. Így hát láthatja, hogy Tom Krishna valóban jól jár vele.

– Most pedig – fejezte be eszmefuttatását, ránézvén a karjában alvó
gyermekre – kénytelen vagyok letenni ezt a fiatalembert, és elkezdni
nekikészülni az ebédnek.

XIII. FEJEZET

Az ikreket megmosdatták, a hajukat megfésülték, és máris ott ültek az etetőszékben. Mary Sarojini úgy vigyázta őket, mint egy büszke, ám szorongásra hajlamos édesanya. A tűzhelynél Vijaya egy agyagedényből rizst és zöldséget adagolt merőkanállal. Tom Krishna óvatosan, és amint arról arckifejezése egyértelműen árulkodott, erősen koncentrálna, egyesével vitte a telepakolt kis tálakat az asztalhoz.

– Tessék, kérem! – mondta Vijaya, mikor a legutolsó, alaposan megpakolt tálát is útjára bocsátotta.

Megtörölte a kezét, odament az asztalhoz, és ő is helyet foglalt.

– Mondd csak el a vendégünknek, amit az asztali áldásról tudnia kell – mondta Shantának.

Shanta odafordult Willhez, és így szólt:

– Pala szigetén – magyarázta – nem szokás áldást mondani az étkezések *előtt*. Mi az étkezéssel *egy időben* mondunk áldást. Vagyis mi nem is *mondjuk* az áldást, inkább rágjuk.

– Rágják?

– Minden fogásból az első harapás – ez az asztali áldás: csak rágjuk, rágjuk, míg végül semmi nem marad belőle. És rágás közben mindvégig az étel ízére, állagára és hőmérsékletére koncentrálna, arra, hogy milyen nyomás éri a fogakat, mit éreznek az állkapocs izmai.

– Közben pedig, felteszem, köszönetet mondanak a Megvilágosodottnak, vagy Sivának, mindegy is, hogy kinek.

Shanta a fejét rázta, határozottan.

– Az elvonná a figyelmünket, márpedig a figyelem a dolog lényege. Annak a megtapasztalására összpontosítunk, hogy kaptunk valamit, olyasvalamit, amit nem mi magunk találtunk fel. Ez a lényeg, nem pedig egy képzeletünkben létező valakihez szóló formula emléke.

Végignézett az asztal körül ülőkön.

– Kezdhethetjük?

– Hurrá! – kiáltották az ikrek egyszerre, és kezükbe vették a kanalat.

Egy hosszú percen át csend volt, amelyet csak az ikrek törtek meg, akik még nem tanultak meg cuppogtatás nélkül táplálkozni.

– Most már lenyelhetjük? – kérdezte végül az egyik kisfiú.

Shanta bólintott. Mindenki nyelt. Kanalak csörömpölését lehetett hallani, többen beszélni kezdtek, tele szájjal.

– Nos – érdeklődött Shanta –, milyen íze volt az asztali áldásnak?

– Hogy az íze – kezdte Will –, hát... különféle dolgok hosszú egymásutánjának mondanám. Vagy inkább: egymás után következő variációk alapvetően ugyanarra a témára – rizs, kurkuma, vörös paprika, abból többféle, cukkini, és valami nagy levelű zöldség, de azt nem sikerült beazonosítanom. Érdekes, mennyire nem ugyanaz marad. Ez korábban még soha nem tűnt fel.

– És miközben ezekre koncentrált, egy pillanatra búcsút kellett mondania az álmodozásnak, az emlékeknek, a jövővel kapcsolatos gondolatainak, mindenféle butaságnak – az egész tünetegyüttesnek, amelyet két szóval így írnék le: Will Farnaby.

– Az ízlelés talán nem *én* vagyok?

Shanta az asztal túlvégén ülő férjére nézett.

– Erre te mit mondanál, Vijaya?

– Én azt mondanám, hogy az ízlelés félúton van az én és a nemén között. Megízlelünk valamit: a nemén tesz valamit az egész szervezet hasznára. Másfelől viszont az ízlelés: az én tudatos annak vonatkozásában, ami történik. Ez az egész rágásáldás lényege – hogy az én tudatosabbá váljék annak vonatkozásában, hogy miben mesterkedik a nemén.

– Nagyon szép – jegyezte meg Will. – Lehet ezt még fokozni?

Erre Shanta válaszolt.

– Lehet bizony – mondta –, hiszen ha valaki azt már megtanulta, hogyan figyeljen oda alaposan a környezetében megtalálható neménre (azaz az ételre), valamit a saját szervezetében megtalálható neménre (azaz a saját

ízlelésérzetére), akkor van esély, hogy hirtelen felfigyel a tudatosság távolabbi végében megtalálható neménre is.

– Bár talán jobban tenném – magyarázott tovább Shanta –, ha a másik végéről fognám meg a dolgot. A tudatosság távolabbi végében megtalálható nemén számára könnyebb egy olyasvalakivel megismertetnie magát, aki már megtanulta, hogy fiziológiai szinten hogyan legyen tudatosabb a nemén vonatkozásában.

Fejtegetéseit csörömpölés szakította félbe, majd az egyik iker felüvöltött.

– Ezután már – folytatta Shanta, miután feltakarította az ételdarabkákat a földről – nincs más dolga az embernek, mint hogy az én és a nemén problémáját az egy méternél alacsonyabb emberkének vonatkozásában is fontolóra vegye. Bárki, aki tuti biztos megoldással áll elő, hatszáznegyven millió rúpia jutalomban részesül.

Megtörölte a gyerek szemét, segített kifújni az orrát, majd megpuszilta, és odament a tűzhelyhez egy újabb tál rizsért.

– Kinek mi dolga délután? – kérdezte Vijaya az étkezés befejeztével.

– Madárijesztő-örségben leszünk – felelte Tom Krishna saját fontosságának tudatában.

– Az iskola alatti réten – tette hozzá Mary Sarojini.

– Akkor elviszlek benneteket – mondta Vijaya.

Odafordult Will Farnabyhoz:

– Szeretne velünk jönni? – kérdezte.

Will bólintott.

– És ha szabad – kezdte –, szívesen megnézném az iskolát is, ha már ott vagyunk, no és esetleg szeretnék beülni egy órára is.

Shanta a verandáról integetve búcsúzott tőlük, ők meg nekiindultak. Pár perc múlva meglátták a terepjárót az út szélén.

– Az iskola a falu másik végében van – magyarázta Vijaya, miközben beindította a motort. – Az elkerülőúton kell mennünk. Lefele, aztán megint fel a hegyre.

Lefele a teraszos kialakítású rizs-, kukorica- és batátaföldeken át, majd

vízszintesen, egy szintvonal mentén: balra egy sáros vizű kis halastó, jobbra egy kenyérfaliget, végül ismét felfelé, újabb földeken át, némelyikük zöldellt, a másik aranylott – és máris ott volt az iskola, egy fehér és tágas épület a fölébe tornyosuló, árnyas fák alatt.

– Odalent pedig – mondta Mary Sarojini –, ott vannak a madárijesztőink.

Will arrafelé nézett, amerre Mary Sarojini mutatott. Az alattuk lévő legközelebbi teraszos kialakítású mezőn a sárga rizs már majdnem aratásra érett. Két rózsaszín ágyékkötős kisfiú és egy kék szoknyás kislány felváltva húzogatták azokat a zsinegeket, amelyek a keskeny mező két végében elhelyezett két, póznákon álló, életnagyságú marionettbábút mozgatták. A két bábú fából készült, szépen ki voltak faragva, fel voltak öltöztetve, nem rongyokat viseltek, hanem a legcsodásabb drapériákba burkolóztak. Will döbbenet nézte őket.

– Salamon minden dicsőségében – kiáltott fel – sem öltözködött úgy, mint ezek közül egy.

Csakhogy Salamon, folytatta Will a merengést, pusztán király volt; ezek az elképesztő szépségű madárijesztők viszont egy magasabb rendet képviseltek. Az egyikük a jövő Buddhája volt, a másik pedig az Atyaúristenek egy rendkívül vidám, indiai változata – egyébiránt azonban pont az az Atyaúristen volt, akit a Sixtus-kápolnában láthatunk, amint épp lecsapna a frissen megteremtett Ádámra. A jövő Buddhája a zsinór minden egyes megrántásakor ide-oda ingatta a fejét, lótuszülésben tartott lábait széttárta, rövid fandangót járt a levegőben, majd újra keresztbe tette a lábát, és egy pillanatig mozdulatlanul ült, míg aztán a zsinór újabb megrántása ismét megzavarta meditációjában. Az Atyaúristen közben kinyújtotta a kezét, integetett, mutatóujját vészjóslóan, figyelmeztetően rázta, szólásra nyitotta, majd bezárta lószőrrel szegélyezett száját, és a szemét forgatta. Üvegszeme fenyegető lángot lövellt a rizs közelébe merészkedő madarakra. Mindez idő alatt az élénk szél a drapériáit lobogtatta, amelyek élénksárga színűek voltak, és merész minta rajzolódott ki rajtuk – barna, fehér és fekete színű tigrisek és majmok díszítették. A jövő Buddhája pedig pompás vörös és narancssárga rayon palástot viselt, amely vitorlaként dagadt, csapdosott körülötte, tucatnyi ezüst szélcsengettyű csörömpölésétől kísérvé.

– Itt minden madárijesztő így fest? – kérdezte Will.

– Az Öreg Rádzsa ötlete volt – felelte Vijaya. – Szerette volna, ha a gyerekek megértik, hogy az istenek amolyan házilag készült alkotmányok, és hogy mi huzigáljuk a zsinegeiket, azaz tőlünk származik a hatalmuk, és ennek a hatalomnak köszönhető, hogy aztán ők huzigálhatják a mi zsinegeinket.

– Táncoltasd meg őket – mondta Tom Krishna –, hadd suhogjanak.

Felkacagott.

Vijaya kinyújtotta a karját, és hatalmas kézfejjével megpaskolta a gyermek sötét, göndör haját.

– Jól van, fiam!

Majd ismét Willhez fordult:

– Az *(idézőjel)* istenek – mondta olyan hangon, amellyel nyilvánvalóan az Öreg Rádzsa manírjait kívánta utánozni –, nos, egyetlen igazán nagy érdemük (azt leszámítva, hogy sikeresen ráijesztenek a madarakra és az *(idézőjel)* bűnösökre, és olykor, talán, vigaszt nyújtanak a nyomorúságban élőknek) ebben áll: mivel egy pózna tetejére állítottuk őket, kénytelenek vagyunk felnézni rájuk; márpedig ha az ember felfelé néz, még ha egy isten kedvéért is, szinte kizárt, hogy ne lássa meg ott mögötte az eget. És mi az ég? Levegő és szórt fény; egyben azonban annak a határtalan és (elnevezést a metaforáért) *viselős* ürességnek a jelképe, amelyből minden kiemelkedik, az élők és az élettelenek, a bábukészítők és az isteni marionettfigurák, hogy benépesítsék az általunk ismert, illetve általunk ismerni vélt világmindenséget.

Mary Sarojini, aki idáig figyelmesen hallgatott, bólintott egyet.

– Apa mindig azt mondta – szólalt meg teljesen magától –, hogy még jobb az égen a madarakat nézni. A madarak nem badarak, mindig azt mondta. A madarak valóságosak. Pont olyan valóságosak, mint az ég.

Vijaya megállt az autóval.

– Jó szórakozást! – mondta, miközben a gyerekek kiugráltak az autóból. – Táncoltassátok meg őket, hadd suhogjanak.

Tom Krishna és Mary Sarojini kiabálva rohantak lefelé, a rizsföldön ácsorgó kis csoport irányába.

– Most pedig térjünk rá oktatási rendszerünk intézményesített vonatkozásaira.

A terepjáró ráfordult az iskolaépület felé vezető útra.

– Itt hagyom a kocsit, és gyalog megyek vissza az Állomásra. Ha elege lett, kérjen meg valakit, hogy vigye haza.

Leállította a motort, Will kezébe nyomta a slusszkulcsot.

Az irodában Mrs. Narayan, az igazgatónő épp az asztalánál ült, és az asztal túlsó oldalán álló, ősz hajú, meglehetősen gyászos ábrázatú férfihoz beszélt, akinek hosszúkás, rendkívül ráncos, barázdált arca egy vérebéhez volt hasonlatos.

– Mr. Chandra Menon – magyarázta Vijaya a kölcsönös bemutatkozások után – az oktatási miniszter helyettese.

– Aki – folytatta az igazgatónő – éppen időszerű időszakos látogatásainak egyikét ejtette meg itt nálunk.

– És aki teljes mértékig elégedett mindazzal, amit látott – tette hozzá a miniszterhelyettes, és udvariasan meghajolt Mrs. Narayan irányában.

Vijaya exkuzálta magát.

– Muszáj visszamennem dolgozni – mondta, és az ajtó felé indult.

– Valóban komolyan érdeklődik a palai iskolákban zajló nevelési folyamatok iránt? – érdeklődött Mr. Menon Will felé fordulva.

– Komoly hiányosságaim vannak e téren, inkább így mondanám – felelte Will. – Persze én is jártam iskolába, de hogy neveltek volna, azt nem mondanám. Ezért is vagyok kíváncsi egy olyan intézményre, ahol valódi nevelőmunka folyik.

– Nos, akkor jó helyen jár – nyugtatta meg a miniszterhelyettes. – New Rothamsted az egyik legjobb iskolánk.

– Milyen szempontok alapján ítélik meg, hogy mennyire jó egy iskola? – kérdezte Will.

– A sikerei alapján.

– Milyen értelemben? Hányan kapnak külföldi ösztöndíjat? Mennyire készítik fel a gyerekeket jövő hivatásukra? Mennyiben engedelmessé

az intézmény a helyi kategorikus imperativusoknak?

– Ez mind számít, természetesen – felelte Mr. Menon. – De még hátravan a legalapvetőbb kérdés. Mire valók a fiúk és a lányok?

Will a vállát vonogatta.

– A válasz attól függ, hol látja meg valaki a napvilágot. Például mire valók a fiúk és a lányok Amerikában? A válasz: tömegfogyasztásra. Márpedig a tömegfogyasztás szükségszerű velejárója a tömegkommunikáció, a tömegreklám és a tömegek ópiuma, ez utóbbi televízió, meprobamát, pozitív gondolkodás és dohányáru formájában. És most, hogy Európában is lezajlott az áttörés, és folyik a tömegtermelés, mire lesznek jók ott a fiúk és a lányok? Tömegfogyasztásra, no meg ami azzal jár – pontosan úgy, mint az amerikai fiúk és lányok. Oroszországban viszont már más a válasz ugyanerre a kérdésre. A fiúk és a lányok a nemzeti állam erősítésére valók. Ezért van az a sok mérnök és fizikatanár, nem is szólva az azonnali bevetésre kész, a tankoktól kezdve a hidrogénbombáig és a nagy hatótávolságú rakétáig ki tudja, mi mindennel fel nem szerelt ötven hadosztályról. Kínában ugyanígy áll a helyzet, vagyis még sokkal, de sokkal ugyanígyebbül. Mire szolgálnak ott a fiúk és a lányok? Ágyúötleteléknek nevelik őket, vagy ha nincs háború, akkor ágyúötleteléknek az ipari termelés, a mezőgazdaság és az útépités szolgálatában. Így hát a Kelet az Kelet és a Nyugat az Nyugat – momentán legalábbis. De a két út egyszer akár össze is érhet, vagy így, vagy úgy. Akkor aztán a Nyugat esetleg úgy megriad a Kelettől, hogy még azt is a fejébe veheti, hogy a fiúk és a lányok mégsem tömegfogyasztásra valók, hanem inkább ágyúötleteléknek, és hogy az államot erősítsék. Vagy akár az is megtörténhet, hogy a Kelet egyszer csak akkora nyomás alatt találja magát a különféle kütyük iránti éhségüktől vezérelve nyugatíva válni kívánó tömegek részéről, hogy kénytelen lesz meggondolni magát, és azt mondani, a fiúk és a lányok mégiscsak tömegfogyasztásra valók. De ez még a jövő zenéje. Jelenleg az ön kérdésére adott különféle válaszok kölcsönösen kizárják egymást.

– És mind a két válasz – vette át a szót Mr. Menon – eltér a miénktől. Mire valók a palai fiúk és lányok? Se nem tömegfogyasztásra, se nem az állam erősítésére. Államra természetesen szükség van. És muszáj, hogy

mindenkinek elegendő jusson. Ez csak magától értetődik. Csakis ezen feltételek fennállása mellett jöhet szóba egyáltalán, hogy a fiúk és a lányok nekiállhassanak felfedezni, mire is valók – és mi is csakis ezen feltételek fennállása mellett tehetünk bármit az ügy érdekében.

– No és *mire* valók?

– Önmegvalósításra, arra hogy teljes értékű emberi lény válhasson belőlük. Will bólintott.

– *Feljegyzések – Mi micsoda* – jegyezte meg. – Légy azzá, aki valójában vagy.

– Az Öreg Rádzsát – mondta erre Mr. Menon – főképpen az érdekelte, hogy az emberek mik is valójában az individualitás szintjén túl. És persze bennünket is ugyannyira foglalkoztat ez a kérdés, mint annak idején őt. Csakhogy nekünk itt elsősorban az alapszintű oktatás a feladatunk, márpedig az alapszintű oktatásnak az egyénnel kell foglalkoznia a maguk sokszínűségében, már ami a testi felépítésüket, vérmelegüket, szerteágazó tehetségeiket és hiányosságait illeti. Az egyének és az ő transzcendens egységük – ez a felsőoktatás reszortja. Kamaszkorban, a középszintű oktatással egy időben kezdünk foglalkozni vele.

– Mármint feltételezem – felelte Will –, egy időben első *moksha*-élménnyel.

– Tehát hallott a *moksha*-gyógyszerről?

– Működés közben is volt alkalmam látni.

– Dr. Robert – magyarázta az igazgató – tegnap elvitte Mr. Farnabyt egy beavatásra.

– Ami, meg kell mondjam – tette hozzá Will –, mélységesen lenyűgözött. Ha visszagondolok *saját* élményeimre a hitoktatás terén...

A mondatot ékesszólóan befejezetlenül hagyta.

– Nos, amint mondtam – folytatta Mr. Menon –, a kamaszok a kétféle oktatásban egy időben részesülnek. Segítséget kapnak, hogy megtapasztalják transzcendens egységüket minden más érző, érzékeny lényel, ugyanakkor a pszichológia- és fiziológiaórákon azt is megtanulják, hogy alkatunkból következően mindannyian egyediek vagyunk, hogy mindenki más, mint a

többiek.

– Amikor én jártam iskolába – mondta Will –, az úgynevezett pedagógusok minden tőlük telhetőt megtettek, hogy félresöpörjék az útból azokat a különbségeket, vagy legalábbis mindet szépen letakargassák ugyanazzal a késő viktoriánus ideállal – a tudós, ám anglikán hitében megingathatatlan, futball iránt lelkesedő úriember ideáljával. De kérem, most inkább arról meséljen, mihez kezdenek önök annak a ténynek a vonatkozásában, hogy mindenki más, mint a többiek.

– Azzal kezdjük – mondta Mr. Menon –, hogy felmérjük ezeket a különbségeket. Egészen pontosan kicsoda, micsoda ez a gyermek anatómiai, biokémiai és pszichológiai értelemben? Ama organikus hierarchiában melyik élvez elsőbbséget – a zsigerei, az izmai vagy az idegrendszere? Milyen közel áll a három szélsőséghez? Mennyire harmonikus vagy éppen diszharmonikus az öt alkotó testi és mentális elemek elegye? Mekkora benne a veleszületett uralkodási ösztön, a vágy, hogy a társaság oszlopos tagja legyen, vagy éppen hogy visszavonulhasson saját belső világába? Hogyan mennek végbe benne a gondolkodási, észlelési, emlékezési folyamatok? Vizuális vagy nem vizuális típus? Képekben vagy szavakban gondolkodik, mindkettőben egyszerre, vagy éppen anélkül, hogy ezekre támaszkodna? Milyen közel van a felszínhez mesemondói képessége? Ugyanúgy látja a világot, mint Wordsworth vagy Traherne^[111] látták gyermekkorukban? És amennyiben így áll a helyzet, mit lehet tenni annak érdekében, hogy a dicsőség és a frissesség el ne halványuljon a mindennapok hatására? Vagy általánosabban fogalmazva: hogy lehet a gyerekeket fogalmi szinten oktatni úgy, hogy közben ne öljük meg bennük az intenzív nonverbális élmények megtapasztalására szolgáló képességüket? Hogy tudjuk összebékíteni az elemzést a vízióval? Többtucatnyi hasonló kérdést kell még feltennünk és megválaszolnunk. Például: vajon ennek a gyermeknek a szervezete felszívja-e a táplálékában található összes vitamint, vagy pedig olyan krónikus hiánybetegség sújtja, amely, amennyiben nem ismerik fel és nem kezelik megfelelően, csökkenti fogja az életerejét, levertté teszi, arra készíti, hogy azt lássa meg, ami csúf, unatkozni kezdjen, és különféle ostobaságokon és rosszságokon jártássá az esztét? Mi a helyzet a vércukorszintjével? És a

légzésével? Hogy tartja magát, hogyan használja szervezetét munka, játék és tanulás közben? És még csak ekkor következnek a különleges tehetségekre vonatkozó kérdések. Mutat-e rá bármi jel, hogy tehetséges a zene, a matematika terén, hogy különösen jól bánik a szavakkal? Vajon remek jó megfigyelő-e, és képes-e megfigyeléseit kellően logikus vagy képzeletgazdag módon továbbgondolni? Végül pedig mennyire befolyásolható ember válik majd belőle? Minden gyerek jó hipnotikus alany – olyannyira, hogy ötből négyet pusztán szóval rá lehet venni az alvajárássra, holdkórosságra. A felnőttek között éppen fordított az arány. Ötből négyet semmiféle körülmények között nem lehet rábeszélni az ilyesmire. Bármely száz gyermekből melyik az a hús, aki úgy nő majd fel, hogy befolyásolható marad, és szép szavakkal alvajáróvá lehet tenni?

– Előre felismerik őket? – kérdezte Will. – És ha igen, mi haszna van az azonosításuknak?

– *Igen, felismerjük* – felelte Mr. Menon. – És igenis nagyon fontos, hogy tudjuk, kik ők. Különösen fontos lenne ugyanez odaát *önöknél*. Politikai szempontból a könnyen és maradéktalanul hipnotizálható hús százalék adja az önök társadalmainak legveszedelmesebb elemeit.

– Veszedelmes?

– Igen, mivel ezek az emberek eleve elrendelten a propagandisták áldozatai. Egy régimódi, tudomány előtti demokráciában, ha megfelelő szervezet áll mögötte, bármely tehetséges szónok képes rá, hogy abból a húszszázaléknyi potenciális alvajáróból a fanatikusok regimentjét varázsolja saját hipnotikus készségekkel megáldott személye nagyobb dicsőségére, hatalmát erősítendő. Diktatúrában ugyanezekbe a potenciális alvajárókba a fenntartás nélküli hitet lehet beleplántálni. Ezek az emberek könnyen mozgósíthatók mint a mindenható párt kemény magja. Így hát lássa be, bármely olyan társadalom számára, amely az emberi szabadságot értéknek tekinti, alapvető fontosságú, hogy képes legyen már fiatalon kiszűrni a jövő alvajáróit. Ahogy kiderül, kik ők, kezdődhet is a hipnotizálásuk. Módszeresen megtaníthatók arra, hogy *ne* hipnotizálhassák őket a szabadság ellenségei. Persze igencsak tanácsos ezzel egy időben úgy átalakítani a társadalmi rendet, hogy a szabadság ellenségei számára igencsak nehéz,

vagy egyenesen lehetetlen legyen felemelkedni és bármiféle befolyásra szert tenni.

– Feltételezem, Pala szigetén pontosan így áll a helyzet.

– Ahogy mondja – felelte Mr. Menon. – Ezért van, hogy a *mi* potenciális alvajáróink semmiféle veszélyt nem jelentenek ránk nézve.

– Akkor mégis miért veszik a fáradságot, hogy előzetes vizsgálatokkal azonosítsák őket?

– Azért, mert ha megfelelő módon használják fel, tehetségük igen értékes lehet.

– A sorskontroll vonatkozásában? – érdeklődött Will, akinek eszébe jutottak a terapeutikus célt szolgáló hattyúk, és mindaz, amit Susila mondott neki a gombnyomogatásról.

A miniszterhelyettes a fejét rázta.

– A Sorskontroll érdekében bőven elegendő egy finomabb transzállapot előidézése. Arra gyakorlatilag bárki képes. Potenciális alvajáróknak azt a húsz százalékot nevezzük, akik képesek rendkívül mély transzba esni. Márpedig rendkívül mély transzállapotban – és csakis a rendkívül mély transzállapotban – tanítható meg valakinek, hogyan kell eltorzítani az időt.

– Ön képes rá, hogy eltorzítsa az időt? – érdeklődött Will.

Mr. Menon a fejét rázta.

– Sajnos nekem soha nem sikerült elég mélyre alászállnom. Mindent, amit tudok, kénytelen voltam lassan, a hosszadalmas módot választva megtanulni. Mrs. Narayan szerencsésebb volt nálam. A kivételezett húsz százalék egyik tagjaként tanulmányai során mindenféle gyors megoldások közül válogathatott, amelyek számunkra, a többiek számára szóba se jöhettek.

– Miféle gyors megoldások közül? – kérdezte Will az igazgatónő felé fordulva.

– Például a memorizálás terén – felelte Mrs. Narayan –, mint ahogy léteznek gyors megoldások a számolás, a gondolkodás és a problémamegoldás terén is. Az ember először azt tanulja meg, hogyan lehet húsz másodpercet úgy érzékelni, mintha tíz percig, egy percet pedig, mintha fél óra hosszát tartana. Mély transzállapotban ez rendkívül egyszerű. Az

ember a tanár szuggeszióit hallgatja, és csak ül ott nyugodtan, csendben hosszú, hosszú ideig. Két teljes órán át – amint erre hajlandó lenne akár meg is esküdni. Aztán, miután visszahozták, ránéz az órájára. A karóra tanúsága szerint kétórás élménye egészen pontosan négy percet vett igénybe.

– Hogyhogy?

– Senki se tudja, hogyan lehetséges – mondta Mr. Menon. – Mindenesetre lényegüket tekintve mindazok az anekdoták, melyek szerint a fuldokló látja, ahogy néhány másodperc alatt leperog előtte az egész élete, igazak. Az elme és az idegrendszer – vagy inkább bizonyos elmék és bizonyos idegrendszerek – éppenséggel képesek erre a különös mutatványra; ez minden, amit bármelyikünk is tud a dologról. Olyan hatvan éve fedeztük fel, és azóta is igyekszünk a lehető legjobban kihasználni. Kihasználni, még hozzá többek közt az oktatásban.

– Például – vette át a szót ismét Mrs. Narayan – vegyünk egy matematikai problémát. Normális állapotában a delikvensnek majd fél órájába telne megoldani. Azonban ezen a ponton ugyanez a személy sikeresen eltorzítja, összezilálja az időt, így egy perc szubjektív értelemben már fél órának felel meg. Aztán nekilát a probléma megoldásának. Eltelik harminc szubjektív perc, és már meg is van a válasz. Csakhogy az a harminc szubjektív perc az óra tanúsága szerint egy percnek felel meg. Az illető a legkisebb kapkodás vagy megerőltetés nélkül képes volt rá, hogy olyan gyors munkát végezzen, mint az időről időre feltűnő, rendkívüli képességekkel megáldott fejszámológépművészek. Az olyan jövőbeni zsenik, mint Ampère vagy Gauss, vagy a jövő olyan idiótái, mint Dase^[112] – mind egytől egyig rendelkeztek azzal a képességgel, hogy egy beépített időszétziláló mechanizmus segítségével egy normál esetben akár egy óráig is eltartó kemény feladattal pár perc alatt megbirkózzanak – sőt, néha akár néhány másodperc alatt is. Én, egy egyébként átlagos képességű tanuló, képes voltam a mély transzállapot elérésére, amelynek segítségével sikeresen megtanítottak rá, hogyan sűrítsem össze az időmet normális kiterjedésének egyharmincadára. Az eredmény: intellektuális értelemben jóval nagyobb lépéseket tudtam megtenni, mint amire akkor lett volna lehetőségem, ha a normális módszerekhez folyamodva kell a tanulmányaimat végeznem. Elképzelheti,

mi történik, ha egy zseni IQ-jával megáldott személy egyben képesnek mutatkozik az idő összeállítására. Az eredmények egész egyszerűen fantasztikusak!

– Sajnálatos módon – jegyezte meg Mr. Menon – az efféle esetek nem túl gyakoriak. Az előző két nemzedékben egészen pontosan két időszétzilálásra alkalmas valódi zsenink volt, a másodmezőnyben pedig mindössze öten-hatan lehettek. Ám hogy mi mindent köszönhet Pala annak a néhány embernek, az egész egyszerűen felbecsülhetetlen. Így hát nem csoda, hogy alaposan odafigyelünk, kik azok a bizonyos potenciális alvajárók.

– Nos, meg kell adni, önök aztán nem átvannak kíváncsiskodni kis tanítványaikat illetően – vont a következőt Will némi szünet után. – Mit csinálnak, ha megvannak a válaszok?

– Azok függvényében kezdjük meg az oktatást – felelte Mr. Menon. – Például feltesszük a kérdéseinket az egyes gyermekek fizikumát és vérmérsékletét illetően. Ha megvannak a válaszok, kiválogatjuk a legfélénkebb, legfeszültebb, legérzékenyebb és leginkább befelé forduló gyermekeket, és őket egyetlen csoportba soroljuk. Aztán fokozatosan növeljük a csoport létszámát. Először néhány olyan gyereket engedünk közéjük, akikkel kapcsolatban azt találtuk, megvan bennük a hajlam, hogy válogatás nélkül bárkivel baráti kapcsolatot alakítsanak ki. Aztán jöhet egy-két izom tóni vagy izom marcsa – olyan gyerekek, akikben az agresszió és a hatalomszeretet hajlama fedezhető fel. Ez a legjobb módja, mi legalábbis úgy találtuk, hogy a három véglet közelében elhelyezkedő kisfiúkat és kislányokat rászoktassuk, hogy megértsék és elviseljék egymást. Pár hónapnyi szigorúan ellenőrzött keveredés után hajlandók elismerni, hogy az örökletesen tőlük eltérő berendezkedéssel megáldott embereknek is éppen úgy megvan a létezéshez való joguk, mint önekik.

– És ezt az elvet – mondta Mrs. Narayan – nyíltan oktatjuk is amellet, hogy fokozatosan, folyamatosan alkalmazzuk. Az első osztályokban a gyerekek által jól ismert állatok köréből vett analógiák segítségével. A macskák szeretnek magukban lenni. A birkák szeretnek együtt lenni másokkal. A nyusztok vadak, és lehetetlen őket megszelídíteni. A tengerimalacok szelídek és barátságosak. Milyen ember vagy: macskaféle, birkaféle, tengerimalac-

féle, vagy talán nyusztféle? Az állatok köréből vett példázatok segítségével még a legapróbb gyermekek is megértik, hogy az emberek sokfélék, és szükség van egymás türelmes elviselésére és a kölcsönös megbocsátásra.

– Később pedig – mondta Mr. Menon – amikor a *Gitát* olvassák, beszélünk nekik az alkat és a vallás kapcsolatáról. A birkaféle és tengerimalac-féle emberek imádják a rituálét és a ceremóniát, no meg a vallási újjászületés keltette érzelmeket; úgyhogy az ő vérmérsékletükből adódó preferenciáikat könnyű az Odaadás útjának irányába terelni. A macskaféle ember egyedül szeret lenni, és az ő magányos tünődéséből alakulhat ki az Önismeret Útja. A nyusztszerű emberek *cselekedni* szeretnek, és az jelenti a problémát, hogy hogy lehet átalakítani az őket vezérlő agressziót az Érdek Nélküli Cselekvés Útjává.

– Nos, tegnap láthattam az Érdeknélküli Cselekvés Útjához vezető utat – mondta Will. – Az az út a favágáson és a sziklamászáson keresztül vezet, nemde?

– Ami a favágást és a sziklamászást illeti – mondta Mr. Menon – nos, azok ennek a dolognak az egyedi megnyilvánulásai. Ha általánosítunk, azt mondhatjuk, hogy *minden* Úthoz az erő elterelésén át vezet az út.

– Mi az?

– Az elv rendkívül egyszerű. Vegyük a félelem, az irigység, a túl sok noradrenalin vagy bármely más belső készlet által generált, a helyét momentán nem találó erőt – vegyük tehát ezt az erőt, és ahelyett, hogy valami olyasmit kezdenénk vele, ami más számára kellemetlen lehet, illetve ahelyett, hogy elfojtanánk, és ezáltal olyat tennénk, ami saját magunk számára kellemetlen, tudatosan olyan csatornába irányítjuk, ahol valami hasznosat tehet, vagy ha nem is hasznosat, legalábbis ártalmatlant.

– Íme, egy egyszerű eset – vette át a szót az igazgató. – Egy dühös vagy frusztrált gyermek elég energiát generál, hogy kitörjön belőle a zokogás, káromkodni vagy verekedni kezdjen. Ha az így generált energia elégséges ezen dolgok bármelyikéhez, akkor a futáshoz, a tánchoz is elegendő kell legyen, és több mint elegendő kell legyen ahhoz, hogy az ember öt mélyet lélegezzék. Később majd mutatok önnek táncot is. Jelenleg maradjunk a lélegzésnél. Bárki legyen az, mindegy, mi irritálja, ha ötször egymás után jó

mélyet lélegzik, rengeteg feszültségtől megszabadul, és ezáltal könnyebb lesz számára racionálisan cselekedni. Úgyhogy mi mindenféle lélegzéssel kapcsolatos játékot tanítunk a gyerekeknek, amit aztán bármikor játszhatnak, ha mérgesek, elkeseredettek. A játékok közt van olyan, ahol a versengés a lényeg. Két szembenálló fél közül melyik tud mélyebbet lélegezni melyik képes kilégzéskor az „om” kitartására a leghosszabb ideig? Az efféle párbaj szinte kivétel nélkül kibéküléssel zárul. Természetesen számtalan olyan alkalom is adódik, amikor a lélegzőverseny nem igazán időszerű. Úgyhogy íme, egy kis játék, melyet a felhergelt gyermek egyedül is játszhat: ez a játék a helyi folklóron alapul. Palán minden gyerek buddhista legendákon nő fel, és ezen jámbor tündérmesék legtöbbször valakinek látomása támad, és egy mennybéli lényel találkozik. Mondjuk egy bódhiszattvával fények, ékszerek és szivárványok robbanásában. A varázslatos látomást pedig majdnem minden esetben hasonlóan varázslatos illathatás kíséri; a tűzijátékot egy kimondhatatlanul finom illat. Nos, vesszük ezeket a hagyományos fantáziákat – amelyeknek, mondanom sem kell, van valós alapjuk, még hozzá a böjt, érzékmegvonás vagy gombák hatására átélt víziók –, és munkára fogjuk őket. Az erőszakkal kapcsolatos érzések, mondjuk a gyerekeknek, olyanok, mint a földrengés. Úgy megráznak bennünket, hogy repedések jelennek meg azokon a falakon, amelyek elválasztják a személyes ént a közös, univerzális buddhatermészettől. Az ember dühbe gurul, valami odabenn megreped, és a repedésen át kiszüremlik a megvilágosodás mennyei illatának egy fuvallata. Olyan, mint az ilang-ilang, mint a gardénia, mint az orchideafa illata – csakhogy végtelenül csodálatosabb. Így hát el ne szalaszd a mennyeit, ha már sikerült véletlenül kiszabadítanod. Mindig ott van, ha mérges leszel. Lélegezd be, mélyen, hadd töltse be a tüdődet. Na, még egyszer, na, még egyszer.

– Tényleg ezt csinálják?

– Pár hét után a legtöbbszörnek már fel sem tűnik. Ráadásul a legtöbbször tényleg érzik is azt az illatot. A Tízparancsolat ősi, fojtó tiltásait sikerült átfordítanunk – ezek az új, kifejező és jutalmukat önmagukban hordozó parancsolatok már arról szólnak, hogy mit *tegyen* az ember. A potenciálisan ártalmas energiákat sikerült olyan csatornába terelni, ahol nem egyszerűen

csak ártalmatlanok, hanem esetleg valami igazán jóra is képesek. Persze közben a gyereket módszeresen és gondosan kimért adagokban az érzékelés és a helyes nyelvhasználat tekintetében is oktatásban részesítjük. Megtanulják, hogy odafigyeljenek arra, amit látnak és hallanak, ugyanakkor azonban arra kérjük őket, figyeljék meg, érzékeik és vágyaik hogyan befolyásolják, amit a külvilágból megtapasztalnak, és hogy nyelvhasználati szokásaik miféle kihatással vannak nem pusztán az érzéseikre és a vágyaikra, hanem egyúttal az érzékelésükre is. Az egy dolog, mit rögzít a fülem és a szemem; az viszont, hogy az általam használt szavak, a pillanatnyi hangulatom és a célok, amelyek éppen lekötnek, mit hogyan engednek érzékelnem, értelmezni, és az, hogy ezekre azok függvényében hogyan reagálok, az már egy egészen másik dolog. Érti, az egész egyetlen oktatási folyamattá áll össze. Mi a gyerekeket egyszerre neveljük érzékelésre és képzeletviláguk használatára, valamint alkalmazott fizioiógiát és pszichológiát, gyakorlati etikát és gyakorlati vallást, megfelelő nyelvhasználatot és önismeretet is oktatunk nekik. Egyszóval az efféle oktatás lefedi a test és az elme dolgainak minden aspektusát.

– És ami a formális oktatást illeti, mindez a bonyolult képzési folyamat a test és az elme dolgait illetően miféle jelentőséggel bír? Segít talán a gyerekeknek az összeadásban, a helyes írott nyelvi fordulatok és a helyesírás elsajátításában, vagy az alapszintű fizika megértésében? – kérdezte Will.

– Rengeteget segít – felelte Mr. Menon. – A képzett elme és test gyorsabban és tüzetesebben sajátít el mindent, mint a képzetlen. Ugyancsak jobb képességekkel rendelkezik, ha azt nézzük, hogyan kapcsolja össze a tényeket és az elvontabb gondolatokat, valamint hogy köti őket az élet aktuális kérdéseikhez.

Hirtelen és meglehetősen meglepő módon – hiszen az a hosszúvás, melankolikus arc eredetileg olyan benyomást tett az emberre, mintha a felhőtlen boldogságnak egy igencsak fáradt mosolynál erőteljesebb kifejezése nem igazán telne tőle – Mr. Menon egyszer csak hangos, hosszas hahotában tört ki.

– Mit talál ennyire mulatságosnak?

– Eszembe jutott két ember, akikkel legutóbbi angliai utam során találkoztam. Cambridge-ben. Az egyikük atomfizikus volt, a másik filozófus. Mindketten kiváló koponyák. Csakhogy az egyiknek, már amikor épp nem a laboratóriumban tartózkodott, a mentális életkora olyan tizenegy év lehetett, a másik pedig kényszeres evő volt, és nem volt képes szembenézni a súlyproblémájával. Két extrém példa arra, mi történik, ha az ember fog egy okos fiút, és tizenöt év meglehetősen intenzív intézményes oktatásban részesíti, teljes mértékben figyelmen kívül hagyva azt, hogy arra is szükség van, hogy tegyünk valamit azért az elméért és testért, amelynek az lenne a dolga, hogy tanuljon, éljen.

– Az önök rendszere ezek szerint nem produkál efféle tudós szörnyeket?

A miniszterhelyettes a fejét rázta.

– Míg nem jártam Európában, soha nem találkoztam még csak hasonlóval sem.

– Groteszk módon mulatságosak – tette hozzá. – Istenem, mégis milyen szánalmasak! És szerencsétlenek furcsamód egyszersmind mily visszataszítóak!

– Szánalmassá, furcsamód visszataszítóvá válni – az ár, amelyet a specializációért fizetünk.

– A specializációért – ezzel Mr. Menon is egyetértett –, azonban nem abban az értelemben, amelyben önök általában ezt a szót használják. Abban az értelemben a specializáció szükséges és elkerülhetetlen. Ha nincs specializáció, nincs civilizáció sem. És ha az ember egyszerre oktatja a teljes testet és elmét és a szimbólumhasználó intellektust, ez a fajta szükségszerű specializáció nem is okoz semmilyen kárt. Csakhogy önök nem művelik a testet és az elmét. Önöknél a természettudományok terén való túlságos specializációra ez a kúra javallott: humán stúdiumok – persze csak mértékkel. Remek! Minden oktatásnak magában kellene foglalnia néhány humán tárgyú kurzust. De ne hagyjuk, hogy a szóhasználat lóvá tegyen bennünket! A humán tudományok önmagukban nem teszik az embert humánusabbá. Azok is csak a szimbólumok szintjén megvalósuló specializáció újabb formái. Az, ha valaki Platónat olvas, vagy meghallgat egy előadást T. S. Eliotról, még nem műveli a teljes emberi lényt; a fizika és a

kémia területén végzett tanulmányokhoz hasonlóan pusztán a szimbólummanipulátort műveli, míg az élő elmét és testet a tudatlanság és az ügyetlenség eredeti, romlatlan állapotában hagyja. Így létezhetnek azok a szájalmas és visszataszító lények, akik oly hatalmas döbbenetet váltottak ki belőlem első külföldi utazásom alkalmával.

– És mi a helyzet az intézményes oktatással? – kérdezte most Will. – Mi a helyzet a nélkülözhetetlen információkkal és a szükséges intellektuális készségekkel? Úgy tanítják ezeket, mint mi?

– Inkább úgy, ahogyan önök valószínűleg tíz-tizenöt év múlva fogják. Vegyük például a matematikát. Történelmileg a matematika hasznos trükkökkel kezdődött, felszárnnyalt a metafizika szintjéig, és végül képes volt saját magát a struktúra, szerkezet és a logikai transzformációk vonatkozásában megmagyarázni. Mi az iskolában megfordítjuk a történelmi folyamatot. A szerkezettel és a logikával kezdjük; hagyjuk a metafizikát, és az általános elvek után az egyedi alkalmazásokkal folytatjuk.

– És a gyerekek megértik?

– Jóval inkább, mint ha a haszonelvű trükkökkel kezdi az ember. Körülbelül ötéves korától kezdve gyakorlatilag bármely intelligens gyermek gyakorlatilag bármit meg tud tanulni, feltéve természetesen, ha minden esetben a neki megfelelő módon tálaljuk a dolgot. A logikát és a szerkezetet játékok és fejtörők formájában. A gyermekek elkezdenek játszani, és hihetetlenül gyorsan átlátják a dolog lényegét. Ezután pedig jöhetnek a praktikus alkalmazások. Ha így tanítják őket, a legtöbb gyerek képes legalább háromszor annyit négyszer olyan alaposan megtanulni feleannyi idő alatt, mint máskülönben. Vagy gondoljon egy másik olyan területre, ahol az ember játékok segítségével ültetheti el a gyermekek fejében az alapvető elvek megértését. A tudományos gondolkodás minden esetben a valószínűség fogalomrendszerével operál. Azok az ősi, örök igazságok mindössze a valószínűség igen magas fokáról szólnak; a természet állandó, megváltoztathatatlan törvényei pedig pusztán a statisztikai átlagokról. Hogyan lehetséges ezeket a korántsem nyilvánvaló fogalmakat a gyerekek fejébe plántálni? Nos, ruletkezünk velük, pénzérmét dobálunk fel, sorsot húzunk. Mindenféle kártya- és kockajátékot, társasjátékot tanítunk nekik.

– Az *Evolúciós ki nevet a végén* a kicsik körében a legnépszerűbb játék – mondta Mrs. Narayan. – A másik kedvencük meg a *Mendel-féle boldog családok*.

– Kicsivel később – folytatta Mr. Menon – bevezetjük őket egy jóval komplikáltabb játék rejtelseibe: négyen játsszák egy hatvanlapos, különleges kivitelű kártyával, amelyben három szín van. *Pszichobridzs*, ezt a nevet adtuk neki. Egy dolog a lapjárás, hogy hogy megy a játék, az már ügyesség és blöffölni tudás dolga, és sok múlik azon is, hogyan tud a játékos partnerével együttműködni.

– Pszichológia, Mendel tanai és az evolúció – úgy tűnik, az önök oktatási rendszerét elég erőteljesen a biológia határozza meg – mondta Will.

– Pontosan – válaszolta Mr. Menon. – Az elsődleges hangsúlyt nem a fizikára és a kémiára, hanem az élettal kapcsolatos tudományágakra helyezzük.

– Ez önöknél elvi kérdés?

– Nem teljesen. Részben a kényelem és a gazdasági szükségszerűség miatt van így. Arra nincs pénzünk, hogy nagyszabású fizikai és kémiai kísérleteket végezzünk, és gyakorlati megfontolásokból valójában nincs is szükségünk efféle kutatásokra – nincs nehéziparunk, amelyet versenyképesnek szeretnénk tudni, nem fegyverkezünk, így fegyvereinket sem kívánjuk ördögibbé varázsolni, és a leghalványabb vágyat sem érezzük arra, hogy egy szép napon leszálljunk a Holdon – se a túlfelén, se az alfelén. Szerényen csak annyit kívánunk, hogy teljes emberi lényként harmóniában élhessünk e sziget többi létformájával itt, ezen a szélességi fokon, ezen a bolygón. Foghatjuk az önök fizika és a kémia területén elért kutatási eredményeit, és kezdhethetünk velük, amit akarunk saját céljaink érdekében, ha ehhez van kedvünk, és ha anyagilag megengedhetjük magunknak. Eközben pedig koncentrálnánk arra a kutatásra, amely számunkra a legtöbb jótétéménnyel kecsegtet az életet és az elmét vizsgáló tudományágakban. Ha az újonnan függetlenné vált országok politikusainak lenne egy csepp esze – folytatta –, ők is így tennének. Csakhogy kivagyik alakok; nekik hadsereg kell, és szeretnék minél hamarabb utolérni az amerikai és európai motorizált tévéfüggőket. Önöknek nincs választásuk, immár visszavonhatatlanul az

alkalmazott fizika és kémia elkötelezettjei, annak minden lehangoló következményével együtt katonai, politikai és társadalmi értelemben egyaránt. A fejletlenebb országok azonban még egyáltalán nem kötelezték el magukat semmi ilyesmi mellett. Nekik nem *kell* az önök példáját követni. Ők még szabadon választhatják azt az utat, amelyet *mi* is választottunk – az alkalmazott biológia útját, a népességszabályozás útját, a behatárolt termelést és szelektív iparosodást, amelyet a népességszabályozás tesz lehetővé, a belülről kifelé, az egészségen, a tudatosságon keresztül, az ember világhoz való hozzáállásának megváltoztatásán keresztül megvalósuló boldogsághoz vezető utat; nem pedig a kívülről befelé hatoló, a játékszereken, tablettákon és nonstop szórakozáson keresztül megvalósuló boldogság délibábja felé vezető utat. Még mindig választhatnák, hogy hozzánk hasonlóan cselekszenek; csak hogy eszük ágában sincs: pontosan olyanok szeretnének lenni, mint önök, hogy az Isten irgalmazzon nekik! És mivel egyszerűen kizárt, hogy megismételjék, amit önök végigjártak – legalábbis azon az időkorláton belül, amelyet saját maguk számára kitűztek – már előre frusztrációra és csalódásra vannak ítélve, eleve elrendeltetett számukra a társadalmi összeomlás és az anarchia, majd pedig a zsarnokok által rájuk hozott rabszolgasors nyomorúsága. Ez a tragédia teljességgel előre látható, és ők nyitott szemmel sétálnak bele.

– És mi sem tehetünk értük semmit – tette hozzá az igazgatónő.

– Semmit sem tehetünk – mondta Mr. Menon –, illetve maximum azt, hogy folytatjuk tovább, amibe belekezdünk, és mindennek ellenére reménykedünk benne, hogy egy olyan nép példája, amely megtalálta a módját, hogyan lehetnek tagjai boldog emberi lények, igenis követhető. Rendkívül kicsi az esélye; de éppenséggel nincs kizárva, hogy megtörténjék.

– Már ha nem szól közbe Nagy-Rendang.

– Már ha nem szól közbe Nagy-Rendang.

Mr. Menon komor arccal fejezte ki egyetértését.

– Közben azonban tennünk kell a dolgunkat, és a mi dolgunk az oktatásügy. Van még más is, amiről hallani szeretne, Mr. Farnaby?

– De még mennyire – mondta Will. – Például mennyi idős korban kezdik a

gyerekek természettudományos oktatását?

– Ugyanakkor, amikor a szorzás-osztást kezdjük tanítani. Az ökológiával kezdjük.

– Az ökológiával? Nem lehet, hogy az kissé túl bonyolult?

– Pontosan ezért kezdjük azzal. Soha ne adjunk rá esélyt, hogy a gyerekek azt képzeljék, bármi is elszigetelten létezhet. A legeslegelejétől tegyük nyilvánvalóvá a számukra, hogy minden, ami él, kapcsolatban áll egymással. Mutassunk nekik kapcsolatokat az erdőben, a mezőn, a tavakban és a patakokban, a falvakban és az azokat körülvevő vidéki tájon. Ezt tényleg alaposan beléjük kell sulykolni.

– Hadd tegyem hozzá – mondta az igazgató –, hogy a kapcsolatok tudományát minden esetben együtt tanítjuk a kapcsolatok erkölcsanával. Egyensúly, adok is, kapok is, semmit sem szabad túlzásba vinni – ez a természet törvénye, és a tények nyelvéről a moralitás nyelvére lefordítva ez annyit tesz, hogy úgy lenne *helyes*, ha ez lenne a szabály az emberek közötti kapcsolatokban is. Amint mondtam, a gyermekek rendkívül könnyen megértik azokat a gondolatokat, amelyeket az állatok köréből vett példázatok formájában találunk a számukra. Megismertetjük őket Ezópusz állatmeséinek modern változatával. Nem az ősi antropomorf történetekkel, hanem igaz ökomesékkel, a beléjük kódolt, kozmikus tanulsággal együtt. Azután ugyanolyan csodálatos, gyerekeknek szóló példázat az erózió története is. Itt nálunk nem találni jó példát az erózióra, így hát fényképen mutatjuk meg nekik, mi történt Rendangban, Indiában és Kínában, Görögországban és a Földközi-tenger keleti partvidékén, Afrikában és Amerikában – mindenütt, ahol a mohó, ostoba emberek úgy próbáltak kapni, hogy közben meg akarták úszni, hogy adniuk is kelljen, és úgy akartak kiaknázni valamit, hogy nem volt bennük se szeretet, se megértés. Bánj jól a Természettel, és a Természet is jól bánik majd veled. Bánts meg, pusztítsd a Természetet, és a Természet hamarosan elpusztít. Egy homokviharak sújtotta terület vagy a természeti katasztrófák vonatkozásában, a „Tégy úgy másokkal, ahogyan szeretnéd, hogy mások veled bánjanak” magától értetődő – és a gyerekek számára is sokkal könnyebben felismerhető és megérthető, mint egy erodált család vagy falu vonatkozásában. A lelki sérülések nem látszanak – és a gyerekek

különben is oly keveset tudnak a náluk idősebbekről. És mivel nincs összehasonlítási alapjuk, általában még a legszörnyűbb helyzetet is magától értetődőnek fogadják el, mintha az része lenne a dolgok természetének. Viszont a tízhektárnyi mező és a tízhektárnyi futóhomok és vízmosásos erózió közti különbség elég nyilvánvaló. A homok és a vízmosás parabola. Ha szembesítjük a gyermekeket velük, könnyen belátják a természetvédelem szükségességét, és nem esik nehezükre az sem, hogy továbblépjenek a természetvédelemtől a moralitás felé – a növényekkel, az állatokkal és az őket éltető földdel kapcsolatos Aranyszabálytól az emberekkel kapcsolatos Aranyszabály felé. És tessék, még egy fontos dolog. Az a moralitás, amely felé a gyermek az ökológiai tényektől és az erózióra vonatkozó példázatoktól továbblép, az egy univerzális etika. A természetben nincs Választott Nép, nincs Szentföld, nincsenek Egyedi, Történelmi Jelentőségű Kinyilatkoztatások. A természetvédelem moralitása senki számára nem szolgálhat ürügyül, hogy felsőbbrendűnek érezze magát, hogy különleges kiváltságokat követeljen magának. A „Tégy úgy másokkal, ahogyan szeretnéd, hogy mások veled bánjanak” egyaránt vonatkozik a világ minden részén megtalálható minden létformával kapcsolatos mindenféle tevékenységünkre. Csak és kizárólag addig engedtetik meg számunkra, hogy ezen a bolygón éljünk, amíg a természet egészével együttérzőn, intelligens módon tudunk bánni. Az alapszintű ökológia egyenesen elvezet az alapszintű buddhizmushoz.

– Pár héttel ezelőtt – szólalt meg Will némi hallgatás után – Thorwaldnak azt a könyvét lapozgattam, amely azt írja le, mi történt Kelet-Németországban 1945 januárja és májusa között.^[113] Valamelyikük olvasta talán?

Mindketten a fejüket rázták.

– Akkor eszükbe ne jusson! Ott voltam Drezdában öt hónappal a februári bombázás után. Ötven- vagy hatvanezer polgári személy – jobbra az oroszok elől menekülők – elevenen égtek el egyetlen éjszaka leforgása alatt. És mindez azért, mert Adolfka soha nem tanult ökológiát. – Will ezen a ponton kivillantotta vad, kegyetlen mosolyát. – És mert soha nem tanították meg neki a környezetvédelem alapelveit. – Az ember azért viccel az

ilyesmivel, mert ez a téma túlságosan borzalmas ahhoz, hogy komolyan lehessen beszélni róla.

Mr. Menon felállt, vette az aktatáskáját.

– Most már mennem kell.

Kezet rázott Will-lel. Nagyszerű élmény volt, és reméli, hogy Mr. Farnaby a továbbiakban is kellemesen érzi majd magát Pala szigetén. Addig is, ha szeretne többet megtudni a palai oktatási rendszerről, kérdezze csak Mrs. Narayant. Nincs, aki képesítése és tapasztalatai alapján avatottabb idegenvezetője, instruktora lehetne.

– Szeretne bekukkantani pár osztályterembe is? – kérdezte Mrs. Narayan, miután a miniszterhelyettes távozott.

Will felállt és követte a nőt, ki az irodából, végig a folyosón.

– Matematika – mondta az igazgatónő, miközben benyitott egy tanterembe.

– Ez itt a középiskola negyedik osztálya. Mrs. Anand vezénylete alatt.

Will biccentett, mikor bemutatták. Az ősz hajú tanárnő barátságos mosollyal üdvözölte, és azt suttogta:

– Mint láthatja, épp nyakig benne vagyunk egy problémában.

Will körülnézett. Az asztaloknál ülő fiúk és lányok, összesen olyan húszan lehettek, összeráncolt szemöldökkel összpontosítottak a füzetükre, csendben voltak, egyesek feszülten rágták a ceruzájuk végét. A lehajtott fejek fényesen ragyogtak. A fehér vagy kekiszínű sortban, hosszú, vidám színekben pompázó szoknyákban ülő sötét hajú diákok felsőteste aranylott a forróságban. A fiúk teste: bőrük alatt látni a bordákat. A lányok teste: teltebb, simább. Apró kebleik duzzanata: feszesek, magasan ülők, és olyan elegánsak, mintha egy rokokó művész ötlötte volna ki, aki nimfákról szokott szobrokat faragni. És mindenki olyan természetesen viszonyult hozzájuk. Minő vigaszt jelent olyan helyen lenni, elmélkedett Will, ahol a Bűnbeesés doktrínája megdőlt!

Eközben Mrs. Anand azt magyarázta – *sotto voce*,^[114] nehogy elvonja a problémával bajlódók figyelmét a feladatról –, hogy az osztályt általában két részre szokta osztani. A vizuálisok csoportjára, akik mértani képzetekben gondolkodnak, mint az ókori görögök, és a nemvizuálisokéra, akik jobban

szeretik az algebrát és a képek nélküli absztrakciót. Némi vonakodással ugyan, de Will elterelte figyelmét a fiatal testek gyönyörű, Bűnbeesést nem ismerő világáról, és rezignált, intelligens érdeklődés ébredt benne az emberi sokszínűség és a matematika oktatása iránt.

Végre távozóra fogták. A szomszédban egy trópusi állatok, bódhiszattvák és az ő dús keblű saktiaik festményeivel díszített, halványkék falú tanteremben az előző osztálynál egy évvel fiatalabbak éppen alapszintű alkalmazott filozófiaórán vettek részt, amelyre kéthetente egyszer került sor. A keblek itt kisebbek voltak, a karok vékonyabbak és kevésbé izmosak. Ezek a fiatalok még csak egyévnnyire jutottak a gyermekkortól.

– A szimbólumok közösek – a táblánál álló fiatalember éppen ezt mondta, amikor Will és Mrs. Narayan beléptek a terembe.

Egymás mellé kis köröket rajzolt, és megszámozta őket: 1, 2, 3, 4, n .

– Ezek itt emberek – magyarázta.

Ezután a körökből kiindulva húzott egy-egy vonalat, melyek segítségével összekötötte őket a tábla bal oldalára rajzolt négyzettel. S , írta a négyzet közepébe.

– Az S azoknak a szimbólumoknak a rendszere, amelyeket az emberek akkor használnak, ha egymással akarnak beszélni. Mind ugyanazt a nyelvet beszélnek – az angolt, a palanézt, az eszkimót, attól függ, épp hol élnek. A szavak közösek; egy adott nyelv összes beszélője szabadon használhatja őket: benne vannak a szótárban. Most pedig vegyük szemügyre a dolgokat, melyek közben a külvilágban történnek.

A nyitott ablakon túl elterülő világra mutatott. Háttérül egy fehér felhő szolgált, előtte fél tucat rikító színű papagáj vitorlázott be a látóterükbe, majd berepültek egy fa mögé, és huss, már el is tűntek. A tanár egy másik négyzetet rajzolt a tábla másik végébe, E betűvel jelölte az „események” miatt, majd néhány vonalat húzott, összekötötte a körökkel.

– Ami odakint történik, az is közös. Legalábbis jobbra közkinccs – módosította rögtön előző mondatát.

– És ami akkor történik, ha valaki kimond vagy leír néhány szót – az is közkinccs, az is közös. Azonban az, ami ezeken a kis körökön belül játszódik

le, az magánügy. Privát.

Egyik kezét a mellkasára helyezte.

– Privát.

Megdörzsölte a homlokát.

– Privát.

Barna mutatóujjával megérintette a szemhéját és az orra hegyét.

– Most pedig végezzünk el egy egyszerű kísérletet. Mondjátok ki ezt a szót: Csíp.

– Csíp – harsogta az osztály némi összevisszaságban. – Csíp...

– CSÉ, Í, PÉ – csíp. Ez közkincs, olyasmi, amit bárki megtalálhat a szótárban. Most pedig csípjétek meg saját magatokat. Erősen! Erősebben!

Némi vihogás, *aj* és *jaj* kíséretében a gyerekek azt tették, amit mondtak nekik.

– Érti valaki, mit érez a mellette ülő?

Kórusban hangzott fel a válasz:

– Nem.

– Akkor hát nagyon úgy fest a dolog – mondta a fiatalember –, mintha annyi... nézzük csak, hányan is vagyunk?

Végigpásztázta a padsorokat.

– Úgy fest, mintha létezne huszonhárom különféle, egymástól jól elkülöníthető fájdalom. Huszonhárom ebben az egy teremben. Majdnem hárommilliárd az egész világon. Ehhez hozzájönnek még az állatok fájdalmai. És mindezek a fájdalmak szigorúan magántermészetűek. Nincs rá mód, hogy a tapasztalatot átjuttassuk az egyik fájdalomközpontból a másik fájdalomközpontba. Nincs kommunikáció, azaz csak közvetett formában, az S-en keresztül.

A négyzetre mutatott a tábla bal oldalán, majd a középen lévő körökre.

– Privát fájdalmak itt az 1, 2, 3, 4 és n -ben. A privát fájdalomokról szóló hírek idekint az S-nél, ahol ki tudjuk mondani, „csíp” ami egy szó, a szótárban megtalálható, mindenki számára hozzáférhető. Vegyük észre: csak egyetlen mindenki számára hozzáférhető szó, a „fájdalom” létezik a

hárommilliárd privát tapasztalatra, amelyek közül minden valósínúség szerint mindegyik ugyanannyira különbözik az összes többitől, mint amennyire az én orrom különbözik a ti orrotoktól, és amennyire a ti orrotok különbözik a másiktól. Egy szó csak azt képes kifejezni, hogy az ugyanahhoz az általános fajtához tartozó dolgok vagy történések miben hasonlítanak egymásra. Ezért a szó közös. És mivel mindenkié, azt nem is képes kifejezni, amiben az ugyanahhoz az általános fajtához tartozó történések egymástól eltérnek.

Csend támadt. A tanár felnézett, és feltett egy kérdést.

– Hallott már valaki Mahakasyapáról?

Többen jelentkeztek. A tanár rámutatott egy kék szoknyás, kagyló nyakláncos kislányra a legelső padban.

– Mondjad, Amiya.

A pösze Amiya izgatottan kezdett bele mondandójába.

– Mahakacyapa – mondta – volt az egyetlen tanítvány, aki megértette, miről isz becél Buddha.

– És miről beszélt?

– Nem becélt. Ezért isz nem értették.

– Mahakasyapa viszont megértette, miről beszél, még ha nem is beszélt – erről lenne szó?

A kislány bólintott. Pontosan.

– Azt hitték, prédikálni fog – folytatta a kislány. – Cakhogy ő nem így tett. Cak leszakított egy szál virágot, ész a magaszba emelte, hogy mindenki megnézhesse magának.

– Az volt a szentbeszéd – rikoltotta egy sárga ágyékkötős kisfiú, aki már egy ideje a székén fészkelődött, és nemigen bírt magával, oly nagy vágyat érzett, hogy megoszthassa a többiekkel a tudását.

– Cakhogy az ilyen szentbeszédet szenki szem értette meg. Szenki, cak Mahakacyapa.

– Mit mondott hát Mahakasyapa, amikor Buddha a magasba tartotta azt a virágot?

– Semmit – kiabálta a sárga ágyékkötős kisgyerek diadalmasan.

– Cak moszolygott – magyarázta Amiya. – Ész Buddha ebből látta, hogy megértette, miről van szó. Úgyhogy visszamoszolygott rá, ész cak ültek ott és moszolyogtak, moszolyogtak.

– Nagyon jó – mondta a tanár.

– Most pedig – és ezzel a sárga ágyékkötős kisfiúhoz fordult – hadd halljuk, szerinted mit értett meg Mahakasyapa.

Csend támadt. A kisgyerek szárnyaszegetten rázta a fejét.

– Azt nem tudom – motyogta.

– Valaki más talán tudja?

Többen is találgatásokba bocsátkoztak. Talán azt értette meg, hogy az emberek hamar megunják a szentbeszédeket – még Buddha beszédeit is. Talán ugyanannyira szerette ő is a virágokat, mint amennyire az Együttérző. Talán fehér volt a virág, és ez eszébe juttatta a Tiszta Fényt. Vagy kék, és az Siva színe.

– Jól mondjátok – szólalt meg a tanár. – Különösen a legelső válasz volt helyes. A szentbeszédek bizony igen unalmasak – különösen a beszélő számára. De íme, egy kérdés. Ha a válaszaitok között ott volt az is, amit Mahakasyapa megértett, amikor Buddha a magasba emelte a virágot, akkor miért nem foglalta azt ő is szavakba?

– Talán nem volt a cavak embere.

– De hiszen máskor remek beszédeket mondott.

– Talán fáj a torka.

– Ha fáj a torka, nem mosolyog olyan boldogan.

– Árulja el – rikoltotta egy éles hang az osztály hátsó végéből.

– Igen. Árulja el – szólt erre tucatnyi hang.

A tanár a fejét rázta.

– Ha Mahakasyapa és az Együttérző nem tudták szavakba önteni, én vajon hogy tudnám? Közben pedig vessünk csak még egy pillantást ezekre az ábrákra itt a táblán. A szavak közösek, és többé-kevésbé az események is azok, közkincsek, a másik oldalon pedig ott vannak az emberek, a

tökéletesen privát fájdalom- és örömközpontok.

– *Tökéletesen privát?* – tette fel azonban rögtön a kérdést. – Talán ez nem teljesen így van. Talán mégiscsak létezik valamiféle kommunikáció a körök között – nem, ahogy most én kommunikálok veletek, szavak segítségével, hanem közvetlenül. És talán ezt akarta mondani Buddha is, mikor a szavak nélküli virágbeszéd befejeződött. Enyém a tévedést nem ismerő tanítás kincse, mondta tanítványainak, a csodálatos nirvánaelme, a valódi forma, mely nem ismer formát, mely túl van a szavakon, a tanításé, melynek továbbadása és befogadása egy olyan közegben történik, mely nem ismer doktrínákat. És ezt most átadtam Mahakasyapának.

A tanár ismét a kezébe vette a krétát, és felvázolt egy hozzávetőleges ellipszisformát, amely körülölelte a táblán megtalálható összes többi ábrát – az embereket megtestesítő kis köröket, az eseményeket megtestesítő négyzetet és a másik, szavakat és szimbólumokat képviselő négyzetet is.

– Különállók – mondta. – És mégis mind egyek. Emberek, események, szavak – mind az Elme, az Olyanság és az Üresség manifesztációi. Buddha arra utalt, és Mahakasyapa azt értette meg, hogy az ember nem foglalhatja szavakba az efféle tanításokat, csak azzá *lehet*. Ez olyasvalami, amit majd ti is felfedeztek, ha eljön a beavatásotok pillanata.

– Ideje továbbállnunk – suttogta az igazgatónő.

És amint az ajtó becsukódott a hátuk mögött, és ismét kint álltak a folyosón, hozzátette:

– Ugyanezt a fajta megközelítést alkalmazzuk a természettudományok oktatásában is, kezdve a botanikával.

– Miért épp a botanikával?

– Mert annyira egyszerű hozzákötni ahhoz, amiről épp az imént volt szó: Mahakasyapa történetéhez.

– Azt használják kiindulásul?

– Nem, prózai módon a tankönyvvel kezdjük. A gyerekekkel megismertetjük az összes nyilvánvaló, szépen, tisztán skatulyákba rendezhető alapinformációt. Tömény, hígítatlan botanika – ez az első állomás. Hat-hét héten át. Azután pedig mindannyian egy egész délelőttös

programon vesznek részt, melynek neve: hídépítés. Két és fél órán keresztül azt próbáljuk meg elérni, hogy az előző órákon tanultakat összekapcsolják a képzőművészettel, a nyelvvel, a vallással és az önismerettel.

– Botanika és önismeret: ezt a hidat meg hogyan építik meg? – kérdezte Will.

– Tényleg igen egyszerű – nyugtatta meg Mrs. Narayan. – Minden gyerek kap egy közönséges virágot – például egy hibiszkuszt, vagy talán jobb (mivel a hibiszkusznak nincs illata), ha egy gardéniát. Tudományos értelemben mi a gardénia? Mik a részei? A szirm, a porzó, a bibe, a magház és a többi. A gyerekek azt a feladatot kapják, hogy írjanak a virágról egy elemzést, egy teljes leírást, és illusztrációként készítsenek róla pontos rajzot. Ha ezzel megvannak, rövid pihenő következik, amelynek végeztével felolvassák nekik Mahakasyapa történetét, és arra kéri őket, gondolkozzanak el rajta. Buddha botanikaelőadást tartott? Vagy pedig valami másra tanította a tanítványait? És ha igen, mire?

– Tényleg, mire?

– Persze amint a történet is rávilágít, erre nincs olyan válasz, amit szavakba lehetne önteni. Úgyhogy azt mondjuk a fiúknak-lányoknak, hagyják a gondolkodást, inkább csak a szemüket használják. De ne elemző szemmel nézzetek, mondjuk nekik. Ne a tudósok szemével nézzetek, még csak ne is a kertészével. Szabaduljatok meg mindattól, amit tudtok, és teljes ártatlansággal tekintsetek erre a végtelenül valószínűtlen dologra itt előttetek. Úgy nézzetek rá, mintha még soha nem láttatok volna ehhez foghatót, mintha neve se lenne, és nem tartozna semmiféle felismerhető osztályba. Éberén, mégis passzívan, befogadóként nézzétek, anélkül hogy címkéket ragasztanátok rá, megítélnétek, vagy valami máshoz hasonlítanátok. És amint nézitek, lélegezzétek be a csodáját, lélegezzétek be az érzékelés szellemét, a túlsó part bölcsességének illatát.

– Mindez – jegyezte meg Will – nagyon is úgy hangzik, mint amit dr. Robert mondott el a beavatási szertartáson.

– Hát persze – mondta Mrs. Narayan. – Annak elsajátítása, hogy hogyan kell a dolgokkal kapcsolatban a Mahakasyapa-féle szemléletet alkalmazni, a legjobb felkészülés a *moksha*-gyógyszer hatásának megtapasztalására. A

beavatáskor a gyerekek már túl vannak egy hosszú tanulási folyamaton, melynek során elsajátítják a befogadóvá válás művészetét. Először: a gardénia mint botanikai tárgy. Majd ugyanaz a gardénia a maga egyediségében, a gardénia, ahogyan a képzőművész látja, azután pedig a Buddha és Mahakasyapa által látott, még az előbbieknél is csodálatosabb gardénia. Magától értetődik – folytatta –, hogy ez nem csak a virágokra vonatkozik. Minden kurzusba, amelyet a gyerekek elvégeznek, időről időre ehhez hasonló hídépítő foglalkozásokat illesztünk be. A felboncolt békától a spirális csillagködökig mindenre befogadóként is, nem csupán konceptuálisan tekintenek. Esztétikai vagy spirituális élményként a tudomány, a történelem vagy a közgazdaságtan fogalmai által való meghatározottság mellett. Az, hogy a befogadás gyakorlatára vonatkozó oktatásban részesítjük őket, kiegészítésként és ellenméregként szolgál az elemzésre és szimbólummanipulálásra szolgáló oktatás mellett. Mindkettő abszolúte nélkülözhetetlen. Ha bármelyiket elhanyagoljuk, soha nem válnak kiteljesedett emberi lényekké.

Csend támadt.

– Hogyan kell hát másokra tekintenünk? – kérdezte végül Will. – Freud szemével vagy Cézanne szemével? Proust szemével vagy Buddha szemével?

Mrs. Narayan elnevette magát.

– Ön melyikük szemével néz most engem? – kérdezte.

– Elsősorban, feltételezem, a szociológus szemével – felelte Will. – Úgy tekintek önre, mint egy számomra szokatlan kultúra képviselőjére. Azonban ezzel egyidejűleg befogadóként is tudomással bírok önről. És az jár az eszemben, már ha nem bánja, hogy ezt így hangosan kimondom, hogy figyelemreméltóan szép, ahogyan megöregedett. Szép – esztétikai értelemben, szép – intellektuális és pszichológiai értelemben és spirituális értelemben is, bármit is jelentsen ez a szó – és az nagy dolog, ha én befogadóként reagálok valamire. Viszont, ha úgy döntök, hogy inkább kivetítek, mintsem hogy befogadjak, a dolgokat képes vagyok tiszta nonszenszé konceptualizálni.

Enyhén hiénaszerű nevetést hallatott.

– Ha az ember úgy dönt – felelte Mrs. Narayan –, egy készen a rendelkezésére bocsátott rossz fogalmat bármikor lecserélhet a befogadáson alapuló, legjobb fajta megértésre. A kérdés csak az, miért kéne egyáltalán választani? Miért ne választhatná azt, hogy mindkét felet meghallgatja, és összehangolja a nézeteiket? Az elemző koncepciógyáros, a hagyomány rabja és az éber passzív befogadó – egyikük sem tévedhetetlen; ám ketten együtt talán elfogadható munkát végeznek.

– Most már csak arra vagyok kíváncsi, mennyire hatékony az önök nyújtotta képzés a befogadóvá válás művészetének tekintetében? – érdeklődött most Will.

– A befogadásnak is megvannak a fokozatai – felelte Mrs. Narayan. – Nagyon kevésbé van például jelen egy fizika- vagy biológiaórán. A természettudományok alapja a megfigyelés; ám ez a megfigyelés minden esetben szelektív. Az ember a világot kénytelen a kivetített fogalmak, koncepciók rácsozatán keresztül nézni. Aztán beveszi a *moksha*-gyógyszert, és hirtelen alig maradnak koncepciók. Nem szelektál, és nem kezdi azonnal osztályozgatni a tapasztalatait; egyszerűen csak befogad. Olyan ez, mint az a Wordsworth-vers: „És hozz egy szívet, mely néz és befogad.”^[115] Az imént említett hídépítő foglalkozások alkalmával még mindig elég sok energiánkat lekötí a szelekció és projekció, a válogatás és a kivetítés, de már közel sem annyira, mint az őket megelőző, természettudományos ismereteket közvetítő tanórákon. A gyerekek nem lesznek hirtelen kis Tathágaták; nem érik el azt a tiszta befogadói szintet, amely a *moksha*-gyógyszer elfogyasztásával jár együtt. Távolról sem. Mindössze annyit állíthatunk, hogy megtanulják lazábban kezelni a neveket és a fogalmakat. Egy rövid ideig jóval többet fogadnak be, mint amennyit kiadnak magukból.

– És mihez kezdenek azzal, amit befogadnak? Ezzel kapcsolatban milyen utasításokkal látják el őket?

– Pusztán arra kérjük a gyerekeket – válaszolta Mrs. Narayan mosolyogva –, hogy kíséreljék meg a lehetetlent. Azt mondjuk nekik, hogy fordítsák le szavakra, mit tapasztaltak. Tiszta, nem konceptualizált valójában, ahogyan részesültek benne, *mi* ez a virág, ez a felboncolt béka, ez a bolygó ott a távcső másik végén? Mit jelent? Miféle gondolatokat, érzéseket vált ki

belőletek? Miféle fantáziaképeket, milyen emlékeket idéz fel bennetek? Próbáljátok meg papírra vetni. Nem fog sikerülni, hát persze hogy nem; de azért csak próbáljátok meg. Ez segít, hogy megértsétek a különbséget a szavak és az események között, a dolgokról való tudás és a velük való ismerkedés között. És amikor kész vagytok az írással, mondjuk nekik, nézzetek rá újra a virágra, és miután ránéztetek, hunyjátok le egy-két percre a szemeket. Aztán rajzoljátok le, amit akkor láttatok, amikor csukva volt a szemetek. Rajzoljátok le, bármi is volt az – lehet, hogy alig tudtátok kivenni, és az is lehet, hogy élénken ott láttátok a szemetek előtt, valami olyasmi, ami hasonlított magára a virágra, vagy valami teljesen más. Rajzoljátok le, amit láttatok, de akár még azt is, amit nem láttatok, rajzoljátok le és színezzétek ki. Használjátok színes festéket vagy zsírkrétát. Aztán ismét pihenjétek egy keveset, majd hasonlítsátok össze az első rajzotokat a másodikkal; hasonlítsátok össze a virág tudományos leírását azzal, amit akkor írtatok róla, amikor a látottakat nem elemeztétek, amikor úgy viselkedtetek, mintha semmit nem tudnátok a virágról, és épp akkor engedtetek volna meg léte misztériumának, hogy odajöjjön hozzátok, csak úgy a nagy semmiből. Azután hasonlítsátok össze a rajzaitokat és írásaitokat az osztályba járó többi fiú és lány rajzaival és írásaival. Úgy fogjátok találni, hogy az elemző leírások és az illusztrációk meglehetősen hasonlítanak egymásra, míg a másik rajzok és írások nagyobb eltéréseket mutatnak. Hogyan kapcsolódik ez mindahhoz, amit az iskolában, otthon, az őserdőben és a templomban tanultatok? Tucatnyi kérdés, és mindegyik sürgős válaszra vár. A hidakat minden irányban meg kell építeni. Az ember a botanikával kezdi – vagy az iskolai tantervben szereplő bármely más tantárggyal – és a hídépítő foglalkozás végére azon veszi észre magát, hogy a nyelv természetén, a különféle típusú tapasztalatokon, a metafizikán és az életvezetés mibenlétén, az analitikus tudáson és a Túlsó Part bölcsességén tűnődik.

– Mégis, hogy a csudában sikerült – kérdezte Will – megtanítani azokat a tanárokat, akik most a gyerekeket tanítják, e hidak felépítésére?

– A tanárképzés százhet éves hagyományra tekint vissza nálunk – kezdte Mrs. Narayan. – Az első csoportokban olyan fiatal férfiak és nők voltak, akik a hagyományos palai módszer szerint tanultak. Tudja: jó modor,

mezőgazdaság, iparművészet, mindez egy kis népi gyógyászattal megbolondítva, mesefizikával, mesebiológiával és a csodák erejébe és a tündérmesék igazságába vetett hittel megspékelve. Se tudomány, se történelem, se bármiféle tudás arról, mi folyik odakint a külvilágban. Ám ezek a jövőbeli tanárok jámbor buddhisták voltak; a legtöbbjük rendszeresen meditált, és mindannyian meglehetősen sok mahájána filozófiát olvastak vagy hallgattak. Ez azt jelenti, hogy az alkalmazott metafizika és pszichológia területén jóval alaposabb és realisztikusabb oktatásban részesültek, mint a jövő tanárainak bármely csoportja önöknél. Dr. Andrew tudományosan képzett humanista volt, a dogmák ellensége, aki emellett felfedezte magának a tiszta és alkalmazott mahájána értékeit. Barátja, a Rádzsa tantrikus buddhista volt, aki pedig a tiszta és alkalmazott természettudomány értékeit fedezte fel magának. Következésképpen mindketten tökéletesen átlátták, hogy annak érdekében, hogy bárki megtaníthassa a gyerekeket, hogyan legyenek teljes emberek egy olyan társadalomban, amely alkalmas közeg a kiteljesedett emberi lények számára, a tanároknak először azt kell megtanítani, hogyan egyesítsék a két világ előnyeit.

– És ez milyen érzéseket keltett azokban az első tanároknak? Nem tanúsítottak ellenállást?

Mrs. Narayan a fejét rázta.

– Nem tanúsítottak ellenállást, már csak azért sem, mert értékes dolgokat nem ért támadás. Tiszteletben tartották a buddhizmusukat. Mindössze annyit kértek tőlük, hogy hagyjanak fel a mesetudomány és a tündérmesék tanításával. Cserébe kaptak mindenféle jóval érdekesebb tényt és jóval hasznosabb elméletet. És ezzel eljött az ideje, hogy a tudás, a hatalom és a fejlődés nyugati világából, azaz önöktől származó megannyi izgalmas dolgot összekössék, és bizonyos értelemben alárendeljék a buddhizmus elméleteinek és az alkalmazott metafizika pszichológiai tényeinek. Igazán nem volt semmi abban a két világ előnyeit egyesítő programban, ami sértette volna akár a legsértődékenyebb, leghevesebben vallásos hazafiak érzékenységét.

– A jövő tanárain gondolkozom, már akiket *nálunk* képeznek – mondta Will

egy kis csend után. – Ebben a kései szakaszban ők vajon taníthatónak bizonyulnának? Vajon lehetséges-e, hogy megtanulnák egyesíteni a két világ előnyeit?

– Miért is ne? Semminek nem kéne búcsút mondaniuk azok közül a dolgok közül, amelyek valóban fontosak a számukra. Akik nem keresztények, folytathatják az emberrel kapcsolatos elmélkedéseiket, míg a keresztények továbbra is imádhatják Istent. Semmi nem változna, kivéve, hogy Istenre a továbbiakban immanens, az emberre pedig önmagán potenciálisan túllépni képes lényként kellene gondolniuk.

– Gondolja, hogy ezekre a változásokra minden felhajtás nélkül sor kerülhetne?

Will nevetett. – Ön egy optimista.

– Bizony optimista vagyok – felelte Mrs. Narayan –, még hozzá azért, mert ha az ember intelligensen és realisztikusan nyúl egy problémához, várhatóan az eredmény is egészen jó lesz. Ez a sziget okot ad bizonyos mértékű optimizmusra. Most pedig menjünk, kukkantsunk be egy táncórára.

Áthaladtak egy árnyas udvaron, beléptek egy csapóajtón. Hirtelen maguk mögött hagyták a csendet, és körülvette őket a ritmikus dobolás és a harántsípok sikoltozása, melyek újra és újra egy rövid, pentaton dallamot ismételtek, mely Willt mintha halványan a skót zenére emlékeztette volna.

– Élő zene, vagy felvételről megy?

– Japán szalag – felelte Mrs. Narayan szűkszavúan.

Kinyitott egy újabb ajtót, és egyszer csak egy hatalmas tornateremben találták magukat, ahol két fiatal szakállas férfi és egy fekete szaténadrágos, elképesztően fürgé kis öregasszony tanított olyan húsz-harminc kislányt és kislányt egy élénk tánc lépéseire.

– Ez meg mi? – kérdezte Will. – Szórakozás, vagy ez is az oktatás része?

– A kettő egyszerre – felelte az igazgatónő. – Egyben pedig alkalmazott etika. Épp mint azok a légyögyakorlatok, amelyekről az imént beszéltünk, csak éppen hatékonyabbak, mivel jóval erőszakosabbak.

– Tipord hát, tipord – kántálták a gyerekek nagy összhangban.

És szandálos kis lábukkal minden erejükkel tiporták.

– Tipord hát, tipord!

Egy végső, dühödtt toporzékolás, és máris folytatták, ugrándoztak, forogtak, immár a következő lépések koreográfiája szerint.

– Ezt nevezik Raksaszi-táncnak – mondta Mrs. Narayan.

– Raksaszi? – kérdezett vissza Will. – Az meg micsoda?

– A Raksaszi egy démon. Hatalmas nagy, és iszonyatosan kellemetlen a természete. A legrusnyább szenvedélyek megtestesítője. A Raksaszi-tánc arra szolgál, hogy az ember megszabaduljon a harag és frusztráció okozta túlnyomástól.

– Tipord hát, tipord!

Tehát ismét a kórusban énekelt refrénnél jártak.

– Tipord hát, tipord!

– Tessék, taposni, tiporni! – kiáltotta a kis öregasszony, aki példamutatóan dühögött. – Erősebben! Erősebben!

– Vajon melyik tett többet – kezdett Will spekulálni – az erkölcsért és a racionális viselkedésért: a bacchanáliák vagy a *Köztársaság?*^[116] A *Nikomakhoszi etika*^[117] vagy az önkívület vad táncai?

– A görögök – mondta Mrs. Narayan – ehhez túlságosan is okosak voltak. Eszükben sem volt a vagy-vagy keretei között gondolkozni. Ők mindig azt látták meg a dolgokban: nem csak ez, hanem az is. Nemcsak Platón és Arisztotelész, hanem a menádok is. Azok nélkül a feszültségcsökkentő táncok nélkül az erkölcsfilozófia tehetetlen lett volna, az erkölcsfilozófia nélkül viszont a táncosok nemigen tudták volna, merre tovább. Mi e tekintetben pusztán a görögöket utánoztuk.

– Nagyszerű! – mondta Will elismerően.

Aztán eszébe jutott (amint az előbb-utóbb, akármilyen élvezetesnek talált is valamit, akármennyire lelkesedett is valamiért, mindig eszébe jutott), hogy hiszen ő az az ember, akinek az „igen” egyszerűen nem felel meg válasznak, és hirtelen kitört belőle a nevetés.

– Nem mintha hosszú távon bármit is számítana – mondta. – Az önkívület vad táncai sem tudták megakadályozni, hogy a görögök egymás torkának

essenek. És ha Dipa ezredes nekiindul, mire mennek a Raksaszi-tánccal? Talán abban segít, hogy megbéküljenek a sorsukkal – ez a maximum.

– Igen, ez a maximum – mondta Mrs. Narayan. – De az, ha az ember megbékél a sorsával, máris hatalmas eredmény.

– Nekem úgy tűnik, igen nyugodtan fogadja a dolgot.

– Ugyan mi értelme lenne a hisztérikus hozzáállásnak? Semmit nem javítana politikai helyzetünkön; mindössze a személyes helyzetünkön rontana, nem is keveset.

– Tipord hát, tipord – kiáltották a gyerekek kórusban, és a padlógerendák ismét megremegtek toporzékolásuk alatt. – Tipord hát, tipord!

– Azt ne higgye – folytatta Mrs. Narayan –, hogy ez az egyetlen általunk oktatott tánc. A rossz érzések keltette energia más útra terelése fontos dolog. De ugyanolyan fontos a jó érzések és a jó tudás kifejezésre juttatása. A kifejező mozdulatok és ez esetben a kifejező gesztusok. Ha tegnap jön, amikor a mester, aki rendszeresen ellátogat hozzánk, itt volt velünk, megmutathattam volna magának, hogy tanítjuk azt a fajta táncot. Ma sajnos nem. Keddig nem is látjuk.

– Miféle táncot tanít?

Mrs. Narayan megkísérelte szavakba önteni. Semmi szökellés, semmi rugdalás, semmi futkosás. A lábak mindvégig a földön maradnak. Pusztán a térd és a csípő hajlítása és oldalirányú elmozdítása engedélyezett. Minden kifejezés a karra, a csuklóra és a kézre, valamint a nyakra, a fejre, az arcra és mindenekelőtt a szemekre korlátozódik. A válltól felfelé tartó és a kifelé irányuló mozgás – a belülről fakadóan szép és ugyanakkor szimbolikus jelentéseket hordozó mozgás. A rituáléban és a stilizált gesztusokban alakot öltő gondolat. Az egész test hieroglifává, hieroglifákká, egy vershez vagy zenedarabhoz hasonlóan a jelentőségteljeségtől a jelentőségteljeségig moduláló attitűdök egész sorává alakul. A Tudatosság mozdulatait megtestesítő izommozdulatok, az Olyanság átalakulása sokasággá, a sokaság átalakulása az immanens és mindig jelen lévő Eggyé.

– Ez a cselekvő meditáció – vont le a végső következtetést. – Ez a mahájána nem szavakban, hanem szimbolikus mozdulatokon és gesztusokon

keresztül kifejezett metafizikája.

Egy másik ajtón át távoztak a tornateremből, nem azon, amelyiken beléptek. Egy rövid folyosón találták magukat. Pár lépés után balra fordultak.

– Most mi következik? – kérdezte Will.

– A másodikos középiskolások – felelte Mrs. Narayan. – Épp alapszintű gyakorlati pszichológiaórájuk van.

Kinyitott egy zöldre festett ajtót.

– Most már tudjátok – Will hallotta, amint egy ismerős hang éppen ezt mondja. – Senkinek sem *kell* fájdalmat éreznie. Azt mondtátok magatoknak, hogy nem fog fájni a tüszúrás: és nem is fájt.

Beléptek a terembe, és a húsz duci vagy éppen sovány kis barna test között ott magaslott Susila MacPhail alakja. Rájuk mosolygott, a szoba sarkában álló székekre mutatott, majd ismét a gyerekekhez fordult.

– Senkinek nem *kell* fájdalmat éreznie – ismételte meg. – De ne feledjétek: a fájdalom mindig azt jelenti, hogy valami nincs rendben. Megtanultátok, hogyan némítsátok el a fájdalmat, de mégse tegyétek eszetlen módon, ne tegyétek anélkül, hogy fel ne tennétek magatoknak a kérdést: mi az oka ennek a fájdalomnak? És ha valami nagyon fáj, vagy ha nincs nyilvánvaló oka, hogy miért fáj, szóljatok az anyukátoknak, az egyik tanárotnak, vagy a Kölcsönös Örökbefogadási Klubotok valamelyik felnőtt tagjának. *Utána* némítsátok el a fájdalmat. Annak biztos tudatában, hogy ha valamit tenni kell, az nem marad el. Értitek?

– Most pedig – folytatta, miután minden felmerülő kérdést megválaszolt –, most pedig játszunk játszásibólt. Hunyjátok le a szemeteket, és csináljatok úgy, mintha azt a szegény öreg egylábú mejnó madarat néznétek éppen, aki mindennap idejön az iskolába, hogy valaki megetesse. Látjátok?

Hát persze hogy látták. Az egylábú mejnó nyilvánvalóan régi cimborájuk volt.

– Azt szeretném, ha ugyanolyan tisztán látnátok, mint ma ebédidőben. Ne bámuljátok, ne tegyetek semmi különleges erőfeszítést. Csak nézzétek, amint felétek tart, és hagyjátok, hadd mozogjon a szemetek – nézzétek végig a csőrétől a farkáig, a fényes, kerek kis szemétől egészen addig az egy szál

narancssárga lábáig.

– Én hallom is – szólalt meg egy kislány. – Azt mondja: *Karuna, Karuna!*

– Nem is igaz – mondta egy másik gyerek felháborodva. – Azt mondja: „Figyelj!”

– Mind a kettőt mondja – nyugtatta meg őket Susila. – És ezenkívül minden bizonnal még jó pár másik szót is. És most következik az igazi játszásiból. Nem is egy, hanem két egy lábú mejnó madarat láttok. Három egy lábú mejnó madarat. Négy egy lábú mejnó madarat. Látjátok mind a négyüket?

Látták.

– Négy egy lábú mejnó madár egy tér négy sarkában, és egy ötödik közében. Most pedig gyereünk, változtassák meg a színüket! Máris fehérre változtak. Öt fehér, sárga fejű mejnó madár, egy lábuk van, az narancssárga. Most kék a fejük. Milyen élénk az a kék – a madár többi része meg rózsaszín. Öt rózsaszín, kék fejű madár. Egyfolytában változnak. Most már lilák. Öt lila, fehér fejű madár, mindegyiknek egy lába van, és az halványzöld. Te jó ég, mi történik? Nem is öten vannak, hanem tízen. Nem: húszan, ötvenen, százan. Több százan vannak. Látjátok?

Volt, aki látta – és ez semmiféle nehézséget nem okozott a számára; azoknak pedig, akiknek nem ment a dolog, Susila szerényebb célok kitűzését javasolta.

– Akkor legyenek csak tizenketten – mondta. – Vagy ha a tizenkettő is túl sok, legyenek tízen, legyenek nyolcan. Az még mindig rengeteg mejnó.

– Most pedig – folytatta, mikor minden gyereknek sikerült a szeme elé varázsolni annyi lila madarat, amennyinek a megteremtésére csak képes volt –, most pedig eltűntek.

Tapsolt egyet.

– Eltűntek. Mind egy szálíg. Sehol semmi. Most pedig nem mejnókat fogtok látni, hanem *engem*. Egyet belőlem sárgában. Kettőt zöldben. Hármát kékben, rózsaszín pettyekkel. Négyet a legélénkebb vörös árnyalatban, amit csak valaha láttatok.

Megint tapsolt egyet.

– Eltűntek. Mind egy szálíg. Most pedig következzen Mrs. Narayan és az a

mókás külsejű, merev lábú férfi, aki vele jött. Mindkettejükből négyet. Nagy kört alkotnak a tornateremben. A Raksaszi-táncot járják: „Tipord hát, tipord! Tipord hát, tipord!”

Mindenfelé vihogást lehetett hallani. A táncoló Willek és igazgatónok minden bizonnal rendkívül, iszonytatóan mulatságos látványt nyújtottak.

Susila csettintett egyet.

– El velük! Tűnjenek! Most pedig mindnyájan hármat láttok az édesanyátokból és hármat az apátokból, amint körbe-körbe rohangálnak a játszótéren. Gyorsabban, gyorsabban, gyorsabban! Hirtelen már nincsenek is ott! Aztán megint ott vannak. A következő pillanatban nincsenek. Ott vannak, nincsenek. Ott vannak, nincsenek...

A vihorászás sikoltozó kacagássá terebélyesedett, és épp amikor a nevetés a tetőfokára hágott, megszólalt a csengő. Az alapszintű gyakorlati pszichológiaóra véget ért.

– Hát ennek meg mi értelme volt? – kérdezte Will, miután a gyerekek kiszaladtak játszani, és Mrs. Narayan is visszatért az irodába.

– Az volt az értelme – felelte Susila –, hogy megmutassuk az embereknek, nem vagyunk *teljes mértékig* kiszolgáltatva az emlékezetünknek és a képzeletünknek. Ha zavar, ami a fejünkben zajlik, tehetünk ellene. Csak az kell, hogy egyszer valaki megmutassa, mit tegyünk, onnan már az egész gyakorlás kérdése – ahogy az ember írni és furulyázni is megtanul. Amit az imént látott gyerekek épp elsajátítottak, az egy igen szimpla technika – egy olyan technika, amelyet a későbbiekben továbbfejlesztünk: a megszabadulás egy módozatát alakítjuk ki a segítségével. Nem a tökéletes megszabadulását természetesen. De a fél vekni még mindig jóval több, mint a semennyi kenyér. Ez a technika soha nem vezet el az embert saját buddhatermészetének felfedezéséig: de segíthet felkészülni arra a felfedezésre – azáltal, hogy megszabadít a fájdalmas emlékeink, lelkiismeret-furdalásaink, valamint a jövő miatti oktalan szorongásaink kísértetjárásától.

– Kísértetjárás – szolt Will egyetértően –, ez a jó szó.

– Csakhogy nem *szükségszerű*, hogy az embert ezek a dolgok háborgassák.

A kísértetek közt van, amelyikkel igen könnyű elbánni. Amint megjelenik, részesítse ilyen képzeletkezelésben. Bánjon el vele, ahogyan mi is elbántunk azokkal a mejnókkal, ahogy elbántunk magával és Mrs. Narayannal. Öltöztesse más ruhába, szereljen rá másik orrot, sokszorozza meg, zavarja el, hívja vissza és parancsoljon rá, hogy csináljon valami igazán nevetségeset. Majd semmisítse meg. Képzelve csak el, mi mindent tehetett volna az apjával, ha gyermekkorában valaki megtanítja pár hasonlóan szimpla trükkre! Úgy gondolt rá, mint valami rettenetes fenevadra. Csakhogy ez nem volt szükségszerű. Képzelete világában a fenevadat átváltoztathatta volna valami groteszkké. Groteszk lények egész karává. Húszan, amint szteppelnek, és azt éneklük: *Álmomban márványtermekben lakoztam...*^[118] Egy rövid alapszintű gyakorlati pszichológiakurzus, és talán az egész élete máshogy alakul.

Hogyan birkózott volna meg Molly halálával, Will ezen tűnődött, miközben már a terepjáró felé sétáltak. Miféle képzeletgazdag ördögűző rituálét gyakorolhatott volna, hogy elbánjon azzal a fehér, pézsmailatú parázna démonnal, tomboló, viharos és gyűlölt vágyainak inkarnációjával?

De máris ott voltak a terepjárónál. Will odaadta Susilának a kulcsot, és óvatosan beszuszakolta magát az ülésbe. Ekkor rendkívüli zajjal, mintha valami neurotikus kényszer hatására kénytelen volna túlkompenzálni aprócska termetét, egy öreg csotrogány bukkant fel az úton. A falu irányából jött, befordult a kocsifeljáróra, és további csörömpölések és rázkódások közepette lefékezett a terepjáró mellett.

Megfordultak. Az uralkodói Baby Austin ablakán Murugan hajolt ki, mögötte gomolyfelhőhöz hasonlatos fehér muszlinba burkolva ott tornyosult a Ráni. Will odafordult felé, és meghajolt, amit a Ráni a lehető legszívélyesebb mosollyal üdvözölt, mely azonban máris eltűnt az arcáról, mihelyt odafordult Susilához, akinek a köszönését mindössze egy igen távolságtartó biccentéssel fogadta.

- Tán kocsikázik? – kérdezte Will udvariasan.
- Csak Shivapuramig – felelte a Ráni.
- Már ha ez az átkozott járgány kitart odáig – tette hozzá Murugan

keserűen.

Elfordította a slusszkulcsot. A motor egy utolsó obszcén csuklást hallatott, majd kimúlt.

– Fel kell keresnünk bizonyos személyeket – folytatta a Ráni.

– Vagyis inkább Egyvalakit – tette hozzá titokzatoskodó hangnemben.

Willre mosolygott, épp csak nem kacsintott.

Will, aki úgy tett, mintha nem értené, hogy Bahuról van szó, kipréselt magából egy semmire sem kötelező „hogyné”-t. Majd együttérzéséről biztosította a Ránit mindazzal a munkával és aggodalommal kapcsolatban, amivel a következő heti nagykorúsági ünnepre való felkészülés minden bizonnyal együtt jár.

Murugan félbeszakította.

– Mit keres errefelé? – kérdezte.

– Azzal töltöttem a délutánt, hogy intelligens ember módjára kielégíttem a palai oktatási rendszerrel kapcsolatos kíváncsiságomat.

– A palai oktatási rendszerrel – visszhangozta a Ráni.

Majd még egyszer, fájdalommal a hangjában:

– Palai (rövid szünet) Oktatási (rövid szünet) Rendszer.

A fejét rázta.

– A magam részéről – mondta Will – minden, amit láttam, és amit hallottam, elnyerte a tetszésemet: kezdve Mr. Menonnal és az igazgatónővel, egészen az alapszintű gyakorlati pszichológiáig, ahogyan azt az itt jelen lévő Mrs. MacPhail oktatja.

Ez utóbbi megjegyzésétől azt várta, hátha sikerül bevonnia Susilát is a társalgásba. A Ráni, aki továbbra sem vett tudomást Susiláról, bár ez nem kevés erőfeszítésébe került, vaskos ujjával vádlón mutatott az alattuk elterülő mezőn a madárijesztőkre.

– *Azokat* látta már, Mr. Farnaby?

De még mennyire.

– És hol másutt bukkanhatna az ember olyan madárijesztőkre, amelyek egyszerre szépek, hatékonyak és metafizikai jelentőséggel is bírnak, mint

Palán? – kérdezte Will.

– És amelyek – vette át a szót a Ráni, és tette fel kérdését egyfajta síri felháborodástól vibráló hangon – nem csak a madarakat ijesztik el a rizstől, hanem egyben a kisgyermekeket is elijesztik Istennek és az Ő Avatásainak eszméjétől?

A magasba emelte a kezét.

– Hallgassa!

Tom Krishna és Mary Sarojini öt-hat kis társukkal együtt abban lelték örömüket, hogy a természetfeletti marionettfigurákat működtető zsinegeket ráncigálták. A csoport irányából sipító hangok kórusa hallatszott feléjük. Másodszorra Will ki tudta venni a dalocska szövegét.

*Huzavona, rántsd meg, egy akarat,
az istenek izgágák – de az ég nyugodt marad.
Huzavona, rángasd, ahogy akarod –
az izgő-mozgó istenek mögött az ég nyugodt.*

– Bravó! – kiáltotta, és elnevette magát.

– Attól tartok, én ezen nem tudok ilyen jól szórakozni – mondta a Ráni szigorúan. – Korántsem mulatságos. Inkább Tragikus, *Tragikus*.

Will nem hátrált.

– Úgy értesültem – mondta –, hogy ezek a bájos madárijesztők Murugan dédnagyapjának a találmányai.

– Murugan dédnagyapja – felelte a Ráni – igen figyelemreméltó ember volt. Rendkívül intelligens, de nem kevésbé megátalkodott. Micsoda tehetség – ám jaj, mily gonosz célok szolgálatában! Nem is szólva arról, hogy az az ember teli volt Hamis Spiritualitással.

– Hamis Spiritualitással?

Will végigmérte az Igaz Spiritualitás hatalmas példányát, és a forró olajszármazékok bűzén át belelegezte füstölőre emlékeztető, túlvilági szantálfáillatát.

– Hamis Spiritualitással?

Hirtelen azon vette észre magát, hogy azon spekulál – igen, spekulál, majd megrázkódott, és el is képzelte, hogy nézne ki a Ráni, ha hirtelen kénytelen lenne megválni misztikus uniformisától, és túlradó és terjedelmes mezítelensége hirtelen kitétetnék a napfénynek. Most pedig sokszorozzuk meg, hadd álljon előttünk a ruhátlan elhízottság szentháromsága, legyen két szentháromságnyi belőle, tíz szentháromságnyi. Alkalmazott gyakorlati pszichológia – némi bosszúállással vegyítve!

– Igen, Hamis Spiritualitással – ismételte meg közben a Ráni –, a Megszabadulásról beszélt; ám mégis mindvégig, mivel az Igaz Ösvény követését csökönyösen elutasította, mindvégig egy erősebb Kötelék érdekében munkálkodott. Megjátszotta az alázatot. Csakhogy a szíve mélyén oly igen el volt telve büszkeséggel, Mr. Farnaby, hogy nem volt hajlandó elismerni semmilyen, a sajátjánál magasabb Spirituális Hatalmat, Tekintélyt. A Mesterek, az Avatárok, a Nagyszerű Hagyomány – az ő számára mindezek semmit sem jelentettek. Az égvilágon semmit. Innen valók azok a rémes madárijesztők. Innen az istenkáromló rigmus, amelyet a gyerekek is megtanultak, és most ott éneklük. Ha eszembe jut, hogy azokat a Szegény Kis Ártatlanokat szántsándékkal megrontják, nehezemre esik visszafognom magam, Mr. Farnaby, nehezemre esik...

– Idehallgass, anyám – mondta Murugan, aki egy ideje türelmetlenül és egyre nyíltabban a karórájára pillantgatott – ha szeretnénk vacsorára visszaérni, jobb, ha indulunk.

A hangszíne udvariatlanul parancsoló volt. Az, hogy a volánnál ül – még ha ennek a szenilis Baby Austinnak a volánjánál is – azzal az érzéssel töltötte el, amint az nyilvánvaló volt, hogy életnagyságnál nagyobbra nőtt. Anélkül, hogy megvárta volna a Ráni választ, beindította a motort, visszakapcsolt, intett, majd elhajtott.

– Hála Istennek! – mondta Susila.

– Nem kedveli tán kedves Királynőjét?

– Felforr tőle a vérem.

– Tipord hát, tipord! – kántálta Will némi incselkedéssel a hangjában.

– De még milyen igaza van – ismerte el Susila, és nevetni kezdett. – Csakhogy sajnálatos módon a körülmények nem tették lehetővé, hogy eljárjak egy Raksaszi-táncot.

Hirtelen ragyogni kezdett az arca, ahogy egy pillanatra átfutott rajta valami huncutság, és bármiféle előzetes figyelmeztetés nélkül belebokszolt Will bordái közé, még hozzá meglehetősen erőlködéssel.

– Tessék! – mondta. – Máris sokkal jobban érzem magam.

XIV. FEJEZET

Beindította a motort és elhajtottak – le az elkerülő-úton, aztán ismét fel a főútra a falu másik szélénél. Mentek tovább és végül behajtottak a Kísérleti Állomás területére. Susila megállt egy nádfedeles, a többitől semmiben sem különböző kisebb bungaló előtt. Fellépdeltek a verandára vezető hat lépcsőfokon, és beléptek a fehérre meszelt nappaliba.

Baloldalt egy széles ablak volt, a kiszögellő ablakmélyedés két szélén található facölöpök közt egy függőágy lógott.

– Tessék – mondta Susila, és a függőágyra mutatott. – Helyezze magát kényelembe.

Aztán amint Will belesüppedt a hálóba:

– Miről beszélgessünk? – kérdezte a férfit, miközben odahúzott mellé egy fonott széket, és leült közvetlenül a közelében.

– Mit szólna a jó, az igaz és a szép hármához? Vagy talán – és itt Will elvigyorodott – a csúnya, a rossz és a még igazabb témaköréhez?

– Én arra gondoltam – szólalt meg Susila, tudomást sem véve Will szellemesnek szánt megjegyzéséről –, hogy folytathatnánk ott, ahol a múltkor abbahagytuk, és beszélhetnénk még egy keveset *magáról*.

– Az én javaslatom is pontosan erre irányult, amikor a csúnya, a rossz és a minden hivatalos igazságnál is igazabb igazság témáját javasoltam.

– Vegyem úgy, hogy bemutatót tart társalgási stílusából? – kérdezte Susila.
– Vagy tényleg szeretne beszélni saját *magáról*?

– Tényleg szeretnék – felelte Will némileg meggyőzően –, de még mennyire. Rettenetesen szeretnék. Ugyanolyan rettenetesen, mint amennyire rettenetesen *ellenemre van*, hogy magamról beszéljek. Ebből adódik, amint azt észrevehette, lankadatlan érdeklődésem a képzőművészet, a tudomány, a filozófia, a politika és az irodalom iránt: bánom is én, beszéljünk bármiről, még mindig inkább, mint az egyetlen dologról, amelynek végső soron tényleg van valami jelentősége.

Ezután hosszas csend következett. Majd Susila elkezdett a közömbös

visszaemlékezés hangján a wellsi katedrálisról beszélni, a csókák rikoltozásáról, a lebegő felhők tükörképei közt lebegő fehér hattyúkról. Pár perc múlva Will is lebegett.

– Wellsi tartózkodásom idején mindvégig igen boldog voltam – mondta Susila. – Csodálatos volt az a boldogság. Maga is az volt ott, nem igaz?

Will nem válaszolt. Visszagondolt azokra a napokra, amelyeket ott töltöttek a zöldellő völgyben, évekkel korábban, még mielőtt Mollyval megházasodtak volna, még mielőtt szeretők lettek volna. Micsoda béke! A ruganyos fűnek és a virágoknak micsoda tömör, élő, nyüvek nélküli világa! Kettejük közt ott csordogált az a természetes, szétzilálatlan érzésféle, amelyet oly rég nem tapasztalt meg, amelyet abban az időben ismert meg, amikor Mary néni még élt. Az egyetlen ember, akit valaha igazán szeretett – és tessék, Mollyban megtalálta az utódját. Micsoda áldás! A szeretetet egy másik hangnembe hangolta át – ám maga a dallam, a gazdag és finom, kifinomult harmóniák ugyanazok maradtak. Aztán ott-tartózkodásuk negyedik éjszakáján Molly átkopogott a két szobát elválasztó falon, Will a szobájába vezető ajtót félig nyitva találta, és a sötétben odabotorkált az ágyhoz. Tapogatózva keresgélt. Az ágyban a lelkiismeretesen meztelenre vetkőzött Irgalmas Nővér megtett minden tőle telhetőt, hogy eljuttassa a Szerető Feleség szerepét. Minden tőle telhetőt, ám (mily dicstelen módon) hiába.

Hirtelen, ahogy az majdnem minden délután megtörtént, hangos robajjal szél támadt. A távolban tompán felhangzott a vaskos lombozatra ömlő eső visszhangzó robaja, mely egyre erősödött, amint a zivatar feléjük közeledett. Eltelt pár másodperc, és az esőcseppek máris az ablaktáblákon kalapálták – rendíthetetlenül. Ugyanolyan erővel, mint ahogy aznap, az utolsó beszélgetésük napján Will dolgozószobájának ablakait kalapálták azok az esőcseppek. *Komolyan gondolod, Will?*

A dolog oly fájdalmas és szégyenletes volt, hogy Will legszívesebben hangosan felüvöltött volna. Ajkába harapott.

– Min jár az esze? – kérdezte Susila.

Itt azonban nem pusztán gondolatokról volt szó. Will valóban látta maga előtt, valóban hallotta a hangját. *Komolyan gondolod, Will?* És az eső keltette zajon át a férfi hallotta a saját hangját, amint azt válaszolja:

Komolyan gondolom.

Az ablaküvegen – itt vajon, vagy ott, akkor? – az eső zaja csendesedni kezdett, a robaj kopogó suttogássá csillapodott.

– Min jár az esze? – tette fel a kérdést újból Susila.

– Azon, amit Mollyval tettem.

– Mit tett Mollyval?

Erre Will nem akart válaszolni, ám Susila hajthatatlannak mutatkozott.

– Mesélje el, mit tett vele.

Egy újabb heves szélököcs megzörgette az ablakot. Az eső most erősebben esett – és Will Farnabynak úgy tűnt, szándékosan esett így, hogy neki *muszáj* legyen folytatni a visszaemlékezést arra, amire nem akart emlékezni, hogy kénytelen legyen hangosan kimondani azokat a szégyenletes dolgokat, amelyeket minden áron meg kéne tartania saját magának.

– Mesélje el.

Vonakodva, akarata ellenére Will elmesélte.

– „Komolyan gondold, Will?” – Ráadásul Babs miatt – te jószágos Isten, *Babs* miatt! *Babs* miatt, akármilyen hihetetlen is! Igen, komolyan mondta, Molly pedig kísértelt az esőbe.

– A kórházban láttam viszont.

– Még mindig esett? – kérdezte Susila.

– Még mindig.

– Olyan erősen, mint most?

– Majdnem.

És Will ekkor már nem ezt a délutáni trópusi záport hallotta, hanem az eső kitartó dobolását annak a kis szobának az ablakán, ahol a haldokló Molly feküdt.

Én vagyok az, mondta Will, aki igyekezett az esőt túlüvöltetni, *én vagyok, Will*. Semmi nem történt; aztán egyszer csak azt érezte, hogy Molly keze, amelyet a saját kezében fogott, szinte észrevétlenül megmozdult. Szántsándékkal megszorította a kezét, és utána néhány másodperc múlva már akaratlanul elengedte. Ezután már a teljes ernyedtség következett.

– Mesélje el még egyszer, Will!

A férfi a fejét rázta. Túl fájdalmas lenne, túlságosan megalázó.

– Mesélje el még egyszer – ismételte meg Susila. – Csak így fog menni.

Hatalmas erőfeszítések árán Will még egyszer belekezdett a gyűlöletes történet elmesélésébe. Komolyan gondolta? Igen, komolyan gondolta – és az is szándékában állt, hogy megbántja, talán az is szándékában állt (hiszen tisztában van-e az ember valaha is a szándékaival?), hogy megölje. *Mindent a szerelemért, mindent Babs-ért*. Nem az ő világa, természetesen – Molly világa, és annak a világnak a közepében az élet, mely megteremtette. Melyet ő annak a sötétben érzett csodálatos illatnak a kedvéért, azoknak az izomreflexeknek a kedvéért, az élvezet hihetetlen fokáért, azokért a tökéletes és mámorítóan szégyentelen praktikákért oltott ki.

Búcsúzó, Will. Az ajtó halovány, száraz kattintással csukódott be mögötte.

Vissza akarta hívni. Ám Babs szeretője visszagondolt a praktikákra, a reflexekre és a pézsmá aurájában az élvezet végletei közt agonizáló testre. Ezekre gondolt, és az ablaknál állva nézte, ahogy az autó elindul az esőben, nézte, és amint befordult a sarkon, érezte, hogy szégyenteljes diadalérzet tölti el. Végre szabad! Sőt, amint arra három óra múlva a kórházban ráébredt, szabadabb, mint gondolta. Ujjai utolsó bágyadt szorítását érezte; szerelme végső üzenetét. Aztán az üzenet egyszer csak megszakadt. A kéz elernyed, és ekkor hirtelen – borzalom! – már nem lehetett a lélegzetvételt hallani. *Meghalt*, suttogta Will, és érezte, hogy rátör a fulladás. *Meghalt*.

– Tegyük fel, hogy nem a maga hibája volt – mondta Susila, megtörvén a hosszú csendet. – Tegyük fel, hogy hirtelen meghal anélkül, hogy magának ehhez bármi köze lett volna. Az nem lett volna majdnem ugyanolyan rossz?

– Ezt meg hogy érti?

– Úgy értem, nem pusztán arról van szó, hogy büntudatot érez Molly halála miatt. Hanem magát a halált, a halált mint olyat találja annyira rettenetesnek.

Susila most Dugaldra gondolt.

– Olyan értelmetlenül gonosznak.

– Értelmetlenül gonosznak – ismételte meg Will. – Igen, talán ezért kellett

hivatásos kivégzésmegfigyelővé válnom. Épp mert olyan értelmetlen volt, olyan bestiális. Követni a halál szagát a világ egyik végétől a másikig. Mint egy keselyű. A kedves, jóra való, kényelemben élő embereknek fogalmuk sincs, milyen a világ. Nem kivételes esetekben, mint amilyen például a háború volt, hanem egyfolytában. Egyfolytában.

Beszéd közben a fuldoklóhoz hasonlóan rövid, mindenre kiterjedő és részletességében intenzív látomásként pergett le szeme előtt mindaz a gyűlöletes jelenet, amelyeknek tanúja volt azon jól fizetett zárándoklatok alkalmával, melyek keretében ellátogatott minden olyan pokolba és mézárszékre, amely elég visszataszítónak bizonyult, hogy azzal kivívja magának, hogy a Hírekbe kerülhessék. Négerék Dél-Afrikában, az a férfi a San Quentin börtön gázkamrájában, szétroncsolt testek egy algériai tanyán, és mindenütt a csöcselék, mindenütt a rendőrök és a légideszantosok, azok a sötét bőrű gyerekek, pálcikalábúak, felpuffedt hasúak, mindenütt, kisebesedett szemhéjukon legyek, az éhezés és a betegség émelyítő szaga, a halál rettenetes büze mindenütt. És aztán hirtelen a halál bűzén át, a halál bűzével elkeveredve és attól átítatva, Babs pézsmaillata. Érezte Babs tömény illatát, és visszagondolt a purgatórium és a paradicsom kémijára vonatkozó kis tréfájára. A purgatórium tetraetilén-diamin és kénhidrogén, a paradicsom pedig rendkívül határozottan symtrinitropsi-butil-toluol és benne némi szerves szennyeződés – hahaha! (Ó, a társasági élet gyönyöre!) és aztán, egészen hirtelen a szerelem és a halál illatait felváltotta egy orrfacsaró állatbűz – kutyaszag volt az.

A szél ismét erősödött, már tombolt, és a hatalmas esőcseppek az ablaküveget kalapálták, ahogy csak érték.

– Még mindig Mollyn jár az esze? – kérdezte Susila.

– Valami olyasmin gondolkoztam, amit már egészen elfelejtettem – felelte Will. – Nem lehettem több négyévesnél, amikor történt, és most valahogy az egész előjött. Szegény Tigris!

– Ki volt az a szegény Tigris? – kérdezte erre Susila.

Tigris, a csodaszép ír szetter. Tigris, a fény egyetlen forrása abban a rettenetes, komor házban, ahol a gyermekkorát töltötte. Tigris, drága édes Tigris. Mindazon félelem és boldogtalanság közepette, apja mindenre

kiterjedő és mindenkire egyaránt vonatkozó gunyoros gyűlöletének és anyja kínosan kényszeredett önfeláldozásának két pólusa között minő könnyed, erőfeszítés nélküli jó szándék, micsoda spontán barátságosság, micsoda ugrabugráló, ugató, elfojthatatlan öröm! Anyja annak idején a térdére ültette, és Istenről és Jézusról mesélt neki. De Tigrisben több volt az Istenből, mint anyja összes bibliai történetében. Tigris – Willnek legalább – maga volt az Inkarnáció. És egy nap aztán, rettenetes, de az Inkarnáció szopornyicás lett.

– És mi történt azután? – kérdezte Susila.

– A kosara ott van a konyhában, én pedig mellette térdelek. És simogatom – csakhogy a bundájának egészen más a tapintása, mint azelőtt, hogy megbetegedett. Olyan ragacsos. És bűdös van. Ha nem szeretném annyira, elszaladnék, nem bírnék a közelében maradni. De igenis szeretem, jobban szeretem, mint bármi mást vagy bárki mást. És miközben simogatom, egyfolytában azt ismételve, hogy jobban lesz. Nemsokára – már holnap reggel. És ekkor hirtelen elkezd reszketni, én pedig úgy próbálom megállítani a reszketését, hogy a fejét a két kezembe fogom. De ez egyáltalán nem segít. A remegés iszonyatos vonaglásba csap át. Rosszul vagyok, ahogy nézem, és félek. Rettenetesen félek. Majd a reszketés és a rángatózás elhal, és kis idő elteltével a kutya teljes mozdulatlanságba dermed. És amikor felemelem a fejét és elengedem, a fej hátrahull – puff, mint egy húsdarab, benne egy csont.

Will hangja megbicsaklott, a könnyek végigcsorogtak az arcán, egyre rázta a kutyáját sirató négyéves gyerek zokogása, aki ekkor találkozott először a halál megmagyarázhatatlan rettenetével. Egy kattánás és egy kis rántás mentális megfelelőjével tudata mintha sebességet váltott volna. Ismét felnőtt volt, véget ért a lebegés.

– Bocsánat.

Megtörölte a szemét, kifújta az orrát.

– Nos, ekkor találkoztam először az Alapvető Rettenettel. Tigris a barátom volt, Tigris volt az egyetlen vigaszom. Olyasvalami volt ez, amit az Alapvető Rettenet nyilvánvaló módon nem tudott tolerálni. És ugyanúgy Mary néit sem. Az egyetlen ember, akit valóban szerettem és csodáltam, akiben teljes mértékig megbíztam; és Jézus, mit tett vele is az Alapvető

Rettenet!

– Mesélje el – mondta Susila.

Will habozni látszott, majd vállat vont.

– Végül is miért ne?

– Mary Frances Farnaby, az apám húga. Tizennyolc évesen, mindössze egy évvel az első világháború kitörése előtt hozzám ment egy hivatásos katonához. Frank és Mary, Mary és Frank – micsoda összhang, micsoda boldogság! – Will elnevette magát. – Nagy ritkán Palán kívül is rá lehet bukkanni a tisztesség szigeteire. Aprócska korallzátonyok ezek. Olykor-olykor egy egész Tahiti – ám akárhogy nézzük, ezeket is mindig az Alapvető Rettenet öleli körbe. Két fiatal a saját Palájukon. Aztán egy szép nap reggelén, 1914. augusztus negyedikén Frank az Expedíciós Haderő kötelékében a tengerentúlra távozott. Ugyanabban az évben, szenteste Mary világra hozott egy deformált gyermeket, aki épp csak annyi ideig élt, hogy édesanyja jól megnézhesse magának, mire képes az A. R., ha egyszer nekilát. Csakis Isten képes rá, hogy mikrokefáliás idiótát teremtsen. Három hónapra rá, mondanom sem kell, Frankot repesztalálat érte, és nem sokkal később annak rendje és módja szerint meg is halt köszvényben. – Mindez – folytatta Will rövid hallgatás után – még az én időm előtt történt. Amikor én a húszas években megismertem, Mary néni minden energiáját az idősgondozásnak szentelte. Idősotthonban élő, saját házukban kuporgó idősek, idős emberek, akik csak nem halnak meg, és gyermekeik és unokáik terhére vannak. Struldbrugok.^[119] Tithónoszok.^[120] És minél reménytelenebb a leépülés, minél házsártosabb és siránkozó a természetük, annál jobb. Kisgyerekkoromban mennyire utáltam Mary néni öregjeit! Büdösek voltak, ijesztően rondák, mindig unalmasak és rendszerint rosszkedvűek. De Mary néni tényleg szerette őket – mellettük volt jóban-rosszban, szerette őket mindennek ellenére. Anyám sokat beszélt a keresztény szeretetről és jótékonyaságról; de valahogy hiteltelennek tűnt, amit beszélt, pont, ahogy semmiféle szeretetet nem lehetett felfedezni az önfeláldozásában sem, hiába erőltette magára – szeretetet soha, pusztán kötelességtudatot éreztem benne. Ezzel szemben Mary néni esetében nem merült fel kétely. Az ő szeretete egyfajta fizikálisan érzékelhető kisugárzás volt, olyasmi, amit az ember

majdhogynem melegként, fényként érzelek. Amikor magával vitt vidékre, és később is, amikor Londonba költözött és én majdnem mindennap meglátogattam, az olyan volt, mint a fridsiderből kiszökni a napfényre. Éreztem, amint feléledek a fényében, abban a sugárzó melegségben. Aztán az Alapvető Rettenet ismét nekilátott. Eleinte Mary néni megpróbálta elviccelni a dolgot. *Most már amazon vagyok*, mondta az első műtét után.

– Hogyhogy amazon? – kérdezte Susila.

– Az amazonoknak levágták a jobb mellüket. Harcosok voltak, és útban volt a mellük, mikor az ijjal lőttek.

– „Most már amazon vagyok” – ismételte meg Will.

Lelki szemei előtt látta a sasarc mosolyát, és magában hallotta azt a tisztán csengő, vidám hangban.

– Csakhogy pár hónap múlva a másik mellét is le kellett vágni. Azután következett a röntgenterápia és az azzal járó folyamatos rosszullétek, majd utána, apránként a leépülés.

Will arcára kiült az a nyüzött, vad, kegyetlen tekintet.

– Ha nem lenne ez az egész olyan kimondhatatlanul förtelmes, tulajdonképpen mulatságos volna. Micsoda mesterműve az iróniának! Íme, itt volt egy jóságot, szeretetet, hősiesség jótékonyt sugárzó lélek. Aztán, mindenféle ismert ok nélkül egyszer csak valami felmondta a szolgálatot. Ahelyett, hogy továbbra is semmibe venné, testének egy kis része elkezdett engedelmessé válni a termodinamika második törvényének. És amint a test elkezdett leépülni, a lélek is vesztett erényéből, már nem teljesen volt saját maga. Hősiessége elhagyta Mary néni, szeretete és jósága elpárolgott. Életének utolsó hónapjaiban már nem az a Mary néni volt, akit valaha annyira szerettem és csodáltam; más lett belőle, valaki (és ez volt humoristánk utolsó és legkitűnőbb húzása), aki szinte megkülönböztethetetlené vált azoknak az öregeknek a legrosszabbjától, leggyengébbikétől, akiknek valaha a társaságát kereste, akiknek a támasza, oszlopa volt. Meg kellett aláztassék, le kellett alacsonyítottassék; és mikor a lealacsonyodás teljessé vált, lassan és hatalmas fájdalom árán, magányosan érte utol a halál. Magányosan – ismételte meg. – Hisz természetesen senki

nem tud segíteni, senki, de senki nem tud ilyenkor ott lenni velünk. Az emberek elidőzhetnek mellettünk, miközben szenvedünk és haldoklunk, csak hogy ők mindvégig egy másik világban vannak. *Saját* világában az ember teljesen egyedül van. Egyedül a szenvedésben és a haldoklásban; csak úgy, mint ahogy a szerelemben is egyedül van, igen, egyedül még a mással legteljesebb mértékig megosztott gyönyörben is.

Babs és Tigris szaga. Mary néni szaga, amikor a rák lyukat vájt a májában, és sovány testét átjárta a szennyezett vér furcsa aromája. A haldokló szaga. És mindazoknak a szagoknak a közepében, a rosszul létig és a mérgezésig, ott volt egy izolált tudat, egy gyermeké, egy fiúé, egy férfié – örökre elkülönülve tőlük és minden mástól, gyógyíthatatlan magányban.

– Ráadásul – folytatta Will – mindössze negyvenkét éves volt. Nem akart meghalni. Nem volt hajlandó elfogadni, ami vele történik. Az Alapvető Rettenet kénytelen volt erőnek erejével a földre rántani. Ott voltam; láttam, amint megtörtént.

– És ezért van az, hogy maga az az ember, akinek az „igen” egyszerűen nem felel meg válasznak.

– Hogy felelhet meg az „igen” bárki számára válasznak? – vágott vissza Will. – Az „igen” az csak tettetés, pozitív gondolkodás. A tények, az alapvető tények, amelyek végső soron számítanak, mindig csak azt mondják: „nem”. Szellemisség? Nem! Szeretet? Nem! Szerelem? Nem! Értelme, siker? Nem.

A túlradóan életteli, a vidám, az Istennel eltelt Tigris. És az Alapvető Rettenet által egy halom szemétté átformált Tigris. Kénytelenek voltak kihívni az állatorvost, aki némi fizetség ellenében elszállította. Tigris után pedig Mary néni következett. Megcsonkítva és megkínózva, a sárba húzva, lealacsonyítva és végül Tigrishez hasonlatosan egy halom szemétté átformálva – mindössze annyi volt a különbség, hogy ezúttal a temetkezési vállalkozót kellett hívni, és egy papot kellett lefizetni azért, hogy elhitethessék magukkal, hogy mindez a maga magasztos, pickwicki értelmében teljességgel rendben van. Húsz évvel később egy újabb papnak kellett fizetni azért, hogy Molly koporsója felett elismételje ugyanazt a furcsa, szószátyár beszédet: „Ha csak emberi módon viaskodtam Efézusban

a fenevadakkal, mi a hasznom abból, ha a halottak fel nem támadnak? Együnk és igyunk, holnap úgyis meghalunk!”^[121]

Will egy újabb, tőle megszokott hiénaszerű nevetést hallatott.

– Micsoda feddhetetlen, kifogástalan, hibátlan logika, minő értelem, minő erkölcsi kifinomultság!

– De hiszen maga az az ember, ember, akinek az „igen” egyszerűen nem felel meg válasznak. Akkor meg mit akar?

– Nem is tudom, miért ágálok – mondta Will. – De az ember csak esztéta marad, az ember csak szereti, ha azt a nemet stílusosan mondják a pofájába. „Együnk és igyunk, holnap úgyis meghalunk!”

Undor ült ki az arcára.

– Mégis az a helyzet – mondta Susila –, hogy ez bizonyos értelemben kitűnő tanács. Enni, inni, meghalni – az univerzális és személytelen élet három alapvető, primér megnyilvánulása. Az állatok ezt az univerzális és személytelen életet élik, anélkül hogy annak természetéről bármi tudomásuk lenne. A közönséges emberek tudatában vannak a természetének, ám nem élik, és ha bármikor hajlandók komolyan elgondolkozni felőle, elutasítják. A megvilágosodott ember ismeri, éli és teljes mértékben elfogadja. Eszik, iszik, és ha eljön az ideje, meghal – de nem akárhogyan eszik, nem akárhogyan iszik, és nem akárhogyan hal meg.

– És feltámad halottaiból? – kérdezte Will némi szarkazmussal a hangjában.

– Ez az egyik olyan kérdés, amelyről Buddha soha nem volt hajlandó eszmét cserélni. Az örök életben való hit soha senkinek nem nyújtott segítséget abban, hogy az örökkévalóságban éljen. Ahogyan természetesen az sem, ha kifejezetten nem hitt benne. Úgyhogy hagyja ezt a „mi szól mellette, mi szól ellene” dolgot (ez Buddha tanácsa), és hajrá, folytassa, ami a dolga!

– Mi az én dolgom?

– Ugyanaz, mint mindenki másé – a megvilágosodás. Ami annyit tesz, hogy itt és most először is az a dolga, hogy gyakorolja az emelt szintű tudatosság összes jógáját.

– Csakhogy én semminek sem szeretnék még jobban a tudatában lenni – mondta Will. – Én mindennek kevésbé akarok a tudatában lenni. Kevésbé akarok a Mary néni halálához és a rendang-lobói nyomornegyedekhez fogható rettenetes dolgoknak a tudatában lenni. Kevésbé akarok bizonyos förtelmes látványoknak és iszonyú szagoknak, sőt, akár bizonyos csodálatos illatoknak is a tudatában lenni – tette hozzá, amint keresztülvágott a kutya és a májrák aromájának, a rózsaszín alkóv cibetmacskaszerű illatfelhőjének emlékéen.

– Kevésbé akarok saját zsíros fizetésemnek és más emberek megalázó, elviselhetetlen szegénységének a tudatában lenni. Kevésbé akarok tudatában lenni kitűnő egészségi állapotomnak a malária és a bélférgek okozta betegségek óceánjában, sterilen biztonságos szexmókáimnak az éhező csecsemők óceánjában. „Bocsásd meg nekik; mert nem tudják, mit cselekszenek.”^[122] Áldásos lehet a dolgok ilyen valóság állása! Csakhogy én sajnálatos módon tudatában vagyok annak, hogy mit cselekszem. Túlságosan is. És erre tessék, azt kéri tőlem, hogy legyek még jobban a tudatában, mint amennyire már így is vagyok.

– Én semmit nem kérek – mondta Susila. – Pusztán továbbadom egy sor egymást követő ravasz csóka tanácsát, kezdve Gautamával, egészen az Öreg Rádzsáig. Először is annak legyen teljes mértékig a tudatában, hogy mit gondol magáról, kicsoda. Ennek segítségével annak is a tudatára ébredhet, hogy mi is valójában.

Will vállat vont.

– Az ember azt képzei magáról, hogy egyedi, csodálatos lény a világmindenség középpontjában. Valójában azonban pusztán némi késlekedés az entrópia feltartóztathatatlan masírozásában.

– Pontosan ez Buddha üzenetének az első fele. Múlandóság, átmenetiség, a lélek állandóságának hiánya, elkerülhetetlen szenvedés. Csakhogy ő nem állt meg itt, az üzenetnek volt egy második része is. Az entrópiának ez az ideiglenes lelassulása egyben vegytiszta, hígítatlan Olyanság. Az állandó léleknek ez a hiánya egyben a buddhatermészet.

– A lélek hiánya – azzal még könnyen megbirkózik az ember. De mi a

helyzet a rák jelenlétével, a lassú leépüléssel? Mi a helyzet az éhínséggel, a túlnépesedéssel és Dipa ezredessel? *Ezek* is az Olyanság vegytiszta megnyilvánulásai?

– Természetesen. Mondanom sem kell, azoknak, akik e szörnyűségek bármelyikében mélyen érintve vannak, rettenetesen nehéz felfedezni saját buddhatermészetüket. A közegészség és a társadalmi reform bármilyen fajta általános megvilágosodás elengedhetetlen előfeltétele.

– Csakhogy az emberek a közegészség és a társadalmi reform ellenére is meghalnak. Még Palán is – tette hozzá némi iróniával a hangjában.

– Ezért van az, hogy a jólét szükségszerű következménye a *dhyana* kell legyen – az élet és a halál összes jógája, annak érdekében, hogy az ember még végső agóniájában is tudatában legyen annak, hogy mindennek ellenére ki is ő valójában.

Léptek zaja hangzott fel a veranda deszkázatán és egy gyerekhang azt mondta:

– Anya!

– Itt vagyok, drágaságom – szólt vissza Susila.

Hirtelen feltárult a bejárati ajtó, és Mary Sarojini rontott be a szobába.

– Anya – zihálta –, azt üzenik, azonnal gyere. Lakshmi nagymama. Már...

Ekkor észrevette a függőágyban fekvő alakot, és bár mondott volna még valamit, hirtelen elhallgatott. Majd kis csend után így szólt:

– Nem is tudtam, hogy *te* itt vagy.

Will szó nélkül intett. A kislány felszínesen rámosolygott, majd ismét odafordult édesanyjához.

– Lakshmi nagy állapotja hirtelen sokkal rosszabbra fordult – folytatta eredeti mondandóját –, és Robert nagypapa még mindig fent van a Magaslati Állomáson. Nem érik el telefonon.

– Idáig szaladtál?

– Kivéve, ahol *tényleg* túl meredek volt.

Susila átölelte a gyermeket, megcsókolta, majd igen fürgén felállt, és hivatalos stílust erőltetett magára.

– Dugald édesanyjáról van szó – mondta.

– És...?

Will Mary Sarojinire pillantott, majd ismét Susilára. A halál vajon tabu? Lehet róla beszélni a gyerekek előtt?

– Úgy érti, haldoklik-e?

Will bólintott.

– Számítottunk rá természetesen – folytatta Susila. – De nem pont ma. Pont ma úgy tűnt, kicsit jobban van.

A fejét rázta.

– Nos, indulnom kell, mellette a helyem – még ha egy másik világban is. És ami azt illeti – tette hozzá – nem is annyira teljesen más az, mint amennyire képzelem. Sajnálom, hogy félbeszakadt a beszélgetésünk, és nem jutottunk a dolgok végére; de lesz még rá alkalom. Most viszont mihez óhajt kezdem? Maradhat itt. Vagy elvihetem dr. Roberthez. Vagy akár jöhet velem és Mary Sarjojinivel.

– Mint hivatásos kivégzésmegfigyelő?

– *Nem* mint hivatásos kivégzésmegfigyelő – felelte Susila némi nyomatékkal a hangjában. – Hanem mint emberi lény, olyasvalaki, akinek meg kell tudnia, hogyan éljen és hogyan haljon meg. Ugyanolyan sürgető szüksége van rá, mint bármelyikünknek.

– Jóval sürgetőbben – mondta Will –, mint a legtöbбекnek. De nem leszek talán útban?

– Ha saját magának nem lesz útjában, akkor másnak sem lesz.

A kezét nyújtotta a függőágyban fekvő Willnek, és segített neki feltápáskodni. Két perccel később már az autóban ültek. Elhaladtak a lótuszokkal teli medence és a kobra csuklyája alatt meditáló hatalmas Buddha előtt, aztán a fehér bika előtt, majd a főkapun át elhagyták az Állomás területét. Az eső már elállt, a zöld égbolton arkangyalokhoz hasonlatos óriási felhők ragyogtak. Nyugaton a nap alacsonyan, szinte természetfeletti fényességgel ragyogott.

*Soles occidere et redire possunt;
nobis cum semel occidit brevis lux,
nox est perpetua una dormienda.
Da mi basia mille.* [\[123\]](#)

Naplementék és halálok; halálok és ezért csókok; csókok és következésképpen születés és azután a halál a naplementét nézők egy újabb generációja számára.

– Mit mondanak a haldoklóknak? – kérdezte Will. – *Nekik* is azt mondják, hogy ne terheljék a fejüket az örökkévalósággal, és tegyék a dolgukat?

– Ha szeretné így kifejezni: igen, pontosan ezt tesszük. Mindvégig tudatosnak maradni – voltaképpen ez a haldoklás művészete.

– És maguk tanítják a művészetét?

– Máshogyan fogalmaznék. Segítünk a haldoklóknak, hogy folytassák az élet művészetét még haldoklás közben is. Tudatában lenni, kik is vagyunk valójában, és tudatában lenni annak az univerzális és személytelen életnek is, amely mindannyiunkon keresztül saját magát éli – ez az élet művészete, ez az, aminek a gyakorlásában, folytatásában az ember segítheti a haldoklókat. A legvégsőig. Talán a legvégsőkön túl is.

– Azon túl is? – kérdezett vissza Will. – De hiszen azt mondta, az olyasvalami, amivel kapcsolatban a haldoklónak nem helyes töprengenie.

– Nem is kéri őket senki, hogy töprengjenek *vele kapcsolatban*. Abban kapnak segítséget, hogy ha létezik olyasmi, megtapasztalják.

– Ha létezik – ismételte meg Susila –, ha az univerzális élet tovább folytatódik, amikor az én különálló élete, a saját külön én-életem véget ér.

– Maga személy szerint úgy gondolja, hogy tovább folytatódik?

Susila elmosolyodott.

– Hogy én személy szerint mit gondolok, annak nincs jelentősége. Csak az számít, amit esetleg majd személytelenül megtapasztalok – miközben élek, amikor meghalok, talán amikor már meghaltam.

Gyorsan beállt az autóval egy parkolóhelyre, és leállította a motort. Gyalog

mentek be a faluba. A napi munka véget ért, és a főutcát oly sűrűn ellepték az emberek, hogy a nagy tolongásban alig tudtak előrébb jutni.

– Megyek előre egyedül – jelentette ki Susila.

Majd Mary Sarojinihez fordult:

– Egy óra múlva legyetek a kórháznál – mondta neki. – Ne előbb.

Sarkon fordult, és a lassan sétafikáló csoportok közt előrefurakodva hamarosan eltűnt a szemük elől.

– Most te vagy a főnök – mondta Will, és rámosolygott a mellette álló gyerekekre.

Mary Sarojini komoran bólintott, és kézen fogta Willt.

– Menjünk, nézzük meg, mi történik a Téren – mondta.

– Hány éves Lakshmi nagyi? – kérdezte Will, miközben elindultak az emberekkel teli utcán.

– Nem tudom pontosan – felelte Mary Sarojini. – Rettenetesen öregnek *látszik*. De lehet, hogy csak azért, mert rákos.

– Tudod, mi az a rák? – kérdezte Will.

Mary Sarojini pontosan tudta.

– Amikor az ember egy része tökéletesen megfeledkezik a többi részéről, és úgy csinál, mint az emberek, ha rájuk jön a hoppáré. Nőttön-nő, mintha senki más nem létezne az egész világon. Van, hogy lehet vele valamit csinálni. De általában csak növekszik, növekszik, míg végül az ember meghal.

– És ez történt, ha jól értem, Lakshmi nagyival is.

– És most szüksége van valakire, aki segít neki meghalni.

– Édesanyád gyakran siet a haldoklók segítségére?

A gyermek bólintott.

– Rettenetesen ügyesen csinálja.

– És *te* láttál már bárkit is meghalni?

– Hát persze – válaszolta Mary Sarojini, akit láthatóan meglepett, hogy lehet efféle kérdést egyáltalán feltenni.

- Lássuk csak.
- Magában számolni kezdett.
- Öt embert láttam meghalni. Hatot, ha a csecsemők is számítanak.
- Én, amikor annyi idős voltam, mint te most, még senkit nem láttam meghalni.
- Tényleg?
- Csak egy kutyát.
- A kutyák könnyebben meg tudnak halni, mint az emberek. Nem beszélnek róla előtte.
- Milyen érzést vált ki belőled... az, hogy az emberek meghalnak?
- Hát, közel sem olyan szörnyű, mint a gerekszülés. Az tényleg rettenetes. Vagy legalábbis nagyon ijesztőnek *látszik*. De aztán az embernek eszébe jut, hogy egyáltalán nem is fáj. Hogy kikapcsolták a fájdalmat.
- Akár hiszed, akár nem – mondta Will –, én még soha nem láttam egyetlen kisbaba megszületését sem.
- Soha? – Mary Sarojini megrökönyödött. – Iskolás korodban sem?
- Will látta maga előtt, amint az iskolaigazgató teljes díszben végigvezényel háromszáz fekete köpenyes fiúgyermeket a vajúdók kórtermén.
- Iskolás koromban sem – mondta ki hangosan.
- Nem láttál senkit meghalni, és nem láttál szülő nőt sem. Akkor hogyan értesültél a világ dolgairól?
- Abban az iskolában, ahová *én* jártam – felelte Will –, mi soha nem foglalkoztunk a dolgokkal. Csupán a szavakkal foglalkoztunk.
- A gyerek felnézett rá, a fejét rázta, és barna kezecskéjével jelentőségteljesen megkocogtatta a homlokát.
- Örület – mondta. – Vagy a tanáraid egyszerűen csak hülyék voltak?
- Will elnevette magát.
- *A mens sana in corpore sano*^[124] elv és fennkölt, magasztos nyugati hagyományaink életben tartása mellett elkötelezett, kiemelkedő erkölcsi mércével rendelkező nevelők voltak. De hadd halljam: soha nem féltél?

- Attól, hogy valakinek gyereke lesz?
 - Nem, hogy meghalnak. Ez soha nem ijesztett meg?
 - Dehogynem, hát persze – mondta Mary Sarojini egy pillanatnyi hallgatás után.
 - És akkor mit csináltál?
 - Azt, amit tanultunk – megpróbáltam utánajárni, melyik énem fél, és miért.
 - És melyik éned félt?
 - Ez – Mary Sarojini mutatóujjával a nyitott szájára mutatott. – Az, amelyik beszél. Cserfes kisasszonyka – Vijaya így hívja. Ő az, aki folyton azokról a csúnya dolgokról beszél, amelyekre visszaemlékszem, meg azokról a hatalmas, csodálatos, ám lehetetlen dolgokról, amelyekről azt gondolom, képes vagyok megtenni. Ő szokott megijedni is.
 - Mitől fél annyira?
 - Felteszem, azért fél, mert az ilyesmi arra készíteti, hogy mindazokról a rettenetes dolgokról beszéljen, amelyek esetleg megtörténhetnek vele. Vagy hangosan, vagy csak magában. De van egy másik is, az viszont nem ijed meg.
 - És az melyik?
 - Amelyik nem beszél – csak néz, fülel és érzi, mi zajlik idebenn.
 - És olykor – tette hozzá Mary Sarojini – olykor hirtelen meglátja, mennyire csodálatosak a dolgok. Nem, rosszul mondom. Ő mindig látja – én viszont nem – én csak akkor, ha ő segít észrevenni. Ekkor történik meg hirtelen. Csodaszép, csodaszép, csodaszép! Még a kutyapiszok is az.
- Rámutatott egy félelmetes példányra majdnem pont a lábuk alatt.
- A szűk kis utcából hirtelen a piacra értek. Az utolsó napsugarak még épp érintették a templom szépen faragott tornyát, a városháza tetején a kis rózsaszín kilátóerkélyeket; itt a téren viszont már az alkonyat előszelét lehetett érezni, a hatalmas banyanfá alatt pedig máris éjszaka volt. Az oszlopok közti standokon és az akasztóköteleken a kofák már felkapcsolták a világítást. A levelek sötétjében formák és színek szigetei körvonalazódtak, és az alig látható nemlétből barna bőrű alakok léptek be egy pillanatra a

csillogó létezésbe, majd tértek vissza máris a semmibe. A magas épületek közötti terek az angol és palanéz szavak keverékétől, beszélgetés és nevetés, utcai kiabálás és fütyörészés, kutyaugatás és papagájríkácsolás zajától visszhangoztak. Az egyik rózsaszín kilátóerkélyen egy mejnó madárpár ücsörgött: fáradhatatlanul a figyelem és az együttérzés fontosságáról rikácsoltak. A tér közepén egy szabadtéri konyha állt, ahonnan a tűzön fortyogó étel étvágygerjesztő illata kígyózott a magasba. Hagyma, paprika, kurkuma, halsütés, tortasütés, rizsfőzés – és ezeknek a jó, közös szagával együtt a levegőben ott terjengett a szökőkút mellett árusított sokszínű virágfüzerek finom, édes, éterszerűen tiszta illata mint a Tűlsó Part üzenete.

A szürkület egyre mélyült, és hirtelen magasan a fejük fölött felkapcsolták az ívfényeket. A nők nyakláncai, gyűrűi és karkötői olajos testükön, rózsásan rezes bőrükön csillogtak-ragyogtak, villódzó tükröződésük életre kelt. A fentről rájuk vetülő fényben minden körvonal drámaibb hatást keltett, minden alakzat erősebbnek, szilárdabban jelenlévőnek tűnt. A szemeikben, az orrok és állak alatt az árnyak mélyebbre váltottak. A fény és a sötét játékától a fiatal keblek teltebbé váltak, az idősek arca pedig hangsúlyozottabban ráncos, beesett lett.

Will és Mary Sarojini kéz a kézben vágta át a tömeget.

Egy középkorú nő ráköszönt a lányra, majd Willnek szegezte a kérdést:

– Maga az a férfi, aki Odakintről érkezett?

– De még mennyire hogy odakintről – helyeselt Will.

A nő egy pillanatig csendben nézte, majd elmosolyodott, mintegy bátorítóan, és megpaskolta Will arcát.

– Mindannyian nagyon sajnáljuk magukat – mondta.

Mentek tovább, és máris egy csoportosulás legszélén találták magukat. Azok az emberek azért verődtek össze ott a templomhoz vezető lépcsősor legalján, hogy meghallgassanak egy hosszú nyakú, lanthoz hasonló hangszeren játszó, palanéz nyelven éneklő fiatalembert. Gyors, szónoklatszerű szakaszok váltakoztak egy-egy magánhangzót hosszan kitartó, szinte madárszerű melizmákkal, majd egy vidám és karakteres dallam

következett, amelyet egy kiáltás zárt le. A tömeg kacagásban tört ki. Még pár ütem, egy-két sornyi *recitativo*, majd az énekes a legutolsó hangot megszólaltató húrt is megpendítette. Taps következett, néhányan még nevettek, majd érthetetlen kommentárok egész sora következett.

– Miről szólt a dal? – kérdezte Will.

– Fiúkról és lányokról, hogy lefekszenek egymással – felelte Mary Sarojini.

– Aha – értem.

Willnek hirtelen lelkiismeret-furdalása támadt, zavarba is jött; ám amint lepillantott a gyermek nyugodt arcára, megértette, hogy felesleges volt aggódnia. Semmi kétség, az, hogy a fiúk és a lányok lefekszenek egymással, ugyanolyan teljes mértékig nyilvánvaló volt Mary Sarojini számára, mint az iskolába járás, vagy a napi háromszori étkezés – vagy az, hogy meghalunk.

– Amikor nevettek – folytatta Mary Sarojini –, az volt az a rész, amikor azt mondta, hogy a jövő Buddhájának arra sem lesz szüksége, hogy elmenjen otthonról, és leüljön a bodhi-fa alá. Azalatt éri majd a Megvilágosodás, amíg az ágyban lesz a hercegnővel.

– Neked tetszik ez az elgondolás? – kérdezte Will.

Határozott bólintás volt a válasz.

– Azt jelentené, hogy a hercegnő is megvilágosodik.

– Tökéletesen igazad van – mondta Will. – Férfiként eszembe se jutott a dolgot a hercegnő szempontjából nézni.

A hárfás a húrokat furcsa, szokatlan sorrendben szólaltatta meg, ezeket tört akkordok fodrozódó egymásutánja követte. Aztán énekelni kezdett, ezúttal angolul.

Mind a szexről fecseg – de mind komolytalan:

Szent Pál és Freud, a remete és az örömlány.

Szeress – ajkad és keble titokzatosan

átváltozik, lesz Önmaga, Olyanság és Hiány.

Hirtelen feltárult a templom ajtaja. A füstölő illata elkeveredett a körülöttük mindent átjáró hagyma- és sülthal-illattal. Egy idős asszony jelent meg a lépcső legtetjén, és rendkívüli körültekintéssel elindult lefele.

– Ki volt az a Pál, és ki volt az a Freud? – kérdezte Mary Sarojini, amint nekiindultak.

Will az Eredendő Bűnről és a Megváltás Nagy Tervéről szóló rövid beszámolóval kezdte. A gyermek minden erejével az elhangzottakra összpontosított.

– Nem csoda, ha a dalban is ez áll: „mind komolytalan” – vonta le végül a következtetést.

– És még hátravan – folytatta Will – Freud és az Ödipusz-komplexus.

– Oidipusz? – kérdezett vissza Mary Sarojini. – De hiszen az egy bábjáték címe. Épp a múlt héten láttam. Ma is adják. Szeretnéd megnézni? Elég jó.

– Elég jó? – ismételte meg Will. – Elég jó? Az is, mikor az öreglányról kiderül, hogy Oidipusz anyja, és erre felakasztja magát? Az is, amikor Oidipusz kiszúrja a saját szemét?

– De hát nem is szúrja ki – mondta erre Mary Sarojini.

– Ahonnan én jöttem, ott kiszúrja.

– Itt viszont nem. Csak azt mondja, hogy ki fogja szűrni, és az anyja is csak megpróbálja felakasztani magát. Csakhogy lebeszélük őket.

– Kicsoda?

– A palai fiú és a palai lány.

– Ők meg hogy kerülnek bele a történetbe? – kérdezte Will.

– Azt nem tudom. Egyszer csak ott vannak. *Oidipusz Pala szigetén* – ez a darab címe. Úgyhogy még jó, hogy ott vannak.

– És azt mondod, Iokasztét lebeszélük az öngyilkosságról, Oidipuszt meg arról, hogy megvakítsa magát?

– Épphogy sikerül. Az anya már a nyaka köré tekerte a kötelet, Oidipusz meg már össze is szedett magának valahonnan két hatalmas tüt. De a palai fiú és lány rájuk szólnak, hogy ne bolondozzanak. Hiszen az egész véletlen volt. Nem tudta, hogy az öreg az apja. És különben is az öreg kezdte azzal,

hogy fejbe vágta. Oidipusz erre kijött a sodrából – őt pedig senki sem tanította meg a Raksaszi-táncra. Amikor meg megkoronázták, kénytelen volt elvenni az idős királynőt. Tényleg a saját anyja volt, de hát egyikük sem tudott a dolgról. És persze amikor kiderült, mindössze annyit kellett tenniük, hogy a továbbiakban ne tekintsék egymást házastársaknak. És az, hogy amiatt, hogy az anyját vette feleségül, kellett mindenkinek meghalnia valami vírusos betegségben – egyszerűen nonszensz, egy halom szerencsétlen ostoba ember találta ki, akinek nem volt jobb dolga.

– Dr. Freud szerint minden kisfiú el akarja venni az anyját feleségül, és meg akarja ölni az apját. És ugyanez igaz a kislányokra is, csak fordítva – *ők* meg az apjukhoz akarnak hozzámenni feleségül.

– Melyik apjukhoz és melyik anyjukat? – kérdezte Mary Sarojini. – Annyi van belőlük.

– Úgy érted, a Kölcsönös Örökbefogadási Klubban?

– A mi KÖRK-ünkben huszonkettő van.

– Gondolom, minél több, annál nagyobb biztonságban érezhetitek magatokat.

– Csakhogy szegény Oidipusznak persze nem volt KÖRK-je. Ráadásul telebeszélték a fejét azzal a sok borzalommal, hogy az Isten megdühödik az emberekre, ahányszor csak hibát követnek el.

Igyekeztek előbbre jutni, kénytelenek voltak nyomakodni, és egyszer csak egy kis elkordonozott terület bejáratánál találták magukat. A kordonon belül már jó száz néző elfoglalta a helyét. A terület távolabbi végében egy bábszínház vidám színekre festett proscéniuma ragyogott vörös és arany színekben az erős reflektorfényben. Will előhúzott a zsebéből egy maréknyit a dr. Roberttől kapott aprópénzből, és kifizette a két jegyet. Beléptek, leültek egy padra.

Gongszó hallatszott, a kis proscénium függőnye hangtalanul felemelkedett, és íme, ott állt előttük a borsózöld talajon fehér oszlopaival a thébai királyi palota homlokzata. A timpanon felett egy felhőben kackiás pofaszakállú istenség ücsörgött. Egy pap jelent meg jobboldalt, pontosan úgy festett, mint az isten, azt leszámítva, hogy valamivel kisebb volt nála, és a drapériái

némileg visszafogottabbak voltak. Meghajolt a közönség felé, majd a palota irányába fordult, és vékony hangon, mely mulatságos módon sehogy sem illett a prófétaszakállához, azt sipította:

– Oidipusz.

Megszólaltak a harsonák, a kapu kinyílt, és előtűnt a koronás, koturnust viselő király. Megjelenésében volt valami hősies. A pap meghajolt, az uralkodói bábu intett neki, beszélhet.

– Hallgasd hát a csapásokról szóló beszámolómat – sipította az öreg.

A király fejét félrebillentve hallgatta.

– Haldokló férfiak hörgését hallom – folytatta a pap. – Özvegyek sikolyát, elanyátlanodott árvák zokogását. Imákat motyognak, rimáncodnak.

– Rimáncodnak! – szólalt meg erre a fellegekben ücsörgő istenség. – Ez már döfi!

Mellkason veregette saját magát.

– Valami vírus támadta meg őket – suttogta Mary Sarojini magyarázatképpen. – Olyasmi, mint az ázsiai influenza, csak épp sokkal rosszabb.

– A megfelelő litániákat ismételtetjük – siránkozott a pap vékony hangján –, a legdrágább áldozatokat mutatjuk be, az egész népesség szüzességet fogadott, és az emberek minden hétfőn, szerdán és pénteken megkorbácsolják magukat. Ám a halál megáradt folyama egyre csak duzzad, dagad, hullámai egyre magasabbra csapnak. Segíts hát rajtunk, Oidipusz király, segíts rajtunk.

– Itt csakis egy isten segíthet.

– Úgy van! Helyes! – kiáltotta az istenség, akit ez meggyőzött hatalmáról.

– De mégis hogyan?

– Csakis egy isten a megmondhatója.

– Helyesen szóltál – mondta az isten *basso profundo*^[125] hangon –, de még milyen helyesen!

– Kreón, asszonyom bátyja felkeresi a jóshelyet. Ha visszaér – és erre minden biztonnal hamarosan sor kerül –, megtudjuk, mi a mennyek tanácsa a

számunkra.

– Hogy mi a mennyek parancsa, azt a rohadt mindenit! – javította ki rögvest a *basso profundo*.

– Az emberek *tényleg* ennyire buták voltak? – kérdezte Mary Sarojini, miközben a közönség nevetett.

– Bizony hogy ennyire – biztosította efelől Will.

Egy lemezjátszó a *Saul*^[126] Gyászindulóját kezdte játszani.

Fekete köpenyes gyászolók lepedőkkel letakart ravatalokat cipelő menete haladt át lassan a színpadon legelöl, balról jobbra. Bábuk, egymás után – és mihelyt jobboldalt eltűntek, máris hozták őket vissza bal oldalon. A menet végtelennek tűnt, és a holttestek is végtelen számúnak.

– Egy halott – szólt Oidipusz, miközben nézte, hogy haladnak el. – És még egy halott. És még egy és még egy.

– Ebből majd megtanulják! – szólalt meg egyszer csak a *basso profundo*. – Majd én megtanítom őket csúszni-mászni!

Oidipusz szavalni kezdett:

*Katona, kurva sírja; ellökött
mellen kőhideg csecsemő; a rémült
ifjú, kit holdsütött párnáján duzzadt,
fekete arc néz csókra szomjasan.
Halottak, mind halottak.
Gyászol a halandó s a kárhozott,
kik vonakodva születnek a szörnyű
cipruskertbe, ahol az árok őket
elnyelni tátong, búze holdig ér.*

Miközben beszélt, két újabb bábu, a lehető legélénkebb palai cicomába öltözött fiú és lány jelent meg jobboldalt, és egymásba karolva elindultak a fekete ruhás gyászolókéval ellentétes irányban. A színpad előterében, a

közepétől valamelyest balra megálltak.

– Csakhogy mi eközben – szólalt meg a fiú, amikor Oidipusz befejezte a magáét, majd így folytatta:

*rózsásabb kertbe indulunk, az abszurd
apokaliptikus rítushoz, mely
elméből, bőrből, húsból előhívja
az immanens Végtelent.*

– És mi lesz Velem? – dörgött a *basso profondo* a mennybolton. – Nekem úgy tűnik, elfelejtettétek, hogy én a Mindenségstül Más vagyok.

A temetőbe tartó fekete menet csak csoszogott tovább végeérhetetlenül. Most azonban a Halotti induló hirtelen, a sor közepén félbe szakadt. A zene elhallgatott, és helyette egyetlen mély hang hangzott fel – tuba és nagybőgő – a végtelenségig kitartva. A színpad előterében álló fiú a magasba emelte a kezét.

– Hallgassátok! A zsongás, az örök teher.

A láthatatlan hangszerek ritmusát felvett gyászolók kántálni kezdtek:

– Halál, halál, halál...

– Csakhogy az élet nem pusztán egy hangjegyet ismer – mondta a fiú.

– Az élet – szólt közbe a lány – magas és mély hangon egyaránt tud énekelni.

– És a halál véget nem érő zsongása csak arra szolgál, hogy gazdagítsa a zenét.

– Hogy gazdagítsa a zenét – ismételte meg a lány.

És ezzel a tenor és a szoprán elkezdett megformálni egy – mondhatni – a *basso ostinato*^[127] hosszú, merev tengelye körül ténfergő, koszorúval felékesített hangarabeszket.

A zsongás és az éneklés fokozatosan csenddé halkult, a gyászolók közül a legutolsó is eltűnt, és az addig a színpad előterében ácsorgó fiú és lány

behúzódtak egy sarokba, ahol zavartalanul folytathatták a csókolózást.

Újabb harsonaszó következett, és egy lila tunikás, elhízott figura, Kreón érkezett, egyenesen Delphoiból, ahol a jóskok alaposan kiokosították. A következő néhány percben a párbeszéd palanéz nyelven folyt, úgyhogy Mary Sarojini kénytelen volt Willnek tolmácsolni.

– Oidipusz megkérdezi, mit mondott Isten; erre a másik elmeséli, hogy Isten azt mondta, ez az egész egy olyasvalaki miatt történik, aki megölte az öreg királyt, azt, aki Oidipusz előtt uralkodott. Nem kapták el, az illető férfi ma is Thébában él, és ezt a mostani, mindenkit elpusztító vírust Isten küldte – Kreón azt állítja, ezt mondták neki – büntetés gyanánt. Nem tudom, hogy ezt a sok embert, aki senkinek nem ártott, miért kell megbüntetni; de ő állítja, hogy Isten ezt mondta. És a vírus addig pusztít, amíg el nem fogják az öreg király gyilkosát, és el nem zavarják Thébából. Erre persze Oidipusz azt mondja, mindent megtesz, hogy megtalálja azt az embert, és megszabaduljon tőle.

A színpad sarkában álló fiú egy szónoklatba kezdett, ezúttal angolul.

*Mikor leghomályosabb, Isten akkor önmaga,
beszéde szimpla, istentelen butaság.*

*Bűnbánón ordít, mert a Bűn volt a pestis oka,
de mi azt mondjuk, „Kosz – hát csak sikáld!”*

Miközben a közönség még mindig nevetett, gyászolók újabb csoportja tűnt elő a kulisszák mögül, és lassan áthaladt a színpadon.

– *Karuna* – mondta a színpad előterében álló lány – együttérzés. Az ostobák szenvedései éppoly valóságosak, mint bármely más szenvedés.

Will érezte, hogy valaki megérinti a karját, megfordult, és azon vette észre magát, hogy a fiatal Murugan szépséges, durcás arcát bámulja.

– Mindenütt magára vadászom – mondta mérgesen, mintha Will szándékosan elbújt volna, csak hogy őt bosszantsa.

Olyan hangosan beszélt, hogy többen feléjük fordultak, sőt, néhányan

csendre intették.

– Nem volt dr. Robertnél, és nem volt Susilánál sem – nyaggatta tovább Willt a fiú, mit sem törődve a környezet tiltakozásával.

– Csendet, csendet...

– Csendet! – érkezett egy hatalmas üvöltés a fellegekből, Basso Profondótól.

– Mondhatom, szépen vagyunk – folytatta a hang nagy robajjal –, ha már Isten sem hallja a saját hangját.

– Úgy van! Halljuk! – kiáltotta Will, és ő is kivette a részét az általános nevetésből.

Felállt, Murugan és Mary Sarojini is követte, és a kijárat felé bicegett.

– Nem lettél volna kíváncsi, mi a vége? – kérdezte Mary Sarojini, majd Muruganhoz fordult:

– Igazán várhatott volna – dorgálta meg.

– Te csak törődj a magad dolgával! – förmedt rá Murugan.

Will a kezét a gyerek vállára helyezte.

– Szerencsére – mondta – a beszámoló a darab végéről olyan élénk volt, hogy nincs is rá szükség, hogy a saját szememmel lássam.

– És persze – tette hozzá némi iróniával a hangjában – Őfelsége minden esetben elsőbbséget élvez.

Murugan előhúzott egy borítékot annak a bizonyos, a kis nővérkét egy időben oly igen elkápráztató fehér selyempizsamának a zsebéből, és átadta Willnek.

– Édesanyámtól.

Majd hozzátette:

– Sürgős.

– De finom illata van! – jegyezte meg Mary Sarojini a Ráni küldeményét belengő gazdag szantálfa-burkot szimatolva.

Will kihajtogatta a három mennyország-kék lapot, amelyet egy hercegi korona és alatta öt dombornyomott arany lótusz díszített. Mennyi aláhúzás, a nagybetűk micsoda tömkelegé! Olvasni kezdett.

Ma Petite Voix, cher Farnaby, avait raison^[128] – SZOKÁS SZERINT! Már korábban is számos alkalommal MEGGYŐZŐDTEM felőle, mire hivatott Közös Barátunk, mit tesz majd a szegény kis Pala, valamint (azon anyagi támogatáson keresztül, amellyel ő Pala engedelmével a Szellem Keresztes Hadjáratának sikeréhez hozzájárul) az EGÉSZ VILÁG érdekében. Így hát, amint elolvastam a táviratát (amely néhány perccel ezelőtt érkezett, a hű Bahun és a diplomácia körökbe bejáratos londoni barátján keresztül, SEMMIFÉLE meglepetést nem okozott számomra, hogy Lord A. *Teljes körű Felhatalmazását* adta (és, magától értetődő módon, A SZÜKSÉGES ANYAGIAKRÓL is rendelkezett), hogy a nevében Ön tárgyalásokat folytasson – azaz a *mi* nevünkben; hiszen ami az ő számára előnyt jelent, az az Ön számára, az én számomra, illetve (mivel a magunk módján mindannyian Keresztes Harcosok vagyunk), a SZELLEM számára is előnyt jelent!!

Azonban Lord A. táviratának megérkezte nem az egyetlen hír, amelyről kötelességem beszámolni. Az Események (amint azt ma délután megtudtuk Bahutól) *rohamléptekben* haladnak a Palai Történelem Hatalmas Fordulópontja felé – még hozzá jóval sebesebben, mint ahogyan én azt korábban lehetségesnek gondoltam. Bizonyos okokból, melyek részben politikai jellegűek (a Dipa ezredes népszerűségében nemrégiben bekövetkezett hanyatlás ellensúlyozása), részben Gazdaságiak (a Védelem terhei túlságosan súlyosak ahhoz, hogy Rendang egyedül viselje őket), részben pedig Asztrológiaiak (a jelenlegi időszak a Szakértők szerint *egyedülálló módon* kedvez a Kosok – jómagam és Murugan – valamint ama *tipikus* Skorpió, D. ezredes közös vállalkozása nyélbeütésének), az a döntés született, hogy hamarabb kerüljön sor egy oly Tetre, amely eredetileg jövő novemberre, a holdfogyatkozás éjszakájára tervezetett. Ennek értelmében rendkívül fontos, hogy mi hárman ideát *késedelem nélkül* találkozzunk, hogy megszülessék az arra vonatkozó döntés, minek kell Megtörténnie ezen új és gyorsan változó Körülmények közepette, különleges, anyagi és Spirituális érdekeink előmozdítása végett. Az az úgynevezett „Baleset”, melynek következtében Ön itt nálunk partot ért eme

Kritikus Jelentőségű Pillanatban, amint azt bizonyára Ön is felismerte, Szemlátomást A Gondviselés Műve. Nem marad más hátra, mint hogy elszánt Keresztes harcosokként együttműködjünk az Ügyünket oly egyértelműen felkaroló isteni HATALOMMAL. JÖJJÖN HÁT TÜSTÉNT! Murugannál ott a gépkocsi, hogy elhozza szerény Bungalónkba, ahol, amint arról biztosíthatom, kedves Farnabym, *rendkívül* meleg fogadtatásban részesül majd *bien sincèrement vôtre*^[129] Fatima R. által.

Will összehajtogatta a macskakaparás-szerű betűkkel alaposan telefirkált három kék színű, illatos lapot, és visszahelyezte őket a borítékba. Arca kifejezéstelen volt, ám a közöny eme álarca mögött dühödt haragot érzett. Haragudott erre a modortalan fiúra itt az orra előtt, aki fehér selyempizsamájában oly elragadó volt, elkényeztetett butaságánál fogva pedig oly gyűlöletes. És haragudott, miközben a levélpapír illatába ismét beleszipantott, arra a groteszk szörnyasszonyoságra, aki először is az anyai szeretet és a szüzesség nevében tönkretette a fiát, most pedig tovább noszogatja, Isten és egy halom mindenféle rendű-rangú Felemelkedett Mester nevében, hogy legyen bombákat dobáló spirituális keresztes harcos Joe Aldehyde olajfoltos zászlója alatt. Ám elsősorban saját magára haragudott, amiért oly érthetetlen módon egy oldalra került ezzel a nevetséges, baljós párossal, ebben a jó ég tudja csak, miféle gonosz összeesküvésben, amely minden emberi tisztesség ellen való volt, márpedig ő titokban hitt a tisztességben, vágyott rá (és minő szenvedéllyel!), amin ugyebár az se igen változtatott, hogy ő az az ember, akinek az „igen” egyszerűen nem felel meg válasznak.

– Akkor hát induljunk? – kérdezte Murugan a könnyed önbizalom hangján.

Számára nyilvánvaló volt, hogy ha Fatima R. kiad egy parancsot, arra a válasz szükségszerűen a teljes, habozást nem ismerő engedelmesség.

Mivel Will úgy érezte, szüksége van egy kis időre, hogy lehiggadjon, nem felelt azonnal. Inkább elfordult, és immár a távolból nézte tovább a bábokat. Iokaszté, Oidipusz és Kreón a palota lépcsőin üldögéltek, és feltehetően Theiresziasz érkezését várták. A fejük felett Basso Profondo momentán épp

szunyókált. Fekete köpenyes gyászolók csoportja haladt át a színpadon. A reflektorfények közelében a palai fiú elkezdett szavalni egy rímtelen verset.

– Fény és Együttérzés – mondta.

*Fény, Együttérzés – mondhatatlanul
egyszerű Lényegünk! De Egyszerű
várt időtlen időkig, megismerni*

*elég bonyolult Egyét a tömegben,
Mindenét itt, most, Tényt a fikcióban,
várt, s most is vár, az összemérhetetlen
varrás nélküli, abszurd szöttesen*

*– ősztron jótékonysággal, igazság, szépség
veseműködéssel, nyirokkal együtt,
Isten és ebéd, vagy épp a hiánya,
álmatlan éjen váratlan harang.*

Vonósok húrjai pengtek, majd egy hosszan kitartott fuvoladallam hangzott fel.

– Induljunk? – tette fel a kérdést ismét Murugan.

Will azonban a magasba emelte a kezét, így jelezvén, csend legyen. A lánybábu közben a színpad közepére ment, és ott énekelt.

*Az agyam hárommilliárd
sejtje a gondolat,
játék: billió billiárd
Hit s Kétség név alatt.*

*Hitem – a koccanásaik
Logikám – enzimek.
Vércukorszintem változik
– látnok s bűnös leszek.*

*Látható rendje én vagyok
a huszonhétből tíznek,
így az idegen atomok
jóslata engem hirdet.*

A türelmét vesztett Murugan megragadta Will karját, és vadul belecsípett.
– Jön már? – kérdezte jó hangosan.
Will dühösen fordult oda hozzá.
– Mégis mi az ördögöt képzelsz, mit művelsz, kis hülye?
Kirántotta karját a fiú szorításából.
A megszeppent Murugan változtatott a hangnemén.
– Mindössze annyit szerettem volna megtudni, készen áll-e édesanyám meglátogatására?
– Nem állok készen – felelte Will –, mert nem fogom meglátogatni.
– Nem? – kiáltott fel Murugan hitetlenkedve, döbbenettel a hangjában. – Hiszen ő arra számít...
– Közölje édesanyjával, rendkívül sajnálom, de már elígérkeztem máshová. Egy haldoklót kell felkeresnem.
– De hiszen ez a dolog rettenetesen fontos.
– A haldoklás is az.
Murugan halkabbra fogta.
– Valami történt – suttogta.
– Nem hallom, amit mond! – üvöltötte Will a tömeg zajongásán keresztül.
Murugan nyugtalanul pillantott körbe, majd megkockáztatott egy valamivel

hangosabb suttogást.

– Valami történt. Hatalmas jelentőségű dolog.

– A kórházban még annál is jelentősebb dolog történik.

– Épp most szereztünk róla tudomást... – kezdte Murugan.

Ismét körbepillantott, majd megrázta a fejét.

– Nem, nem mondhatom el magának – itt semmi esetre sem. Ezért *muszáj* eljönnie a bungalóba. Még hozzá *most*. Nincs vesztegetni való időnk.

Will az órájára pillantott.

– Nincs vesztegetni való időnk – ismételte meg ő is.

Majd odafordult Mary Sarojinihoz:

– Ideje indulnunk – mondta. – Merre?

– Majd én mutatom az utat – mondta a lány, és nekiindultak, kéz a kézben.

– Várjon – esedezett Murugan –, várjon már!

Majd mivel Will és Mary Sarojini tovább folytatták az útjukat, a tömegben át üldözni kezdte őket. A sarkukban volt.

– Mit mondjak neki? – nyafogta.

Ijedelme komikus módon nyomorult, alávaló volt. Will már nem haragudott, inkább szórakoztatónak találta a dolgot. Hangosan felnevetett. Majd egyszer csak megtorpant.

– Mit mondanál neki *te*, Mary Sarojini? – kérdezte.

– Pontosan elmesélném neki, mi történt – mondta a gyermek. – Már úgy értem, ha az *én* édesanyámról lenne szó.

– Csakhogy – fűzte tovább mondandóját, mint aki közben meggondolta magát – az én édesanyám nem a Ráni.

Felnézett Muruganra.

– KÖRK-tag? – érdeklődött.

Hát persze hogy nem volt az. A Ráni számára a Kölcsönös Örökbefogadási Klub pusztá gondolata istenkáromlás volt. Csakis Isten képes rá, hogy Anyát teremtsen. A Szellem Keresztes Harcosa egyedüllétre vágyott Istentől kapott áldozatával.

– Szóval nem KÖRK-tag.

Mary Sarojini a fejét rázta.

– Hát ez rettenetes. Akkor pedig pár napig ellakhatott volna valamelyik másik anyjánál.

Murugan, akit továbbra is rettenettel töltött el, ha belegondolt, hogy nemsokára kénytelen lesz saját egyetlen anyjának beszámolni küldetése kudarcáról, a régi nótát most új hangszerelésben kezdte újra, mondhatni majdnem hisztérikusan.

– Nem tudom, mit fog szólni – hajtogatta. – Nem tudom, mit fog szólni.

– Márpedig annak, hogy megtudja, mit fog szólni, egy módja van – mondta neki Will. – Eridjen haza, oszt hallgassa végig.

– Jöjjön velem – könyörgött Murugan. – Kérem.

Belecsimpaszkodott Will karjába.

– Mondtam már, hogy ne érjen hozzám.

A Willbe kapaszkodó kezét gazdája erre azon nyomban visszahúzta. Will ismét elmosolyodott.

– Így már jobb!

Búcsúzóul a magasba emelte pálcáját.

– *Bonne nuit, Altesse.* [\[130\]](#)

Majd Mary Sarojinihez fordult:

– Vezess, MacPhail! – mondta igen jókedvűen.

– Csak megjátszottad magad? – kérdezte Mary Sarojini. – Vagy tényleg haragudtál?

– De még mennyire hogy haragudtam – biztosította Will.

Majd eszébe jutott, amit az iskolai tornateremben látott. A Raksaszi-tánc kezdődallamát dúdolta, és vasalt végű pálcájával a járdát csapkodta.

– Tiportam volna el inkább – akármi is legyen az?

– Talán jobb lett volna.

– Úgy gondolod?

– Mihelyt elmúlik a félelme, elkezd majd gyűlölni.

Will vállat vont. Kit érdekel. Ám amint a múlt halványodni kezdett, miközben a jövő máris egyre közelebbinek tűnt, amint maguk mögött hagyták a piaci ívfényeket, és elindultak a domboldalon a kórház felé kanyargó meredek, sötét úton, a férfi hangulata némi változáson ment át. Vezess, MacPhail, igen ám, de hová, sőt, honnan hová? Az Alapvető Rettenet egy újabb megnyilvánulása felé, egyben pedig egyre távolabb a szabadság ama Joe Aldehyde által beígért áldott évének minden reményétől. Pedig annyira egyszerűnek tűnt, és megszolgálása (mivel Pala sorsa már így is, úgy is megpecsételődött) nem is lett volna akkora erkölcstelenség, akkora árulás. És nem csak a szabadság reményének intett ezzel búcsút; nagyon is könnyen előfordulhat, hogy a Ráni panaszkodni kezd, Joe pedig kellőképpen felháborodik, és akkor oda a jól fizetett rabszolgaság, hivatásos kivégzésmegfigyelőként. Forduljon tán vissza, keresse meg Murugant, kérjen bocsánatot, és tegye meg, bármi is legyen az, amire a rettenetes nőszemély parancsot ad? Olyan száz méterre tőlük máris feltűnnek a fák között a kórház fényei.

– Pihenjünk egy kicsit – mondta.

– Elfáradtál? – érdeklődött Mary Sarojini.

Kérdése egyszerű figyelmességnek tűnt.

– Mondhatni.

Will visszafordult, és botjára támaszkodva a piacteret szemlélte. A városháza rózsaszínen ragyogott az ívlámpák fényében. Mint egy hatalmas adag málnasörbet. A templom tornyán elnézte az egymás felett tornyosuló frízeken az indiai szobrászat buja káoszát – az elefántokat, démonokat, a természetfeletti méretű és szépségű keblekkel és hátsókkal megáldott lányokat, a szökellő Sivákat, a csendes eksztázisba merült múlt- és jövőbeli Buddhákat. Odalenn, valahol a sörbet és a mitológia közötti térben, ott kavargott a tömeg, és ott valahol, abban a tömegben volt egy durcás arc és egy fehér szaténpizsama. Forduljon vissza? Az lenne az okos dolog, a biztonságos, az óvatos tett. De egy belső hang – nem olyan kicsike, mint a Ránié, inkább harsogó – azt üvöltötte: „Ocsmányság! Ocsmányság!” A lelkiismerete? Nem. Erkölcs? Isten ments! Ám a felesleges szenny, rútság és az elvárhatónál durvább vulgaritás – ezek olyan dolgok, amelyekkel jó

ízlésű ember egészen egyszerűen nem vállal közösséget.

– Nos, mehetünk tovább? – kérdezte Mary Sarojinit.

Beléptek az előtérbe. Az asztalnál ülő nővér egy üzenetet adott át nekik Susilától. Mary Sarojininak egyenesen Mrs. Raóhoz kell mennie, Tom Krishnával nála töltik majd az éjszakát. Mr. Farnabyt pedig Susila arra kéri, jöjjön azonnal a 34-es kórterembe.

– Erre tessék – mondta a nővér, és tartotta Willnek a lengőajtót.

Will belépett a folyosóra. Az udvariasság feltételes reflexe azon nyomban működésbe lépett.

– Köszönöm – mondta, és elmosolyodott.

Mégis émelyegve bicegett tovább a jövő felé, melyről kezdtek bizonyos sejtései támadni, valami tompa érzéssel a gyomorszáj körül.

– Az utolsó ajtó balra – mondta a nővér.

Most viszont vissza kellett mennie az előtérbe, az asztalához.

– Innen már egyedül is odatalál – mondta Willnek, és elengedte a lengőajtót.

Egyedül, ismételte meg magában Will. Egyedül. Az előtte felködlő jövő ezen a ponton már megegyezett a kísértő múlttal, az Alapvető Rettenet időtlen volt és mindenütt jelen lévő. Ez a hosszú folyosó, ezek a zöldre festett falak – egy az egyben ugyanaz a folyosó volt, amelynek végében egy évvel ezelőtt ott volt a kis kórterem, ahol Molly haldoklott. Visszatérő rémálom. Eleve kudarcra ítélve és ráadásul ennek tudatában haladt tovább a rettenetes beteljesülése felé. A halál, a halál egy újabb víziója.

Harminckettő, harminchárom, harmincnégy... Bekopogott és várt, miközben saját szívverését hallgatta. Kinyílt az ajtó, és Will szemtől szembe találta magát a kis Radhával.

– Susila már várja – suttogta Radha.

Will követte a nővérkét. Megkerült egy paravánt, és egy lámpa fényének ellenében megpillantotta Susila profiljának körvonalait, valamint egy ráccsal körülvett ágy körvonalait, egy sötét, lesoványodott arcét a párnán, karokét, melyek pusztán pergamennel fedett csontok voltak, és a rák

ollójához hasonlatos két kézfejét. Ismét csak az Alapvető Rettenet. Will összerezett, elfordult. Radha intett neki. A nyitott ablaknál egy székre mutatott. Will leült és lehunyta a szemét – fizikai értelemben lehunyta őket, a jelent kizárva, azonban amint ezt megtette, befelé felnyitotta a szemét a gyűlöletes múltra, melyre a jelen emlékeztette. Ott volt abban a másik kórteremben Mary nénivel. Vagy inkább azzal a valakivel, aki valaha Mary néni volt, de ekkorra már az az alig felismerhető másvalaki lett belőle – olyasvalaki, aki még csak nem is hallott a jótekonyságról és a bátorságról, amely két dolog pedig Mary néni lényének essenciája volt; olyasvalaki, aki válogatás nélkül gyűlölt mindenkit, aki a közelébe merészkedett, utálta őket, akárkik is legyenek, egyszerűen azért, mert nem voltak rákosok, nem fájt semmijük, nem voltak időnek előtte halálra ítéelve. És ezzel a más emberek egészségére és boldogságára való rosszindulatú irigységgel együtt ott volt az a keserű, siránkozó önsajnálát, az az alávaló, nyomorult kétségbeesés.

– Miért pont velem? Ennek az egésznek miért pont velem kellett megtörténnie?

Will hallotta az éles, panaszos hangot, látta maga előtt a könnyáztatta, eltorzult arcot. Az egyetlen ember, akit valóban szeretett, és akit teljes szívéből csodált. És mégis, hogy a csodált lény így lealacsonyodott, Will azon vette észre magát, hogy megveti – megveti, sőt kifejezetten gyűlöli.

Hogy meneküljön a múltjától, felnyitotta a szemét. Látta, hogy Radha ott ül a földön lótuszülésben, egyenes háttal, meditációs pózban. Úgy tűnt, mintha az ágy melletti széken ülő Susila is ugyanebbe a koncentrált mozdulatlanságba dermedt volna. Will a párnán nyugvó arcra pillantott. Az is mozdulatlan volt, az olyan békesség mozdulatlanságával, amelyet szinte össze is lehetett volna téveszteni a halál fagyos nyugalmaival. Odakint, a lombok sötétjében hirtelen egy páva rikoltott. A madár rikoltását követő, az így keltett ellentétből mélyebbé váló csend úgy tűnt, mintha rejtelmes és szörnyű jelentésekkel lenne terhes.

– Lakshmi.

Susila a kezét az idős asszony sovány karján nyugtatta.

– Lakshmi – ismételte meg hangosabban.

A halálos nyugalmat sugárzó arc egykedvű, közömbös maradt.

– Nem alhatsz el.

Nem alhat el? Hiszen Mary néninek az alvás – a mesterséges alvás, miután beadták neki az injekcióit – volt az egyetlen menedék az önsajnálattól és a szüntelen félelemből fakadó önsanyargatás elől.

– Lakshmi!

Az arc feléledt.

– Nem aludtam ám – suttogta az idős nő. – Csak úgy látszik, nagyon gyenge vagyok. Folyton tovalebegyek.

– Csakhogy itt kell maradnod – mondta Susila. – Tudnod kell, hogy itt vagy. Egyfolytában.

Még egy párnát csúsztatott a beteg nő két válla alá, és az asztalon a repülőst tartalmazó üvegért nyúlt.

Lakshmi beleszagolt, kinyitotta a szemét, és felnézett Susila arcára.

– Már el is felejtettem, mennyire szép vagy – mondta. – De hát Dugaldnak mindig jó ízlése volt.

Egy pillanatra egy huncut mosoly kísértete jelent meg a csont és bőr arcon.

– Mit gondolsz, Susila? – folytatta kicsivel később, már más hangnemben. – Viszontlátjuk majd? Úgy értem, odaát.

Susila csendben simogatni kezdte az idős nő kezét. Majd hirtelen elmosolyodott:

– Mit gondolsz, az Öreg Rádzsa hogyan tette volna fel ugyanezt a kérdést? – kérdezte Lakshmitól. – *Mit (idézőjel) gondolsz, (idézőjel) viszontlátjuk majd? Úgy értem, (idézőjel) odaát.*

– De *te* mit gondolsz?

– Én azt gondolom, hogy mindannyian ugyanabból a fényből jöttünk, és mindannyian ugyanabba a fénybe térünk vissza.

Szavak, gondolta Will, szavak, szavak, szavak. Lakshminak némi erőfeszítés árán sikerült a kezét felemelnie. Az éjjeliszekrényen álló lámpára mutatott vádlón.

– A szemembe világít – suttogta.

Susila kioldotta a nyaka köré kötött vörös selyemkendő csomóját, és a kendőt a pergamen lámpaernyőre borította. A fehér, mindent kegyetlenül feltáró fény – Will egyszer csak azon kapta magát, hogy ezen tűnődik – oly halvány meleg rózsaszínné vált, mint Babs gyűrött ágyneműjének a színe, ahányszor csak a Porter's Gin karmazsinvörös színben nyilvánult meg.

– Így sokkal jobb – mondta Lakshmi.

Lehunyta a szemét. Majd hosszú hallgatás után megszólalt:

– A fény – tört ki belőle –, a fény. Már megint visszajött.

Majd újabb szünet után:

– Milyen csodálatos – suttogta végül –, milyen csodálatos!

Hirtelen összerezzen és az ajkába harapott.

Susila két kezébe fogta az idős asszony kezét.

– Nagyon fáj? – kérdezte.

– Ha valóban *nekem* fájna, nagyon fájna – magyarázta Lakshmi. – De valahogy nem nekem fáj. A fájdalom itt van, én viszont másutt vagyok. Olyasmi, mint amit az ember a *moksha*-gyógyszerrel kapcsolatban felfedez. Semmi sem igazán az övé. Még a fájdalma sem.

– Még mindig ott a fény?

Lakshmi a fejét rázta.

– És utólag pontosan meg tudom mondani, mikor tűnt el. Akkor tűnt el, amikor arról kezdtem beszélni, hogy a fájdalom igazából nem az én fájdalmam.

– Pedig jó dolgot mondtál.

– Tudom – csak hogy *kimondtam*.

A régi, pimasz huncutság árnyéka suhant át Lakshmi arcán.

– Mi jár az eszedben? – kérdezte Susila.

– Szókratész.

– Szókratész?

– Duma, дума, дума – még akkor is, amikor már lenyelte azt a lötyöt. Ne hagyd, hogy beszéljek, Susila. Segíts, hogy kikerüljek a saját fényemből.

– Emlékszel – kezdte Susila némi hallgatás után –, mikor tavaly mindannyian felmentünk a Magaslati Állomás feletti Siva-templomhoz? Te, Robert, Dugald, én meg a két gyerek – emlékszel?

Lakshmi elmosolyodott, az emlékezés örömeivel.

– Konkrétan a kilátásra gondolok, onnan a templom nyugati oldalától – a tenger látványára onnan a magasból. Kék, zöld, lila – és a felhők árnyai olyanok voltak, mint a tinta. És maguk a felhők – hó, faszén, ólom, szatén. Miközben őket néztük, feltettél nekünk egy kérdést. Emlékszel, Lakshmi?

– Mármint a Tiszta Fénnyel kapcsolatban?

– A Tiszta Fénnyel kapcsolatban – hagyta jóvá Susila. – Miért beszélnek az emberek az Elméről a Fény fogalmára támaszkodva? Azért, mert láttak már napfényt, és annyi szépséget találtak benne, hogy teljesen természetes, ha a buddhatermészetet a lehető legtisztább Tiszta Fénnyel azonosítják? Vagy azért találják a napfényt szépnek, mert akár tudatosan, akár nem, revelációikban az Elme Fény formájában jelent meg, ki tudja, hányszor, amióta megszülettek?

– Én válaszoltam először – folytatta Susila, és mosolygott. – És mivel épp valami amerikai behaviorista könyvét olvastam, nem is gondolkodtam el, mielőtt kimondtam volna a választ – egyszerűen csak közöltem veletek az (idézőjel) „tudományos álláspontot”. Az emberek az Elmét (akármi legyen is *az*) azért tekintik azonosnak a fény hallucinációival, mert jó sok naplementét láttak, és azok igencsak lenyűgözték őket. Csakhogy Robert és Dugald erről hallani sem akart. Első a Tiszta Fény – ők ragaszkodtak ezen meggyőződésükhöz. Az emberek azért vannak annyira oda a naplementéért, mert a naplemente arra emlékezteti őket, ami mindig is folyt, akár tudtak róla, akár nem, odabenn a koponyájukban, és egyszersmind idekint, térben és időben. Te nekik adtál igazat, Lakshmi – emlékszel? Azt mondtad: „Szeretnék a te oldaladon állni, Susila, már csak azért is, mert tényleg nem tesz jót ennek a két pasasnak, hogy *mindig* nekik van igazuk. Csakhogy ez esetben – és ez bizony teljesen nyilvánvaló –, ebben az esetben *nekik* van igazuk.” Hát persze hogy nekik volt igazuk, és persze hogy én tévedtem, még hozzá hatalmasat. És mondanom sem kell, te már azelőtt tudtad, mi a helyes válasz, hogy feltetted a kérdést.

– Soha nem *tudtam* semmit – suttogta Lakshmi. – Csak *láttam*.

– Emlékszem, amikor arról meséltél nekem, hogy láttad a Tiszta Fényt – mondta Susila. – Szeretnéd, ha most az emlékezetedbe idézném?

A beteg asszony bólintott.

– Amikor nyolcesztendő voltál – mondta Susila.

– Akkor történt meg először. Egy narancsszínű pillangó egy falevélen kitérte és összezárta a szárnyát a napsütésben – és hirtelen a tiszta Olyanság Tiszta Fénye ragyogott át rajta, mint egy másik nap.

– A napnál sokkal fényesebben – suttogta Lakshmi.

– Ám mégis sokkal lágyabban. Az ember belenézhet a Tiszta Fénybe, az nem vakítja el. Most pedig emlékezz. Egy zöld levélen egy pillangó, kitérte és összezárja a szárnyát – a teljesen jelenvaló buddhatermészet az, a Tiszta Fény, mely túragyogja a napot. És mindössze nyolcesztendő voltál.

– Vajon mit tettem, amivel ezt kiérdemeltem?

Will azon kapta magát, hogy egy régmúlt estén jár az esze, amikor olyan egy héttel a halála előtt Mary néni azokról a csodálatos hetekről-hónapokról mesélt neki, amelyeket annak idején együtt töltöttek Mary regency stílusú kis házában Arundeltől nem messze, ahol Will általában a szünidő legnagyobb részét töltötte. Tűzzel és kénkövel füstölték ki a darázfészkeket, a domboldalban, a bükkfák alatt piknikeztek. Aztán azok a kolbászos szendvicsek Bognorban, a cigány asszony, aki megjósolta, hogy Willből végül pénzügyminiszter lesz és a fekete köpenyes, borvirágos orrú templomszolga, aki kikergette őket a chichesteri katedrálisból, mert túl sokat nevetgéltek.

– Túl sokat nevtünk – ismételte meg Mary néni keserűen. – Túl sokat *nevtünk*...

– Most pedig – mondta közben Susila –, gondolj vissza arra a látványra, amelyben onnan a Siva-templomból lenézve volt a részünk. Gondolj vissza azokra a fényekre és árnyakra ott a tenger felett, azokra a kék közökre két felhő közt. Gondolj rájuk, aztán engedd el a gondolatot. Engedd el, hadd jöjjön a nem-Gondolat. A dolgok az Ürességbe, az Üresség az Olyanságba. Az Olyanság ismét a dolgokba, a saját elmédbe. Emlékezz vissza, mi áll a

Szútrában: „Saját tudatod fényesen ragyog, üres, elválaszthatatlan a hatalmas Ragyogó Testtől, sem az élet, sem a halál nem az ura, és ugyanaz, mint a megváltoztathatatlan fény, az Amitabha Buddha.”

– Ugyanaz, mint a fény – ismételte meg Lakshmi. – És mégis megint minden elsötétült.

– Azért sötétült el, mert erőlködsz – mondta Susila. – Azért, mert azt akarod, hogy világos legyen. Emlékezz csak vissza, te mondtad nekem minduntalan kislánykoromban: „Csak könnyedén, kicsim, csak könnyedén. Meg kell tanulnod, hogy mindent könnyedén csinálj. Gondolkodj könnyedén, cselekedj könnyedén, érezz könnyedén. Igen, érezz könnyedén, még ha mélyek is az érzéseid. Csak könnyedén, hagyd, hogy megtörténjenek veled a dolgok, és könnyedén birkózz meg velük.” Akkoriban oly nevetségesen komoly voltam, egy humortalan kis álszent. Könnyedén, csak könnyedén – ez volt a legjobb tanács, amit adhattál nekem. Nos, most ugyanezt mondom neked, Lakshmi... Könnyedén, drágám, csak könnyedén. Még ha haldoklik is az ember. Semmi nehézkesség, nagyképűség. Nem kell a dolgokat túlhangsúlyozni. Csak semmi retorika, csak semmi *tremolo*, elég a Krisztus, Goethe, avagy Little Nell^[131] elfogódott utánzásába merült, tettetésbe feledkezett *personákból*. És persze csak semmi teológia, csak semmi metafizika. Csak a haldoklás ténye és a Tiszta Fényé. Dobj hát el minden málhát, és indulj. Mindenfelől futóhomok vesz körbe, lehúzná a lábad, igen, lehúzná a félelembe, az önsajnálamba, az elkeseredésbe. Ezért is kell könnyedén lépegetned. Könnyedén, drágaságom. Lábujjhegyen; no, ide már nem hozhatsz magaddal semmi málhát, csomagot, még egy kis piperetáskát sem. Könnyedén, drágaságom. Teljes mértékig terhek nélkül.

Teljes mértékig terhek nélkül... Will szegény Mary nénire gondolt, aki minden lépésével egyre mélyebbre süllyedt a futóhomokban. Egyre mélyebbre, amíg végül, bár küszködött és a végsőkéig ellenkezett, elsüllyedt, teljesen és mindörökké, belesüppedt az Alapvető Rettenetbe. Ismét rápillantott a párnán fekvő csont és bőr arcra, és látta, hogy mosolyog.

– A Fény – suttogta rekedten – a Tiszta Fény. Itt van: a fájdalommal együtt, a fájdalom ellenére.

– És *te* hol vagy? – kérdezte Susila.

– Ott, a sarokban.

Lakshmi megpróbált odamutatni, de a karját magasba emelő mozdulat megbicsaklott, és a kar visszahullott az ágytakaróra, tehetetlenül.

– Látom magam, ott vagyok. És ő is látja az ágyon fekvő testem.

– A Fényt is látja?

– Nem. A Fény itt van, ahol a testem.

Csendben kinyílt a betegszoba ajtaja. Will odafordult, épp időben, hogy meglássa dr. Robert cingár alakját, amint a paraván mögül előtűnik a rózsás alkonyatban.

Susila felállt, és odaintette dr. Robertet a saját helyére, ott az ágy mellett. Dr. Robert leült, előre hajolt, egyik kezével megfogta a felesége kezét, a másikat az asszony homlokára helyezte.

– Én vagyok az – suttogta.

– Végre...

Egy fá, magyarázta dr. Robert, rázuhant egy telefonvezetékre. Nem tudták elérni a Magaslati Állomást, csak autóval lehetett megközelíteni. Küldtek egy futárt, erre a kocsi lerobbant. Több mint két órát vesztegettek így el. De hála az égnek – fejezte be a beszámolóját dr. Robert – végre itt vagyok.

A haldokló asszony mélyet sóhajtott, egy pillanatra felnyitotta a szemét, és mosolyogva nézett fel rá, majd ismét lehunyta.

– Tudtam, hogy eljössz.

– Lakshmi – mondta dr. Robert nagyon halkán. – Lakshmi.

Ujjai hegyét végighúzta a ráncos homlokon, még egyszer, majd még egyszer.

– Kis szerelmem.

Könnyek csorogtak végig az arcán; ám a hangja erőteljes volt, gyengéden beszélt, emögött azonban nem gyengeség volt, hanem erő.

– Már nem vagyok ott – suttogta Lakshmi.

– Ott volt a sarokban – magyarázta Susila az apósának. – És az ágyon fekvő testét nézte.

– De most már visszajöttem. Én és a fájdalom, én és a Fény, én és te –

mindnyájan együtt.

A páva újból rikoltott, és a rovarok örökös neszén, mely ebben a trópusi éjszakában a csend megfelelője volt, vidám zeneszó szűrődött át, távolról, ám mégis világosan kivehetően, fuvolaszó, húrok pengetése, és a folyamatos dobpergés.

– Hallgasd csak – mondta dr. Robert. – Hallod? Táncolnak.

– Táncolnak – ismételte meg Lakshmi. – Táncolnak.

– Olyan könnyedén táncolnak – suttogta Susila. – Mintha szárnyuk nőtt volna.

A zene felerősödött, ismét jól lehetett hallani.

– Ez az Udvarló Tánca – folytatta Susila.

– Az Udvarló Tánca. Robert, emlékszel?

– Hogy is feledném?

Igen, gondolta magában Will, hogy is feledhetné az ember? És feledheti-e valaha azt a másik, távoli muzsikát és közben a haldokló természetellenesen kapkodó-ziháló lélegzését a közvetlen közelben, mely jó időre megmarad egy fiúcska fülében? Szemben, az utca másik oldalán valaki egy olyan Brahms-keringőt gyakorolt, amit Mary néni is imádott játszani. Egy-két há és Egy-két há és Eeeegy-két há, Egy – és Egy és Két-Há és Egy és... A gyűlöletes idegen, aki Mary néni volt, kiráncigálta magát mesterséges kábulatából és felnyitotta a szemét. A sárga, sovány arcon a legintenzívebb rosszindulat arckifejezése jelent meg.

– Eridj, szólj nekik, hagyják abba – az éles, felismerhetetlen hang majdnemhogyan sikoltott.

Azután pedig a rosszindulat ráncai az elkeseredés ráncaivá változtak át, és az idegen, a szánalmas, gyűlöletes idegen kontrollálhatatlan zokogásban tört ki. Azok a Brahms-keringők – teljes repertoárjából Frank azokat kedvelte a legjobban.

A hűvös levegő újabb fuvallata a vidám, élénk zene erőteljesebb hangjait sodorta felénk.

– Az a sok fiatal mind együtt táncol – mondta dr. Robert. – Az a sok

nevetés és vágyakozás, mindaz a túlbonyolítatlan boldogság. Mind itt van, mint egy atmoszféra, légkör, mint egy erőtér. Az ő örömük és a mi szeretetünk – Susila szeretete, az én szerelmem – mind együtt munkálkodik, mind egymást erősíti. Szeretet és öröm ölel körbe, drágám; szeretet és öröm visz fel téged a Tiszta Fény békéjébe. Hallgasd a zenét. Hallod még, Lakshmi?

– Megint elsodródott – mondta Susila. – Próbáld meg visszahozni.

Dr. Robert egyik karját a lesoványodott test alá csúsztatta, és ülő helyzetbe emelte. A fej oldalra hanyatlott, a férfi vállára.

– Kis szerelmem – suttogta egyre dr. Robert. – Kis szerelmem...

Lakshmi szemhéja egy pillanatra verdesni látszott, mintha kinyitotta volna a szemét.

– Fényesedik – jött az alig hallható suttogás –, fényesedik.

És a boldogság majdnem mámoros mosolya a maga intenzitásával teljesen átformálta az arcát.

Könnyein át dr. Robert visszamosolygott rá.

– Most már csak hagyd, hogy megtörténjen, drágám.

Az asszony ősz haját simogatta.

– Most már csak hagyd, hogy megtörténjen. Hagyd csak – ismételte. – Hagyd azt a szegény, öreg testet is. Nincs már rá szükséged. Hadd hulljon a semmibe. Hagyd, hadd feküdjön itt, mint egy halom viseltes ruha.

A csontsovány arcon a száj hirtelen kinyílt, és a légzés hirtelen hortyogásba váltott.

– Szerelmem, kis szerelmem...

Dr. Robert még erősebben ölelte magához.

– Hagyd, hogy megtörténjen. Hagyd. Hagyd itt öreg, viseletes testedet, és menj tovább. Menj tovább, drágám, menj a Fénybe, a békességbe, a Tiszta Fény élő békéjébe...

Susila felemelte az egyik petyhüdtlen lecsüngő kezét és megcsókolta, majd a kis Radhához fordult.

– Ideje elindulnunk – suttogta, és megérintette a lány vállát.

Radha, akinek ez félbeszakította a meditációját, kinyitotta a szemét, bólintott, majd lassan felállt, és csendben, lábujjhegyen az ajtó fele indult. Susila intett Willnek, és ők is követték. Mindhárman csendben mentek végig a folyosón. A csapóajtónál Radha elbúcsúzott tőlük.

– Köszönöm, hogy megengedtetek, hogy ott legyek veletek – suttogta.

Susila megcsókolta.

– *Én* köszönöm, hogy segítettél megkönnyíteni a dolgot Lakshmi számára.

Will követte Susilát az előtéren át, ki a langyos, illatos sötétségbe. Csöndben indultak el lefelé a dombon a piactér irányában.

– Most pedig – szólalt meg végül Will, aki furcsamód kötelességének érezte, hogy érzelmei elkendőzésére a legolcsóbb fajta cinizmussal rukkoljon elő –, felteszem, indul, oszt egy jó kis *maithunába* merül az udvarlójával.

– Ami azt illeti – felelte nyugodt hangon Susila – éjszaka szolgálatban van. De ha nem lenne, mi kivetnivaló volna abban, ha a halál jogáját követően a szerelem jogájában merítkezne meg?

Will nem siette el a választ. Azon tűnődött, ami öközte és Babs között történt Molly temetésének estéjén. Az antiszerelem jogája, a megbánt függőség, a kéj és az önutálat jogája, az önutálaté, amely tovább erősíti az ént, és még inkább gyűlöletessé teszi.

– Sajnálom, hogy kellemetlenkedni próbáltam az imént – mondta végül Will.

– Az apja szelleme teszi. Kénytelenek leszünk utánajárni, el tudjuk-e üzni.

Átmentek a piactér túloldalára. Hamar odaértek a faluból kivezető kis utca végére, az üres területhez, ahol a terepjáró parkolt. Amikor Susila rákanyarodott a főútra, a kocsni fényszórója megvilágított egy zöld színű, kisméretű autót, amely a dombtól lefelé tartott, és épp az elkerülőúthoz ért.

– Csak nem az uralkodói Baby Austin lesz az?

– Csakugyan – mondta Susila, és mindjárt azt kezdte firtatni, vajon miféle ügyből kifolyólag kocsikázhat a Ráni és Murugan errefelé éjnek évadján.

– Valami rosszban sántikálnak – vágta rá Will.

És egy hirtelen elhatározástól vezérelve elmesélte Susilának a Joe Aldehyde-től származó kóbor megbízatás valamint az anyakirálynővel és Bahuval való ügyleteinek történetét.

– Jogos lenne, ha már holnap reggel deportálna – fejezte be beszámolóját.

– Most, hogy meggondolta magát, már nem – nyugtatta meg Susila. – És különben is, amit tett, abban semmi olyan nincs, ami befolyásolhatta volna a lényegét. A mi ellenségünk általános értelemben az olaj. Hogy ki zsákmányol ki bennünket, a Délkelet-ázsiai Olajtársaság vagy a Standard of California, az már nem számít.

– Tudták, hogy Murugan és a Ráni maguk ellen konspirálnak?

– Nemigen csinálnak titkot belőle.

– Akkor miért nem szabadulnak meg tőlük?

– Mert azonnal visszahozná őket Dipa ezredes. A Ráni rendangi hercegnő. Ha kiutasítjuk, az *casus belli*^[132] a javából.

– Akkor mit tehetnek?

– Megpróbáljuk elérni, hogy maradjanak veszteg, rávenni őket, hogy gondolják meg magukat, reménykedünk a dolgok szerencsés kimenetelében, és felkészülünk a legrosszabbra.

Majd rövid hallgatás után így folytatta:

– Mit mondott magának dr. Robert, beveheti a *moksha*-gyógyszert? – kérdezte, és amikor Will bólintott, megkérdezte:

– Szeretné kipróbálni?

– Most?

– Most. Mármint csak akkor, ha nem gond, hogy egész éjszaka ébren lesz tőle.

– Semmire sem vágyom jobban.

– Csak nehogy balul süljön el a dolog – figyelmeztette Susila. – A *moksha*-gyógyszer a mennyországba röpítheti az embert, de ugyanúgy megeshet az is, hogy az illető a pokolban találja magát. Vagy pedig mindkettőben, vagy egyszerre, vagy felváltva. Vagy pedig (ha szerencséje van, vagy ha már felkészült rá) az ezeken túl fekvő vidékre is eljuthat a segítségével. Aztán

pedig még azon is túl, vissza oda, ahonnét elindult – vissza ide, vissza New Rothamstedbe, vissza a régi kerékvágásba. Csakhogy akkorra persze a régi kerékvágás igencsak más színben tűnik majd fel.

XV. FEJEZET

Egy, kettő, három, négy... A konyhai óra tizenkettőt ütött. De vajh' minek, hisz az idő – időközben – megszűnt létezni! Az abszurd, tolakodó ütések egy időtlenül jelen idejű Esemény szívében szólaltak meg, egy olyan Most-éban, mely egyetlen dimenzióon belül szüntelen változott, és az nem a másodpercek és a percek dimenziója volt, hanem a szépségé, a jelentőségteljességé, az intenzitásé, az egyre mélyülő misztériumé.

– Csillámló gyönyörűség.

Elméje sekély vizeiből a szavak buborékként emelkedtek feljebb, felértek a felszínre, és eltűntek az élő fény végtelen terében, amely most Will lehunytt szemhéja mögött lüktetett, lélegzett. „Csillámló gyönyörűség.” Legfeljebb ennyire lehetett a közelébe férkőzni. Ám *az* – az az időtlen, mégis szüntelen változó Esemény – olyasvalami volt, amit a szavak legfeljebb karikírozni, kicsinyíteni tudtak, semmiképpen sem visszaadni. *Az* nem csak gyönyörűség, *az* egyben megértés is volt. Mindennek a megértése bárminek a tudása nélkül. A tudáshoz kell valaki, aki tud, és kell a különféle tudott és tudható dolgok végtelen sora. Ám itt, Will lehunytt szemhéja mögött se látvány nem volt, se szemlélő. Csak ez a megtapasztalt tény: áldott módon egynek lenni az egységgel.

Revelációi egymásutánjában a fény egyre erősödött, a megértés mélyült, az gyönyör még lehetetlenebbül, még elviselhetlenebbül intenzívvé vált.

– Édes Istenem! – mondta Will mintegy magának. – Ó én édes Istenem.

Majd valahonnan, egy másik világból Susila hangját hallotta.

– Van kedved elmesélni, mi történik?

Jó hosszú idő eltelt, mire Will válaszolt. Nehezebbre esett a beszéd. Nem mintha bármi is gátolta volna a hangképzésben. Csak épp a beszéd oly igen ostoba, oly tökéletesen értelmetlen egy dolognak tűnt.

– A fény – suttogetta végül.

– Te meg ott vagy, és a fényt nézed?

– Nem nézem – felelte Will hosszú hallgatás után, mint aki alaposan

átgondolta a kérdést. – Hanem az vagyok. Az *vagyok* – ismételte meg nagy nyomatékkkal.

Annak a jelenléte az ő hiányával volt azonos. William Asquith Farnaby – végső soron és a dolgok lényegét tekintve nem létezett ilyen személy. Végső soron és a dolgok lényegét tekintve csakis egy csillámló gyönyörűség, csakis egy tudás nélküli megértés, csakis az egységgel való egyesülés létezett, egy határtalan, megkülönböztetéseket nem ismerő tudatosságban. Magától értetődő módon ez volt az elme természetes állapota. Ám nem kevesebb bizonyossággal állítható, hogy szintén létezett az a hivatásos kivégzésmegfigyelő, az az önutálattal küszködő Babs-függő; létezett még emellett hárommilliárd elszigetelt tudat, mind egy-egy olyan rémálom-világ középpontjában, amelyben bárki számára, akinek van szeme, vagy akiben a becsületnek akár csak a szikrája is megvan, lehetetlen, hogy az „igen”-t válaszként elfogadja. Miféle baljóslatú varázslat eredményeként jutott odáig a dolog, hogy az egyes elmék természetes állapota átalakult a keserű boldogtalanság és a komizság eme Ördög-szigeteivé?

A gyönyör és megértés égboltján, mint denevérek a naplementében, vadul csapongtak a felidézett fogalmak, no és ott volt még a múltbéli érzéseket követő másnaposság is. Plótinoszról^[133] és a gnosztikusokról,^[134] az Egyről és kiáradásáról szóló denevérgondolatok. Le, egyre le a sűrűsödő rettenetbe. Aztán a harag és az undor denevérérzései, mihelyt a sűrűsödő rettenet átváltozott azon dolgok emlékeivé, amelyeket a lényegét tekintve nem létező William Asquith Farnaby látott és tett, másnak okozott és másoktól elszenvedett.

Ám ama fel-feltörő emlékek mögött, körül, sőt valahogy még a belsejünkben is ott volt a gyönyör, a béke és megértés égboltja. Elképzelhető, hogy pár denevér még ott csapkod az égen naplementekor; ám ez mit sem változtat azon a tényen, hogy a teremtés rémes csodája elkezdett a visszajára fordulni. Természetfölötti mértékig boldogtalan és komisz énjéből tiszta elmévé alakult vissza, természetes állapotában leledző elmévé, határtalan, megkülönböztetéseket nem ismerő, a csillámló gyönyörűség által megáldott, tudás nélkül értővé.

Fény itt, fény most. És mivel az itt végtelen itt, és a most időtlen most volt,

nem volt senki a fényen kívül, hogy a fényt nézze. A tény volt a tudatosság, és a tudatosság a tény.

Abból a másik világból, valahonnan odakintről, jobb oldalról egyszer csak ismét felhangzott Susila hangja.

– Mit érzel, boldog vagy? – kérdezte.

A fényesebb sugárzás elsöpörte mindazokat a fel-feltörő gondolatokat és emlékeket. Most már nem maradt semmi más, csupán a gyönyör kristályos áttetszősége.

Szó nélkül és anélkül, hogy kinyitotta volna a szemét, Will elmosolyodott és bólintott.

– Eckhardt mester^[135] Istennek nevezte – folytatta Susila. – Oly elbűvölő, oly elgondolhatatlanul intenzív boldogság, hogy azt ember nem képes leírni. És a közepén ott ragyog, ott lobog szüntelen az Isten.

Ott ragyog, lobog az Isten. Ez oly megdöbbenő, oly komikus módon igaz volt, hogy Will azon kapta magát, egyszer csak hangosan felnevet.

– Isten mint égő ház – zihálta. – Július tizenegyediké Istene.

És ismét csak kozmikus nevetésben tört ki.

Lehunyt szemhéjai mögött a csillámló gyönyörűség egész óceánja úgy áradt felfelé, mint egy feje tetejére állított vízesés. Felfelé özönlött az egységtől a teljesebb egység felé, a személytelenségtől az énség még teljesebb meghaladása felé.

– Július tizenegyediké Istene – ismételte meg, és hagyta, hadd törjön fel szabadon a vízesés szívéből a felismerés és a megértés végső kuncogása.

– És mi lesz július tizenötödikével? – vont a kérdőre Susila. – Mi lesz másnap reggel?

– Nincs másnap reggel.

Susila a fejét rázta.

– Ez így gyanús hasonlóságokat mutat a nirvánával.

– És azzal mi a baj?

– A Tiszta Szellem... Bizony van olyan ital, amelynek hígítatlan élvezetébe csak a legedzettebb elmélkedéskortyolgatók merülnek el. A bódhiszattvák az

ő nirvánájukat egyenlő rész szeretettel és munkával hígítják.

– Pedig ez így jobb.

Úgy tűnt, Will kitart eredeti álláspontja mellett.

– Úgy érted, ízletesebb. Ezért is akkora a kísértés. Az egyetlen kísértés, amelynek végül Isten is engedett. A jó és gonosz nem tudásának gyümölcse. Minő mennybéli zamat, minő szupermangó! Isten évmilliárdok óta tölte magát vele. Majd hirtelen megjelenik a *Homo sapiens*, és vele együtt a jóról és gonoszról való tudás. Isten kénytelen volt váltani, keresni magának egy jóval kevésbé ízletes gyümölcsfélét. Épp most ettél egy szeletet az eredeti szupermangóból, úgyhogy gondolom, együtt érzel Vele.

Székrecsegés, szoknyasuhogás hallatszott, majd a sürgölődés apró, Will számára kivehetetlen neszeinek egész sora következett. Mit csinál vajon Susila? Will egyszerűen megválaszolhatta volna ezt a kérdést, ha kinyitja a szemét. De kit izgat végül is, hogy mit csinál? Semminek nem volt jelentősége, kivéve a gyönyör és megértés e lángoló, lobogó érzületének.

– A szupermangótól a tudás fájának gyümölcséig: most következik az elválasztás – mondta Susila –, kis lépésekben.

Zümmögés hallatszott. Az elme sekély vizeiből a felismerés egy buborékja felért a tudat felszínére. Tehát Susila egy hanglemezt helyezett a lemezjátszó lemeztányérjára, és a szerkezet most beindult.

– Johann Sebastian Bach – Will hallotta, hogy Susila ezt mondja. – A csendhez legközelebbi muzsika. Magasfokú szervezetségének ellenére ez áll a legközelebb a Tiszta Szellem hígítatlan élvezetéhez.

A zümmögést zeneszó váltotta fel. A felismerés újabb buborékja nyílsebesen elindult a felszín irányába; tehát Will a negyedik brandenburgi versenyt hallgatta.

Természetesen ugyanaz a negyedik brandenburgi verseny volt, amelyet a múltban már annyiszor hallott – ugyanaz, és mégis teljesen más. Ez az Allegro – Will kívülről fújta. Ami annyit tesz, ideális helyzetben volt, hogy felismerje, valójában még soha nem hallotta. Először is, már nem ő, William Asquith Farnaby volt az, aki hallotta. Az Allegro úgy mutatkozott meg, mint a nagyszerű jelen idejű Esemény egyik eleme, a csillámló gyönyörűség az

igazit igencsak megközelítő manifesztációja. Vagy talán ez így túl finoman lett megfogalmazva. Más szempontból ez az Allegro *maga* volt a csillámló gyönyörűség; az egy bizonyos tudáson keresztül felfogott *minden* tudás nélküli megértése; a hangjegyekbe és zenei frázisokba tagolt, megkülönböztetést nem ismerő tudatosság, mely mégis még mindig mindent magában foglal, úgy saját maga. És persze mindezt úgy, hogy senkié. Egyszerre volt idebenn, odakint, és mégsem volt sehol. Az a zene, amelyet ő mint William Asquith Farnaby korábban már százszor hallott, senki által nem birtokolt tudatosságként született újjá. Ezért, hogy most hallja először. A senki tulajdonaként a negyedik brandenburgi versenyt intenzív szépség, belülről fakadó jelentéséből következő mélység jellemezte, mely összehasonlíthatatlanul nagyszerűbb volt, mint bármi, amit Will ugyanabban a zenében talált, míg az saját tulajdona volt.

– Szegény idióta – tört fel belőle egy ironikus megjegyzésbuborék belsejében.

A szegény idióta nem óhajtotta az „igen”-t válaszként elfogadni, és ez alól egyetlen terület képezett kivételt, az esztétikum. És erre egész idő alatt, pusztán annak következtében, hogy saját maga volt, elutasította mindazt a szépséget és jelentést, amellyel kapcsolatban pedig oly szenvedélyesen vágyott rá, hogy kimondhassa azt az „igen”-t. William Asquith Farnaby nem volt más, mint egy saras szűrő, amelynek innenső oldalán az emberi lények, a természet, és még az általa oly hően szeretett művészet is homályosan, iszappal összekelve jelent meg, kevesebbként, másként és rusnyábban, mint amilyen valójában. Ma éjjel történt meg először, hogy egy zeneművel kapcsolatos tudatossága teljes mértékig akadálytalan volt. Az elme és a hang, az elme és a kirajzolódó minta, az elme és a zenedarab jelentősége közt már nem volt ott a lényegtelen életrajzi körülmények Babelje, mely elfojtotta volna a zenét, vagy értelmetlen disszonanciát, hangzavart idézett volna elő. Ma éjjel a negyedik brandenburgi verseny tiszta adat volt – nem is, inkább áldott *adomány* –, melyet nem rongált a személyes történet, a másodkézből származó fogalmak, sem azok az emberbe mélyen beleivódott hülyeségek, amelyeket, mint minden én, a szegény idióta is, aki nem volt hajlandó (ami pedig a művészetet illeti, egyszerűen nem volt képes) az

„igen”-t válaszként elfogadni, több rétegben rápakolt a közvetlen tapasztalat áldására, ajándékaira.

És ma este a negyedik brandenburgi verseny nem pusztán a senki tulajdonát sem képező Magánvaló volt; hanem egyben, valami lehetetlen módon egy végtelen időtartamú Jelen Idejű Esemény is. Vagy inkább (és még inkább lehetetlen módon, figyelembe véve, hogy három tételből áll, és a megszokott sebességen játszották) időtartam nélküli volt. A metronóm uralkodott minden egyes zenei frázis felett; de a frázisok összesen sem rendelkeztek egyetlen másodpercnyi, egyetlen percnyi kiterjedéssel sem. Volt *tempó*, de nem volt idő. Akkor mi volt egyáltalán?

– Örökkévalóság – Will kénytelen volt ekképpen válaszolni.

Pedig az egyike volt azoknak a metafizikai értelemben vett csúnya szavaknak, amelyet rendes ember álmában sem mondana ki még magában sem, nemhogy nyilvánosan.

– Az örökkévalóság, felebarátaim – mondta ki hangosan. – Az örökkévalóság, bla bla bla...

Szarkazmusa, mint azt előre tudhatta volna, egyáltalán nem aratott sikert. Ma este valahogy az a hat szótag semmivel sem bírt konkrétabb jelentőséggel, mintha a hat más értelemben legcsúnyább szót mondta volna ki. Újra elnevette magát.

– Mi olyan vicces? – érdeklődött Susila.

– Az örökkévalóság – felelte Will. – Ha hiszed, ha nem, pont ugyanolyan valóságos, mint a szar.

– Nagyszerű! – mondta Susila elismerően.

Will mozdulatlan figyelemmel ült ott, fülével és belső szemével követte a hang egymásba font folyamait, az egymáshoz oly jól illeszkedő és egymással egyenértékű fények egymásba font folyamait, amelyek időtlenül áramlottak az egyik szekvenciájától a másikig. És ennek az agyonhallgatott zenének minden egyes frázisa a szépség semmi korábbihoz nem fogható revelációja volt, amely egyre csak áramlott, felfelé, megannyi szökőkútként, egy önmagához foghatóan újszerű és elképesztő revelációba. Folyam a folyamon belül – a hegedűszóló folyama, a két fuvola folyama, a csembaló és a

különféle vonósok kis zenekarának sokszorosán összetett folyama. Különkülön, egymástól elkülönülten, egyedi módon – ám mégis, minden egyes folyam az összes többinek a függvénye volt, mind saját maga volt az azon egésszel való kapcsolata jogán, amelynek ő is egy összetevője volt.

– Édes Istenem! – Will hallotta, amint ezt suttogja.

A változás időtlen szekvenciáiban a fuvolák hosszan kitartottak egy hangot. Egy felhangok nélküli hangot, mely tiszta, áttetsző, istenien üres volt. Ez (a négy szó egy buborékban szállt felfelé) a tiszta szemlélődés hangja. Íme, egy újabb, mostanra konkrét jelentésre szert tett lelkesítő trágárság, amelyet szégyenérzet nélkül lehet kimondani. Tiszta szemlélődés, közönyös, a véletlenül túl, az erkölcsi ítéletek kontextusán kívül. A felfelé özőnlő fényen át sikerült megpillantania emlékei közt Radha ragyogó arcát, amint a lány a szerelemről mint szemlélődésről beszél, majd ismét Radhát látta, lótuszülésben, mozdulatlansága összpontosított intenzitásában Lakshmi halálos ágyánál. Ez a hosszú, tiszta hang a lány szavainak jelentése, csendjének hallható kifejezése volt. Ám mindvégig, azt a szemlélődő, fuvolázó mennyei ürességét átjárva és azzal együtt ott volt a hegedű gazdag hangja, még egy vibrálás a szenvedélyes vibráláson belül. És mindkettejüket – a szemlélődő elkülönülés hangjait és a szenvedélyes részvétel hangjait – körülfogta a csembaló húrjain kipengetett éles, száraz hangok e hálózata. Szellem és ösztön, tett és vízió – és körülöttük az intellektus hálója. A csapongó gondolat érti meg őket, az azonban nyilvánvaló, hogy ez a megértés csakis kívülről jövő megértés lehet, egy olyan tapasztalási rend fogalmai szerint, mely radikálisan eltér attól, amit a csapongó gondolkodás megmagyarázni hivatott.

– Mint egy logikai pozitivista – mondta Will.

– Mármint miről beszélsz?

– Arról a csembalóról.

A logikai pozitivistákhoz hasonlóan ő is elméje sekélyes vizeit használta gondolkodásra, mialatt a mélyben időtlenül bontakozott ki a fény és a hang hatalmas Eseménye. A Plótinoszról és Julie de Lespinasse-ról^[136] fecsegő logikai pozitivistákhoz^[137] hasonlóan.

A zene ismét váltott, és most a hegedű szólaltatta meg (még hozzá minő szenvedéllyel!) a szemlélődés hosszan kitartott hangját, mialatt a két fuvola átvette és meg is ismételte az aktív részvétel témáját – egy másik szubsztanciára ráhelyezett azonos formát – némi távolságtartással. És íme, ide-oda táncikálva közöttük, igen, itt a logikai pozitivista is, abszurd, ám nélkülözhetetlen, próbálja megmagyarázni, még hozzá egy a tényekkel össze nem mérhető nyelven, hogy miről is szól ez az egész.

Abban az Örökkévalóságban, amely ugyanoly valóságos volt, mint a szar, Will tovább hallgatta ezeket az egymásba fonódó hangfolyamokat, tovább nézegette ezeket az egymásba fonódó fényfolyamokat, és továbbra is ténylegesen az *volt* (az volt odakint, az volt idebenn, és mégsem volt sehol), amit látott és hallott. És most hirtelen, váratlanul a fény jellege némi változáson ment át. Ezek az egymásba fonódó folyamatok, melyek a minden partikuláris tudás távolabb eső oldalán elhelyezkedő megértés első, bontakozó formái voltak, a továbbiakban már nem alkottak kontinuumot. Ehelyett hirtelen megjelent a különféle formák végtelen sora – mely formákat szemlátomást továbbra is átjárta a megkülönböztetést nem ismerő lét csillámló gyönyörűsége, ám e formák immár behatároltak voltak, elkülönültek, individualizáltak. Ezüst és rózsaszín, sárga, halványzöld és enciánkék színű csillámló gömbök végtelen sora jött fel úszva a formák valamely rejtett forrásából, és a zenével összehangoltan, mintegy tervszerűen a hihetetlen összetettség és szépség konstellációiba rendeződött. Kiapadhatatlan kút, amely tudatos mintázatokat, élő csillagok rácsozatait lövellte ki magából. Miközben Will elnézte őket, miközben az ő életüket élte és ennek a zenének az életét, mely szintén az ő megfelelőjük volt, egyre csak nőttek, újabb rácsozatokat alkottak, melyek betöltötték egy belső tér három dimenzióját, és egyfolytában a minőség és a jelentőség másik, időtlen dimenziójába váltottak át.

– Mit hallasz? – kérdezte Susila.

– Azt hallok, amit látok – felelte. – És azt látom, amit hallok.

– Hogyan írnád le?

– Ez a látvány – felelte Will hosszas hallgatás után –, ez, amit hallok, ez a teremtés. Csak annyi van, hogy nem egyszer történik meg. Ez a teremtés

szüntelen, szakadatlan.

– A semmiből és a seholból kiinduló, valamit valahol létrehozó folyamatos, szakadatlan teremtés – erről beszélsz?

– Erről.

– Fejlődsz.

Ha Willnek kevésbé esett volna nehezére mondandóját szavakba önteni, valamint ha a szavak, amint kimondták őket, csak egy kicsivel kevésbé lettek volna értelmetlenek, elmagyarázta volna Susilának, hogy a tudás nélküli megértés és a csillámló gyönyörűség elképesztő, mennyivel többet ér, mint akár maga Johann Sebastian Bach.

– Fejlődsz – ismételte meg Susila. – Ám még hosszú út áll előtted. Mi lenne, ha kinyitnád a szemed?

Will határozottan megrázta a fejét.

– Ideje lenne esélyt adnod magadnak, hogy felfedezd, mi micsoda.

– Hogyhogy mi micsoda, hát *ez* – motyogta Will.

– Nem – bizonygatta Susila. – Mindaz, amit idáig láttál és hallottál, és ami voltál, az csak a *mi micsoda* első fele. Ideje egy pillantást vetned a második felére is. Nézz ide, aztán hozd össze a kettőt egy egyetlen, mindent magába foglaló *mi micsodában*. Nyisd már ki a szemed, Will! Jó nagyra.

– Rendben – mondta végül Will, és kelleetlenül, mintha egy közelgő balszerencsés fordulat lehetősége készítené aggódásra, kinyitotta a szemét. A belső világosságot egy másik fény nyelte el. A formák kútja, a tudatos elrendeződésű és tervszerű rácsozatokat kialakító színes gömbök átadták a helyüket egy függőleges síkokból és átlókból, lapos síkokból és görbülő hengerekből álló statikus kompozíciónak. Az egész olyasféle anyagból volt kifaragva, amely látványra az élő achátra emlékeztetett, és egy élő és pulzáló gyöngyház mátrixból emelkedett ki. Will, mint egy frissen gyógyult, a fény és a színek misztériumával első ízben szembesülő vak, értetlen döbbenettel bámult. Majd a negyedik brandenburgi verseny húsz újabb időtlen ütemének a végén egy magyarázatbuborék indult el felfelé a tudatában. Mint azt hirtelen felfogta, egy kis asztalt nézett, melynek lapja négyzet alakú volt, az asztal túloldalán egy hintaszéket, a hintaszék mögött

pedig egy fehérre meszelt üres falat. A magyarázat megnyugtatóan hatott rá; mivel abban az örökkévalóságban, amelyet szeme felnyitása és annak feltörő tudása közt tapasztalt meg, hogy mit is néz egyáltalán, a vele szemben álló rejtély a megmagyarázhatatlan szépségtől a ragyogó idegenség oly beteljesülésévé mélyült, hogy az őt, míg nézte, egyfajta metafizikai rettenettel töltötte el. Nos, e retentő rejtély mindössze két bútorból és egy falfelületből állt össze. A félelem csillapult, míg a csodálkozás egyre erősödött. Hogy lehetséges, hogy a jól ismert, közhelyes dolgok most *ilyenek* mutatkoznak? Nyilvánvaló, hogy ez sehogy sem lehetséges; és mégis: tessék, megtörtént.

Figyelmét most már nem a barna achátból való geometrikus építmények, hanem a gyöngyházzsínű háttér kötötte le. Tudta a nevét: „fal”; azonban a tapasztalati tények birtokában mégis inkább élő folyamat volt az, a vakolatnak és a mésznek a természetfeletti test anyagába, egy istentestbe való folyamatosan ismétlődő átlényegülése, mely egyfolytában, amint azt Will megfigyelte, az egyik dicsőségből a másikba váltott át. Abból, amit a szóbuborékok megpróbáltak azzal elütni: puszta mész, valami formázó szellem a legfinomabban megkülönböztethető színárnyalatok végtelen sorát idézte meg, amelyek egyszerre voltak haloványak és intenzívek, és amelyek a lappangásból tűntek elő, és szétáradtak az istentest valóban istenien sugárzó bőrén. Csodálatos, csodálatos! És kell, hogy legyenek más csodák is, új világok, amelyek meghódításukra és a mi meghódításunkra várnak. Will elfordította a fejét, balra nézett, ahol (a megfelelő szavak buborékja szinte azon nyomban a felszínre tört) egy hatalmas, márványlapos asztal állt, amelynél korábban elköltötték vacsorájukat. Most pedig gyors egymásutánban újabb buborékok kezdtek felfelé emelkedni. Ezt a lélegző apokalipszist, mely az „asztal” nevet viseli, úgy is el lehet gondolni, mint valami misztikus kubista festő, valamiféle ihletett, Traherne lelkével megáldott Juan Gris^[138] képét, melynek alkotójában megvolt a tehetség, hogy megfesse a lelkes, eleven drágakövek csodáit és a vízililiom-szirmok változó-változékony hangulatát.

Még egy kicsit balra fordult. Egészen megdöbbenetette az ott látható ékszerek ragyogása. És minő furcsa ékszereké! Smaragd és topáz, rubint,

zafir és lapis lazuli keskeny lemezei ragyogtak egymás tetején elrendezett sorokban: az Új Jeruzsálem falainak megannyi téglájához voltak hasonlatosak. Majd pedig – legvégül, nem pedig kezdetben – Will rátalált az Igére. Kezdetben valának az ékszerek, a színes üvegablakok, a paradicsom falai. Csak most, végre-valahára, csak most mutatta meg magát a „könyvszekrény” szó, hogy Will fontolóra vehesse, megfelel-e neki.

Will a könyvékszerekről a magasba emelte a szemét, és egy trópusi táj kellős közepén találta magát. Hogyhogy? És hol? Majd eszébe ötlött, hogy amikor (még egy másik életben) először lépett be ebbe a helyiségbe, mindjárt észrevett a könyvszekrény felett egy hatalmas, pocsek vízfestményt. A homokdűnék és a pálmafák kicsiny csoportja közt egy kiszélesedő folyótorkolat húzódott a nyílt tenger irányába, a horizont felett a halovány égbolton pedig hatalmas felhőhegyek tornyosultak. „Gyenge”, tört fel rögtön a buborék a mélyből. Egy nem túl tehetséges amatőr munkája, amint az oly felettébb nyilvánvaló volt. De mindez most nem osztott, nem szorzott, mivel a tájkép már nem festmény volt, hanem táj, a festmény tárgya – valódi folyó, valódi tenger, napfényben csillogó valódi homok, valódi fák, és mögöttük a valódi égbolt. Valódi az *n*-ediken, valódi az abszolút fokáig. És ez a valódi tengerrel elkeveredő valódi folyó az ő Isten által teljesen körülvelt lénye volt. „»Isten«, mármint idézőjelben?”, érdeklődött egy iróniabuborék. „Vagy pedig Isten (!) a modernista, a pickwicki értelemben?” Will a fejét rázta. A válasz egyszerűen csak ennyi: Isten – az az Isten, akiben egyszerűen képtelenség hinni, ám mégis oly nyilvánvalóan vele került most szembe. És mégis, a folyó még mindig folyó volt, a tenger pedig az Indiai-óceán. Nem pedig valami más, csak épp jelmezben. Egyértelműen saját maguk voltak. Mégis, egyértelműen Isten volt az.

– Hol vagy most? – kérdezte Susila.

Anélkül, hogy odafordult volna hozzá, Will így válaszolt:

– A mennyországban, legalábbis feltételezem, hogy ott vagyok – és a tájképre mutatott.

– A mennyországban – még mindig? Mikorra tervezed a földet érést?

Újabb emlékbuborék szállt fel a magasba az iszapos, hordalékos, sekély vízből.

– „...valami áthatóbb, fenséges értelem, melynek lakása a naplementék tündöklése”^[139] – vagy valami ilyesmi.

– Ám Wordsworth egyben „az emberiség csöndes, bús zenéjét” is említi.

– Szerencsére – felelte Will – ezen a tájképen nincsenek emberek.

– Még csak állatok sincsenek – tette hozzá Susila egy aprócska nevetés kíséretében. – Csak felhők és a legmegtévesztőbb módon ártatlannak kinéző zöldségek. Már csak ezért is jobban szemügyre kéne vened, mi van a földön.

Will lepillantott. A padlódeszkák erezete barna folyót mintázott, a barna folyó pedig a világ isteni életének örvénylő, a változásokkal lépést tartó, sematikus megjelenítése volt. Annak közepén, a szandálja pántja alatt ott volt az ő mezítlábas jobb lába, döbbenetesen háromdimenziós, mint valami hős szobrának márványból készült lába, melyet keresőlámpák világítanak meg. „Padlódeszkák”, „erezet”, „láb” – a sekélyes magyarázatul szolgáló szavakon keresztül visszabámult rá a rejtély, áthatolhatatlan volt, és mégis, paradox módon, érthető. Méghozzá annak a tudás nélküli megértésnek a segítségével, amelyre Will az érzékelt tárgyak és a felidézett nevek ellenére még mindig nyitott volt.

Egyszer csak a szeme sarkából egy hirtelen, határozott mozdulatra lett figyelmes. A gyönyörre és a megértésre való nyitottság, rá kellett jönnie, egyben a rettenetre, a teljes értetlenségre való nyitottságot is jelenti. Mint valami gyötrelmes küzdelembe feledkezett idegen lény, mely éppen az ő mellkasában furakodott be, a szíve oly hevesen kezdett verni, hogy Will beleremegett. Annak a förtelmes bizonyosságával, hogy mindjárt szembetalálkozik az Alapvető Rettenettel, odafordult és figyelt.

– De hisz az csak Tom Krishna egyik gyíkocskája – mondta Susila megnyugtatóképpen.

A fény ugyanolyan éles volt, mint eddig; csakhogy ellentétes előjelű. A lény minden egyes szürkészöld pikkelyéről, két obszidián szeméből, karmazsinvörös torkának pulzálásából, orrlyukainak páncélozott széléről és hasítékszerű szájából gonoszúsággal teli ragyogás sugárzott. Will elfordult. Hiába. Akárhová nézett, mindenhol az Alapvető Rettenet ragyogott

vissza rá. A misztikus kubista festő kompozíciói időközben kifinomult szerkezetekké változtak át, amelyeknek nem volt más célja, mint a rosszindulatú semmittevés. A trópusi tájkép, amelyben korábban saját lényének és Isten lényének egyesülését tapasztalta meg, most egyszerre volt a legémelyítőbb viktoriánus olajnyomat és a pokol valósága. A polcokon a könyvékszeres sorai a látható sötétség több ezer wattjával ragyogtak. És mily olcsóvá lettek a végtelen mélység ezen drágakövei, mily leírhatatlanul vulgárisok! Ott, ahol korábban arany, gyöngy és drágakő volt, most csak karácsonyfadíszek sorakoztak, csak a műanyag és a lakkozott bádoggal csillogását lehetett látni. Még mindig mindent áthatott az élet lüktetése, ám ez egy végtelenül baljós áruházi alagsor élete volt, ahova az akciós árut hányják. És amint azt most a zene is megerősítette, a Mindenható jelenleg tényleg éppen ezzel volt elfoglalva – egy tömegtermeléssel előállított rémségekkel megpakolt, kozmikus méretű Woolworth áruház megteremtésével. A vulgaritás rémségeivel és a fájdalom, a kegyetlenség, az ízléstelenség, a gyengeelméjűség és a szándékos rosszindulat rémségeivel.

– Nem gekkó – Will hallotta, hogy Susila ezt mondja –, nem a mi helyes kis itthoni gyilkoskáink közül való. Egy nehézkes, esetlen idegen odakintről, egy vérszívó. Már nem mintha tényleg vért szívna. Pusztán piros a torka, és meglilul az arca, ha izgalomba jön. Ezért ez a hülye elnevezés. Nézd! Ott megy!

Will ismét lepillantott a földre. A természetfeletti mértékig valós, fekete szemű, üres tekintetű, gyilkoséhoz hasonlatos szájú, pikkelyes rettenet, amelynek vérvörös torka egyre pumpált, miközben a teste kinyúlva feküdt a földön, mozdulatlanul, mint a halál, már tizenöt centiméterre sem volt a lábfejétől.

– Kinézte magának a vacsoráját – mondta Susila. – Nézz csak oda, ott baloldalt, a szőnyeg szélén.

Will odafordult.

– *Gongylus gongyloides* – folytatta Susila. – Emlékszel?

Igen, emlékezett rá. Az ágyára telepedett imádkozósáska. De az még egy másik létben történt. Akkor pusztán egy különös megjelenésű rovarot látott. Most viszont két – rémségében elbűvölő – párosodásba feledkezett, három

centiméter hosszú szörnyet. Kékes sápadtságukat rózsaszín erezet járta át, a szellőben ringatózó virágszirmokhoz hasonlatos, folyamatosan verdeső szárnyaik mélyülő lila árnyalatban játszottak a szélükön. Virágmimikri. Ám a rovarformák elrejthetetlenek voltak. És most még a virágokéra emlékeztető színek is némi változáson mentek át. A reszkető szárnyak az áruházi alagsorból származó, fényesre zománcozott két kis bigyó toldalékai voltak, egy rémálom két apró modelljéé, két miniatúr párosodógépé. Most pedig az egyik rémálomgépecske, a nőstény elfordította hosszú nyaka végén megülő, csupa száj és kidülledő szem, lapos kis fejét – elfordította, és (te jó Isten!) elkezdte a hím gépecske fejét falni. Először kirágta az egyik lila szemet, aztán a kékes arc fele tűnt el. A fej maradéka a földre esett. Mivel már nem tartotta vissza a szemek és az állkapcsok súlya, a kettészakadt nyak vad ringásba kezdett. A nőstény gép lecsapott a váladékozó csonkra, nekiesett, és miközben a fej nélküli hím tovább folytatta az Aphroditét ölelő Arészt kifigurázó paródiát, a nőstény módszeresen rágcsálta.

Szeme sarkából Will újabb hirtelen mozdulatra lett figyelmes, villámgyorsan elkapta a fejét, épp időben, hogy lássa, amint a gyík közelebb kúszik a lábfejehez. Közelebb, egyre közelebb. Rémülten fordította el a tekintetét. Valami megérintette a lábujjait, és csiklandozva végigkúszott a rüsztyjén. A csiklandozás abbamaradt, ő azonban mégis némi kis súlyt érzett a lábfején és egy száraz, pikkelyes érintést. Sikoltani akart; ám hang nem jött ki a torkán, és amikor mozdulni próbált, az izmai nem engedelmeskedtek.

Időtleniségében a zene a végső Presto tételhez érkezett. A fürgén előrefele masírozó rettenet, a rokokó jelmezbe bújt rettenet a táncolok élén.

Vörös toroka pulzálását leszámítva a pikkelyes rettenet tökéletes mozdulatlanságban kapaszkodott Will rüsztyjén, és kifejezéstelen szemmel bámulta a neki rendelt zsákmányt. A rémálom két apró, egymásba kapcsolódott modellje úgy reszketett, mint a szélfújta virágszirmok. Görcsös összerándulások kísérték a halál és a kopuláció szimultán agóniáját. Eltelt egy időtlen évszázad; ütem ütem után, egyre folyt tovább a vidám haláltáncocska. Will bőrét hirtelen apró karomszerűségek kezdték tapogatni. A vérszívó lemászott a rüsztyjéről a padlóra. Élethosszúságúnak tűnő idő telt el. A parányi fenevad teljes mozdulatlanságban hevert ott. Aztán hihetetlen

sebességgel átvágott a padlódeszkákon, és ott termett a szőnyegen. A hasítékszerű száj kinyílt, majd újra bezáródott. A szorgos rágó mozdulatokat végző állkapcsok közül kitüremkedő, lila árnyalatban játszó szárny széle még mindig reszketett, mint orchideaszirm a lágy szellőben. A két láb egy pillanatig vadul kalimpált, majd nyomtalanul eltűnt.

Will összerezsent, lehunyta a szemét; ám az általa érzékelt dolgok, az emlékezetében jelen lévő dolgok és az elképzelt dolgok közti határokat könnyedén átlépő Rettenet tovább üldözte. A belső fény foszforeszkáló ragyogásában ónfényű rovarok és csillogó, ragyogó hullók végtelen oszlopa vonult harántirányban, balról jobbra, egy rejtett rémálomforrásból egy ismeretlen és szörnyűséges beteljesülés irányába. *Gongylus gongyloidesek* milliósámra, köztük elvegyülve megannyi vérszívó. Táplálékot szerezni és táplálékká válni – mindörökké.

És mindez idő alatt – hegedű, fuvola és csembaló – a negyedik brandenburgi verseny végső Presto tétele időtlenül masírozott előre. De helyes ez a kis rokokó gyászmenet! Bal, jobb; bal, jobb... De miféle parancsra hallgatnak a hatlábúak? És hirtelen már nem is hatlábúak voltak; mindössze két lábuk volt. A végtelen rovaroszlop máris katonák végtelen oszlopává változott. Úgy meneteltek, ahogyan maga is látta a barnaingeseket átvonulni Berlin utcáin egy évvel a háború kitörése előtt. Ezrével meneteltek, a zászlók lobogtak, uniformisuk pokoli fényességgel ragyogott, mint a reflektorral megvilágított ürülék. Olyan rengetegen voltak, mint a rovarok, és mindegyikük a gép pontosságával, az idomított kutya tökéletes engedelmességével menetelt előre. És az arcok, azok az arcok! Látta őket premier plánban, a német filmhíradóban, és most újra itt voltak, természetfeletti mértékig valóságosak, háromdimenziósak, élők. Hitler szörnyetegarca, ahogy a szája nyitva és üvölt. Aztán pedig a hallgatóságból kiragadott arcok. Hatalmas idióta arcok. Ürességük teszi őket mindent oly könnyen befogadóvá. Tágra nyílt szemű alvajárók arca. Az Üdvözült Látomás hatása alatt álló, izgatott, feszült ifjú germán angyalarcok. Eksztázisba esett barokk szentek arca. Szeretők arca az orgazmustól egylépésnyire. Egy nép, egy birodalom, egy vezér. Egyesülés egy rovarraj egységével. Az értelmetlenség és az ördögtől való dolgok tudás nélküli

megértése. Aztán a híradó kamerája újra az összezárt sorokat, horogkereszteket, rezesbandákat és az emelvényen üvöltő hipnotizőrt mutatta. Utána itt, belső fényének ragyogásában látta viszont a barna rovarszerű oszlopot. Végtelen sorban meneteltek ennek a rokkó horrorzenének a dallamára. Előre náci katonák, előre keresztény katonák, előre marxisták és muzulmánok, előre minden kiválasztott nép, minden Keresztes Harcos és minden Szent Háború kirobbantója. Előre a nyomorba, előre a gonoszságba, a halálba! Will hirtelen azon vette észre magát, hogy már azt látja, mivé lesz a vonuló oszlop, ha elérte úti célját: sokezernyi holttest a koreai sárban, az afrikai sivatagot szennyező megszámlálhatatlan szemétkupac. És itt (mivel a szín egyfolytában változott, zavarba ejtő gyorsasággal és hirtelenséggel), itt volt a legyek által beköpött öt holttest egy algériai tanya udvarán. Nem oly rég látta őket, mindössze néhány hónappal korábban, arcukat felfelé fordítva feküdtek, torkukon mély vágás. Itt volt egy majdnem húsz évvel korábbi múltból egy idős asszony, halott volt és anyaszült meztelen, egy csinos kis ház romjai közt hevert St. John's Woodban. És mindenféle átmenet nélkül itt volt az ő szürkéssárga szobája, a szekrényajtóra erősített tükörben két sápadt test tükörképe, az övé és Babsé, viharos párzásuk közepette, melyhez kíséretül az ő Molly temetésével kapcsolatos emlékei szolgáltak valamint a *Parsifal* nagypénteki muzsikája a Radio Stuttgart előadójának jóvoltából.

A szín ismét változott, és Mary néni arca mosolygott rá vidáman, körötte bádogcsillagok és tündérfigurákkal díszített üveg gyertyatartók, majd ugyanaz az arc Will szeme láttára annak a nyavalygó, rosszindulatú idegennek az arcává alakult át, aki az utolsó rémes hetekben elfoglalta Mary néni helyét, mielőtt még bekövetkezett volna a végső átalakulás, amikor is Mary néni a szemétre került. A szeretet és a jóság sugárzása, majd lehúzták a rolót, behúzták a zsalukat, a kulcs elfordult a zárban, és már meg is kapták a magukét – a nagynénit kivitték a temetőbe, Will pedig magánzárkára ítéltetett saját, külön bejáratú börtönében, amit egy szép napon, hogy mikor, azt egyelőre még nem közölték vele, a halálos ítélet követ majd. Agónia az Áruházi Alagsorban. Keresztre feszítés a Karácsonyfádíszek Közt. Lehetsz akár kint, akár bent, csinálhatod nyitott szemmel, csukott szemmel, nincs

menekvés.

– Nincs menekvés – suttogta Will.

Szavai további megerősítésül szolgáltak saját maga számára, aényt förtelmes bizonyossággá változtatták, amely egyre csak nyílt, kifelé, lefelé, a rosszindulatú vulgaritás egyik mélységét a másik alatt vette célba, a teljességgel értelmetlen szenvedés egyik pokla után a másik felé tartott.

És mindez a rengeteg szenvedés (amint ez a kinyilatkoztatás erejével tört rá Willre), mindez a szenvedés nem pusztán értelmetlen volt; hanem egyben össze is adódott, önmagát állandósította. Bizony, akármilyen ijesztő, ahogy utolérte Mollyt, Mary nénit és a többieket, a halál őt is ugyanúgy utol fogja érni. Őt utoléri, ezt a félelmet viszont, ezt a rosszulletet okozó undort, ezt a lelkiismeret-furdalást és az öngyűlölő sebfelszagot soha. Igen, a szenvedés, mely értelmetlenségében és értelmetlenségének köszönhetően halhatatlan, örökké tart. Az ember minden más tekintetben groteszk módon, szánsalmasan véges. A szenvedés vonatkozásában viszont korántsem az. Ez a sötét, besűrűsödött kis vérrög, melynek az emberek az „Én” nevet adják, képes a végtelenségig szenvedni, és hiába a halál, a szenvedés, az örökké tart. Az élet fájdalmai és a halál fájdalmai, a rutinszerűen egymást követő agóniák ott az áruház alagsorában és a végső keresztre feszítés a bádög- és műanyag vulgaritás vakító fényében – visszhangosak, egyre erőteljesebbek, mindig ott lesznek. A fájdalmat képtelenség megosztani mással, teljes az elszigeteltség. Tudatában lenni, hogy létezem, ez egyben azt is jelenti, hogy tudatában vagyok annak, hogy egyedül vagyok. Épp annyira egyedül Babs pézsmailatú alkóvjában, mint amennyire már a fülfájással vagy a törött karommal is egyedül voltam, és amennyire végül egyedül leszek majd a rákossal, és egyedül leszek, amikor pedig már azt gondolnám, hogy vége, a szenvedés halhatatlanságával.

Will hirtelen ráébredt, hogy valami történt a zenével. A tempó változott. *Rallentado*.^[140] Vége. Mindenki számára mindennek vége. A könnyed kis haláltánc dudaszóval vezette a vonulókat egészen a sziklaszirt széléig. És most tessék, itt támolygunk a szirt legszélén. *Rallentado, rallentado*. Halálos zuhanás, zuhanás a halálba. És pontosan, elkerülhetetlenül, itt jött a beteljesülés két előre várt akkordja, a várakozásteljes domináns és utána,

finis, a hangos, eltéveszthetetlen alaphang. Tű karcolta a lemezt, éles kattanás következett, aztán a csend. A nyitott ablakon át hallani lehetett a távolban a békákat és a rovarok zajának éles, monoton reszelését. És mégis, csodálatos módon, semmi nem törte meg azt a csendet. A hangok, mint legyek a borostyánkőbe, áttetsző hangtalanságba ágyazódtak, melyet nem volt elég erejük tönkretenni – még csak változtatni sem tudtak rajta – és számára mindvégig teljesen érdektelenek maradtak. Időtlenül, egyik intenzitástól a másik intenzitásig mélyült a csend. Lesben állt, éber, konspiráló csend volt, összehasonlíthatatlanul baljósabb, mint az őt megelőző, hátborzongató rokokó gyászmenetecske. Ez volt hát az a végtelen mélység, melynek szélére a zene odacsalogatta. A szélére, és most le, bele ebbe az örökké tartó csendbe.

– Végtelen szenvedés – suttogta. – És az ember még csak nem is szólhat, nem is tiltakozhat.

Egy szék reccsent, selyemsuhogás hallatszott, Will az arcán a levegő mozgásából érezte, hogy valaki járkál a közelében, érezte az emberi jelenlét közelségét. Lehuny szemhéján keresztül valahogy a tudatában volt, hogy Susila ott térdel előtte. Egy pillanatra rá azt érezte, hogy a nő megérinti az arcát, két tenyerével a két orcáját, ujjaival a halántékát.

A konyhai óra rövid berregő hangot hallatott, majd elkezdte az egész órát ütni. Egy, kettő, három, négy. Odakint a kertben a szellő fel-feltámadt, és a falevelek közt sustorgott. Kukorékolt egy kakas, és egy pillanatra rá, jó messziről, megérkezett a válasz. Azzal majdnem egy időben még egy, majd még egy kakas felelt nekik. Aztán a válaszokra is érkezett válasz, azokra további válaszok. A kihívásokra válaszoló kihívás, a dacolással dacoló dac ellenpontja. És most egy újabb hang is bekapcsolódott a kórusba. Artikulált, ám nem emberi hang.

– Figyelj – hallották a kukorékoláson és a rovarok neszén át.

– Figyelj! Figyelj! Figyelj!

– Figyelj – ismételte meg Susila, és miközben kimondta, Will érezte, hogy a nő ujjai a homlokát simogatják.

Finoman, csak finoman, a férfi két szemöldökétől felfelé a hajáig, a két

halántékától befelé addig a pontig ott a két szeme közt félúton. Föl-le, előre-hátra, enyhülést hozva az elme összehúzódásaira, kisimítva a zavarodottság és a fájdalom ráncait, redőit.

– Figyelj *ide!*

És tenyerével nagyobb nyomást fejtett ki az arccsontokra, ujjhegyeivel pedig a fülek feletti területre.

– Meg *ide* – ismételte meg. – *Az itt és mostra.* Az arcodra a két tenyeremben.

A nyomás csökkent, az ujjak ismét Will homlokán kóboroltak.

– Figyelj!

A kukorékolás érdes, durva ellenpontján át a parancs egyre ismétlődött.

– Figyelj! Figyelj! Figy...

A nem emberi hang elhalt a szó közepén.

Figyeljen. A nő két kezére, ahogy az arcát simogatja? Vagy figyeljen inkább a belső fény e rémes ragyogására, a bádög- és műanyag csillagok előtörésére, no és a vulgaritás duzzasztóján túl erre a szeméthalomra, mely valaha Molly volt, a bordélytükörre, a sok-sok holttestre a sárban, a porban, a törmelék közt. Ismét itt voltak milliószámra a gyíkok és *Gongylus gongyloidesek*, itt voltak a masírozó oszlopok, a feszülten, ájtatosan figyelő germán angyalarcok.

– Figyelj – kezdte ismét a mejnó madár, ezúttal a ház másik végében. – Figyelj!

Will a fejét rázta.

– Mire figyeljek?

– *Erre.*

És ezzel Susila belevájta a körmét a férfi homlokába.

– *Erre.* Itt és most. És ez korántsem olyan romantikus, mint a szenvedés, vagy akár csak a fájdalom. Ez csak a körmök érintése. És még ha sokkal rosszabb lenne, akkor sem lenne lehetséges, hogy örökké vagy egy örökkévalóságon át tartson. Semmi sem tart örökké, semmi sem tart egy örökkévalóságig. Kivéve talán a buddhatermészet.

Megmozdította a kezét, és most már nem a körmével, hanem a bőrével ért hozzá Willhez. Az ujjak lejjebb vándoroltak, megsimogatták a szemöldökét, és nagyon finoman megpihentek Will lehunytt szemhéjain. A férfit az összerezzenés első pillanatában halálos rémület fogta el. Tán Susila ki akarja vájni a szemét? Ott ült, készen rá, hogy az első mozdulatnál hátraveti a fejét, és talpra ugrik. De semmi sem történt. Apránként elmúlt a félelme; maradt a tudatosság ennek az intim, váratlan, potenciálisan veszélyes kapcsolatteremtésnek a vonatkozásában. Tudatosságát igen élesnek élte meg, és mivel a szem rendkívül sérülékeny, a helyzet oly igen lekötötte minden figyelmét, hogy semmije nem maradt a belső fény, illetve a belső fény feltárta rettenet és vulgaritás számára.

– Nagyon figyelj – suttogta a nő.

De hiszen lehetetlen volt *nem* figyelni. Akármilyen gyengéden és finoman, Susila ujjai igencsak próbára tették a tudatosságát. De hisz ezek az ujjak élnek, vette észre ekkor Will. Milyen különös, bizsergető meleg árad belőlük!

– Olyan, mint az áram – ámult el Will.

– Ám szerencsére – felelte Susila – a drót ezúttal nem szállít üzenetet. Az ember megérint valakit, és az érintés által maga is megérintetik. Teljes a kommunikáció, azonban üzenetátadásra nem kerül sor. Csak két élet találkozása, ennyi.

Majd némi szünet után:

– Feltűnt neked, Will – folytatta –, hogy az elmúlt órákban, mióta itt ücsörgünk – évszázadok óta, örökkévalóságok óta a te esetemben – egyetlenegyszer sem néztél rám? Egyetlenegyszer sem. Félsz talán a látványtól, ami rád vár?

Will végiggondolta a kérdést, és végül bólintott.

– Talán pontosan erről volt szó – mondta. – Félek valaminek a látványától, amihez nekem is közöm kéne, hogy legyen, valamitől, amivel kapcsolatban esetleg tennem kéne valamit.

– Úgyhogy inkább maradtál Bachnál meg a tájképeknél meg az Üresség Tiszta Fényénél?

– Amit nem hagytál, hogy tovább nézzek – mondta Will panaszosan.

– Mert az Üresség nemigen tesz jót neked, hacsak meg nem tudod látni a fényét a *Gongylus gongyloide*-ben is. És az emberekben – tette hozzá. – Ami olykor jóval nehezebb.

– Nehezebb?

Willnek eszébe jutottak a masírozó oszlopok, a testek a tükörben, és mindazok az arccal a sárban fekvő testek is. Megrázta a fejét.

– Lehetetlen.

– Nem, nem lehetetlen – tartott ki álláspontja mellett Susila. – A *sunyata* egyben a *karunát* is feltételezi. Az Üresség fény; egyben azonban együttérzés is. A mohó szemlélődők megpróbálják megkaparintani maguknak a fényt, anélkül hogy vennék a fáradságot, hogy akárcsak kísérletet tegyenek az együttérzésre. A pusztán csak jó emberek megpróbálnak együttérzőek lenni, és nem foglalkoznak a fénnel. Mint általában, most is az a kérdés, hogyan lehetne mindkettőből a maximumot kihozni, azaz a két világ előnyeit egyesíteni. Most pedig – folytatta – ideje lenne, hogy kinyisd a szemed, és meglásd, hogy is néz ki valójában egy emberi lény.

Az ujjbegyek Will szemhéjaitól a homloka felé haladtak, majd kifelé, a halántékok felé, aztán le az orcáig, az állkapocs két sarkáig. Egy pillanatra rá Will érezte, amint Susila ujjai megérintik az ő ujjait, és a nő Will két kezét saját két kezébe fogta.

Kinyitotta a szemét, és azon vette észre magát, hogy a *moksha*-gyógyszer bevétele óta most először nyíltan a nő arcába néz.

– Édes Istenem – suttogta végül.

Susila elnevette magát.

– Csak nem olyan szörnyű látvány, mint a vérszívóé?

Csakhogy ez nem nevetség tárgya. Will türelmetlenül rázta a fejét, és egyre csak bámult. A szemgödröket az árnyék rejtélyessé tette, mint ahogy az arccsonton a világosság kis félholdját leszámítva az arc egész jobb felét is. A bal oldal élő, aranyos sugárzással ragyogott – természetfölötti, ám olyan élességgel, mely nem a látható sötétség vulgáris és baljós ragyogása volt, sem pedig – egyelőre – az a gyönyörteli izzás, amely örökkévalóságának

távoli hajnalán, lehunytt szemhéjai mögött tárult fel a számára, miután pedig kinyitotta a szemét, a könyv ékszerekben, a misztikus kubisták kompozícióiban és az átlényegült tájképben nyilatkozott meg. Most a felbonthatatlan frigyre lépett ellentétek, a sötétségből kiragyogó fény, a fény legmélyén megbúvó sötétség paradoxonét látta.

– Nem a nap – mondta végül –, még csak nem is Chartres. És nem is az a pokoli áruházi alagsor, hála az Istennek. Hanem mind együtt, te felismerhetően te vagy, én pedig én – bár, mondanom sem kell, mindketten teljesen megváltoztunk. Te és én, ahogyan Rembrandt láttatna bennünket, de egy körülbelül ötezerszeresen Rembrandt Rembrandt.

Egy pillanatra csendben maradt; majd bólogatni kezdett, az imént elhangzottakat megerősítendő.

– Ez az – tette még hozzá.

– A napból Chartres lett, aztán a színes üveglakokból áruházi alagsor. Az áruházi alagsor pedig egyúttal a kínzókamra, a koncentrációs tábor, a karácsonyfadíszekkel feldíszített csontkamra. Most pedig az áruházi alagsor rükvercbe vált, felszedi Chartres-t és a nap egy szeletét, és tolatás közben ez lesz belőle – te és én, Rembrandt stílusában. Van ennek szerinted bármi értelme?

– De még mennyire hogy van – nyugtatta meg Susila.

Ám Will annyira elmélyülten bámulta, hogy arra már nem igazán tudott odafigyelni, amit a nő mondott.

– Hihetetlenül gyönyörű vagy – mondta végül. – De az sem számítana, ha hihetetlenül ronda lennél; akkor is Rembrandt-festmény lennél, még hozzá ötezerszeresen. Gyönyörű, gyönyörű – ismételte. – És mégsem akarok lefeküdni veled. Nem, ez nem igaz. Szeretnék lefeküdni veled. De még mennyire. De az sem számít, ha soha nem történik meg. Akkor is szeretni foglak – szeretni, még hozzá úgy, ahogyan a keresztényeknek szeretniük kell embertársaikat. A szeretet – folytatta –, a *szeretet*... az is azoknak a csúnya szavaknak az egyike. „Szerető” „szeretkezik” – ezek még csak hagyján. De egyszerűen csak a „szeretet” – na, az efféle trágárságot ki se bírnám ejteni a számon. De most, most...

Elmosolyodott, a fejét rázta.

– Akár hiszed, akár nem, most már értem, mit akar jelenteni, ha azt mondják: „Az Isten szeretet”. Nyilvánvaló nonszensz! És teljesen véletlenül mégis igaz. És közben itt ez a hihetetlen arc – a tiéd.

Előrehajolt, hogy közelebből is szemügyre vehesse.

– Mintha az ember egy kristálygömbbe nézne – tett hozzá hitetlenkedve. – Mindig valami újat veszek észre benne. El se tudod képzelni...

Pedig Susila *el tudta*.

– Ne feledd – mondta Willnek –, én is jártam már ott.

– Te is jól megnézted magadnak az emberek arcát?

Susila bólintott.

– A sajátomat a tükörben. És persze Dugaldét is. Istenem, amikor utoljára vettük be együtt a *moksha*-gyógyszert! Először egészen úgy festett, mint valami lehetetlen mítoszból – egy izlandi indiántörténetből, egy tibeti viking legendából idecseppent hős. És aztán, mindenféle figyelmeztetés nélkül egyszer csak ő volt a Maitreya Buddha.^[141] A Maitreya Buddha, még hozzá teljesen nyilvánvaló, magától értetődő módon. Micsoda kisugárzás! Még most is látom magam előtt...

Elhallgatott, és Will hirtelen azon vette észre magát, hogy a Megtestesült Gyászt nézi, szívében hét törrel. Will a fájdalom jelei közt olvasott a sötét szemekben, a vastag ajkak sarkában, és megértette, hogy a seb majdnem halálos volt, és miközben saját szíve összeszorult, azt is pontosan megértette, hogy még mindig nyitva, még mindig vérzik. Megszorította a nő két kezét. Nem volt persze mit mondani, erre nincsenek szavak, itt a filozófia nem nyújt vigaszt – csak az érintésnek ez a közösen átélt misztériuma létezik, csak az áramló végtelenség átadása bőrről bőrre.

– Az ember oly könnyen visszaesik – mondta végül Susila. – De még milyen könnyen. És milyen gyakran.

Mélyet lélegzett és kihúzta magát.

Az arca és az egész teste újabb változáson ment át Will szeme láttára. Abban a kis szerkezetben láthatóan elég erő volt, hogy bármiféle

szenvedéssel dacolva boldoguljon, és olyan akarat, amely több mint elégségesnek mutatkozna mindazon török ellenében, amelyeket a sors esetleg még számára tartogat. Elszánt békessége már-már fenyegető volt, amint a Fájdalmas Anya helyét elfoglalta egy sötét, varázslatos, ám veszedelmes istennő, egy Kirké.

Feltörtek a hattyúkról és a katedrálisról, a felhőkről és a sima tükrű vízfelületről mesélő, ellenállhatatlan, halk hang emlékei. És ahogy Will az emlékeibe merült, előtte az az arc mintha a dicsőség tudatával ragyogott volna. Erő, belülről fakadó erő – Will látta megnyilvánulni, érezte félelmetes jelenlétét, és elhúzódott előle.

– *Ki vagy te?* – suttogta.

Susila egy pillanatra némán nézte; majd vidáman elmosolyodott:

– Ne félj – mondta. – *Nem* a nőstény sáska.

Will visszamosolygott rá – visszamosolygott erre a nevető lányra, akinek a csókolózás volt a gyengéje, és akinek az őszintesége oly csókolni való volt.

– Adjunk hálát az Úrnak! – mondta, és a félelmében összezsugorodott szeretet visszaözönlött hozzá, a boldogság dagályában.

– Miért adjunk neki hálát?

– Azért, mert téged az érzékiség áldásában részesített.

Susila ismét elmosolyodott.

– No, csak kibújt a szög a zsákból.

– Minő hatalom – mondta Will – mindaz a csodálatra méltó, rettenetes akarat! Akár Lucifer is lehettél volna. De szerencsére a gondviselés...

Jobb kezével elengedte a nő kezét, és kinyújtott mutatóujjával megérintette az ajkát.

– Az érzékiség áldott ajándéka: az lett a megváltásod – mondta.

– A megváltásod *egyik fele*... – pontosította rögtön, ahogy eszébe jutott a rózsaszín alkóv, a hátborzongatóan szerelem nélküli őrjöngések.

– ...az *egyik* megváltásod. Mert persze van még ez a másik dolog is, ez a „tudni, ki is vagy valójában”.

Egy pillanatra elhallgatott.

– Mária, törökkel a szívében – folytatta – aztán Kirké, Anne Ninon de Lenclos és most – ki is? Olyasvalaki, mint Norwichi Boldog Juliána vagy Genovai Szent Katalin.^[142] Valóban te vagy mindegyikük?

– Plusz még egy idióta – szolt erre Susila megnyugtatóképpen. – Plusz még egy igen sokat aggódó, nem túl hatékony anya. Plusz egy kevéske abból az álszent kis álmodozóból, aki gyermekkoromban voltam. Plusz, potenciálisan, az a halálán lévő öregasszony, aki akkor nézett rám a tükörből, amikor utoljára együtt vettük be a *moksha*-gyógyszert. Aztán Dugald is belenézett a tükörbe, és ő is látta, mi lesz belőle jó negyven év múlva. Egy hónap sem telt el – tette hozzá –, és meghalt.

Az ember oly könnyen visszaesik, és oly gyakran... Susila arca, mely félig titokzatos sötétbe burkolózott, félig pedig titokzatosan ragyogott az arany fényben, ismét átváltozott a szenvedés álarcává. Az árnyékos szemüreg belsejében szeme, mint azt Will jól látta, csukva volt. Visszahúzódott egy másik időbe, ahol egyedül lehetett, valahová máshová, a törökkel és a nyílt sebével. Odakint ismét felhangzott a kakaskukorékolás, majd egy második mejnó madár is megszólalt, fél hanggal magasabban, mint az első, és együttérzésért kiáltott.

– Karuna.

– Figyelj! Figyelj!

– Karuna.

Will ismét kinyújtotta a kezét, és megérintette a nő ajkát.

– Hallod, mit mondanak?

Susila csak nagy sokára válaszolt. Akkor kinyújtotta a kezét, elkapta Will ujját és erősen ajkához szorította.

– Köszönöm – mondta, majd kinyitotta a szemét.

– Mit köszönsz? *Te* tanítottad meg nekem, mit kell tennem.

– Most rajtad a sor, hogy te taníts valamit a tanítódnak.

Mint két, saját spiritualitásmárkája érdekében házaló, rivális guru, „karuna”, „figyelj”, harsogták a mejnó madarak; és versengésükben hamarosan túlkiabálták a másik bölcsességét: „Runafigyelkarfigyelj”. A

szomszéd kertben egy kakas, hirdelve, hogy ő minden tyúk soha nem impotens ura, minden, a hím rangjára jogcím nélkül pályázó szárnyas legyőzhetetlen kihívója, éles hangon hirdette isteni mivoltát.

Egy mosoly tört át a szenvedés álarcán; a török és emlékek magánvilágából Susila visszatért a jelenbe.

– Kukurikú – mondta. – Hogy imádom! Pont, mint amikor Tom Krishna fellejé járkal, mindenkihez odamegy, és azt kéri, tapintsák ki a muszkliját. És azok az ostoba mejnó madarak, milyen hűségesen ismételtetik a számukra értelmetlen jó tanácsot. Pont olyan imádni valók, mint az én kis bantam kakasom.

– És mi a helyzet az egyéb kétlábúakkal? A kevésbé imádni való fajtából?

Válaszul Susila egyszerűen előrehajolt, elkapta Will üstökét, és miután odahúzta magához a fejét, megpusztilta az orra hegyét.

– Most már ideje lenne megmozdítani a lábadat – mondta.

Felegyenesedett és kinyújtotta a kezét, Will megfogta, és segítségével felállt.

– Negatív kukorékolás és papagájként ismételtett antibölcseesség – mondta. – Ennyi telik bizonyos kétlábúaktól abból a másik fajtából is.

– Mi garantálja, hogy én nem fogok megtérni a magam okádására?^[143] – kérdezte Will.

– Valószínűleg meg fogsz – nyugtatta meg vidám hangon Susila. – De valószínűleg ehhez is ugyanúgy megtérsz majd.

Lábuknál hirtelen mozgás támadt.

Will elnevette magát.

– Ott szalad szegény kis harapdálós ördöginkarnációm.

Susila belekarolt a férfiba, és odasétáltak a nyitott ablakhoz. A hajnal közeledtét jelző szellő szeszélyesen játszadozott a pálmalevelekkel. Volt ott alattuk egy hibiszkusz bokor, gyökerei láthatatlanul a nedves, fanyar illatú földbe mélyedtek – fényes, sima, csillogó levelek és cinóbervörös trombiták vad bujasága, melyet az éjszaka és a bokor felett boltívet alkotó fa kettős sötétjében a szobából kiszűrődő lámpafény világított meg.

– Lehetetlen – hitetlenkedett Will.

Már megint a július tizennegyediké Istenénél tartott.

– Lehetetlen – ezt Susila sem vitatta. – De mint minden más az univerzumban, történetesen ez is tény és való. És most, hogy végre-valahára felismerted, hogy létezem, engedélyt adok neked, hogy megvizsgáld, mit rejt a szíved.

Will mozdulatlanul állt ott, és csak bámult, bámult, keresztül az emelkedő intenzitások és a még mélyebb jelentőségek egymásutánján, melyek időtlenül követték egymást. A szemét könnyek futották el, végül túl is csordultak, lefolytak az arcán. Előhúzta a zsebkendőjét, hogy letörölje őket.

– Nem tehetek róla – mentegetőzött.

Épp azért nem tudta megállni, hogy el ne sírja magát, mert ez volt az egyetlen általa elképzelhető módja a hála kifejezésének. Azért a kiváltságért volt hálás, hogy életben van és tanúja lehet ennek a csodának, sőt, több mint tanúja – társ lehet benne, az egyik tényezője lehet. A csillámló gyönyörűség és a tudás nélküli megértés ezen ajándékaiért érzett hálát. Hálát, hogy egyszerre lehet ez az egyesülés az isteni egységgel, és mégis véges lény a többi véges lény között.

– Miért kell sírni, mikor hálás az ember? – kérdezte, miközben elrakta a zsebkendőjét. – A jó ég tudja. Mégis így áll a helyzet.

Korábbi olvasmányai iszapos üledékéből feltört egy emlékezésbuborék.

– „Hálásnak lenni, az maga a menny” – idézte. – Zagyvaság! De most már értem, hogy Blake pusztán feljegyzett egy egyszerű tény: „maga a menny”.

– És annál is mennyebb – mondta Susila –, mivel itt a földön van, nem pedig mennybéli menny.

Megdöbbentő, ám egyszer csak a kukorékoláson és a kuruttyoláson, a rovarok neszén és a rivális guruk duettjén távoli lövések hangja szűrődött át.

– Ez meg mi a csoda? – kérdezte Susila, bár inkább csak önmagától.

– Csak a srácok petárdáznak – felelte Will vidáman.

Susila a fejét rázta.

– Mi nem bátorítjuk az ilyesmit. Itt senki sem tart petárdát.

Az Állomás körüli falakon túlról, a főút felől az alacsony sebességfokozatban haladó súlyos járművek morajlása egyre hangosabban hallatszott. Az általuk keltett zajban felhangzott egy emberi hang is egy megafonon át, egyszerre harsogó, cincogó, egyben érthetetlen.

A levelek a bársonyos árnyék foglatában olyanok voltak, mint a jáde- és smaragdforgácsok, és drágakő-ragyogású káoszuk kellős közepében fantasztikusan megformált rubintok ötágú csillagai ragyogtak. A hála, a hála. Will szemét ismét elfutotta a könny.

A bántóan éles üvöltés foszlányai felismerhető szavakká rendeződtek. Will akarata ellenére is azon kapta magát, hogy odafigyel.

– Pala szigetének népe – hallotta, majd a szavak a hangerőnek köszönhetően artikulálatlan darabokra hullottak. Sipítás, dübörgés, sipítás, majd:

– A Rádzsátok szól hozzátok... őrizzétek meg nyugalmatokat... üdvözljétek a szoros túloldaláról érkező barátaitokat...

Ekkor ismerte fel.

– Ez Murugan.

– És Dipa katonáival jött.

– A haladás – mondta épp a bizonytalan, izgatott hang. – A modern élet...

Majd Sears Roebuckéről a Ráni és Kuthumi hangjára váltott:

– Az igazság – sipította – értékek... valódi spiritualitás... olaj.

– Nézd – mondta Susila – nézd! Bemennek az Állomás területére.

Két bambuszcsoport közt látni lehetett, ahogy a menetszlop reflektorainak fényfoltjai egy-egy pillanatra megvilágítják a hatalmas kő-Buddha bal orcáját ott a lótuszokkal teli medencénél, és továbbhaladnak, ismét a megszabadítás áldott lehetőségére utalnak, majd továbbhaladnak.

– Atyám trónja – bömbölte az iszonyatosan felerősített sipítás –, anyám felmenőinek trónjával egyetemben... Két testvéri nép menetel előre, kéz a kézben, a jövő felé... Mely e naptól kezdve Rendang és Pala Egyesült Királysága néven ismeretes... Az Egyesült Királyság első miniszterelnöke, a nagyszerű politikai és spirituális vezető, Dipa ezredes...

A fényszórók menete eltűnt egy hosszú épületsor mögött, a bántóan éles üvöltés összefüggéstelen elemeire hullott, majd elhalt. Aztán újból feltűntek a fények, és a szavak ismét kivehetővé váltak.

– A reakció erői – üvöltötte a hang dühödten. – A permanens forradalom elvének árulói...

– Megállnak dr. Robert bungalójánál – suttogta Susila döbbenettel a hangjában.

A hang elmondta az utolsó szavakat, a fényszórókat és a dübörgő motorokat lekapcsolták. A sötét, várakozással teli csendben a békák és a rovarok továbbra is esztelen monológjaikat mondogatták, és a mejnó madarak is egyfolytában jó tanácsaikat ismételték.

– Figyelj!

– Karuna.

Will lenézett saját égő csipkebokrára, és látta a világ Olyanságát és saját lényét elhamvadni a tiszta fényben, amely (amint az most oly nyilvánvalónak tűnt!) egyben az együttérzés volt – a tiszta fényben, amellyel szemben ugyanúgy, mint mindenki más, mind ez ideig ő is mindig úgy döntött, vak marad. Az együttérzéssel, mely helyett ő mindig a kinszenvedést választotta, akár az elszenvetője volt, akár az okozója, lenn az áruházi alagsorban, nyomorúságos magányában, az előtérben az élő Babs-zel vagy a halott Mollyval, középtávolságban Joe Aldehyde-dal, a távolibb háttérben pedig a személytelen erők és burjánzó számok, a kollektív paranoiák és a szervezett ördögiség hatalmas világával. Mindig mindenhol ott lesznek az üvöltő vagy épp csendes, ám ellentmondást nem tűrő hipnotizőrök; és az uralkodó hatalommal felruházott sugalmazók nyomában mindig és mindenhol ott lesznek a pojacák, a házaló ügynökök és a profi hazudozók hordái, no meg a szórakoztató lényegtelenségek beszállítóié. A bölcsőtől erre kondicionált, módszeresen hipnotizált, uniformizált áldozataik, akiknek valamivel szüntelenül sikerül elterelni a figyelmét, pedig csak menetelnek és menetelnek, más menetelőkkel szemben engedelmesen, mindig és mindenhol az idomított pincsikutyák tökéletes engedelmisségével folytatják: ölnek és hálnak. És mégis, azon teljesen jogos döntés ellenére, hogy nem hajlandó az „igen”-t válasznak elfogadni, a tény tény marad, mindig is tény marad,

mindenhol tény marad – hogy a paranoiásokban is megvan a képesség az intelligenciára, az ördögimádókban a szeretetre, és hogy minden létezés alapja tökéletesen megnyilvánulhat egyetlen virágzó cserjében, egy emberi arcban, és hogy létezik egy fény, és ez a fény egyben az együttérzés is.

Egyetlenegy lövést lehetett hallani; majd egy gyorstüzelő fegyverből leadtak egy sorozatot.

Susila a tenyerébe rejtette az arcát. Fékezhetetlen remegés rázta.

Will átölelte, magához szorította.

Száz év munkáját sikerült egyetlen éjszaka alatt tönkretenni. És mégis, a tény tény marad – a szenvedés megszüntetésének ténye ugyanúgy, mint a szenvedés ténye.

Az önindítók csikorgó hangját lehetett hallani; egymás után morajlottak fel a beinduló motorok. Felkapcsolták a fényszórókat, és egyperces zajos manőverezés után a járművek elindultak visszafelé, ugyanarra, amerről érkeztek.

A hangszóró egy harcias, egyben buja, érzéki, himnuszszerű dallam nyitóütemeit harsogta, Will felismerte, ez volt Rendang nemzeti himnusza. Majd kikapcsolták a wurlitzert, és ismét Murugané volt a szó.

– Itt a Rádzsátok beszél – hirdette az izgatott hang.

Ezután pedig, *da capo*^[144] ismételten felhangzott a Fejlődésről, az Értékekről, az Olajról, az Igazi Spiritualitásról szóló beszéd. A menet, ugyanolyan hirtelen, mint ahogy az előbb, eltűnt a szemük elől, és már hallani sem lehetett őket. Egy perccel később ismét felbukkantak, a reszkető kontratenor pedig a frissen egyesült királyság első miniszterelnökét dicsőítette üvöltve.

A menet csak mászott-mászott előre, ezúttal jobbról balra, és az első páncélozott jármű fényszórói fénybe borították a megvilágosodás békésen mosolygó arcát. Csupán egy pillantásnyi időre, azután a fénysugár már máshová vetült. És íme, itt volt a Tathágata immár másodszor, harmadszor, negyedszer, ötödször. Az utolsó kocsis elhaladt előtte. Bár a sötétben senki nem vett róla tudomást, a megvilágosodás ténye tény maradt. A motorzúgás halkulni kezdett, a sipító retorika artikulálatlan mormogássá alakult, és

amint a beható zajok elültek, újra rákezdtek a békák, a rovarok, neszüket ugyan ki szakíthatná félbe, és aztán a mejnó madarak is belekezdték.

– Karuna. Karuna.

Majd egy fél hanggal mélyebben:

– Figyelj!

MI MICSODA HUXLEY ÁLOMRSZÁGABAN

Utószó a *Sziget* című regényhez

Pala szigete. Világnak kerek, de kicsi, újnak pedig egyetlen alkotórészében sem igazán új, viszont kétségkívül szép. Nagyon szép – talán túlságosan is az. Szép új világ – ha kisebb pontosításokkal is, de ezúttal minden ironikus felhang nélkül értendő a Shakespeare ihlette elnevezés. Hosszú út vezetett idáig. A fogyasztói hedonizmus limbóját bemutató *Szép új világ* (1932) után majd' húsz esztendő kellett várni, hogy feltáruljanak egy elképzelt nukleáris holokausztot követő félállati lét poklának bugyrai Huxley *Majmok bombája* (1948) című kisregényében.^[145] Újabb tíz esztendő elteltével a *Visszatérés a szép új világba* (1958) című nagyesszéjében az író a szabadság hidegháborús ellenségeivel benépesített purgatórium ösvényein kalauzolta végig olvasóit, hogy négy további év elteltével megérkezzen velük Isteni – vagy inkább Isten nélküli – színjátékának végállomásáig, a Palai Királyság e világi mennyországának bejáratáig. Huxley-t követve így elindultunk Antiutópia csalóka országából, végigjártuk Disztópia átokföldjét, s végezetül megérkeztünk Utópia kies honába. De a hol komikus, hol elborzasztó izgalmakkal kísért utazás után milyen a megérkezés, és milyen az ottlét? Aligha kétséges, hogy az út maga megérte a fáradságot, de vajon érdemes volt-e megállnunk, s vezetőnkkel két-három hetet, azaz a *Sziget* (1962) című könyv komótos végigolvasásának idejét a boldogok e déltengeri szigetén eltöltenünk?

Az olvasó, ki az utószót a dolgok megszokott és tán el is várt rendjét követve a főmű után, nem pedig az előtt – netán a helyett – olvassa el, persze már tudja a választ: a maga választát, mint ahogy az utószó írója is tudja a magáét, ami – megint csak a dolgok szokásos rendje szerint – nyilván pozitív kell, hogy legyen. Ám a költői kérdés is kérdés. Azzal, hogy sugallja az elvárt választ, a kérdező mégiscsak elismeri: a helyes választ sugallni kell, mert ha csak elméletben is, de létezhet a vártnak ellentmondó, rossz felelet is. Nos, ez esetünkben sincs másképp: a *Sziget* megítélésével kapcsolatban is léteznek rossz, a jóhiszemű szerkesztői elvárással ellentétes

válaszok. Hogy az egyik legdrasztikusabb „rossz” válasszal kezdjük, a mai angol irodalomkritika doyenje, Sir Frank Kermode ifjúkori verdiktje szerint Huxley utolsó befejezett műve „a valaha írt regények közül az egyik legrosszabb.”^[146] Mások – például Huxley tán legelkötelezettebb és legavatottabb méltatói, így Harold H. Watts vagy Jerome Meckier – a kermode-i ítéletet annyiban finomították, hogy a *Sziget* már csak azért sem lehet rossz regény, mivel igazából nem is regény, hacsak a regény műfaji definícióját nem igazítjuk készségesen épp ehhez a műhöz.^[147]

Az efféle sarkos megfogalmazásokat azonban mindig érdemes némi fenntartással kezelni. Sir Frank nemhogy a Brit Birodalom lovagja, de még az irodalomtudomány professzora sem volt, mikor indulatos szavait egy kurta recenzió számára első szándékból papírra vetette, a regény definícióját pedig éppen annyiszor írták át, ahány igazán fontos, de a korábbi szempontok alapján besorolhatatlan regényszerű remekmű követelt helyet magának az irodalomtörténet lapjain. Mindazonáltal nem lenne meglepő, ha a regénypoétikai kérdések iránt mérsékelt érdeklődést mutató Huxleyt viszont annál nagyobb becsben tartó olvasó is érzékelné: a *Sziget* nem igazából regény, semmiképp sem úgy, mint Tolsztoj, Móricz Zsigmond vagy akár James Joyce művei. Így, ha élvezni-értékelni akarjuk, helyesebb, ha nem úgy, nem *egészen* úgy olvassuk, mint a *Feltámadást*, a *Tündéerkertet* vagy éppen az *Ulysses*t. Mi tehát a helyzet Huxley utópikus írásával? Olvasható-e a *Sziget* mégiscsak regény gyanánt, s ha ez mégsem lenne egészen kielégítő, mivel képes Huxley utolsó könyve kárpótolni a történettel csak részben elégedett olvasót?

A történet, a regény cselekménye egyetlen mondatban összefoglalható. A világtól elzárt, egzotikus szigetállam titkait kifürkészni induló angol újságíró hajótörést szenved a sziget egy sziklás partszakaszán, halálra rémül és megsebesül, de a sziget lakói megmentik, gondjaikba veszik, és miközben végigkalauzolják hazájuk földrajzi tájain, olyannyira megkedveltetik vele különös, a keleti és a nyugati civilizáció áldásait ötvöző, boldog országukat, hogy a cinikus hajótörött felhagy a sziget gyarmatosítására szőtt összeesküvés aktív támogatásával, sőt, mikor a külvilágból érkező, állig felfegyverzett betolakodók mégis lerohanják az utópikus szigetországot,

helybéli szerelmével karján már maga is a leigázottak oldalán áll. Nos, bár a mondat többszörös összetételbe futott, a benne összefoglalt cselekményanyag egy közel félezer oldalas könyv megtöltésére valóban nem valami sok. Persze – vetheti közbe a regényirodalom legújabb kori történetében járatos olvasó – emeltek már impozáns regénykonstrukciót ennél szimplább cselekményvázra is: például a már említett *Ulysses*t, mely a *Sziget*énél kétszerte nagyobb terjedelemben mondja el egyetlen, nem is különösebben eseménydús nap történéseit. Más kérdés, hogy a narratív struktúra hiányáért bőségesen kárpótolja az ilyesmire fogékony olvasót a Joyce-regény textúrájának irodalmi és kulturális allúziókban, parodisztikus betétekben, belső monológokban, poliglott és poliszémikus nyelvi játékokban gazdag szövedéke. Ugyan a *Sziget* sincs híján az ilyesminek – ezt e kiadás lábjegyzeteinek sokasága is érzékeltetheti –, a könyv irodalmi, bibliai és mitológiai utalásai vagy épp Will Farnaby szabad függő beszédben feltárt emlékfoszlányai sem az ábrázolás újszerűségében, sem a megmozgatott műveltséganyag sokértelmű telítettségében nem foghatók az *Ulysses* főszereplői, Stephen Dedalus vagy Molly és Poldy Bloom tudatáramában kavargó tartalmak meghökkentő sokszínűségéhez. Az elbeszélés tizenkilencedik századi konvencióihoz sok tekintetben visszalépő *Sziget*től cselekményesség dolgában talán joggal várna többet az olvasó, mint a modernista regény formaújító programját megalkuvás nélkül keresztülvivő *Ulysses*től.

Persze, ha nem is a Joyce névvel fémjelzett avantgárd útkeresés jegyében íródott, a *Sziget* azért nem is a hagyományos realista próza – amúgy az ötvenes-hatvanas évek angol irodalmában valóban végbement – visszatérésének dokumentuma. Távolról sem. Huxley utolsó befejezett műve mindenekelőtt a cselekménybonyolítást a szerzői intenciók szempontjából mindennél fontosabb eszme-futtatásoknak alárendelő *esszéregény*, illetve a vázlatos történet konfliktuskezdeményeit leginkább csak az elképzelt világ önmagában túlságosan száraz, túlon túl statikus szociológiai, gazdaságföldrajzi és kultúrantropológiai leírásainak megelevenítésére alkalmazó *utópia*. Ami ez utóbbi műfajt illeti, az egyén és a közösség vágyainak kialakulása és e vágyak beteljesülése – Pala buddhista

ihletettségű minimálprogramjában a szenvedés és a szenvedés megszüntetése – közti távolság rövidre zárása az utópikus eszmény mindenkori lényege. Márpedig ezen társadalmi-politikai eszmény megvalósulása a legkevésbé sem kedvez a cél és a cél elérése közti út minél rafináltabb megnyújtásában és kacskaringóssá tételében érdekelt regényesség irodalmi szempontjainak. Nem véletlen, hogy az általános emberi értékekben dúskáló Pala már-már tökéletes társadalmát saját legfőbb vezetője, dr. Robert szerint sem büszkélkedhet jelentős irodalmi alkotásokkal, s hogy a palai művészet csúcsa a cselekményességnek – egyáltalán az emberi jelenlétnek vagy az emberi jelentésadásnak – még a nyomait sem őrző tájképfestészet. Ez a körülmény, vonja le az ésszerű következtetést a Huxley-kritika legújabb hullámát képviselő Dominic Baker-Smith, önmagában is magyarázattal szolgál a „*Sziget* meseszövéseinek fogyatékoságaira.”^[148] E fogyatékoságok túlhangsúlyozása azonban meggyőződésem szerint méltánytalan lenne a *Sziget* írójával szemben. Ha ugyanis Huxley e művét a költészetet ideális köztársaságából gyakorlatilag mindenestül száműző Platón *Állama*, a felfedező Csupatűz Rafael és boldogországbeli vendéglátói közti esetleges konfliktusokról szót sem ejtő morusi alapmű, vagy a cselekményt a folyamatos rácsodálkozással helyettesítő tizenkilencedik századi angol és amerikai jövőregények mellé tesszük, akkor a *Sziget* a fordulatokban gazdag, izgalmas cselekménybonyolítás iskolapéldája.

Egy másik, a Huxley-regényekkel és konkrétan a *Szigettel* kapcsolatban gyakran hangoztatott kritika a jellemábrázolás gyengeségeit hánytorgatja fel a szerzőnek. Korai társadalomszatíráitól kezdve késői tanmeséivel bezárólag Huxley regényeit mindvégig a Jakab-kori angol dráma úgynevezett humorfiguráival rokonítható, leegyszerűsített karaktertípusok – a testileg alulfejlett entellektüel, a cinikus gúnyolódó, a férfifaló nőstény fenevad, a misztikus guru stb. –, nem pedig egyéni jellemvonásokkal felruházott, húsvér emberi lények népesítik be.^[149] Mi tagadás, ez az általános leírás kisebb pontosításokkal igen jól ráillik a *Sziget* főbb szereplőire is. Amikor Will Farnabyról, a történet látszólag teljesen kiégett, cinikus újságírójáról egykettőre kiderül, hogy lelke mélyén nem vesztett el

minden fogékonyságot a jó ügy és a szebbik nem iránt, abban sincs semmi meglepő. A *Sziget* főszereplője végső soron annak az egykor nálunk is igen népszerű angol író, E. Philips Oppenheim filléres kémrománcaiban felbukkanó hőstípusnak egyik alakváltozata, mely Graham Greene *Csendes amerikaijától* a *Casablanca* című filmklasszikuson át napjaink hollywoodi zsaru- és gengsztermozijainak standard szüzséjéig számtalan igényes és kevésbé igényes alkotás nélkülözhetetlen kelléke.

A történet többi szereplőjéről sem igazán mondható el más. Ezek jó esetben szerencsésen eltalált zsánerfigurák, mint a Ráni, aki a Rettenetes Anya jungi archetípusának remekbe szabott karikatúrája, dr. Robert, a Bölcs Öreg megtestesítője vagy Mr. Bahu, a Gonosz Cselszövő stb. Kevésbé szerencsés esetben e mellékszereplők gyakran a szándékolatlan komikum forrásai, mint például a mindenes Vijaya, aki „izom tóni” létére végtelenített bölcséleti eszmefuttatásaival untat halálra válogatás nélkül mindenkit, aki útjába kerül, legyen az ellenség vagy jó barát, kíváncsi idegen vagy gyanútlan olvasó. E jól vagy kevésbé jól eltalált figurák közös vonása, hogy szerepük a cselekmény előremozdítása, a dialógus megelevenítése vagy a drámai feszültség fenntartása szempontjából csekély: funkciójuk szinte kizárólag bizonyos pozitív vagy negatív értékek megjelenítésére vagy – ami még gyakoribb – pusztán megfogalmazására korlátozódik. A már említett Vijaya és a miniszterelnök, dr. Robert, Farnaby ápolója és utóbb szerelme, Susila, de még a történet okoskodó gyermekszereplői is leginkább csak a szerző társadalomfilozófiai eszméinek szócsöveként jutnak szerephez. E rezonőrök ellenlábasaik mozgástere, ha lehet, még korlátozottabb. A Ráni és trónörökös fia, Murugan vagy a rendangi követ, Mr. Bahu szinte kizárólag a platóni dialógusokból ismerős, értetlen vagy rosszindulatú provokátor-kérdőkként hallathatják hangjukat. A szereplők karakterének telítettsége szempontjából a *Szigetnek* így sokkal több köze van az angol próza John Bunyan, Jonathan Swift vagy Samuel Butler képviselte allegorikus, mint akár a tizenkilencedik századi, Dickens-Thackeray-Hardy-féle nagyrealista, akár pedig a Joyce-Woolf-Lawrence képviselte avantgárd-modernista vonulatához. Ez azonban a legkevésbé sem kell, hogy zavarjon minket: az allegorikus regény is – regény.

A harmadik, talán legsúlyosabb kifogás megfogalmazói – a hatvanas évek kritikai irányzatait képviselő Robert C. Elliottól a napjaink divatos irodalomtudományi diskurzusaiból is merítő, már említett Jerome Meckierig – a fiatal Huxleytól megszokott satirikus látásmódot és az ehhez kapcsolódó ironikus hangütést kéri számon a *Sziget* hetven felé járó szerzőjén. Hogy a szereplők Farnaby és Bahu kivételével egy kicsit túl komolyan veszik magukat, az nyilvánvalóan a fentiekben vázolt funkciójukból, no meg a hely, e földi paradicsom inkább Gioconda-mosolyt, mint sátáni kacajt fakasztó szelleméből következik. Az viszont, hogy a *Pont és ellenpont* (1928), a *Szép új világ* vagy a *Majmok bombája* írójának védjegyéül szolgáló ironikus megközelítés nyomait a narratív betétekben, az elbeszélői kommentárokból is többnyire hiába keressük, nos, az pusztán a *Sziget* műfaji sajátágaival aligha magyarázható. Valójában a satirikus ábrázolás, a gúnyos hangnem Thomas More korszakos munkájától kezdve az Edward Bellamy, William Morris, H. G. Wells és a mi Karinthyk modern fantasztikus államregényeinek soráig az utópia amúgy igen komoly műfajától egyáltalán nem idegen. A bemutatott Seholország eszményi volta ugyanis éppenséggel a hátrahagyott, valóságos világ keserű kacajt fakasztó visszásságainak előterében mutatkozhat meg a lehető legtisztábban, és viszont: az ideálkép ismeretében a gyarló realitás még elviselhetlenebbül groteszknak hat, mint mikor még nem tudtuk, milyen is lehetne egy igazán jól elrendezett világ. Hogy akkor honnan a Huxley-tól szokatlanul sótlan hangvétel? Meglehet, a huszadik század világtörténelmének közismert rémségei, a Nyugat fogyasztói nihilizmusa és a Kelet totális elnyomórendszereinek embertelensége túlon túl nyilvánvalóan, már-már émelyítően magától értetődőnek tűnt a *Sziget* szerzője számára.^[150] Tán ezért, hogy Huxley ezúttal nem látta sem szükségesnek, sem kívánatosnak túl sok időt vesztegetni a külvilág gonosz ostobaságainak ostromozására. Akárhogy is, a korai Huxley-ra jellemző metsző irónia kedvelőinek ezúttal be kell érniük a Farnaby szülők szemfogató sadomazochizmusának visszamenőleges leleplezésével, no meg a *Sears, Roebuck és Társa Tavaszi Nyári katalógusának* bornírtságain való, némileg erőtlén élcelődéssel.

Levelezése, interjúi és korábbi regényeinek önreflexív betétei tanúsítják,

hogy Huxley maga is tökéletesen tisztában volt önmaga írói és a *Sziget* műfaji korlátaival. A pozitív utópia, az eutópia műfaját évtizedekre ellehetetlenítő *Szép új világ* gyilkos satírája mellett az író értekező prózája és magánlevelezése is egyértelműen dokumentálják, hogy Huxley éveken át milyen erős ellenérzésekkel viseltetett a nagyszerű jövő képét festő regények iránt. *Spinoza férgé* című esszéjében erről így ír: „Jómagam, valahányszor a jövőről szóló könyv kerül a kezembe, mindig csak unatkozom, bosszankodom és elkeseredem. Mi értelme van, mi a csudának gyötri valaki az agyát afféle spekulációkkal, hogy milyenek lehetnének (ám szinte bizonyosan nem lesznek) az emberek az Úr 20 000. esztendejében”^[151] Persze könnyen lehet, hogy Huxley itt nem annyira az utópia, mint inkább a tudományos fantasztikum szerinte valóságpótló műfajára gondol. Nyilván nem véletlen, hogy a *Szigetben* is az ostobán nagyképű Murugan fiú az, aki egy sci-fi regénnyel a kezében vonul tüntetőleg félre az itt-és-most valóságát megismerni vágyó utazók társaságától. Egy, jóval a *Sziget* írásának megkezdése után kelt levele azonban arról árulkodik, hogy Huxley fenntartásai nem kizárólag a *science fiction* „eszképista” műfajára vonatkozhattak. „Lehetséges – osztja meg aggodalmait Matthew fiával az 1959 nyarán kelt levélben –, hogy ez [a regény] olyan feladat, ami teljes sikerrel nem végezhető el.”^[152] Ha teljes sikeren Huxley a feszes cselekményszöveget, a meggyőző jellemábrázolást, a pergő dialógusokat és a stílus ellenállhatatlan humorát értette, akkor azt kell, hogy mondjuk: az író nyomasztó előérzetei nem voltak teljesen alaptalanok. Az utópia műfaja sok mindenre alkalmas, de az itt felsorolt szépírói erények együttes érvényre juttatására semmiképp.

Mint utaltunk rá, Huxley-nak nemcsak az utópikus műfajjal kapcsolatban voltak nyomasztó aggályai. A *Pont és ellenpont* (1928) önéletrajzi fogantatású írófigurája, Philip Quarles munkanaplójának egy fontos bejegyzése szerint a maga írói alkatához leginkább illő műfajnak, az „eszmék regényének legfőbb hibája, hogy olyanokról szól, akiknek valóban kifejezésre méltó eszmék vannak – ami az emberi fajta nulla egész egyszázad százaléka.” Vérbeli regényíró ezért nem is ír ilyen regényeket, de – teszi hozzá Quarles némi daccal – „én sohasem állítottam, hogy vérbeli

regényíró [*congenital novelist*] vagyok.”^[153] Nos, Huxley sem állított ilyesmit magáról – épp ellenkezőleg. Írói pályája delén már jóval túl, 1945-ben a következő sorokkal döbrenti meg régi barátját, az angol jogász-író E. S. P. Haynest: „szomorúan kell megállapítanom, hogy nem vagyok született regényíró [*born novelist*], hanem valami másfajta tollforgató, akibe csak annyi tehetség szorult, hogy kevés meggyőző erővel alakítsa a regényíró szerepét.” Hogy nem valamiféle múltó hangulatról van szó, azt egy még később kelt levél tartalma és szóhasználata igazolja, melyben Huxley arról vall, hogy „születés szerint [*congenitally*]” nem lévén regényíró, olyan írói eszközökhöz kénytelen folyamodni, melyek „használata meg se fordulna egy született regényíró [*born novelist*] fejében.”

A hagyományos értelemben vett regényszerűséget pótló ezen eszközök egyik legfontosabbika még a fiatal, szerény jövedelmét zenekritikával kiegészíteni kényszerülő Huxley fejében foganhatott meg. E technika leírását megint csak a *Pont és ellenpont*ban, Philip Quarles naplójában találjuk meg, „A regény megzenésítése” címszó alatt. Mint a zenei kompozíció Bach által tökélyre fejlesztett – és már az utalt regény címében is megidézett – módszerében, a lényeg itt is az egymással ellentétes tartalmú témák váltogatásában áll. Quarles egy példát is rögtönöz zenei fogantatású leleménye szemléltetésére: „Míg Jones öli a feleségét, Smith gyermekocsit tologat a parkban.”^[154] A *Sziget* záróepizódjában Huxley meglepő pontossággal alkalmazza a több mint harminc évvel korábbi receptet: miközben Dipa ezredes katonái Pala miniszterelnökét koncolják fel, az agg politikus korábban előzvegyült menyét Will Farnaby vonja magához féltő szeretettel. Ahogy a Quarles-féle mikrotörténetben szereplő két, egyaránt tipikus vezetéknevet viselő férj, úgy az ugyancsak látszólag egyívású – mert a romlott külvilágot megjelenítő – Dipa és Farnaby is két ellentétes irányú cselekvés alanya: míg egyikőjük az ölés, a halál, addig a másik az ölelés és így az élet ügynöke.

A *Sziget* tematikus felépítésének egésze is ezt az ellenpontozásos mintázatot követi. Ahogy arra a Huxley-regényt jelentős esztétikai értékek hordozójaként a legnagyobb meggyőződéssel méltató kritikus, az angol C. S. Firns már negyedszázaddal ezelőtt felfigyelt, a *Sziget*ben artikulált „utópikus

téma azáltal nyer különleges rezonanciát, hogy a megfigyelő szerepét játszó figura jellemfejlődése ellenpontoszza azt.”^[155] A már többször említett Jerome Meckier e meglátást továbbgondolva kényszerült a *Sziget* regényszerűségének fogyatékoságaival kapcsolatos korábbi nézeteinek felülvizsgálatára. A közkeletű, némileg egysíkú értelmezéseknél – melyek kialakításába persze saját, fentebb idézett megjegyzései is hozzájárulhattak – „kreatívabb olvasatban a *Sziget* mint az ellenponttechnika viszonylag kevésbé összetett alkalmazásának példája mutatkozik meg.”^[156] A regény egésze ugyanis két ellenirányú folyamat alakulását kíséri végig. Ezek egyike a főszereplő, Will Farnaby jellemfejlődésének egyéni, míg a másik egy jobb sorsra érdemes társadalmi kísérlet – a palai – közösségi szintjén zajlik. Ahogy az eleinte szkeptikus megfigyelő egyre inkább meggyőződik a palai berendezkedésnek a nyugati és a keleti hagyományok összebékítésén alapuló elveinek helyességéről, a szigetállam úgy sodródik egyre feltartóztathatatlanabban a megsemmisülés felé. Az ellenpontoszós cselekményvezetés tetőpontjaként a politikai katasztrófa épp abban a pillanatban következik be, mikor az ország olajkincsének elrablására szőtt összeesküvésnek végleg hátat fordítva Farnaby készen áll, hogy immár minden fenntartás nélkül ölelje magához a palai eszményeket s azok hús-vér megtestesítőjét, Susilát, a szép özvegyet. Meckier találó megfogalmazása szerint a megértés általi megváltás belső és a politikai intrika külső cselekményvonulatának egymás elleni kijátszása és e konfliktus ironikus feloldása szólaltatja meg a regény „ellenpontoszós melódiáit.”^[157] Márpedig ha ez így van, a módszer alkalmazásának e példáját meglehetősen visszafogottsággal méltató Meckiernél egy kicsit nagyvonalúbbak is lehetünk a *Sziget* tematikus szerkezetének értékelésekor. Az elbeszélés Huxley számára nehezen kiaknázható klasszikus eszköztárát a zenei kompozíció egyik leghatásosabb technikájával pótolva a *Sziget* írójának teljes mértékben sikerült önnön regényírói és a választott műfaj esztétikai fogyatékoságait a maga – és az olvasó – javára fordítania.

Az „egyszerű” olvasó persze – teljes joggal – egy regénytől másfajta élményeket is vár, mint amiket a zenei szerkesztésmód egy sajátos formájának sikeres irodalmi alkalmazását felismerve élhet meg. Nos, az a

nem különösebben vájt fülű olvasó, ki e sorokat rója, az ellenpontozás globális és lokális megjelenésének regisztrálásánál sokkal közvetlenebb, intenzívebb és maradandóbb benyomásokat is köszönhet a *Sziget* című könyvnek. Ezek többsége nem annyira muzikális, mint inkább vizuális természetű élmény^[158] – olyan képek és jelenetek sora, melyek valósággal beleégetik magukat a mű befogadójának elméjébe. Ha nem is kerülnek el mindenstül az avatatlan olvasó figyelmét, a Bach fűgáira jellemző zenei kompozíció és a *Sziget* virtuóz szerkesztésmódja közti analógiák emléke egykettőre elenyészhet, és könnyen ilyen sorsra juthatnak dr. Robert és famulusa, Vijaya társadalomelméleti fejtegetései is. Ezzel szemben az olyan zsigeri reakciókat kiváltó képsorok, mint amilyenek az élveteg Babs szerelmi fészket megvilágító neonfények villódzásait, a gyermek Will Farnaby kutyájának kimúlását vagy a moksha-gyógyszer hatása alatt látottakat elevenítik meg szörnyű élet- (vagy inkább halál)-szerűséggel, nem törődnek ki az emlékezetből egyhamar. Mert hogyan is feledhetnénk az utcai ginreklám beszűrődő fényének hol szenvedélyteli karmazsin, hol féltékenyen méregzöld villanásait, a kis gazdája kezei közt párját kilehelő ír szetter csontos húsdarabként lehanyatló fejének émelyítő puffanását vagy a párzó sáskákat, amint a nőtény előbb a hím fejét harapja ketté, hogy utóbb maga is egy falánk fenevad – az elborzadó Farnaby lábfején átkúszó trópusi gyík – állkapcsai közt lelje szörnyű végzetét, méghozzá Bach negyedik brandenburgi versenye háttérben felcsendülő zárótételének ellenpontjaként!

A helyzet különös iróniája, hogy az alapvetően pozitív üzeneteket hordozó *Sziget* legemlékezetesebb, legerőteljesebb és jelentéssel leginkább telített motívumai – ezek közt külön említést érdemel a rákbetegség és annak univerzális analógja, az entrópia, a világmindenség a tudomány mai állása szerint is gyógyíthatatlan nyavalyája – egytől egyig a rettenet, a reménytelenség képei. Ennek és a regény enigmatikus zárójelenetének ismeretében csakis valami fatális félreértésnek tudható be a Huxley-kritika visszatérő közhelye, mely szerint a „naivul optimista” *Sziget* mintegy fölülírja, egyfajta palinódiaként visszavonja a *Szép új világban* és a *Majmok bombájában* oly meggyőző erővel megfogalmazott Kasszandra-jóslatokat. Nem, a *Sziget* nem az aggkori elgyengüléssel járó érzelgősség

tünete.

Bár eszmékkel és eszményekkel dolgozik, a *Sziget* szerzője semmilyen tekintetben sem a felhők közt járó idealista. Meglehet, igaza van a regény azon kritikusainak, akik szerint a mű talán legnagyobb érdeme, hogy újra „elgondolhatóvá tette a réges-régi utópikus célokat”, s hogy a könyv „nem [...] tervrajz, hanem vízió.”^[159] Mégis, e vízió csak a szó műfajelméleti értelmében utópisztikus, amúgy – mint ezt már előljáróban megállapítottuk – minden elemében realitáson alapszik, a föld egyik vagy másik sarkában sikerrel kipróbált kísérletek tapasztalataiból építkeznek. Ez nemcsak a dr. Robert által emlegetett, az ismert nevű, mára nemzetközi bankhálózáttá terebélyesedett pénzügyi kisvállalkozás eredeti struktúráját modellként követő takarékszövetkezeti rendszerre vonatkozik. Hasonlóképp történelmi realitás áll az izraeli kibucok és a dán gazdaegyesületek (vagy az egykori magyar „Hangya” értékesítési szövetkezetek) mintájára működő mezőgazdasági kommunák, a híres angol agrártudományi központ nevét viselő (de éppenséggel a mi keszthelyi Georgikonunkkal vagy a bábolnai mintagazdasággal is rokon vonásokat mutató) New Rothamsted Kísérleti Állomás, a palai családmodell és a helybéliek sajátos szexuális szokásai tekintetében az új-angliai Oneida-közösségre hajazó Kölcsönös Örökbefogadási Klubok mögött is, hogy csak a legnyilvánvalóbb példákat említsük. Pala szigetének több emberöltőn átívelő kísérlete nem pusztán részleteiben, hanem a nagyívű koncepció lényegét tekintve is meglévő, nagyszabású modellek – mai szóhasználattal Óriásnarratívák – legértékesebb elemeinek egyesítéséből keletkezett. A szigetállamban megvalósult a Nagy Szintézis, melyben – ahogy azt a bő évtizeddel korábban írt disztópia, a *Majmok bombája* fővikáriusa saját rémálomvilágának lehetséges ellentétéként felvázolja – „a keleti miszticizmus garantálta volna, hogy a nyugati tudomány vívmányait megfelelően használják; a keleti »életművészet« révén letisztult volna a nyugati ember tettekrevalósága; A Nyugat individualizmusa mérsékelte volna a Kelet totalizmusát.”^[160] Nos igen, ez lehetne a megvalósult, földi mennyország – ha nem győzedelmeskednének rajta Beliál légiói Huxley korábbi, Dipa ezredes tankjai pedig a szerző e későbbi „utópiájában.”

Legyen riasztó példabeszéd, vagy a reményt ébren tartani hivatott álomkép Huxley utolsó befejezett regénye, a *Sziget* írója és eszményi olvasója elsősorban nem hátra-, hanem előretekint. Bár a történelem valós precedenseiből építkezik, a palai radzsról készült regényes beszámoló nyilvánvalóan a jövőnek szánt üzenet, nem pedig a múltat idéző archeológiai lelet. És valóban, a *Sziget*ben felvetett és a palaiak által így vagy úgy megválaszolt kérdések a hatvanas évektől máig velünk maradtak. Huxley nem véletlen vált az egész ifjúsági ellenkultúra, majd az ebből kinőtt – vagy erre rátelepedett – New Age divatjának emblematisz alakjává. A hippikommunák, a legendás woodstocki fesztivál meghatározó figurái csakúgy, mint napjaink természetgyógyászati és környezetvédelmi mozgalmak Hermann Hesse, az öregedő Robert Graves, az amerikai beatnemzedék költői és írói mellett leginkább a *Sziget*ből és a „késői” Huxley többi írásából merítettek s merítenek szépirodalmi eredetű ihletet.

Hogy e jelenségekről s a mögöttük felsejlő palai gondolatokról együtt és külön-külön ki mit gondol, az nyilvánvalóan egyéni megítélés dolga. Bizonyára lesznek, akik saját dédelgetett elképzeléseik igazolását látják bennük, mások pedig kifejezetten riasztónak fogják érezni Huxley egyik-másik receptjének lehetséges mellékhatásait. (E sorok írója saját, meglehetősen eltérő vallási elképzelései dacára igen rokonszenvesnek érzi a mahájána buddhizmus palai változatának egyes meglátásait, és még mindig egy tinédzser őszinte rajongásával lelkesedik a Huxley körének nyelvi újítása nyomán pszichedelikusnak elnevezett rockzenét nem e világi magasságokba emelő Pink Floyd együttesért. Ugyanakkor erős fenntartásokkal kezeli a nemcsak az utódlás, de az orgazmus – legalábbis a férfi hagyományos értelemben vett orgazmusa – nélküli nemi aktus vagy a behaviorista kondicionálásra épülő gyermeknevelés gondolatát, nem beszélve a függőség és a visszafordíthatatlan személyiségrombolás veszélyeit teljesen kiküszöbölni képes drogokkal kapcsolatos elképzeléseket illető kételyeiről.) Egy azonban bizonyos: Huxley érveit nem lehet nem komolyan venni. Mert az ún. etikai kritika klasszikus amerikai képviselője, Wayne Booth nem ok nélkül kapta magát azon, hogy e könyvet nem tudja letenni, mert ha okfejtésével nem is érthet minden ponton egyet, a Huxley-

val folytatott képzeletbeli vitát egy pillanatra se képes megszakítani.^[161] Ahogy Huxley fiatalabb pályatársa, a *Gépnarancs* című kultikus disztópia írója, Anthony Burgess a *Szigettel* kapcsolatban fogalmazott: Huxley mindenkinél többet tett azért, hogy a kortárs regénynek ne csak szíve, de „agya is legyen.”^[162] Ha ez így van – márpedig miért ne lenne így –, akkor a boldogok szomorú szigetén Huxley társaságában eltöltött két-három hét nem volt elfecsérelt idő.

Farkas Ákos

JEGYZETEK

- [1] Arisztotelész: *Politika* (Szabó Miklós ford.).
- [2] Matthew Arnold *Barátomhoz* című verséből.
- [3] Salvador Dalí (1904-1989) spanyol szürrealista festő.
- [4] *A Zöld a gyékény* című karácsonyi dalból.
- [5] Szamártestvér – Assisi Szent Ferenc nevezte így a testét.
- [6] Az Asquith név Herbert Henry Asquithra enged asszociálni, aki 1908-1916-ig Nagy-Britannia liberális miniszterelnöke volt.
- [7] Elegáns negyed London belvárosában, mely elsősorban Virginia Woolf művész- és tudósbarátainak köréről vált ismertté.
- [8] A Tweed folyó Skócia és Anglia határa.
- [9] 1901. február 2.
- [10] Samuel Butler regénye – Meslohes visszafelé olvasva: Seholsem. Az idézett mondat valójában csak a 4. fejezetben szerepel (Saszet Ágnes ford.).
- [11] Hadrianus római császár fiúszeretője.
- [12] Ez kb. 180 km/h.
- [13] Az angliai Rothamsted 1831-ben alapított mezőgazdasági kutatóintézete és mintagazdasága az egyik legrégebbi ilyen intézmény a világon.
- [14] T. E. Lawrence (1888-1935), legendás angol katona, utazó és író.
- [15] A megidézett szellemek hangját megszólaltatni hivatott technikai segédeszközök, ill. az ilyeneket működtető médiumok.
- [16] A modern világ erkölcsi megújulásának előmozdítására 1938-ban, az Egyesült Államokban alapított, protestáns indíttatású, vallásos mozgalom.
- [17] Júnó madara – páva.
- [18] Gombatani szemle (francia).
- [19] A természet gyógyító erejének (latin).
- [20] „Azért, ha éhezik a te ellenséged, adj ennie; ha szomjuhozik, adj innia; mert ha ezt míveled, eleven szent gyűjtesz az ő fejére” (Róm 12, 20).
- [21] Béke (szanszkrit).

- [22] Jungfrau, Monte Rosa – hegyek az Alpokban.
- [23] Idézet Robert Browning *A spanyol kolostor monológja* című verséből.
- [24] Az Állam én vagyok (francia) – XIV. Lajosnak tulajdonított mondás.
- [25] A hőségre ellenére? (francia).
- [26] Édesanyja Párizsban látta meg a napvilágot (francia).
- [27] És még milyen szimpatikus! (francia).
- [28] Éjszakai mulatságot (francia).
- [29] Még a katasztrófák idején is (francia).
- [30] Természetfölötti képesség (szanszkrit).
- [31] Ne túlozzunk, drágaságom (francia).
- [32] Ha személy szerint ellenemre van is (francia).
- [33] Az 1875-ben alapított misztikus vallás, a teozófia tanítása szerint Kuthumi egyike az emberiség spirituális tökéletesedését előmozdítani hivatott Felemelkedett Mestereknek.
- [34] Tennyson-idézet a *La Morte D'Arthur* című versből – (Körös László ford.).
- [35] Világnézetére (német).
- [36] Halottakról... (latin).
- [37] Elengedhetetlen feltétel (latin).
- [38] A legkülönbözőbb módokon fordítják ezt a kifejezést, egyik értelmezése az önmegtartóztatás.
- [39] A papírsárkányos férfi (francia).
- [40] Viszontlátásra, kedves Farnabym (francia).
- [41] Hatalmas lélek (német).
- [42] Kb. 37,5 Celsius-fok.
- [43] Vétkezz bátran! (latin)
- [44] Messalina Claudius császár buja felesége volt.
- [45] Exkluzív fehérneműgyártó cég volt az ezredfordulóig.
- [46] A rúpia korábbi váltópénze.
- [47] A New York állambeli Oneida-tó mellett alapított, tizenkilencedik századi vallásos-utópisztikus kommuná.
- [48] Karezzának is nevezett nemi aktus, melynek során a férfi mindvégig visszatartja a magömlést. Az ejakuláció elmaradása a *coitus reservatus* hívei szerint egyik partnernél sem zárja

ki az orgazmust, sőt megfelelő gyakorlattal misztikus természetű élmény alapja lehet.

[49] Ne illess engem (latin) – János 20,17, a feltámadt Jézus szavai Mária Magdalénához.

[50] Német fegyvergyáros az első világháború idején.

[51] Máté 13,12. Farnaby értelmezésével ellentétben Jézus példázata spirituális, nem pedig anyagi természetű javakra vonatkozik.

[52] Angol demográfus és közgazdász (1766-1834).

[53] Jöttem, láttam... (latin).

[54] Utalás Shakespeare *Ahogy tetszik* című darabjának „Színház az egész világ” kezdetű monológjára, melyben Jaques a hét kort az emberélet színjátékának hét felvonásaként mutatja be (II. 7. Szabó Lőrinc ford.).

[55] Ebben a formában ilyen tiltást a zsidó-keresztény vallási hagyomány nem ismer.

[56] William Franklin Graham (1918-) nagy hatású baptista prédikátor, az Evangelizációs Világszövetség elnöke, több amerikai elnök vallási tanácsadója.

[57] Róm 7,19.

[58] A másik fél meghallgatása és jelenléte nélküli (latin).

[59] A Fleet Street Londonban a nagy szerkesztőségek utcája volt.

[60] Szakértője, jó ismerője (francia).

[61] „Csak földi példakép/minden múlandó” (Goethe: *Faust*, II. rész V. 7. Kálnoky László ford.). Ezt tagadta az Öreg Rádzsa életfilozófiája.

[62] Egy indiai népcsoport tagja.

[63] Ezt kívántam bebizonyítani (latin).

[64] Amerikai pszichológus és filozófus (1842-1910), az író Henry James bátyja. A vallásos miszticizmus és a tudatmódosító szerek elmélyült kutatójaként nagy hatással volt Huxley-ra is.

[65] Péld 29,15.

[66] Vö. *Macbeth* V. 5. 26-27. (Szabó Lőrinc ford.).

[67] Edward Gibbon – angol történész, fő műve A Római Birodalom hanyatlásának és bukásának története.

[68] Julien Offray de La Mettrie (1709-1751), Pierre Jean George Cabanis (1757-1808), ismert orvos fiziológusok, akik a szervezet anyagi természetű funkcióiból vezették le az elme működését.

[69] Tizenkilencedik és huszadik századi karizmatikus és evangelizációs mozgalmak vezetői.

[70] Speciális kenufajta.

[71] A londoni alacsonyabb néposztályok nyelve.

[72] Dickens *A Pickwick klub* c. komikus regényében a címszereplő Pickwick úr erős *cockney* akcentussal beszélő inasa.

[73] Kb. 5,5 kilót.

[74] Babits Mihály ford.

[75] Utalás Blake *Menny és Pokol házassága* című művére, mely paradox aforizmák sorában az ellentétek dialektikáját hirdeti – még Hegel előtt.

[76] Az idézet a híres angol ápolónőtől, Edith Cavelltől származik, akít a németek végeztek ki 1915-ben. Utolsó szavai szerint „a hazaszeretet nem elég, nem szabad gyűlöletet vagy keserőséget éreznem senki iránt.”

[77] Móz 3,13.

[78] „Eh, mi a név? Mit rózsának hívunk, / Bárhogy nevezzük, éppoly illatos.” (Shakespeare: *Rómeó és Júlia*, II. 2. 43-44. Mészöly Dezső ford.).

[79] Moksha – megszabadulás (szanszkrit).

[80] A meditáció magasabb szintje (szanszkrit).

[81] Lemondás, askézis (szanszkrit).

[82] Élettérért (német).

[83] Thomas Carlyle (1795-1881) Viktória-kori skót bölcsele. *Hősök, hőskultusz és a hősiesség a történelemben* című művével, illetve a Frigyes császárról írt életrajzával nagy hatást gyakorolt Hitlerre.

[84] Tomás de Torquemada (1420-1498) – spanyol inkvizitor.

[85] Utalás Buddha tanítására: „bot és kard nélkül, érző kebellet, résztvevő szívvel, minden teremtett lény iránt jóindulatot táplálva.”

[86] 1066, az angol történelem kulcsfontosságú évszáma.

[87] Jávai buddhista szentély, a IX. században épült.

[88] Idézet Baudelaire *Az örvény* című verséből: „Pascal mélységben élt, mely együtt járt vele” (Babits Mihály ford.).

[89] Mexikói hajnalka, az aztékok szent növénye.

[90] Annál jobb (francia).

[91] Kedves Farnabym (francia).

[92] Érzéssel (zenei műszó, olasz).

[93] Teljes rendelkezési jog (francia).

[94] *Quod erat demonstrandum*, ezt kívántam bebizonyítani (latin).

- [95] Viszontlátásra (francia).
- [96] Tökéletessé vált ember (szanszkrit).
- [97] Aki megtalálta az utat (szanszkrit) – Buddha egyik állandó jelzője.
- [98] Idézet Blake *London* c. verséből (Radnóti Miklós ford.).
- [99] Idézet a *Lúdanyó meséi* című gyermekvers-antológiából Tótfalusi István átdolgozásában.
- [100] A világos és a sötét, a fény és az árnyék kontrasztjára épülő kompozíció (olasz).
- [101] Jean-Édouard Vuillard (1868-1940), francia posztimpressionista festő.
- [102] John Broadus Watson (1878-1958), a behaviorista pszichológia atyja.
- [103] Kb. hatszáz méter.
- [104] Idézet *A hercegnő: egyveleg: hiábavaló könnyek* c. verséből (Körös László ford.).
- [105] A pszichotikus tünetek diagnosztizálására kidolgozott Rorschach-teszt alanyának tintafojtalakzatokat kell értelmeznie.
- [106] Hans Memling (1430-1494) – tizenötödik századi németalföldi festő.
- [107] *Cockayne* vagy *cocaigne*: »a sülték országa«, a középkori népi képzeletben a bőség és az érzéki örömeik földje.
- [108] Móz 3,15.
- [109] A dzsainizmus erőszakmentes vallásának hívei.
- [110] Angol szexológus.
- [111] Angol költők.
- [112] Zacharias Dase (1824-1861), német fejszámológóművész.
- [113] Jürgen Thorwald német történész *Die Grosse Flucht* (A nagy menekülés, 1945) című könyvéről vagy annak rövidített angol változatáról (*Flight in the Winter* – Téli menekülés, 1953) van szó.
- [114] Alig hallhatóan (zenei műszó, olasz).
- [115] Idézet Wordsworth *The Tables Turned* (Fordul a kocka) című verséből.
- [116] Platón műve.
- [117] Arisztotelész műve.
- [118] Michael William Balfe, tizenkilencedik századi ír zeneszerző *The Bohemian Girl* című operájának betétdala.
- [119] A strudlbrugok a *Gulliver utazásainak* halhatatlanjai.
- [120] Tithónosz a görög mitológia örök életű, egyre öregedő, végül tücsökké zsugorodó alakja.

[121] Kor 15,32.

[122] Luk 23,34.

[123] Eltűnván a nap, újra felragyoghat: / egyszer tűnik a kurta fény szemünkből, / s álmunkból sosem ébredünk utána. / Adj hát csókot ezerszer. – Catullus: *Éljünk, Lesbia* (Devecseri Gábor ford.).

[124] Ép testben ép lélek (latin).

[125] Mély basszus (zenei műszó, olasz).

[126] Händel operája.

[127] „Makacsul” kitarással ismételt, basszus harmóniaelem (zenei műszó, olasz).

[128] A Hangoeskának, kedves Farnaby, igaza volt (francia).

[129] Ószinte híve (francia).

[130] Jó éjt, felség!

[131] Nell Trent, Dickens *Ódon régiségek boltja* című regényének tragikus sorsú fiatal hősnője.

[132] Háborús ürügy (latin).

[133] Ókori gondolkodó, a neoplatonizmus atyja, rendszerének középpontjában a misztikus Egy fogalma áll.

[134] A transzcendens „tudás” birtokosai: a kereszténység korai eretnek irányzata, mely az anyagi világban vergődő szellemben látja az emberi lét lényegét.

[135] Eckhardt von Hochheim (1260-1328), miszticizmusáért eretnekséggel vádolt német teológus.

[136] Tizennyolcadik századi francia író.

[137] A metafizikát elutasító, kizárólag a tapasztalati tényekre és a rációra hagyatkozó, huszadik századi filozófiai irányzat.

[138] Spanyol avantgárd festő, Picasso kortársa, a polikromatikus, szintetikus kubizmus megteremtője.

[139] Idézet Wordsworth *Sorok a tinterni apátság fölött* című verséből (Szabó Lőrinc szövegkörnyezethez igazított fordítása)

[140] Lassítva (zenei műszó, olasz).

[141] A jövő Megvilágosodottja, aki évezredekkel a történelmi Buddha halála után jelenik meg majd a földön.

[142] Mária után a négy nőalak, sorrendben a napisten lánya a görög mitológiában, francia írókurtizán, angol misztikus látnok, katolikus szent.

- [143] Vö. Péld 26,11.
- [144] Előlről (zenei műszó, olasz).
- [145] Az *Ape and Essence* magyar fordítását 2008 második felében tervezi megjelentetni a Cartaphilus kiadó.
- [146] Frank Kermode: Fiction Chronicle. *Partisan Review*, vol. XIX., no. 3. (Summer 1962). 472. p. Ha a lábjegyzet nem adja meg a fordító nevét, akkor az mint itt is, minden esetben a szerző.
- [147] Lásd Harold H. Watts: *Aldous Huxley*. New York, 1969, Twayne. 145. p., ill. Jerome Meckier: *Aldous Huxley: Satire and Structure*. London, 1969, Chatto. 203. p.
- [148] Dominic Baker-Smith: *The World to Come: Aldous Huxley and the Utopian Parable*. In C. C. Barfoot (ed.): *Aldous Huxley Between East and West*. Amsterdam & New York, 2001, Rodopi. 109. p.
- [149] Vö. Milton Birnbaum: *Aldous Huxley's Quest for Values*. Knoxville, 1972, The U of Tennessee P. 8. p.
- [150] Vö. Robert C. Elliott: *The Shape of Utopia: Studies in a Literary Genre*. Chicago and London, 1970, U of Chicago. 144. p.
- [151] Aldous Huxley: *Spinoza férgé*. In Aldous Huxley: *Divatok a szerelemben – esszék*. Budapest, 1984, Európa. 264. p. (Szilágyi Tibor ford.)
- [152] Idézi Peter Firchow. In Firchow: *Aldous Huxley: Satirist and Novelist*. Minneapolis, 1972, U of Minnesota P. 177-178. p.
- [153] Aldous Huxley: *Pont és ellentpont*. Budapest, 1983, Európa. 396-397. p. (Lázár Anna fordítása)
- [154] Uo.: 395. p.
- [155] C. S. Firns: *Aldous Huxley: Novelist*. London, 1980, The Athlone Press. 82. p.
- [156] Jerome Meckier: Cancer in Utopia: *Positive and Negative Elements in Huxley's Island*. In Firchow: *Aldous Huxley: Modern Satirical Novelist of Ideas*. Berlin, 2006, Lit Verlag. 294. p.
- [157] Uo.
- [158] Hogy a saját bevallása szerint is gyenge képi memóriával rendelkező, félvak Huxley milyen tudatmódosító szerek és képzőművészeti alkotások hatásának köszönhetően írásművészete vizuális kifejezőerejét, arra nézve *The Doors of Perception and Heaven and Hell* című kétrészes nagyszéje ad eligazítást. (L. *The Doors...* Penguin, 1959, Harmondsworth. 38. ff., ill 95 ff.) A mű magyar fordításának kiadását *Menny és pokol – Az érzékelés kapui* címmel 2008 jelentette meg a Cartaphilus kiadó.
- [159] Elliott: *The Shape...* 143. p., ill. Firns: *Aldous Huxley...* 220. p.

[\[160\]](#) Aldous Huxley: *Majmok bombája*, Budapest, 2008, Cartaphilus, 157. p. (Totth Benedek ford.)

[\[161\]](#) Ld. Wayne Booth: *Yes, But Are They Really Novels*. Yale Review, vol. LI (June 1962) p. 631.

[\[162\]](#) Anthony Burgess: *The Novel Now*. London, 1971, Faber. 43. p.

TARTALOM

I. FEJEZET	
II. FEJEZET	
III. FEJEZET	
IV. FEJEZET	
V. FEJEZET	
VI. FEJEZET	
VII. FEJEZET	
VIII. FEJEZET	
IX. FEJEZET	
X. FEJEZET	
XI. FEJEZET	
XII. FEJEZET	
XIII. FEJEZET	
XIV. FEJEZET	
XV. FEJEZET	
MI MICSODA HUXLEY ÁLOMRSZÁGABAN	
JEGYZETEK	